

Honvédségi Szemle

145. ÉVFOLYAM
2017/2. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel: Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Besenyő János ezredes (PhD)

Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Koller József ezredes (PhD)

Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Ruszin Romulusz dandártábornok (PhD)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Rudolf Urban (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)

Dr. Wagner Péter (PhD)

Tanácsadó testület:

Dr. Fóris Ágota (PhD)

Horváth Gábor dandártábornok

Dr. Kalmár Zoltán (PhD)

Lamos Imre dandártábornok

Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)

Szabó István vezérőrnagy

Dr. Szilágyi István (DSc)

Szpijsják József dandártábornok

Takács Attila dandártábornok

Dr. Tarrósy István (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Benkóczy Zoltán ügyvezető

Ágazati igazgató: Vígh Mihály

Mb. szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@armedia.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és

Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Sokszorosítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán igazgató

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható

a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei: Ludovica Academia

Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai

Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőnk!

A folyóiratunkban történő publikálás feltételei e számunk 165–166. oldalán, valamint a honvedelem.hu portálon olvashatók (http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/40386/szemle_kozlesi_feltetelek.pdf).

Felhívjuk figyelmét, hogy a hivatkozásokra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a felhasznált irodalom jegyzékében, amelyre a szerző a törzsszövegben nem hivatkozik és az (az idézett, hivatkozott rész oldalszámának, illetve webes forrás esetén a letöltés időpontjának megjelölésével) nem szerepel a lábjegyzetben.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

145. ÉVFOLYAM
2017/2. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

A katonai biztonság reneszánsza 3

Kis-Benedek József ny. ezredes:

A közel-keleti és az észak-afrikai válságkörzetek kihívásai
az Európai Unió számára 27

Farkas Sándor őrnagy:

Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében:
a kifárasztó gerilla-hadviselési forma 38

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Al-Agha Cintia Asoum:

Az illegális halászat és a kalózkodás kapcsolata Szomáliában 47

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Szalay László alezredes:

A térképészeti támogatás időszerű kérdései 62

Kása István alezredes:

A teljes előkészítés mint löelem-megállapítási mód elemzése 70

Kun Szabó István vezérőrnagy:

A honvédelem és társadalom kapcsolatrendszerének aktuális kérdései 75

Harai Dénes ny. ezredes:

Értékek a szolgálatban 84

LOGISZTIKA

Ocskay István alezredes:

A Boxer 8×8 kerekes páncélozott harcjármű kifejlesztése 92

Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy:

Egy sajátos logisztikai művelet: a Munkásőrség fegyverzetének átvétele 102

HADTÖRTÉNELEM

Veszprémy László Bernát:

„Írország a Szentföldön.” A cionista jobboldal és a brit erők összecsapásai Palesztinában, 1944–1948 108

FÓRUM

Isaszegi János ny. mk. vezérőrnagy (szerk.):

Szent László „lovagkirály” és a magyar haderő kapcsolódása a középkortól napjainkig 123

Lacsny Márton:

A hazafias és honvédelmi nevelés, ahogy a középiskolások látják (1.) 134

SZEMLE

Porkoláb Imre dandártábornok:

Szervezetfejlesztés komplex műveleti környezetben 145

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 155

ABSTRACT 162

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc),
egyetemi tanár, tanszékvezető
(NKE Nemzetközi Kapcsolatok és Biztonsági
Tanulmányok Tanszék)

Dr. Kis-Benedek József ny. ezredes (PhD),
címzetes egyetemi tanár (NKE)

Farkas Sándor őrnagy,
gyakorlati oktató (NKE HHK KVKI, Összhaderőnemi
Műveleti Tanszék)

Al-Agha Cintia Asoum egyetemi hallgató
(NKE Nemzetközi biztonság- és védelempolitika szak)

Szalay László alezredes,
az MH Geoinformációs Szolgálat mb. főnöke

Kása István alezredes,
az MH 25. Klapka György Lövészdandár mb.
parancsnokhelyettese

Kun Szabó István vezérőrnagy,
miniszteri biztos (Honvédelmi Minisztérium)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD),
egyetemi tanár (NKE)

Ocskay István alezredes,
kiemelt főtiszt (HVK LOGCSF Logisztikai Rendszerek
Osztály)

Dr. Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy (PhD)

Veszprémy László Bernát
egyetemi hallgató (Universiteit Amsterdam)

Dr. Isaszegi János ny. mk. vezérőrnagy (PhD),
a Zrínyi Kiadó mb. vezetője

Dr. Lacsny Márton főtanácsadó
(Emberi Erőforrások Minisztériuma)

Dr. Porkoláb Imre dandártábornok (PhD),
a NATO Szövetséges Transzformációs Parancsnokság
(ACT) parancsnokának pentagoni képviselője

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

A KATONAI BIZTONSÁG RENESZÁNSZA

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány az átfogó biztonság egyik szektorát, a katonai biztonság elméleti és gyakorlati kérdéseit vizsgálja az új fenyegetések, háborúk és elméletek tükrében. Egy ország védelmét jelentősen befolyásolja, hogy milyen védelmi stratégiát választ szuverenitásának és értékeinek megvédésére, hogyan készíti fel a fegyveres erőket és az országot a veszélyek kezelésére. A napjainkban zajló modern, posztmodern és premodern háborúk és konfliktusok eltérnek a kilencvenes évektől; 2001-ben és 2014-ben paradigmaticus változások következtek be, amelyek negyedik generációs hadviselési formákban és hibrid háborúban jelennek meg. A tanulmány értékeli a katonai biztonság megteremtésének nemzetállami lehetőségeit, bemutatja a nemzetközi katonai biztonság helyzetét napjainkban. Az írás amellet érvel, hogy a megváltozott biztonsági környezetben a katonai biztonság szerepe és jelentősége megnőtt, a hibrid háborúk komplex vizsgálatához multidiszciplináris kutatásokra van szükség.

KULCSSZAVAK: katonai biztonság, védelem, nemzetközi biztonsági környezet, háborús teóriák, hibrid háború, aszimmetrikus hadviselés, negyedik generációs hadviselés, katonai technológia

BEVEZETÉS

Bár a nemzetközi rend megítélése mindig vitatható, hiszen vannak optimista és pesszimista értékelések, sőt összeesküvés-elméletek is, de az kétségtelen, hogy az elmúlt évek történései egyfajta biztonságpolitikai paradigmaváltozásban jelennek meg. Ma a világ eseményei, történései, a nemzetközi rend állapothelyezetei gyorsan és váratlanul módosulnak, egymásba fonódnak, elkülönülnek, összekapcsolódnak, új minőségben jelennek meg. Messze nem érvényesülnek már a kilencvenes évek trendjei, a haderők visszavágása, a katonai költségvetések csökkentése, a „peace dividend” gazdasági és társadalmi fejlődésre gyakorolt jótékony hatásai. Az Egyesült Államok a 2001. szeptember 11-e után indított intervenciós háborúkat követően megváltoztatta a stratégiáját: Irakból, majd Afganisztánból történt kivonulás után a lehető legkisebb szárazföldi erővel („no boots on the ground”), légi hadviseléssel próbálja a válságokat megoldani. Azonban sem a pilóta nélküli repülőgépekkel végzett „célzott” csapások, sem pedig az Iszlám Állam elleni globális koalíció légi hadműveletei nem tudják térdre kényszeríteni a terroristákat.

A politikai megoldások hiányában a korlátozott hadviselés nem vezetett eredményekre: Afganisztánt a nemzetközi közösség tartja „lélegeztetőgépen”, Irak a szétesés határán van, a dezintegrációs folyamatok felerősödtek. Paradox helyzet alakult ki: a terrorizmus elleni háború következményeként megerősödött a terrorizmus, a részben megsemmisített és dezorganizált al-Kaidából még veszélyesebb terrorista szervezet, az Iszlám Állam nőtt ki, új, tartós formákat nyert az aszimmetrikus hadviselés. Nem tudott megbirkózni a nemzetközi közösség az arab tavasz eseményeivel sem, aminek következtében újabb válságócok keletkeztek: Szíriában proxy háború zajlik, Líbia káoszba süllyedt, Jemenben súlyos harcok folynak. Bár az ázsiai–csendes-óceáni térségben nincsenek jelentős katonai konfliktusok, de Észak-Korea „kardcsörtetése”, a szigetviták, a hatalmi verseny miatt emelkednek a katonai

kiadások, modernizálódnak a haderők, új képességek kiépítése folyik. Az aszimmetrikus hadviselés a *háború sokszínű képét* mutatja, melynek során a modern harceljárások beleütköznek a hagyományosba, a korszerű fegyverek proliferálódnak, a konfliktusban részt vevő nem állami szereplők száma növekszik, a biztonsági környezet regionálisan és lokálisan fragmentálódik. A külföldi – európai – harcosoknak az Iszlám Állam hadseregében való megjelenése megváltoztatja a háború civilizációs és kulturális képét.

Oroszország Ukrajna ellen elkövetett 2014. évi agressziójával *ismét visszatért a háború Európába*: „az egységes, szabad és békés Európa” víziója egyre távolabbra kerül, komoly biztonsági kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel kell megküzdeni. A Krím félsziget visszacsatolásával, a „közel-külföldön” működő szakadár erők orosz támogatásával, Moszkva Szíriában való részvételével visszatért a régi történelmi gondolkodás, a *geopolitika ismét* a biztonságpolitika része lett. A kooperáció helyébe a konfrontáció és a zsákmányszerzés lépett, régi-új törésvonalak és klasszikus befolyási övezetek alakultak ki, a hatalmi politikázásban a Nyugaton ismét előtérbe került a katonai erő alkalmazása. A multipoláris világ fegyveres konfliktusai nem maradtak a rivalizáló államok közötti hagyományos hadviselés tradicionális keretei között, a háborúk, konfliktusok, hadviselési formák is sokszínűvé, sokarcúvá és hibrid jellegű váltak, amely összetett feladatok megoldását várja el a haderőktől.

Ugyanakkor a nemzetközi biztonsági rendszer (talán a gazdasági válság következményeivel küzdő G20-ak tevékenységét leszámítva) az elmúlt években nem jól teljesített, egyre gyengült a közös válságok és problémák megoldásának kollektív képessége, amelynek tragikus példája a Szíriában hat éve folyó háború. Bár az ENSZ békefenntartó tevékenysége folyamatosan javul, a gyorsan kirobbanó, nehéz válságokban az ENSZ Biztonsági Tanács – a nagyhatalmak érdekkülönbségei miatt – nem tud dönteni, „béna kacsaként” viselkedik. Az európai biztonság kérdései túl sok nemzetközi szereplőhöz (Európai Unió, NATO, EBESZ, Európa Tanács) tartoznak, a feladat- és hatáskörök megosztottak, az együttműködés nem mindig hatékony, gyorsan kirobbanó válságoknál (ukrán válság, tömeges migráció) hiányzik a gyors döntéshozói képesség és akarat. A többi kontinensen működő biztonsági architektúra (Afrikai Unió, Öböl menti Együttműködési Tanács, Riói Szerződés, Sanghaji Együttműködési Szervezet, ASEAN) sem erős, mert a feltörekvő nagyhatalmak (az ún. BRICS-országok vagy a GCC tőkeerős arab államai) jóval kevesebbet „fektetnek be” a globális biztonsági kormányzásba, mint kellene. A nemzetközi biztonság javításához a globális, regionális és helyi erő együttműködésére van szükség, mert enélkül nehéz lesz a negatív tendenciákat megállítani. Ugyanakkor most az Egyesült Államok teszi bizonytalaná a világ fejlődését Donald Trump elnöki programjának kiszámíthatatlanságával. Pedig az új évezredben a nemzetközi rendszer újjáépítésére van szükség, amelyhez ki kell alakítani a rend koncepcióját először a különböző térségekben, majd a térségeket szabályok alapján, nemzetközi együttműködéssel, nem pedig erőszakkal kell összekapcsolni.¹

A világban zajló háborúkat, katonai konfliktusokat, fegyveres erőszakot nehéz megmagyarázni, mert az „új” háborúk gyakran *hevesebbek, dinamikusabbak és sokrétűbbek*, mint a huszadik században. A világban számos diszciplína képviselői keresik a választ az új kérdésekre. Mít jelent a katonai biztonság és milyen a háború képe a 21. században? Képes-e a katonai erő a múltban megszokott, hagyományos szerepet játszani ebben a versengő és konfliktusos globális világban? Megmarad-e a nyugati katonai fölény egy olyan korszakban, amelyben a demokratikus civilizáció rendkívüli módon sérülékeny a váratlan, újszerű és

¹ Kissinger 2014, 379–382.

aszimmetrikus veszélyekkel (terrorista támadások, migráció, kalózkodás stb.) szemben? Milyen szerepet játszik a katonai erő a hibrid fenyegetések elleni harcban?

Jelen tanulmány e kérdésekre próbál válaszokat találni, amikor a bonyolult folyamatokat, jelenségeket és eseményeket elsősorban a katonai biztonság szempontjából vizsgálja. A biztonságelméleti megközelítés azon a meggyőződésen alapul, hogy a tendenciák sokoldalú elemzéssel felrajzolhatók, és segítenek a jövő kihívásainak megítélésében.

A KATONAI BIZTONSÁG ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

A katonai biztonság „a kormányok azon képessége, amely lehetővé teszi az állam fennmaradását külső és belső katonai fenyegetettséggel szemben”.² Objektív értelemben a megszerzett értékek elleni fenyegetést méri, szubjektív értelemben a félelem hiányát, hogy ezek az értékek nem lesznek megtámadva. Az államok olyan intézkedéseket tesznek, hogy el tudják háritani a katonai és nem katonai külső és belső veszélyeket. Egy ország akkor érzi magát biztonságban, ha nincs közvetlen veszélyben, senki és semmi nem fenyegeti létét, működését és értékeit, vagy ha a szükség úgy kívánja, képes megvédeni magát és kivívni a győzelmet. Mivel az államok egy anarchikus nemzetközi rendszerben (nincs világkormány) működnek, arra vannak „ítéltetve”, hogy saját maguk gondoskodjanak a katonai biztonságról. *Ezért a katonai biztonság lényegét mindig a más államok által jelentett valóságos vagy potenciális katonai fenyegetettség megállapítása és kezelése jelentette, oly módon, hogy megszerezzék a megelőzéshez vagy elhárításhoz szükséges hatékony képességeket.* A katonai biztonság számos tényezőtől függ: (1) a katonai biztonság napirendje (a külső és belső biztonság viszonyának meghatározása); (2) a vonatkoztatási tárgy, amelynek biztonságát vizsgáljuk (állam, nemzetközi szervezet, társadalmi csoport); (3) a biztonságiasítási szereplők (had-sereg, rendőrség, titkosszolgálatok, félkatonai szervezetek stb); (4) funkcionális szereplők (a védelmi rendszer szereplői); (5) a fenyegetés és a sebezhetőség (gyengeség) logikája; (6) a regionalizálódó biztonsági dinamika. E tényezők alapján dolgozza ki az állam a védelmi stratégiáját, alakítja a katonai szakpolitikáját, végzi a fegyveres erők fejlesztését.

A katonai biztonság fenntartásának végső eszköze a háború. A háború mindig a nemzetközi kapcsolatok meghatározó fontosságú témája volt, központi helyet foglal el a biztonsági tanulmányokban is. A biztonságelmélet mindig a clausewitz-i háborús felfogást vallotta, mely szerint a háború ugyanúgy egy racionális politikai eszköz, mint a diplomácia vagy a gazdasági szankciók: a politika folytatása más eszközökkel. „A háború tehát az erőszak alkalmazása, aminek az a célja, hogy az ellenfelet saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.”³ Természetesen *a háború túlságosan kockázatos opció* ahhoz, hogy az állam gyakran hozzányúljon biztonságának megőrzéséhez. Az elmúlt 200 évben zajlott háborúk 70%-ában azok az országok győztek, amelyek megindították a fegyveres küzdelmet. De ha a két évszázadot 50 éves periódusokra osztjuk, akkor az erősebb fél győzelmi esélyei folyamatosan csökkentek, egyre kockázatosabb lett a hadviselés, előtérbe kerültek az ellenség akaratának és harci szellemének megtörésére irányuló közvetett stratégiák. A 20. század első felében már csak 65%-ban, 1950–1998 között pedig már csak 45%-ban győzedelmeskedtek a háborút iniciáló országok.⁴ Bár erre az évszázadra még nem készültek ilyen elemzések, az amerikaiak afganisztáni és iraki háborúinak függvényében nem nehéz megelőlegezni a

² Buzan–Wæver–Wilde 1998, 50.

³ Clausewitz 2013, 39.

⁴ Arreguin-Toft 2001, 5.

trend további folytatását. A jelentős nemzetközi kutatóközpontok adatai szerint a háborúk és a katonai konfliktusok száma csökkent a 21. században, de 2014 után a katonai biztonság újra felértékelődött.

Az államok katonai biztonságukat *ötféle módon* képesek biztosítani: (1) egyoldalúan, saját katonai erővel; (2) többoldalúan, egy szövetségi rendszerhez való csatlakozással; (3) egy- vagy többoldalúan, tömegpusztító fegyverek birtoklásával; (4) egyoldalúan, semlegesség útján; valamint (5) egyoldalú, egyedi megoldásokkal, nemzetközi szerződések „megvásárlásával”.⁵ Minden politikai-védelmi stratégia meghatározott, helyzettől, feltételektől és választási lehetőségektől függ, előnyökkel és hátrányokkal jár. Bár az egyes katonai biztonsági megoldások elvileg elkülöníthetők, de a valóságban, egy-egy ország esetében, nem tiszta formában, hanem kombináltan, a többféle módszer egyidejű alkalmazásával jelennek meg.

Védelem saját erővel

Egyoldalúan, saját erővel csak a legerősebb katonai hatalmak tudják megoldani a védelmüket, bár ezen országok biztonság- és védelempolitikája sem nélkülözi a szövetségkötés lehetőségeit és kötelezettségeit (1. táblázat). A szakirodalmi értékelések szerint még a tíz, a világon legjobb hadsereg is különböző nagyságú erőt és minőséget képvisel. Az Egyesült Államoké a világ legerősebb hadserege, amely *a domináns képességű haderő minden jellemzőjével* (high-tech minőségű, részben robotizált; összhaderőnemi, hálózatos jellegű; önkéntes és professzionális, tudásalapú) rendelkezik, alkalmas a negyedik generációs hadviselésre. Oroszország, Kína és India *aszimmetrikus képességű*, jó minőségű, részben automatizált, haderőnem-specifikus, sorköteles haderő felett diszponál, amely harmadik és negyedik generációs fegyveres küzdelmet képes megvívni. A listán lévő nyugati országok (Franciaország, Egyesült Királyság, Németország és Olaszország) és Japán *részben domináns fejlettségű*, korlátozott képességű haderővel bírnak, de részt tudnak venni harmadik és negyedik generációs összecsapásokban. Törökország *szimmetrikus képességű*, erős hadsereggel rendelkezik, amely hagyományos, második, részben harmadik generációs hadviselésre alkalmas, sorköteles fegyveres erő.⁶ Egy erős hatalom katonai erejének kiugró fejlesztése fenyegetést jelenthet a szomszédos országok

⁵ Collins 2010, 169–184.

⁶ Global Fire Power (GFP) amerikai online központ az országok (2016-os listán 126 ország szerepel) hagyományos katonai erejét 43 indikátorból számolja ki, amelyből egy hatalmi index („PwrIdx”) mutatót képez. Az országok katonai erőlistáját a katonai hatalmi index „sorba állításával” generálja, minél kisebb az index, annál erősebb az ország. A komperatív algoritmusok úgy vannak összeállítva, hogy a GFP hatalmi index képes nagyobb, fejlett országokat kisebb, fejlődő országokkal összehasonlítani. Bár a hadipotenciált a katonai hatalmi index széles dimenzióban méri, mégis az összehasonlítás érdekében alkalmaz olyan korrekciós tényezőket, amelyek realitás teszik az összevetést (például tengeri hatalom összevetése szárazföldi országgal). A GFP-index viszont nem értékeli az adott ország politikai és katonai vezetésének színvonalát, kizárja az összehasonlításból a nukleáris fegyvereket, nem tudja mérni a technológiai színvonalat és a védelmi készenlétet. Viszont a kiegyensúlyozott mérés miatt a számításoknál olyan tényezőkre is ad pluszokat és mínuszokat, amelyek befolyásolják a helyezéseket (pl. katonai szövetségi tagság). A GFP számításba veszi a fegyveres erők valamennyi haderőnemét, a humán, pénzügyi és természeti erőforrásait, logisztikai képességeit, valamint az ország földrajzi helyzetét is. A top 10 ország katonaierő-indexe a következő: USA 0,0897, Oroszország 0,0964, Kína 0,0988, India 0,1661, Franciaország 0,1993, Egyesült Királyság 0,2164, Japán 0,2466, Törökország 0,2623, Németország 0,2646, Olaszország 0,2724. Magyarország az erőlistán 62., hatalmi indexe 1,0007. <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 24.)

számára, megbonthatja a regionális biztonságot, elindíthat egy fegyverkezési versenyspirált, ami *biztonsági dilemmához*⁷ vezethet.⁸

A korszerű haditechnika fejlesztését és gyártását azonban csak a gazdaságilag és technológiailag fejlettebb országok képesek végezni. Egy ország militarizálásának azonban igen sokféle nemzetközi hatása lehet, amely nemcsak a fegyverkezéstről, az „erőszakos békéről” szól, hanem egy hatalmi, tekintélyelvű vagy oligarchikus politikázást is jelent a nemzetközi küzdőtéren és a hazai politikában egyaránt. A fegyverkező országnak meg kell küzdeni a nemzetközi rendszer többi szereplőjével, a nemzetközi szervezetekkel, szövetségekkel és partnerekkel. A *katonai biztonság határainak megváltozását* el kell fogadtatni a hazai politikai erőkkel, civil intézményekkel és a társadalommal. Kormányzati szempontból az elképzelt fenyegetések érkehetnek alulról (különbféle társadalmi csoportoktól), illetve felülről (nagyhatalmi fenyegetések), másrészt érkehetnek kívülről (tömeges migráció), illetve belülről („áruló” politikai ellenzék, „idegenszívű” kisebbségek), amit mind el kell fogadtatni a közvéleménnyel. A katonai biztonságnak ugyanis védeni kell minden gyenge nemzeti pontot, amelyet az ellenség (ellenállók, terroristák, szakadárok, diverzánsok stb.) kihasználhat. Ez pedig megkívánja a belső jogrend, a nemzetbiztonság, az állami működés és a társadalom életének *újraszabályozását*, az új fenyegetések és az emberi jogok közötti egyensúly megtalálását.

A katonai erő azonban relatív megoldási eszköz minden olyan helyzetben, amikor az állam igyekszik alkalmazni. George Bush amerikai elnök például tévedett, amikor azt gondolta, hogy elég megsemmisítő katonai vereséget mérni a tálib rendszerre, elmozdítani Szaddám Huszeint a hatalomból, és azzal legyőzte a terrorizmust. Nem lehet tudni, hogyan alakult volna a világ sorsa, ha a katonai ellenlépések helyett politikai megoldást választott volna a fenyegetés kezelésére. Azt viszont biztosan tudjuk, hogy az amerikai katonai intervenciók következményeként a terrorizmus a korábbiaknál nagyságrendileg és minőségileg új szakaszba lépett. Olyan nemzetközi biztonságot alakító erővé vált, hogy a „hosszú háborúban” már az Egyesült Államok is szövetségeseihez fordult segítségért, mint ahogyan napjainkban is az Iszlám Állam elleni küzdelem globális koalíció (amely jelenleg USA vezetésével 66 országból áll)⁹ létrehozását igényelte.

⁷ A biztonsági dilemma akkor alakul ki, ha az államok (akár defenzív motivációval) fegyverkeznek, és más államok biztonságát gyengítik azáltal, hogy a hatalmi egyensúlyt saját javukra megváltoztatják. A többi állam pedig kényszerítve érzi magát katonai kapacitásainak növelésére, hogy a régi hatalmi egyensúlyt helyreállítsa. Ez a törekvés viszont egy ponton túl kontraproduktív marad, mivel nincs abszolút biztonság. Végül is az érintett felek a status quót részesítik előnyben az expanziós kísérletek költségeivel és kockázatával szemben. Ha nem így tesznek, akkor elbukhatnak, mert a gyengébb fél nem bírja a fegyverkezési versenyt. Ezt láttuk Szovjetunió esetében a hidegháború végén. Gartner 2007, 44–45.

⁸ Herz 2003; Jervis 2011; Gartner 2007.

⁹ The Global Coalition to Counter ISIL (ISIL – Islamic State of Iraq and the Levant). <http://www.state.gov/s/secs/> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 30.) A koalíció támogatja az ISIS/ISIL elleni katonai műveletet (Operation Inherent Resolve – OIR, Benne rejlő megoldás művelet), amelyben 20 nemzet légicsapásokkal is részt vesz. A 2014. augusztus 8-án indult kinetikus műveletben a szövetséges légierő 26 374 katonai célpontot rombolt le, illetve semmisített meg. Az OIR csak az USA-nak ez ideig 8,7 milliárd dollárjába került (koalíciós összevont adatok nincsenek).

Katonai biztonság szövetségi tagság segítségével

1. táblázat

A világ legerősebb katonai hatalmai

1. Egyesült Államok
2. Oroszország
3. Kína
4. India
5. Franciaország
6. Egyesült Királyság
7. Japán
8. Törökország
9. Németország
10. Olaszország

Forrás: Global Firepower 2016,
Military Balance 2016

A katonai biztonság megszerzésének többoldalú és elterjedt módja valamilyen *katonai szövetséghez való csatlakozás*.¹⁰ A szövetségek rendkívül sokfélék, különböznek egymástól a megalakulás oka, célja, rendeltetése és helye szerint, a katonai vállalásokban, a részt vevő országok számában, földrajzi kiterjedtségben, a katonai erők integráltságának szintjében, partnerségi politikákban és sok minden másban. Katonai szövetséget létrehozhatnak egy-egy alkalomra (háborúra, hadjáratra, katonai feladatra), illetve *állandó jelleggel*, hosszú távú stratégiával. Az államok akkor választják a szövetségi tagságot, ha úgy gondolják, hogy saját katonai képességeik korlátozottak, inadekvátak egy lehetséges fenyegetéshez képest. Hisznek abban, hogy

a csatlakozással növelik a szövetség erejét, elrettentőképességét, amely egy katonai konfliktus esetén biztosítja az ország biztonságát. A szövetségi formáció különösen akkor fontos, amikor egy potenciális hegemon hatalom más államokat fenyeget a nemzetközi rendszerben. Nem véletlen, hogy napjainkban is az Oroszország nyugati határán fekvő országok fokozott katonai védelmet kérnek a NATO-tól. A szövetségalkotást a biztonságelméletek gyakran összekapcsolják az erőegyensúly elméletével, ugyanis az „automatikus” szövetségre lépéssel ellensúlyt akarnak képezni egy fenyegető állammal szemben (lásd például a NATO megalakulását).¹¹ Más vélemények szerint a kis államok akkor is csatlakoznak a térségi katonai szövetséghez, ha nincs fenyegető hatalom, csupán a követő magatartást (bandwagoning) alkalmazzák előnyök reményében, vagy attól félnek, hogy valamit elmulasztanak (Riói Szerződés).

Egy jól működő katonai szövetség kétségkívül *hasznos megoldás* az államoknak, hiszen nem kell erőn felül hadsereget fenntartani, a haderőfejlesztésnél figyelembe vehetik a szövetségi munkamegosztás előnyeit (pl. a NATO Smart Defence koncepciója, az EU Pooling & Sharing kezdeményezése). Azonban a szövetségi tagságnak is vannak problémái, amelyek az eltérő érdekekben, a döntéshozatalban, a tehermegosztásban, a szövetség-konform haderőfejlesztésben (a nagy országok másolásában) érhetők tetten. A szövetségen belüli elvi és konkrét eseti vitákat azonban nem szabad eltúlozni, hiszen ezek hozzátartoznak a szövetségi együttműködés problémaköréhez.

A biztonságelméleti irodalom¹² már a nyolcvanas években feltárta a biztonsági dilemma összefüggéseit a szövetségi működés bonyolult érték- és érdekrendszerében. Különösen jól látszik ez a NATO működése kapcsán az orosz fenyegetettséggel összefüggésben. A transzatlanti szövetség működését mindig is a szövetségi feladatokban való részvétel (entrapment) és a szövetségi ígéretek be nem tartása (abandonment) közötti *egyensúlyozás jellemezte*, kö-

¹⁰ Napjainkban 14 két- és többoldalú katonai szövetségi megállapodás létezik, a legismertebbek az ANZUS, a NATO, a Riói Szerződés, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete és a Sanghaji Együttműködés Szervezete. A kétoldalú védelmi szerződéskötésben legaktívabb az Egyesült Államok, amely számos országgal írt alá megállapodást (pl. Japán, Dél-Korea, Fülöp-szigetek, Izrael).

¹¹ Walt 1997.

¹² Snider 1984.

zösségi és egyes tagországi szinten egyaránt. Ha a szervezet nem nyújt megfelelő segítséget a veszélyeztetve érzett tagországnak, akkor az érintett állam elhagyatottnak, „árvának” érzi magát, ami felveti a szolidaritás és a hitelesség kérdését. Inflationáznak az 5. cikk garanciái akkor is, ha a segítséget kérő NATO-tag nem kapja meg biztonságát garantáló segítséget. Másik oldalról a biztonsági fenyegetésben konkrétan érintett állam pedig azt mérlegeli, hogy mennyire bonyolódik bele egy szövetségi szempontból fontos, de saját nemzeti érdeke szempontjából marginálisnak tűnő konfliktusba. Lehet, hogy sikerül elkerülnie a csapdát, nem delegál erőket a konfliktuskezelésbe, nem vesz részt a kívánt műveletben, de nem biztos, hogy amit nyer a réven, nem veszíti-e el a vámon. Ha a szövetség ugyanis nem találja meg az egyensúlyt a probléma megoldására, akkor könnyen hiteltelenné válik, elveszítheti relevanciáját, *végso soron kockáztatja saját jövőjét*. Tehát a bajba jutott, fenyegetve érzett tagországok megsegítése kivételesen fontos feladat, mert a szolidaritás kifejezése azt az üzenetet jelenti az érintett ország számára, hogy számíthat a szövetségre. Jól látható ez napjainkban, amikor a Baltikumra és Lengyelországba történő NATO-csapattelepítések (zászlóaljharccsoportok) nem tudják ugyan megváltoztatni az orosz törekvéseket, de mégis megnyugtató hatással vannak a NATO keleti szárnyának országaira (minimális elrettentés).

2. táblázat

Atomhatalmak

Deklarált atomhatalmak

- USA (1945)
- Szovjetunió/Oroszország (1949)
- Egyesült Királyság (1952)
- Franciaország (1960)
- Kína (1964)

Igazolt atomhatalmak

- India (1974)
 - Pakisztán (1998)
 - Észak-Korea (2006)
- Feltételezett atomhatalom
- Izrael (1967)

Forrás: SIPRI 2016

A *kritikai katonai tanulmányok* szerint a szövetségek nem sokat adnak hozzá egy-egy állam katonai biztonságához, viszont létezésükkel, döntéseikkel nehezítik a regionális biztonsági architektúrák tevékenységét, a nemzetközi szervezetek kooperációját. Más vélemények szerint a szövetségek egyensúlya pozitívan hat a békére és biztonságra mindaddig, amíg a szövetség stratégiája képes megújulni, szervezete, működése rugalmas, a szövetségi kötelezettségek kötőelemként funkcionálnak a tagországok között. Ennek ellenére ma a világon sok állam nem akar katonai szövetségekhez kapcsolódni, mert úgy érzik, hogy a vállalt kötelezettségek és kockázatok meghaladják a potenciális

előnyöket, hasznokat, vagy azért kerülnek el a tagságot, mert nem akarnak a vezető nyugati nagyhatalmakkal katonailag együttműködni. A legnagyobb csoportját a *szövetségen kívüli országoknak* az el nem kötelezettek mozgalma (Non-Aligned Movement – NAM) jelenti, ahol az egyik tagsági feltétel az, hogy az aspiráló ország nem lehet tagja semmilyen regionális, multilaterális vagy regionális katonai szövetségnek, amely a hidegháborús nagyhatalmi szembenálláshoz köthető. A NAM-országok¹³ a katonai biztonságot a nemzeti kapacitások erősítésével és fejlődő országok kollektív önerőre támaszkodására építik.

A nukleáris garancia

A *tömegpusztító fegyverekre alapozott védelem* napjaink katonai biztonságának garantálására ma már *egyre kevésbé reális opció*, hiszen olyan erős a nemzetközi szabályozás a

¹³ Az 1961-ben alakult el nem kötelezett országok mozgalmanak 120 ország (G 120) a tagja, 17 ország megfigyelő tag, és 10 nemzetközi szervezettel (ezen belül elsősorban az ENSZ-szel) kooperálnak. <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/non-aligned-movement-nam/> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 28.)

tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozására,¹⁴ hogy igazi alternatívát nem jelent. Ma *kilenc ország* rendelkezik atomarzenállal (2. táblázat), legalább egy tucat országnak van biológiai és/vagy vegyi fegyvere.¹⁵ A nemzetközi egyezmények nemcsak azt foglalták magukban, hogy az aláíró államok lemondanak a nukleáris fegyverek birtoklásának, illetve esetleges alkalmazásának jogáról, de kinyilatkoztatták azon szándékukat is, hogy a rendelkezésükre álló valamennyi eszközzel megakadályozzák más államok tömegpusztító fegyverekhez való jutását. A nukleáris proliferáció elleni harcban az USA viszi a vezető szerepet, a lemondásért cserébe nukleáris védernyőt ajánlott az atomfegyverrel nem rendelkező szövetségesek részére (Japán, Dél-Korea, NATO, Ausztrália). A hidegháború után a tömegpusztító fegyverekkel rendelkező nagyhatalmaknak (lényegében az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagjainak) *első számú biztonságpolitikai prioritása* lett a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása. Az Egyesült Államok segítségével felszámolták a volt szovjet utódállamokban maradt nukleáris fegyvereket. 2016-ban az ENSZ BT öt állandó tagjának és Németországnak sikerült keretmegállapodást aláírni Iránnal az atomprogramról, cserébe az Irán elleni nemzetközi szankciók feloldásáért. Barack Obama 2009-ben új nemzetközi nukleáris leszerelési fórumot (atomcsúcs) kezdeményezett, ahol állam- és kormányfői szinten tárgyalták meg (2016. áprilisban tartották a negyedik találkozót) a nukleáris leszerelés kérdéseit, a nukleáris terrorizmus elleni koordinált nemzetközi fellépés teendőit. Ez a páratlan nemzetközi összefogás azt eredményezte, hogy a nemzetközi közösség tudta nélkül napjainkban szinte lehetetlen a tömegpusztító fegyverek gyártásához szükséges hasadóanyagot és technológiát beszerezni, illetve a megfelelő szakértőket alkalmazni. Ha mégis sikerülne, az egyezményeket megszegő országnak (erre jó példa a két „latorállam”, Irán és Észak-Korea esete) számolni kell büntető szanciókkal (gazdasági-pénzügyi embargó, esetleg megelőző katonai csapás a nukleáris létesítmények ellen [Izrael 1981-ben Irak, 2007-ben Szíria nukleáris objektumaira mért légcsapásokat]), amelyek negatív következményei nincsenek arányban a tömegpusztító fegyver birtoklásától várt elrettentési képességekkel.

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) 2016. évi adatai szerint ma az atomhatalmak összesen 15 395 atomtöltettel rendelkeznek, amelyből 4120 fegyver telepített.¹⁶ Bár ez egy szerény 3%-os csökkenést jelent 2015-höz viszonyítva, a nukleáris fegyverek továbbra is meghatározó szerepet töltenek be az elrettentésben, folyamatosan zajlik modernizációjuk. A tömegpusztító fegyverrendszerek előállítására és fenntartására igen drága, az amerikai adatok szerint egy korszerű atombomba elkészítése mintegy 20–200 millió dollár költséggel jár, a hordozóeszközök gyártása pedig jóval többbe kerül.¹⁷ A biológiai és vegyi fegyverek előállítási költségei („szegény ember” fegyverei) néhány százezer dollártól néhány millióig terjednek, azonban előállításuk szintén nem egyszerű. Emellett az érintett államnak fenn kell tartani a konvencionális haderőt is, ezért nagyon meg kell fontolnia az állami

¹⁴ N. Rózsa–Péczeli 2013.

¹⁵ Chemical and Biological Weapons: Possession and Programs, Past and Present. James Martin Center for Non-proliferation Studies, March 2008. https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/2016/03/2008-Chemical-and-Biological-Weapons_-Possession-and-Programs-Past-and-Present.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 08. 15.)

¹⁶ Ma kilenc országnak van atomfegyvere: Egyesült Államok (7000 db), Oroszország (7290 db), Egyesült Királyság (215 db), Franciaország (300 db), Kína (260 db), India (120 db), Pakisztán (130 db), Izrael (80 db), Észak-Korea (nincs adat, bár a SIPRI becslései szerint mintegy 10 robbanófejvel rendelkezhet). <http://hu.euronews.com/2016/06/13/kevesebb-az-atomfegyver-de-szo-sincs-leszerelésrol> (Letöltés időpontja: 2016. 08. 16.)

¹⁷ Lisbeth Gronlund: How Much Does it Cost to Create a Single Nuclear Weapons? <http://www.ucsusa.org/publications/ask/2013/nuclear-weapon-cost.html#V8KkcN7r2M8> (Letöltés időpontja: 2016. 08. 15.)

vezetésnek, ha a nukleáris és hagyományos elrettentő erőt egyidejűleg kívánja fenntartani katonai biztonságának garantálására.

Semlegesség

A katonai biztonság megteremtésének negyedik útja a *semlegesség deklarálása*, amikor egy állam a nemzetközi jogi lehetőségek felhasználásával a semleges státusra (katonai semlegességre) alapozza védelmi koncepcióját. A nemzetközi jog a semlegesség két fajtáját ismeri: a *háborús semlegesség* és az *állandó semlegesség*.¹⁸ A háborúban semleges államnak tartózkodnia kell mindennemű háborús cselekménytől, köteles valamennyi hadban álló hatalomtól egyenlő távolságot tartani, ugyanakkor tehet jószolgálatot a hadviselő feleknek. A háborús semlegesség tartalma az ENSZ létrejöttével némileg módosult, ugyanis az ENSZ tagjai nem tanúsíthatnak pártatlan magatartást a békét megszegő, támadó cselekményeket elkövető állam, illetve az agresszió áldozata iránt. Az ENSZ BT által meghozott szankciós határozatokat ugyanis a semleges államnak is végre kell hajtania, illetve a kollektív biztonság értelmében segítséget kell nyújtani a megtámadott állam részére. Az állandó semlegesség lényege, hogy az adott állam nemcsak a háborúban, hanem a békeidőben is köteles tartózkodó,

3. táblázat

Legrégebbi semleges országok

- Svájc (1815)
- San Marino (1862)
- Liechtenstein (1868)
- Svédország (1918)
- Vatikán (1929)
- Írország (1937)
- Mexikó (1939)
- Japán (1947)

Szerkesztette a szerző

pártatlan magatartást tanúsítani, nem csatlakozhat katonai-védelmi szövetségi rendszerekhez. Az állandó semlegességet többnyire nemzetközi szerződések garantálják, de vannak országok, amelyek ilyen garanciák nélkül is hagyományosan semleges politikát folytatnak.

Jelenleg 22 ország¹⁹ rendelkezik semleges státussal, motivációjuk azonban sokféle. A legkisebb országok azért bíznak a semlegességi státusban, mert úgy gondolják, hogy nem elég jelentősek ahhoz, hogy bármilyen konfliktust is befolyásoljanak, és így a háború elkerüli őket. E csoportnál a „lapulni és észrevétlennek maradni” védelmi stratégia érvényesül. Más országok azért deklarálják a semleges státust,

mert így akarnak ellensúlyt képezni a szomszédos nagyhatalmak esetleges katonai fenyegetése ellen. Végül a hidegháború után semlegességet deklarált államok választásában jelen volt a nyomasztó történelmi múlt, ezért a korábbi kényszerszövetség-kötések után csupán *függetlenek* szerettek volna maradni. Megjegyzendő, hogy a rendszerváltáskor Magyarországon is komolyan felmerült a semlegesség gondolata.

A történelmi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a *semlegesség csak akkor működőképes, ha egy adott konfliktusban/háborúban részt vevő szereplők tiszteletben tartják a státus létezését*. Ez az elismerés azonban szinte kivétel nélkül a pillanatnyi hatalmi érdekeken alapul, az érdekek megváltozása esetén a semlegesség státusa is megkérdőjeleződik. Ma már tudjuk, hogy a legrégebbi semleges ország, Svájc hagyományos semlegessége is a véletlenül múlt a második világháborúban, hiszen Hitler kétszer is tervbe vette az ország megszállását. Ukrajnán sem segített az, hogy 2010-ben semlegességi nyilatkozatot tett, mert a politikai helyzet változásával Oroszország nem tisztelte a státus létezését. Sok ország esetében az is gyengíti a semlegességet, hogy közben tagja lesz valamilyen regionális

¹⁸ Kussbach 2009.

¹⁹ <http://www.adducation.info/general-knowledge-politics-religion/all-neutral-countries/> (Letöltés időpontja: 2016. 08. 16.)

politikai szervezetnek, mint például az Európai Unió, amelynek van közös biztonság- és védelempolitikája. Úgy tűnik azonban, hogy ezekkel a kockázatokkal a semleges országok is tisztában vannak, és „Bízzál Istenben, és tartsd szárazon a puskaport” (Oliver Cromwell) alapon *saját hadsereget* is tartanak. A legendásan semleges Svájc békeidőszakban 20 800 fős sorköteles haderővel rendelkezik, amelyet 148 500 jól kiképzett és felszerelt tartalékos, valamint 70 000 fős polgárvédelem támogat a területvédelmi koncepcióban. A 22 semleges országból mindösszesen négy országnak (Costa Rica, Liechtenstein, San Marino, Panama) nincs saját katonai ereje. A „semlegesség olcsó” illúzióját cáfolja a GFP-index, hiszen az 50 legerősebb hadsereggel rendelkező ország között találjuk Japánt (7.), Tajvant (19.), Svédországot (29.), Ukrajnát (30.), Mexikót (31.) és Svájcot (37.). Mindez azt a meggyőződést erősíti, hogy a semlegességre alapozott katonai biztonság *sem nélkülözheti* a nemzet túlélését biztosító, megfelelő képességekkel rendelkező haderőt.

Egyedi megoldások

Végül a katonai biztonságot az államok a fenti módszerek *kombinációjával* is tudják biztosítani, hiszen ahogyan az egyes eseteknél is érzékeltettük, igazán tiszta megoldás nem létezik. A kritikai katonai tanulmányok például a hagyományos védelmi koncepció feladását sürgetik, és egy professzionális, nem tradicionális haderőre való áttérést javasolnak.²⁰ Talán ilyen megoldásnak tekinthetők az állandó hadseregek nélküli katonai védelmi koncepciót valló országok megoldásai is, amelyek megfelelnek a biztonság liberális felfogásának, és jó példát adnak a világ demilitarizálódásához is.

A CIA kimutatása szerint *jelenleg 16 országnak nincs egyáltalán hadserege*, ami azonban nem jelenti azt, hogy nem rendelkeznek félkatonai erővel (speciális alegységek, partvédelem) a belbiztonságot ellátó rendőrségen belül (Gilsinan 2014).²¹ Vatikánváros biztonságát például immár 510 éve a legendás Pápai Svájci Gárda látja el (jelenleg 110 fővel), amely azonban katonai csendőri egységnek számít. A hadsereg nélküli országok többsége mini állam (szigetország, szárazföldi városállam), azonban mindegyiknek megvan a saját története a „fegyvertelenségre”. A szakirodalomban klasszikus példa Costa Rica, amely 1949-ben szüntette meg haderejét, mert félt egy esetleges katonai puccstól. Sok független né vált országnál kézenfekvő volt a gyarmattartó országtól vagy protektorátustól katonai védelmet kérni. Valamennyi ország esetében azonban közös, hogy *nem invázió és háború sújtotta térségekben* (karib-tengeri térség, Óceánia, Európa) helyezkednek el, így logikus megoldásnak tűnik a hadsereg nélküli biztonsági megoldás. A katonai erő nélküli országok védelmét ugyanis valamelyik, az országhoz közelálló hatalom (USA, Spanyolország, Franciaország, Ausztrália, Új-Zéland) látja el kétoldalú szerződésekkel, vagy regionális biztonsági rendszerre támaszkodik (Izland például a NATO tagja), esetleg informális gyakorlati együttműködés garantálja az állam szuverenitását (Vatikánváros esetében például Olaszország). Bár a fegyveres erő nélküli biztonsági megoldások olcsónak tűnnek, azonban e megoldások sem ingyenesek: a védettséget élvező országoknak hozzá kell járulniuk a költségekhez, vagy valamilyen más módon kell kompenzálni a védelmet ellátó országot.

²⁰ Fábán 2013.

²¹ Kathy Gilsinan: Countries Without Militaries. The Atlantic, Nov 11., 2014. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/11/countries-without-militaries/382606/> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 12.)

A második világháború után *a biztonság sokáig azonos volt a katonai biztonsággal*, a biztonsági olló nem katonai szára csak a hetvenes évektől kezdett megnyílni. A domináló katonai biztonság a nemzetközi kapcsolatok elméletében legfőképpen *a katonai szembenállás, a fegyverkezés, a nukleáris elrettentés és az erőkivetítés problémáit* vizsgálta. Olyannyira általánosnak tekintették a katonai biztonságot a biztonságelméletben, hogy *szinte azonosították a stratégiai tanulmányokkal*, amely a katonai erő szerepét vizsgálja a politikai célok elérhetőségével összefüggésben. A kétpólusú világra jellemző realista felfogás az államokat önálló entitásoknak tekintette, amely „kollektív javakat” nyújtott a polgárainak, beleértve a biztonságnak nevezett „közjóságot”, amelyek közül a legfontosabb a külső támadásoktól való védelem volt. A katonai biztonságot nyújtó kötelezettsége ma is megvan az államoknak, mert ha nem képes polgárait megvédeni (gondoljunk a Kelet-Ukrajnában élő ukrán állampolgárokra), akkor veszélybe kerül szuverenitása, működőképessége, biztonságihiány lép fel, ami teret ad a nem állami szereplőknek (Ukrajna esetében az oroszok által támogatott szakadároknak) a biztonsági vákuumban történő tevékenységére.

A hidegháború után a biztonságfelfogás bővült a *politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti biztonság* témaköreivel, de a katonai biztonság vizsgálatával valamennyi biztonságelméleti irányzat, a realizmus, a liberalizmus és a konstruktivizmus egyaránt foglalkozott.²² Bár az elmúlt évtizedekben többször úgy tűnt, hogy a katonai biztonság háttérbe szorul a többi szektor mellett, az események visszatérően azt bizonyítják, hogy *a katonai biztonság megőrizte fontos szerepét* a kibővített biztonságfelfogásban, sőt Európában fel is értékelődött az elmúlt két évben. A katonai erő ezért továbbra is nagy fontosságú téma marad a nemzetállamok kormányzati politikájában, mert egy állam és a társadalom saját szempontjából biztonságban érezheti magát politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti dimenziókban, azonban ezen eredmények tönkremehetnek egy katonai vereség esetén. A 2014-es év tragikus eseményei (orosz intervenció Ukrajnában, az Iszlám Állam sikeres területfoglalása Szíriában és Irakban) *ma is visszaigazolják az elméleti tétel helytállóságát*.

A fegyveres erőknél azonban nemcsak olyan képessége van, hogy megvédje az országot a külső támadástól, de felhasználhatók külpolitikai eszközként (a repülőgép-hordozót a szakirodalom csak 90 000 tonnás diplomáciának nevezi), továbbá belső védelmi célokra is (terrorizmus elleni harc, katasztrófaelhárítási feladatok, határvédelem, civil hatóságok támogatása stb.). A haderők valóságos feladatai megjelennek a kormányzati politikában, a nemzeti biztonsági és katonai stratégiákban, doktrínákban, jogszabályokban, kifejeződnek a katonai költségvetésekben és a haderőfenntartási és -fejlesztési célokban.

A katonai biztonság is, mint a biztonság általában, lehet objektív és szubjektív is. Objektív értelemben a katonai fenyegetést az állam és polgárok a meglévő értékek veszélyeztetéséhez kötik, amelyet látnak, éreznek és értenek; szubjektív értelemben hiányzik a fenyegetettség érzete, az alapértékek megtámadásának félelme. *A biztonság e kettős felfogása nagy mozgásteret ad az államoknak az objektív és szubjektív felfogás befolyásolására, amit sokszor biztonságiasítás útján érnek el*. A biztonságiasítás egy olyan helyzetet teremtő folyamatot ír le, amikor a kormány vagy más politikai szereplők egy bizonyos eseményt egzisztenciális biztonsági kérdésként kezelnek, függetlenül attól, hogy reális-e, vagy csak annak tekintik, annak érdekében, hogy sürgős, rendkívüli intézkedésekkel e fenyegetésnek véget vessenek.²³

²² Matus 2005; Gazdag 2011.

²³ Gartner 2007, 178–179.

A hidegháború után a *katonai biztonság egyre inkább összekapcsolódik a humanitás* témakörével, mert a katonai intervenciókat, az „expedíciós háborúkat”, a humanitárius műveleteket – minden szándék ellenére – jelentős pusztítások, lakossági veszteségek, menekülthullámok, embertömegeket érintő szükséghelyzetek kísérik. Az ENSZ nyomására az államok korunkban olyan „védelmi kultúra” kialakítására kötelezettek,²⁴ amely a katonai erőt már nemcsak a katonai célok elérésére készíti fel, hanem „béketámogató”, békeépítő”, „államépítő”, „nemzetépítő” feladatok megoldására is. Ezért a modern katonai szakpolitikák már *kettős megközelítéssel* készítik fel a hadseregeket a jövőbeni feladatok végrehajtására: a „Rambo” típusú harci feladatokra és a „felfegyverzett szociális munkás” típusú teendőkre.

Ez a filozófia sokat fejlődött a békés multipoláris világban; a nyugati típusú haderők egyre inkább az expedíciós műveletekre specializálódtak. A harcoló feladatokról a békeépítő feladatokra való „átállást” valamennyi meghatározó nemzetközi intézmény (ENSZ, Európai Unió, NATO, EBESZ, Afrikai Unió, ASEAN) ösztönözte, előtérbe került a „hálózatalapú” vagy „átfogó biztonsági” megközelítés, a közös katonai és civil (rendőri) erők felállításának igénye. Bár számos kezdeményezés megvalósult (ENSZ, EU, NATO) e téren, de áttörést nem sikerült elérni, a legtöbb jó szándékú javaslat papíron maradt. Az EU például 2004-ben egy új típusú, integrált *human biztonsági reagáló erőt* (15 ezer fő) állított volna fel békeidőszakban, amelynek fele katona, a másik fele rendőr és civil (fejlesztési szakember, jogász, szociális munkás, tanár stb.) szakértő lett volna (Barcelonai jelentés 2004).²⁵ Az ilyen típusú megoldások azonban minden nemzetközi szervezetben általában konszenzust igényelnek, amit az érdekkülönbségek és az erőforráshiányok miatt igen nehéz elérni, így a döntések is rendre elmaradtak. Pedig a javaslat szakmai megalapozottságát mutatja, hogy ma egy ilyen vegyes biztonsági erő képes lenne valamennyi uniós missziót ellátni.²⁶ A megvalósítást azonban nemcsak politikai problémák akadályozták, hanem a nemzetközi civil szervezetek ellenállása, alacsony szintű együttműködési hajlandósága is. A társadalmi szervezetek (INGO, NGO) ugyanis az integrált megoldásokra és átfogó megközelítésekre a biztonság többi szektorának „militarizálásaként” tekintenek. A NATO ISAF (International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő) afganisztáni béketámogató művelet befejezése (2014. december 31.) mutatja, hogy az átfogó megközelítés koncepciója az új szövetségi misszióban (Resolute Support Mission – RSM – Eltökélt támogatás művelet) már csak a nemzetközi aktorok és a kormányzati, valamint helyi civil társadalmi szereplők közötti *széreny koordinációvá szelődött*. Az ukrán válság azonban arra is rámutatott, hogy a külföldi katonai műveletek „civilizáció” következményeképpen *komoly hiányosságok keletkeztek* a hagyományos háborús feladatokra való felkészülésben.

A szakirodalom szerint a katonai biztonság és a fegyveres erők feladatrendszerének felfogásában, szabályozásában és biztosításában nagy szerepet játszik az adott országban uralkodó *stratégiai kultúra*, az a szemlélet, felfogás, megközelítési mód, ahogyan az országok megalkotják és megvalósítják védelmi-biztonsági stratégiáikat. A nemzeti válságkezelés

²⁴ Responsibility to Protect – védelmi felelősség koncepciót az ENSZ 2005-ben léptette életbe. <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 15.)

²⁵ A Human Security Doctrine for Europe. The Barcelona Report of the Study Group in Europe's Security Capabilities. 15 Sept. 2004. http://eprints.lse.ac.uk/40209/1/A_human_security_doctrine_for_Europe%28author%29.pdf (Letöltés időpontja: 2006. 06. 10.)

²⁶ Az EU 16 missziójában (10 civil, 6 katonai) 2015/16-ban, négy kontinensen (Európa, Ázsia, Közél-Kelet, Afrika) összesen 5242 fő szolgált: 3705 katona (71%), 749 rendőr (14%) és 788 civil (15%). Peace Operations 2015/2016. ZIF Center for International Peace Operations, Berlin http://www.zif-berlin.org/fileadmin/uploads/analyse/dokumente/veroeffentlichungen/ZIF_World_Map_Peace_Operations.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 08. 18.)

döntéseit és a nemzeti „hozzáadott értéket” jelentősen befolyásolják a történelmi viselkedési formák, társadalmi meggyőződések, nemzeti mítoszok, politikai és szociális normák.²⁷ Nem abban az értelemben, hogy az egyes válságokban vagy együttműködésekben konkrétan hogyan döntenek, hanem azon határok meghúzásában („red line”), hogy az adott kormány mit tart vitálisnak és kevésbé fontosnak, elfogadhatónak vagy elfogadhatatlannak, megvalósíthatónak vagy észszerűtlennek, sürgősnek vagy halaszthatónak. A stratégiai kultúra befolyással van azokra a viselkedési mintákra is, ahogyan a kormány keresi politikai választási lehetőségei megvalósításának opcióit, módszereit, kultúráját. A nemzeti stratégiai kultúrák figyelembevételének pozitív és negatív példáit láttuk például a közelmúltban az Ukrajna-politikában, Oroszország-viszonyban vagy az európai migrációs válságban. Stratégiai kultúra azonban nemcsak nemzeti szinten, hanem szövetségi rendszerekben is kialakul, amit számításba kell venni a válságkezelésben.

A kritikai katonai biztonsági tanulmányok viszont már amellet érvelnek, hogy a háborúk és a fegyveres erők feladatrendszere is megváltozott a 21. században, *ma már a „való világ” más, mint az elmúlt évszázadban*. Korunk terrorizmus elleni háborúiban a katonai erőt alkalmazó országok a haderőt már elsősorban nem klasszikus feladatokra használják fel (az ellenség fegyveres erőinek megsemmisítése, területének elfoglalása és pacifikálása), hanem hogy üldözzék és megsemmisítsék az állam ellen lázadókat, a terrorista erőket (pl. az USA Afganisztánban a tálibokat és az al-Kaidát; Izrael Libanonban a Hezbollaht [1986], Gázában pedig a Hamaszt [2009, 2014]). A nemzeti haderők számos országban vesznek részt drogkereskedelemben érintett lázadó erők elleni műveletekben (pl. Kolumbia, Mexikó), vagy terrorizmus elleni harcokban (pl. Irak, Afganisztán). Nemegyszer azzal szembesülnek, hogy a terroristák, törzsi vezetők, bűnözői klánok már területet foglalnak, „államot” hoznak létre és működtetnek. Az Egyesült Államok 66 országból álló ISIS elleni globális koalíciót vezet, és az „árnyékháborúban” másfél tucat ország légierővel, különleges műveleti egységekkel vesz részt. A katonai erő ily módon történő alkalmazása jelentősen különbözik az államok közötti hadviselés realista felfogásától, még ha a katonai erők lázadó elleni harcának (gyarmatosítás) hosszú történelmi pedigréje is van. Mivel harcoló rendőri erőket csak a 19. században hoztak létre, a hadsereg látta el azokat a feladatokat is, amit most a csendőri típusú rendőri erők végeznek a kisebb terrorista, gerilla és lázadó csoportok ellen.

A NEMZETKÖZI KATONAI BIZTONSÁG JELLEMZŐI

A 21. század nagy méretű politikai, társadalmi és gazdasági változásai a nemzetközi kapcsolatokban *elmozdulást eredményeztek* az államközpontú rendszertől a kölcsönösen egymástól függő, egymással összekapcsolódó és egymással versengő nemzetközi együttműködési formák irányába. A versengésben a nagyhatalmak és régiók közötti politikai, gazdasági és katonai verseny, a feltörekvő országok erősödése, a Nyugat erejének csökkenése, a terrorizmus megerősödése, illetve a geopolitika visszatérése jelenti a legfontosabb változásokat. Európában az erőszakos politikát folytató Oroszország, a Közel-Keleten a szélsőséges iszlám okozott meglepetéseket. Az Egyesült Államok elleni terrortámadás (9/11) után a terrorizmus elleni harc globális háborúvá nőtte ki magát, amely ma már civilizációk és vallások közötti összecsapás jellemzőit veszi fel.²⁸

²⁷ Forgács 2009, Tóth 2014.

²⁸ Huntington 1998.

A biztonságban bekövetkezett paradigmaticus változások a hibrid fenyegetés és a hibrid háború jelenségében csúcsosodnak ki. Az államok közötti korlátozott katonai konfliktusok, a terrorizmus és azon belül a legveszélyesebbnek ítélt Iszlám Állam (ISIS) globális térnyerése, módosította a biztonságról alkotott nyugati felfogást. A válságokkal kapcsolatos ellentétek, feszültségek és szembenállás megváltoztatta a modern államok működésének környezetét, módosította az államok, régiók, piacok és civil társadalmak közötti hatalom- és munkamegosztást, *előtérbe hozta a fegyveres erők és rendvédelmi szervek tevékenységét.* Az is világossá vált, hogy a globalizáció nem egy homogén folyamat, mert paradox módon fellelhetők benne a konvergencia és a divergencia folyamatai és jelenségei.

A kölcsönös összekapcsolódás és a globális „öntudat” mellett megerősödtek a polarizáció, a partikularizmus, a nacionalizmus, az etnicizmus és az antiglobalizmus hídfőállásai is.

4. táblázat

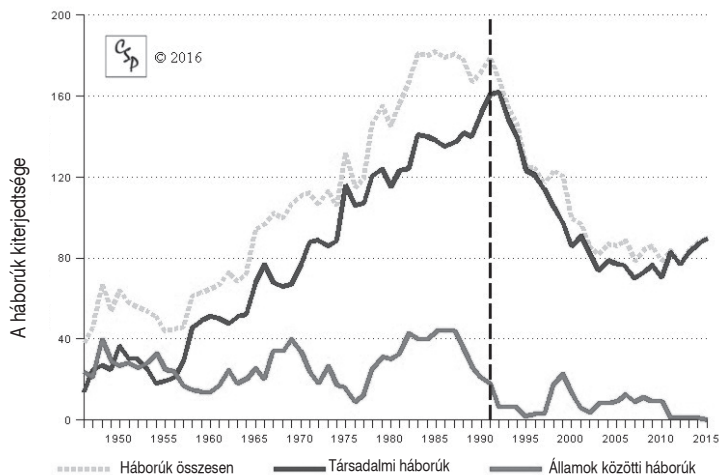
Legújabb háborúk
2011 – Irak (etnikai)
2011 – Szíria (polgárháború, etnikai)
2011 – Szudán (etnikai)
2012 – Mali (polgárháború)
2013 – Egyiptom (polgárháború)
2013 – Kongói DK (etnikai)
2013 – Dél-Szudán (etnikai)
2014 – Líbia (polgárháború)
2014 – Ukrajna (polgárháború)
2015 – Burundi (polgárháború)
2015 – Kamerun (etnikai)
2015 – Jemen (etnikai)

Forrás: CSP 2016

Napjaink háborúi

A világ változását meggyőzően mutatja a lenti ábra, hiszen a háborúk, nagy katonai konfliktusok száma radikálisan csökkent 1990 után. Az is jól látszik, hogy az államközi háborúk szinte megszűntek 2010 után, de a szociális háborúk száma (államon belüli, illetve nem állami szereplők között, ún. közösségi szinten) is folyamatosan csökkent a kilencvenes években (60%-os redukció). 2001 után egy kis emelkedés volt tapasztalható, majd újra visszaesés következett be. 2010 után azonban – elsősorban Szíriában és Irakban folyó háború miatt – újabb emelkedés látható, amit tovább erősített 2014 után az ukrán válság. A második világháború után, az amerikai békeközpont (Center for Systemic Peace) mérése szerint 327 olyan nagy katonai konfliktus volt, amelyek kirobbanása legalább 500 halálos áldozattal járt,

Háborúk, fegyveres konfliktusok globális trendje, 1946–2015

Forrás: Center for Systemic Peace (USA). www.systemicpeace.org/CTfigures/CTfig03.htm (Letöltés időpontja: 2016. 06. 10.)

és az elhúzódozó fegyveres harcban évente legalább 100 fő veszítette életét. A CSP értékelések szerint napjainkban *36 háború* zajlik.

A mai katonai konfliktusok közül hat még a hidegháború hagyatéka: Mianmar (1948–), India (1952–), Izrael (1965–), Fülöp-szigetek (1972–), Kolumbia (1975–) és Szomália (1988). 2011 után *12 új háború tört ki*, amelyek napjainkban dominálják a nemzetközi politikát (4. táblázat). A CSP számításai figyelembe veszik a politikai erőszak valamennyi típusát (nemzetközi intervenció, polgárháború, etnikai háború, közösségi konfliktus, népiirtás), és kalkulálják a katonai konfliktusok teljes hatását: halálesetek, sérültek, az erőforrások kimerülése, az infrastruktúra rombolása, menekültek vándorlása, az egyéni és társadalmi pszichológiai, illetve politikai kultúra változásai.

Ha regionálisan vizsgáljuk a szervezett erőszakot, akkor a *Közel-Kelet áll az élen, Afrika pedig – 25 év után – a második helyre „szorult” vissza*. Közép- és Dél-Ázsia tartósan tartja 3. helyét, bár a térségben is átrendeződés figyelhető meg: míg Srí Lankán 2010-ben befejeződött a háború, Indiában csökkent az etnikai konfliktusok száma, Pakisztán „szinten” van, addig Afganisztánban ismét erősödés tapasztalható. (A 2014-es walesi NATO-csúcson döntés is született az afganisztáni szövetségi misszió folytatásáról.) Kelet-Ázsiában és Amerikában csökkent a konfliktusok száma, még ha Mexikóban a nem állami erőszak szintje emelkedett is. Végül a kontinensi konfliktuslistát Európa zárja, bár az ukrán háború miatt növekedtek a veszteségek, de így is lényegesen kisebbek, mint a balkáni háborúk időszakában.²⁹

Megjegyzendő, hogy a kutatási eredmények nagyban függenek az alkalmazott kutatási filozófiától, módszertantól, a használt adatbázisoktól. Azonban egy másik híres intézmény, az *Uppsalai Egyetem* (Svédország)³⁰ békekutató központjának mérései is azt mutatják, hogy a kanadai CSP eredményei megbízhatóak, sőt módszertanilag is elfogadottak. A svéd UCDP már 25 fő feletti veszteségeket méri, így a béke- és konfliktuskutató központ már *70 szervezett, erőszakos katonai összeütközést* tart nyilván 2015-ben, amelyekben 118 435-en haltak meg.

Működésképtelen államok és katonai konfliktusok

A háborúk, katonai konfliktusok közvetlen összefüggésben vannak az államok működőképességével. Különböző kutatóintézetek más-más módszereket alkalmaznak az kormányzati tevékenységek mérésére. Egy amerikai békekutató központ (Center for Systemic Peace) az állam törekenységét hatfokozatú skálán méri.³¹ Értékelésük szerint a működésképtelen államok csoportjába 20-25 ország, a nagyon rosszul működő államokhoz 16-19, a komoly nehézséggel funkcionáló államokhoz 12-15, a közepesen gyenge államokhoz 8-11 tartozik, míg a kisebb nehézségekkel küzdő államok csoportja 4-7, a problémamentes államokhoz 0-3 ország tartozik. A különböző kategóriákba sorolt országokat a térképeken színekkel (sötétbordó, piros, narancssárga, citromsárga, halványsárga, színtelen) jelölik, amelyekre

²⁹ Melander 2015.

³⁰ A katonai konfliktusok mérése, minősítése nem egyforma az egyes kutatóintézeteknél, ami az alkalmazott adatbázisoktól, számítási módoktól és a követett konfliktusok határértékeitől függ. Az Uppsalai Egyetem Konfliktuskutató Központja 25 fős veszteségtől méri a konfliktusokat, 1000 főnél húzza meg a jelentős katonai konfliktus határát (major military conflict). Azonban mindkét kutatóintézet 10 000 fő feletti veszteségek esetében beszél háborúról, ami az intézetek közötti kooperáció eredménye. A közös munkában részt vesz még a norvég békekutató intézet, a PRIO (Peace Research Institute, Oslo) is. <http://ucdp.uu.se/> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 30.)

³¹ Center for Systemic Peace (USA). <http://www.systemicpeace.org/warlist/warlist.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 02.)

rávetítik a katonai konfliktusokat és háborúkat. Az ilyen plasztikus ábrázolások alapján könnyen látható, hogy a háborúk és konfliktusok többsége a működésképtelen vagy nagyon rosszul működő államokban zajlik, ahol az államok képtelenek biztonságot teremteni az országban. De vannak konfliktusok a komoly működési zavarokkal működő államokban (Mexikó, Ukrajna stb.), de nemzetközi odafigyelést igényelnek a közepes biztonsággal rendelkező országok is. A mélyebb elemzést mutató kutatóközpontok, például például egy másik amerikai békekutató intézet (*Fund for Peace* – FFP) 11 kategóriát mutat be, de az értékelési eredmények között nincs jelentős különbség.³² Az FFP például a legproblémásabb országokat tovább bontja két kategóriára: *négy működésképtelen államban, illetve a nagyon gyengén működő országok többségében háború zajlik*. Legrosszabb helyzetben Dél-Szudán van, ahol a mért 12 mutatóból 8-ban az állam elégtelent kapott. A törekeny államok listáján (Fragile State Index – FSI) a legrosszabbra értékelt országok állnak elől, a jól működő államok pedig a végén. Például Magyarország a 139. helyével stabilan működő országnak számít, míg a lista alján (egyedül, a 178. helyen) Finnország áll. Az ilyen „hadműveleti” ábrázolások, -térképek látványosan mutatják be az elméleti összefüggéseket, *miszerint a katonai konfliktusok többsége a működésképtelen, törekeny vagy gyengén működő államokra jellemző*. De felhívják a figyelmet arra is, hogy ezekben az országokban nemcsak a katonai fenyegetettség és a belső biztonsági hiány a probléma, hanem az is, hogy *az országok mély politikai, gazdasági és társadalmi válságban* vannak. Amíg a harcokat az intervenciókkal és békeműveletekkel viszonylag gyorsan meg lehet szüntetni, a nem katonai problémák kezelése jóval nehezebb, sokkal hosszabb ideig tart és az eredmények sem garantáltak.

2001. szeptember 11-gyel a nemzetközi biztonsági rendszer gyakorlatilag *kettéhasadt* a tradicionális 20. századi, államközpontú védelmi szisztémára és a 21. századi, államszint alatti és államok felett átnyúló biztonsági rétegekre. A globális stratégiai kettészakadás magával hozta *a nemzeti és nemzetközi konfliktusok, a külső és belső biztonság, illetve az állami és társadalmi biztonság közötti különbségek* erodálódását. Az új fenyegetések világában már nemcsak az állam (pl. a fenyegető politikát folytató Oroszország, vagy Észak-Korea), hanem a nem állami szereplők (szélsőséges csoportok, félkatonai szervezetek, terroristák, nemzetközi bűnözők, drogkereskedők, hadurak stb.) is rendelkeznek modern arzenállal, médiával és fejlett számítógépes rendszerekkel, mert vannak külföldi támogatóik, sokszor proxy háborút vívnak. Emiatt nehéz a polgárháborús helyzeteket, a terrorizmust, a kalózkodást, a migrációt, a nemzetközi bűnözést, a kibervédelmet, a tömegpusztító fegyverek proliferációját, a gazdasági erőforrásokért folyó harcot csak állami, vagy regionális méretekben kezelni. Ezek a fenyegetések már nemcsak az állami szuverenitást, hanem *egész társadalmak, régiók, civilizációk biztonságát veszélyeztetik*, s válnak a nemzetközi stabilitást befolyásoló tényezővé.

Régi-új fenyegetés: a terrorizmus

Az új típusú fenyegetések közül különösen a *terrorizmus teszi próbára* a katonai erő alkalmazását. 9/11 után az amerikai fegyveres erők, a szövetségesek beavatkozása Afganisztánban (beleértve a NATO-t) és Irakban gyűlelyet jelentett a terrorizmusnak, különösen a dzsihadista terrorizmusnak, amely 2007-ben érte el csúcspontját. Az amerikai külügyminisztérium ma

³² Az FFP a következő mutatók szerint értékeli az országokat: (1) demográfiai nyomás; (2) menekültek helyzete; (3) szociális csoportszérelmek; (4) elvándorlás; (5) gazdasági egyenlőtlenség; (6) gazdasági visszaesés; (7) az állam legitimitása; (8) közszolgáltatások; (9) emberi jogok és jogrend; (10) biztonsági erők; (11) az elit összefogása; (12) külső beavatkozás. <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 25.)

60 terrorista szervezetet tart nyilván,³³ amelyekből napjainkban az ISIS a legerősebb, még ha a hatalma, területe, erőforrásai egyre inkább szűkülnek is. A terrorizmust is vizsgáló kutatóintézetek (mint például a Center for Systemic Peace) különböző időszakokban (havonta, félévente, évente) szokták bemutatni a legnagyobb terrorista cselekményeket (High Casualty Terrorist Bombing – HCTB), amelyekhez általában a 15 főnél több áldozattal járó támadásokat szokták besorolni. Különösen megnövekedett az alacsony technikai felkészültséget igénylő, „okos bombákat” (autóba rejtett bombák, öngyilkos merénylők) használó támadások száma, amelyek puha célpontokat (rendőrségi erők, hivatalok) és tömegrendezvényeket (szállodák, piacok, strandok stb.) érnek.

Az utóbbi két évben azonban már Nyugat-Európában is megjelentek a profi módon felkészített terrorista csoportok (super-empowered terrorist), „halálbrigádok” (Death Squad), amelyek még nagyobb pusztítást tudnak végezni. Európában a nizzai merényletig (2016. július) 11 (HCTB) *terrortámadás* volt, amely 278 halottat követelt. A legtöbb terrorakciót azonban mégis a *válságövezben* követték el, ahová Afganisztán, Pakisztán és Irak tartozik, majd az arab tavasz után felkerült a listára Jemen, Szomália, Líbia és Nigéria is. Ha a kisebb, kézfegyverrel, késsel, autóval elkövetett terroreseeményeket is hozzászámoljuk, akkor jóval nagyobb esetszámról beszélhetnénk.³⁴

Bár a *terrortámadások gyakorisága és pusztító ereje növekszik*, azonban mégis jelentősen elmarad a politikai vagy bűnözői erőszak hasonló mutatóitól. Az USA elleni terrortámadástól napjainkig a terrorista cselekmények 40 860 halottat követeltek (1990-től 2011-ig „csak” 3691 főt), amelynek 49%-a Irakban történt.³⁵ A politika erőszaknak áldozatul esettek száma 9/11 után viszont 3,5 millió főt tett ki. *Amíg a tradicionális hadviselésben a Nyugat megtalálta a választ az aszimmetrikus műveletek formájában, a belbiztonság területén (különösen Európában) még nem alakultak ki sikeres előrejelzési, megelőzési és védelmi eljárások.* Az európai támadások óta azonban megkezdődött a biztonsági erők fejlesztése, amelynek részeként a haderő belső feladatrendszere és szervezeti felépítése is átalakul (a rendőrség, a titkosszolgálatok támogatása terrorfenyegetettség esetén, határvédelmi feladatok ellátása, katonai technológia, eljárások, kiképzés exportálása a rendvédelmi erőkhöz, katonai csendőrség létrehozása stb.). Ez a folyamat Magyarországon is megindult. Mindezen lépések és a változások sebessége azonban nem elegendő, a terrorizmus társadalmi gyökereit kellene megszüntetni, amihez a *biztonság* politikai, társadalmi, gazdasági és katonai összetevőinek *egyidejű, integrált kezelésére* van szükség az átfogó megközelítés elve alapján.

A HÁBORÚK KAMÉLEON JELLEGE

A nemzetközi katonai biztonsági rendszer változásai visszatükröződnek a közelmúlt háborúinak, katonai konfliktusainak *változó karakterében* is, amelyet eltérő módon ír le a külföldi és hazai szakirodalom. A hidegháború utáni konfrontációkat, napjaink háborúinak, konfliktusainak széles spektrumát különböző szerzők különféleképpen jellemzik. Az angol

³³ <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 15.)

³⁴ A 2015 szeptemberében kezdődött erőszakhullámban (késes merényletben, autós gázolásban és lövöldözésben), Izraelben, 21 izraeli és egy amerikai állampolgár vesztette életét. Az izraeli hatóságok és fegyveres civilek 139 palesztint öltek meg, legtöbben közülük a biztonsági erőkkel folytatott összecsapásokban vesztették életüket. <http://hu.euronews.com/2016/01/09/ujabb-keses-tamadas-tortent-izraelben> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 30.)

³⁵ Center for Systemic Peace (USA). <http://www.systemicpeace.org/CTfigures/CTfig22.htm> (Letöltés: 2017. 02. 02.)

Robert Cooper nemzetközileg elfogadott tipológiája szerint a 21. századot, az új világrendet *háromféle állam, a modern, a posztmodern és premodern kombinációja* jellemzi.³⁶

A *modern világ* a klasszikus államrendszer működési területe, ahol a régi biztonsági politikák (hatalmi egyensúly, a status quo és az államérdek) és gondolkodásmód dominálnak. Ebben a térségben csak akkor alakulnának ki háborúk, ha a regionális biztonsági egyensúly felborulásával fenyegetne (pl. első öbölháború).

A *posztmodern világot* az uniós országok, Kanada, részben az USA és Japán képviselik, amelyek nem az erő monopóliuma, hanem az érdekek és értékek megosztása, az átláthatóság, a bizalom erősítés és nemzetközi jog önkéntes tiszteletben tartása alapján működnek. A posztmodern államok elutasítják a katonai erő alkalmazását a problémák megoldására, meggyőződéssel dolgoznak a nemzetközi béke és biztonság kodifikációján, a kül- és belpolitika határai összeolvadnak, a belügyekbe való kölcsönös beavatkozás és monitoring a szabályozott módon történik, a határok relevanciája csökken. A brit diplomata a háromszatú világ biztonságának értékelésekor aláhúzta, hogy *mindhárom világ (az európai biztonság zónája, veszélyzónák, a káosz zónája) más-más biztonságpolitikát és eszköztárat igényel. A posztmodern világban a biztonságot a bizalomra és a kooperációra kell építeni.* Felhívta a figyelmet arra, hogy Oroszországot a lehetőségekhez képest benn kell tartani az európai biztonsági zónában. A *modern világ zónája* a régi módon, az államok révén működik, de katonai konfliktusra csak akkor kerülne sor, ha a kollektív biztonság szabályai végletesen sérülnének. Ezért a posztmodern államok a modern világ problémáit is csak kettős értékrend alapján kezelhetik, ha „dzsungelben folyik a harc, akkor a dzsungel szabályait kell alkalmazni”.

A *premodern világ* lényegében a gyengén működő országok világa, olyan terra nullius, ami már nem kell a posztfejlett világnak, nem avatkoznak be, és káosz zónák jönnek létre. A premodern világ (Szomália, Afganisztán, ma Líbia, Irak, Szíria, Szudán stb.) biztonságának a kezelése a legproblémásabb, mert csak régi módon (gyarmatosítás, hegemonia) lehetne a káoszt megszüntetni, amely viszont idegen egy posztmodern államtól. A káoszt nem lehet hagyományos katonai eszközökkel kezelni, harcolni kell a „melléktermékek” ellen (kábitószerek, betegségek, menekültek, terrorizmus), de az intervenció kockázatos. A premodern világ fenyegetéseinek kezelése összefonódik a sikertelenség (mission creep) lehetőségével. A fejlett Nyugatnak egyfajta „rehabilitációs központként” (halfway house) kellene funkcionálnia, segíteni a válság sújtotta ország/térség lakosságán, javítani a helyzetet, és visszaállítani az állami működést. Az ilyen intervenciók nem látványosak, az eredmények szerények, sok kockázattal járnak.

Cooper szerint a premodern világban nem működik a clausewitzi stratégia, a cél nem lehet a „győzelem”, a műveletek állandó politikai irányítást és támogatást igényelnek. Cooper a mai posztmodern államoknak a nacionalizmus helyett az integrációt javasolja. Ugyanakkor a premodern világ is veszélyeztetheti a posztmodern államot (államokat), mert egy sikertelen beavatkozás gyengíti a kormányt, a veszteségeket egy idő után a társadalom nem fogadja el. Posztmodern kudarc esetén jön a coup de grâce, a kegyelemdőfés, mert a konfliktus rendezésébe „belépnek” a modern államok a hagyományos megoldásokkal (hatalomszerzés, egyeduralomra törés, hatalmi egyensúly felborítása stb.), amelyek extrém formában szintén veszélyt jelenthetnek a posztmodern térség számára.

³⁶ Cooper 2002.

A cooperi új világregdfelfogást és biztonsági jellemzőket ausztrál szakértők „fordították le” a hadművészet nyelvére.³⁷ A posztmodern háború a nyugati nézeteket tükrözi vissza a korlátozott háborúról, a béketeremtő műveletekről és a humanitárius katonai intervenciókról. A modern háború az államok közötti hagyományos hadviselést, a polgárháborút, az egyoldalú állami erőszakot jelenti. A premodern háború az állami szint alatti és az államokon átnyúló hadviselési formák egyvelege, a hagyományos és irreguláris hadviselés ötvözete, amelyet a nemzeti vagy társadalmi csoportok identitásáért, etnikai célokért, az extrémizmus és a partikularizmus hagyományos politikája alapján vívnak.

Fontos megjegyezni, hogy az egyes háborútípusok közül egy sem képvisel tisztán elkülöníthető hadviselési formákat, hanem inkább *átfedik és kölcsönösen hatnak* egymásra. Különösen a modern és posztmodern háborúk, illetve a modern és premodern háborúk keveredése figyelhető meg napjaink intervenciós beavatkozásaiban, terroristaellenes tevékenységekben és humanitárius műveleteiben, amelyek gyakran összekapcsolódnak az aszimmetrikus és etnopolitikai hadviselés világával. E komplex kölcsönhatások lényegét ragadja meg például az amerikai haditengerészet „háromblokkos háború” (three block war) doktrínája, mely szerint a csapatok egy konkrét műveleti térségben, egy időben vehetnek részt konvencionális harccselekményekben, békeműveletben és humanitárius segélynyújtásban. De idesorolhatjuk az orosz *nemlineáris (hibrid) hadviselés* formáit is, amikor a fegyveres erőknek különféle feladatai és együttműködési kötelezettségei vannak az állam más hatalmi ágazataival. Napjaink 36 háborújából és jelentős katonai konfliktusából – számításaim szerint – 4 számítható modern háborúnak (11%), 13 összecsapás posztmodern jellegű (36%), 19 pedig a premodern kategóriába (53%) tartozik.

Annak ellenére, hogy a háború modern, posztmodern és premodern formái összefonódnak egymással, mindegyik hadviselési formának megvannak a *megkülönböztető jellemvonásai*. A *posztmodern háborúk* nem kockáztatják a nemzeti biztonságot, ritkán veszélyeztetik a nemzeti fennmaradást, a korlátozott háborús politikai célokat különösebb állami kockázattal vállalások nélkül érik el. A posztmodern háborút fejlett fegyveres erők vívják, de a hadviselés – mint például a Szerbia elleni légi háborúban – már megfontolt veszteségkorlátozáson és óvatos kimenő (exit) stratégián alapul. A posztmodern háború modelljének az 1999-es NATO légi háborút lehet tekinteni a Milosevics-rezsim ellen, amely egy kalibrált háború volt, ahol a high-tech szövetségi erők álltak szemben a modern szerb fegyveres erőkkel, elsősorban a szerb légvédelemmel.

A *modern háború* a hadtörténelemből ismert klasszikus formában zajlik, amelyet a rivális országok fegyveres erőinek szárazföldi, légi és tengeri összecsapása jellemez. A hadviselés e modelljének fejlődéstörténete – retrospektív módon – i. e. 1285-től nyomon követhető a történelemben, amikor is az egyiptomiak Kádesnél, a történelmileg első alkalommal regisztrált, harci szekérrel és gyalogsággal vívott csatában legyőzték a hettitákat.³⁸ Nyugati felfogásban a modern háborút magas technológiai színvonalú, hagyományos haderők vívják. Ez a felfogás összekapcsolódik a 20. század nagy viláégéseivel, a koreai és vietnami háborúval, valamint az öbölháborúkkal. A fejlődő országok közötti államközi háborúk hasonló módon zajlanak, csak a harcoló felek műveleti és haditechnikai szintje térhet el.

A háborús konfliktusok fejlődése során a posztmodern háború létrehozta saját antitézisét, amit *premodern háborúnak* hívunk. Ez hadviselési forma inkább a polgárháború típusú,

³⁷ Evans–Parkin–Ryan 2004.

³⁸ Hahn 1963.

szociális jellegű és célú konfliktusokat foglalja magában, amelyhez az etnikai, vallási, civil csoportok harca, a terroristák, szakadárok, felkelők, lázadók harctevékenysége, nemzetközi intervenciók, stabilizációs műveletek tartoznak. A premodern hadviselés katonai eszköztára vegyes képet mutat, egyrészt modern fegyverek alkalmazása, másrészt egyfajta „vér és vas” harcmód (lásd a tömeges civil áldozatokat követelő terrorista támadásokat vagy az ISIS elrettentő videós kivégzéseit) jellemzi, ami idegen a nyugati civilizációtól. Bár a premodern háború képviselői is alkalmaznak modern technológiát, korszerű médiát, hatékony szervezési megoldásokat, gondolkodásukat és viselkedésüket az antimodern szemlélet, a szélsőséges vallás, hagyományos törzsi mentalitás és a régi értékrend elemeinek keveredése jellemzi. *Ez a hadviselési forma egyesíti a hagyományos vagy félkatonai tevékenységeket a nem hagyományos és aszimmetrikus harcéljárásai módszerekkel.* Sajátossága továbbá, hogy a céljai érdekében előtérbe helyezi a kulturális, vallási azonosságot hirdető politikát, kihasználja az etnopolitikai és vallási konfliktusok előnyeit.

A premodern világban a haderőket általában a nem állami szereplőkből toborozzák, ma már nemcsak nemzeti és térségi szinten, hanem – mint látjuk az ISIS esetében – regionális és globális méretekben is. A premodern háborúk sok tekintetben egyfajta *kulturális lázadást* is jelentenek a nyugati liberális filozófia ellen, tudatos elutasítását azoknak az univerzális értékeknek, amelyeket az amerikai és európai társadalmak képviselnek. Ezt az érvrendszert láttuk az ISIS részéről a párizsi terrortámadások után. A premodern háborúk magukba foglalják a nem állami és államokon átnyúló civil konfliktusokat, etnikai tisztogatásokat, vallási háborúkat, amelyek *Afganisztántól a Közel-Keleten át Afrikáig tartó káoszszónában történnek.* Mindezek eredményeképpen a nyugati hadügyben megjelent a felkelők (lázaadók) elleni hadműveleti elmélet (Counter-insurgency theory), amely nélkülözhetetlen részévé vált a nyugati haderők felkészítési és fejlesztési rendszerének.³⁹

Az új típusú háborúk és katonai konfliktusok már a média teljes nyilvánossága mellett zajlanak. A katonai technológia elmúlt másfél évtizedes fejlődésének talán legfontosabb jellemzője *a tér és az idő oly mértékben történő összesűrűsödése,* amelynek következtében a távoli akciók helyi hatásokat fejtenek ki, és fordítva. Az interdependencia világában formálódó nemzetközi rendszer egy olyan összekapcsolódott világrendet alkot, amelyben a regionális és helyi katonai fejlemények potenciálisan akár globális hatású jelenséggé is válhatnak. A szakértők hamar rájöttek, hogy a világon bárhol keletkező „rendetlenség”, konfliktus gyorsan, bárhová közvetíthető a mindent átható globális kommunikációs médiával (CNN-effektus). A média fontosságát már nemcsak a nyugati nagyhatalmak, a feltörekvő államok (Russia Today, al-Jazeera), hanem a terrorista szervezetek is megtanulták (ISIS).⁴⁰

Az információs technológia fejlődésének fontos következménye *a katonai földrajz szerepének megváltozása,* ami persze nem jelenti a geográfia katonai alkalmazásának végét. A műveleti tervezés, a logisztika és a térképészeti elemzés szempontjából a földrajz továbbra is meghatározó szerepet játszik a hadművészetben, mint ahogyan a geopolitika, geostratégia

³⁹ Resperger–Kiss–Somkuti 2013.

⁴⁰ A WorldPR nemzetközi reklámügynökség 2016-os globális országimázs-rangsorában az Iszlám Állam már a 107. helyen végzett, 56 pozíciót javítva a 2015-ös országbrand-helyezésen. A tanulmány rámutatott, hogy az ISIS nemzetközi profilja egyre erősödik, különösképpen a csatlakozni vágyók körében, valamint a brutális kivégzések és gyilkosságok publicitása miatt. Ez egy kifejezetten rossz hír, hogy az ISIS lassan ugyanolyan ismert név lesz, mint a fejlett világ országai (Magyarország a 46. helyen szerepel a listán). Az sem érthető, hogy az ügynökség miért szerepelteti a nemzetközi terrorszervezetet (pszeudoállamot) a nemzetállamok listáján. Népszabadság, 2016. augusztus 23., 7.

is fontos marad az állami vezetés művészetében. Mindezzel együtt a stratégiai földrajznak mint a nemzetvédelemben és a nemzeti biztonsági magatartás meghatározásában elsődleges racionalitásnak a súlya csökkent. A globalizáció a biztonságot a *területiségétől elmozdítja a szoros összekapcsolódás irányába*, és az államok egyre kevésbé engedhetik meg maguknak, hogy csak a saját „hátsó udvarukban” zajló eseményekre figyeljenek. Bár még ma is számos példa van a lokális háborúkra és konfliktusokra (Ukrajna egy klasszikus példa), a térségi, regionális és globális összefüggések megjelentek a *belbiztonsági feladatokban* is. Különösen jól érzékelhető ez most napjainkban a terrorizmus elleni harc és a tömeges bevándorlás kapcsán. Az információs technológia tovább „bontja” a területi határokat, a kibertér teljes értelemben globális lett. A lineáris hadviselés régi formáinak *új, nemlineáris konfliktusformákkal történő kiegészítésének folyamatát* a szakértők keleten és nyugaton egyaránt elismerik. *Ma már a nemzeti biztonságot nem lehet egyedül a határok fogalmával definiálni.* Mivel a társadalmak közötti kapcsolatoknak politikai, gazdasági, infrastrukturális, média- és pszichológiai dimenziói léteznek, az ellenük irányuló támadások már nemcsak a terület elfoglalásával vagy megtartásával jellemezhetők. Hasonló következtetésekre jutottak kínai katonai szakértők is. *Qiao Liang és Wang Xiangsui, a kínai vezérkari akadémia tanárai szerint beléptünk a korlátlan hadviselés korába*, amelyben „nincs különbség a között, hogy mi a harctér és mi nem. A természeti területek (földi, tengeri, légi, kozmikus) mind hadműveleti dimenzióvá váltak, de a társadalmi terek (katonai, politikai, gazdasági, kulturális és pszichológiai) is műveleti területek lettek. A két nagy teret összekapcsoló kibertér szintén hadműveleti térré vált, amelyért az ellenfelek nem sajnálnak semmilyen erőfeszítést. *A hadviselés lehet katonai, kvázi katonai, vagy nem katonai, alkalmazhat erőszakot, vagy lehet erőszakmentes.* A hadviselés lehet összecsapás a professzionális katonai erők között, vagy a hivatásos erők–átlagemberek–szakemberek alkotta új erők között. Ez a vízvonalzó a korlátlan hadviselés és a tradicionális között, ez a kiindulópont a hadviselés új típusai között”.⁴¹

KÖVETKEZTETÉSEK

A világ a korai 21. században egy olyan korszakba lépett, amelyben állandóan változik a katonai biztonság szerepe, a klasszikus államok közötti háború *kiegészült* a nem állami szereplők határ nélküli fenyegetéseivel, konfliktusaival, harcmódjaival. Az állami szint alatti és az államhatárokon átnyúló „hadviselők” éppen úgy tudják használni korunk új technikai vívmányait, mint a hadviselés „hagyományos” szereplői. A nem állami szereplők (terroristák) kivédhetetlen csapásokat mérhetnek bármely országra, társadalomra.

A 2014. évi ukrán válságot követően ismét előtérbe kerültek a kollektív védelmi és elrettentési feladatok, újból felmerült egy másik állam katonai intervenciójának veszélye. A transzatlanti térség államainak ma már a hibrid fenyegetésekre kell felkészülni, amely nemcsak az esetleges külső katonai támadások elhárítását foglalja magában, hanem a sokoldalú veszélyek (tömegpusztító fegyverek proliferációjának megakadályozását, kibervédelmet, a tömeges migráció kezelését, a kalózkodás elleni harcot, az energiabiztonsági feladatok stb.) kezelését, az országok és szövetségek ellenálló képességének növelését is. A nemzeti biztonság egyre inkább az országok intézményrendszereinek *belső védelmétől* függ. A hagyományos ellenség elleni fenyegetettségi elemzésre épülő háború nemzetállami modelljét ki kell egészíteni a nem állami fenyegetések elleni *sebezhetőség csökkentésének* stratégiai

⁴¹ Qiao–Wang 1999.

módszereivel. A jövő háborúi nem annyira az államok ambícióiból, sokkal inkább gyengeségeiből fognak keletkezni.

A jövő katonai kihívásainak kezelése érdekében a modern államoknak *jól felszerelt, nagy mozgékonyágú, sokoldalú haderőkre* van szüksége. Olyan hadseregekre, amelyek egyrészt képesek többdimenziós, multinacionális, magas és alacsony intenzitású műveletekben egyaránt eredményesen részt venni otthon és külföldön egyaránt, másrészt alkalmasak az erőszak feletti uralomra a konfliktusok teljes spektrumában. Ezeket a képességeket minden államnak önállóan kell megteremteni, de szövetségi tagság esetén a szövetség, koalíció részeként kell fejleszteni. Ez nem egyes nagyhatalmak másolását, követését, a „szolgai” bandwagoning-politikát jelenti, hanem a nemzetközi biztonsági szervezetek (ENSZ, EU, NATO, EBESZ) katonai know-how-jának felhasználását, szövetségi koncepcióinak (mint pl. Smart Defence, Pooling & Sharing) racionális alkalmazását biztosítja. A katonai erő *egyre nagyobb mértékben* összefonódik a politikával, és egy olyan eszközzé válik, amely formálja, fenntartja, bünteti, tovább hárítja, óvja és befolyásolja a konfliktusok stratégiai környezetét. Ezért nagyon fontos, hogy a katonai erőt belefoglalják egy szélesebb (átfogó) biztonsági stratégiába, amely a nemzeti és közösségi érdekek, értékek védelmét egyaránt szolgálja. Ennek hatékony megvalósulásához magas szintű nemzetközi hírszerzési és diplomáciai együttműködésre, határozott és céltudatos nemzeti és nemzetközi biztonság- és védelempolitikára van szükség.

A biztonságelméleteknek és a hadművészetnek szintetizálniuk kell azt az óriási mennyiségű szakirodalmat, amely a katonai biztonsággal, a hibrid fenyegetésekkel, a jövő háborúival, konfliktusaival, hadviselésével foglalkozik. A következtetéseket össze kell vetni az újabb és újabb, hagyományos és nem hagyományos, valamint hibrid konfliktusok változó világával, előremutató javaslatokat kell kidolgozni. Csak azok a megközelítések hozhatnak eredményt, amelyek nemcsak a katonai konfliktusok növekvő komplexitását igyekeznek bemutatni, de a jelenségek holisztikus és többdimenziós jellegének, szociológiai és technológiai dinamizmusának megragadására is törekuszenek. Koncepcionális fejlődés csak olyan kutatásokból származhat, amely vizsgálja a háború kapcsolatát a társadalommal és a világgal, értékeli a konfliktusok konvergenciáját, figyel a haderők ellenőrzésének követelményére a globális médiaközvetítések világában, és szem előtt tartja a többcélú haderőknek a konfliktus teljes spektrumán történő alkalmazásának fejlesztési kérdéseit. A katonai biztonság témakörei tanulmányozásának fontos célja, hogy a nemzetközi kutatások eredményeit ne csak a szakmai gondolkodásba és oktatásba emeljük be, hanem használjuk fel a honvédelem előtt álló feladatok megoldására, a Magyar Honvédség alkalmazásának és fejlesztésének elméleti támogatására. Ebben a munkában *a hazai civil tudományos diszciplínának is megvannak a feladatai, csak a multidiszciplináris (civil és katonai) kutatások segítenek megérteni az új háborúk összetett problémáit.*

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Human Security Doctrine for Europe. The Barcelona Report of the Study Group in Europe's Security Capabilities. 15 Sept. 2004. http://eprints.lse.ac.uk/40209/1/A_human_security_doctrine_for_Europe%28author%29.pdf

Arreguin-Toft, Ivan: *How the Weak Win Wars. A Theory of Asymmetric Conflict*. International Security, Vol. 26. No. 1. Summer 2001, 93–128.

- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de: *Security. A New Framework For Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, London, 1998.
- Center for Systemic Peace (USA). <http://www.systemicpeace.org/CTfigures/CTfig03.htm>
- Chemical and Biological Weapons: Possession and Programs, Past and Present. James Martin Center for Non-proliferation Studies, March 2008. https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/2016/03/2008-Chemical-and-Biological-Weapons_-_Possession-and-Programs-Past-and-Present.pdf
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, 2013.
- Collins, Alan (ed.): *Contemporary Security Studies*. Second Edition. Oxford University Press, Oxford, New York, 2010.
- Cooper, Robert: *The Post-modern State and the world order*. Demos, UK, 2000. <http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 02.)
- Evans, Michael – Parkin, Russell – Ryan, Alan (eds): *Future Armies, Future Challenges. Land warfare in the information age*. Allen & Unwin. Australia, 2004.
- Fábián Sándor: *Alternatív védelmi stratégia „kis” államoknak*. Seregszemle, XI. évf. 2013. 2–3. szám, 131–141.
- Forgács Balázs: *Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban)*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009, 16–44. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 22.)
- Gartner, Heinz: *Nemzetközi biztonság. Fogalmak A-tól Z-ig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007.
- Gazdag Ferenc (szerk.): *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2011, 37–46.
- Gilsinan, Kathy: *Countries Without Militaries*. The Atlantic, Nov 11. 2014. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/11/countries-without-militaries/382606/>
- Global Fire Power (GFP). <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>
- Gronlund, Lisbeth: *How Much Does it Cost to Create a Single Nuclear Weapons?* <http://www.ucsusa.org/publications/ask/2013/nuclear-weapon-cost.html#V8KkcN7r2M8>
- Hahn István (szerk.): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Zrínyi Kiadó, Budapest. 1963, 153–155.
- Herz, John H.: *The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problems*. International Relations, 2003. SAGE Publications. https://www.academia.edu/3444141/The_Security_Dilemma_in_International_Relations_Background_and_Present_Problems (Letöltés időpontja: 2016. 06. 10.)
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Jervis, Robert: *Cooperation under the Security Dilemma*. In: Hughes, Christopher W. – Meng, Lai Yew: *Security Studies. A Reader*. Routledge, London, New York, 137–141.
- Kissinger, Henry: *Világrend*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014.
- Kussbach, Eric: *Semlegesség*. In: Ádány Tamás Vince – Bartha Orsolya – Törő Csaba (szerk.): *A fegyveres összeütközések joga*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009, 105–126.
- Matus János: *A jövő árnyéka. Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre*. A Pesti Csoport, Budapest, 2015.
- Melander, Eric: *Organized Violence in the World 2015*. An assessment by the Uppsala Conflict Date Program, USDP Paper N. 9. http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/61/61335_1brochure2.pdf (Letöltés: 2016. augusztus 15.)

- N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna: *Egy békésebb világ eszközei. Fegyverzet-ellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció*. Osiris Kiadó, Magyar Külügyi Intézet, 2013. 4. fejezet
- Peace Operations 2015/2016. ZIF Center for International Peace Operations, Berlin. http://www.zif-berlin.org/fileadmin/uploads/analyse/dokumente/veroeffentlichungen/ZIF_World_Map_Peace_Operations.pdf
- Qiao Liang – Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare*. Beijing, PLA Publishing House, Febr 1999, 224. <http://www.cryptome.org/cuw.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 25.)
- Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Zrinyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Responsibility to Protect. <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml>
- Snider, Glenn H.: *The Security Dilemma in Alliance Politics*. World Politics, vol. 36, no. 4, July 1984. In: Hughes, Christopher W. – Meng, Lai Yew: *Security Studies. A Reader*. Routledge, London, New York, 313–319.
- Tálas Péter: *Nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra*. Nemzet és Biztonság, 2014. 2. szám, 3–16.
- The Global Coalition to Counter ISIL (ISIL – Islamic State of Iraq and the Levant). <http://www.state.gov/s/seci/>
- Walt, Stephen M.: *Why alliances endure or collapse?* Survival, vol. 39. no. 1, Spring 1997. In: Hughes, Christopher W. – Meng, Lai Yew: *Security Studies. A Reader*. Routledge, London, New York, 320–329.
- <http://www.adducation.info/general-knowledge-politics-religion/all-neutral-countries/>
- <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015>
- <http://hu.euronews.com/2016/01/09/ujabb-keses-tamadas-tortent-izraelben>
- <http://hu.euronews.com/2016/06/13/kevesebb-az-atomfegyver-de-szo-sincs-leszerelesrol>
- <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/non-aligned-movement-nam/>
- <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>
- <http://ucdp.uu.se/>

Kis-Benedek József ny. ezredes:

A KÖZEL-KELETI ÉS AZ ÉSZAK-AFRIKAI VÁLSÁGKÖRZETEK KIHÍVÁSAI AZ EURÓPAI UNIÓ SZÁMÁRA

ÖSSZEFOGLALÓ: 2016-ban a közel-keleti válságkörzetekben nem történtek jelentős pozitív változások, az egyedüli biztató tényező az úgynevezett Iszlám Állam elleni nyugati koalíciós fellépés. A szerző a két nagy válságkörzet, Szíria és Líbia kilátásait elemzi, ezen belül rámutat a megoldatlan kérdések európai migránsválságra gyakorolt hatására. A két válságkörzeten kívül a tanulmány bemutatja az úgynevezett külföldi harcosok helyzetét, valamint a visszatérésük által okozott biztonsági kockázatokat. Részletezi az EU intézkedéseit a külföldi harcosok visszatérésével kapcsolatban, valamint érzékelteti a nemzeti szintű intézkedések fontosságát.

KULCSSZAVAK: Közel-Kelet, Európai Unió, migráció, Szíria, Líbia, külföldi harcosok

BEVEZETÉS

A Közel-Kelet és Észak-Afrika 2011 óta mélyreható változásokon megy keresztül. Ezek szociális, gazdasági, demográfiai átalakulásokban nyilvánulnak meg, amelyeket rendszerváltások, polgárháborúk, felkelések és egyéb fegyveres konfliktusok tarkítanak. Mindezek következtében a 2011 előtti regionális helyzet felbomlott, vagy legalábbis erősen megingott. Új törésvonalak keletkeztek, regionális és nagyhatalmi szereplők igyekeznek érvényesíteni érdekeiket, de a legfontosabb az, hogy a változások hatással vannak a régió kívüli államokra is.

Azokon a területeken, ahol fegyveres konfliktusok alakultak ki, nem állami tényezők vették át az irányítást, és gyakran katonai ellenőrzés alatt etnikai, törzsi, szektáriánus megosztottság jött létre, megbontva ezzel a nemzeti integritást. A kialakult biztonsági űrt dzsihádisták csoportok használták ki, fenyegetve ezzel a teljes régiót, sőt azon túli területeket is. A térségen belül a két legnagyobb válságövezet Szíria és Líbia. A fegyveres konfliktus humán és gazdasági hatása óriási. ENSZ-adatok szerint Szíriában a halottak száma meghaladja a 400 ezret, a munkanélküliség 52%-os, a lakosság 45%-a elhagyta lakhelyét, a belső menekültek száma 6,4 millió.¹ Libanonba, Törökországba, Jordániába 4,5 millió ember menekült, ami jelentős hatást gyakorol az említett országok gazdasági és szociális helyzetére. A menekültek elérték Európát is, ezzel a második világháború óta a legnagyobb menekülthullámot idézték elő, és komoly hatással vannak az európai szolidaritásra is.

Líbiában a Kadhafi-rendszer bukása az ország szétszakadását, ellenséges csoportok, törzsek kialakulását eredményezte, ami különböző intenzitású konfliktusokat okozott. Megindult a harc a hatalomért és a természeti forrásokért, ami tovább destabilizálta Líbia helyzetét és jövőjét. A keletkezett űrt itt is az Iszlám Állam (IS²) igyekezett kitölteni. Az IS

¹ Confronting fragmentation. 2016. február 11. <http://scpr-syria.org/publications/confronting-fragmentation/> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 10.)

² Islamic State.

törekvése világos: erősíteni jelenlétét Líbiában, destabilizálni az országot, valamint gazdasági pozíciókat szerezni főként az olajiparban. Jelenléte több okból Európára is veszélyes: földrajzilag közelebb van, segíti az Európába irányuló menekülthullámot, és nem utolsósorban a terrrorszervezet iraki és szíriai meggyengülését követően lehetőséget keres az esetleges áttelepülésre. A migrációs válság, illetve az európai terroresemények előtérbe juttatták a menekültügyet és a dzsihadista fenyegetést Európában.

Az említett hasonlóságok ellenére a két konfliktus sok tekintetben eltér egymástól, ezért az elemzőnek is meg kell találni a specifikumokat. Amíg Szíriában eltérőek a nagy- és a középhatalmi érdekek, nem hagyható figyelmen kívül a kurdok jövője, és számtalan, gyakran egymással is szemben álló fegyveres csoportok működnek, addig Líbiában a megbékélés, a helyi erők közötti párbeszéd, a határon átnyúló fegyver- és emberkereskedelem, a fiatalok és a dzsihadista propaganda kapcsolata, illetve az IS jelenlétének az erősödése áll a kutatás központjában.

A SZÍRIAI HELYZET

2013 óta a frontvonalak többé-kevésbé stabilizálódtak. Ennek megfelelően az ország négy részre osztható: a hivatalos rezsim által irányított területek, az IS által meghódított és egyre csökkenő területek, a kurdok ellenőrzése alatti területek és végül a különböző ellenzéki erők kezén lévő térségek. Nem mellőzhető az a történelmi tény, hogy a polgárháború kitörése előtt Szíriát alapvetően két részre lehetett felosztani: az egyik a Damaszkusz–Aleppó tengelytől nyugatra, a másik az attól keletre eső térség. A kettő közötti eltérést a gazdasági fejlettség szintje okozta, a nyugati rész javára. Kivételek persze vannak, az Aleppótól nyugatra fekvő Idlib Szíria egyik legszegényebb városa, de mindezt annak a központi törekvésnek köszönheti, nehogy fejlettebb legyen az ország második legnagyobb városának számító Aleppónál.

A politikai erőviszonyok megértéséhez hozzátartozik annak ismerete, hogy az országot mindig is kemény központi hatalommal irányították. Az állami intézmények átszöttek az országot, a szolgáltatásokat (oktatás, infrastruktúra, ellátás alapvető élelmiszerekkel), a kevésbé fejlett területeken pedig az állam biztosította a foglalkoztatást, hiszen a magánvállalkozások mindig is gyengék voltak. Bassár el-Aszad alatt 2005-től ez a helyzet megváltozott: a kormány szerepe lecsökkent, a beruházások elmaradtak, az ellátás felelősségét átadták a magánszektorban. A fejlesztés lelassult, és amikor pedig a kormány észbe kapott, már késő volt: polgárháborús helyzet alakult ki.

2011-ben, alig néhány héttel a tunéziai és az egyiptomi forradalmak után Bassár el-Aszad három évtized késéssel az ország északnyugati részén elindította a Tigris folyó elterelését célzó hárommilliárd dollár értékű építkezést, ami lehetővé tette volna a földek locsolását, továbbá munkát biztosított volna több ezer ember részére. Szír források szerint a háborús veszteség 2016-ra elérte a 255 milliárd dollárt, a GDP a 2010-es érték felére csökkent, a munkanélküliek száma meghaladja az aktív lakosság felét, a szegénységi ráta pedig 85%-os.³

A háború egyik igen súlyos következménye az ország markáns szétszakadása, ami Szíria jövője szempontjából meghatározó. A szétszakadt területeket röviden az alábbi sajátosságok jellemzik:

³ Luigi Narbone – Agnes Favier – Virginie Collombie: Inside wars – local dynamics of conflicts in Syria and Libya. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/41644?show=full> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 12.)

A) A rezsim által ellenőrzött országrészek Szíria gazdagabb területeit foglalják magukban. Ez a nyugati részeket jelenti, a határ vonal a Damaszkusz–Aleppó tengely, beleértve a gazdag tengerpartot is. Van több település, amely nem a kormányzat ellenőrzése alatt áll, a legnagyobb problémát azonban Aleppó megosztottsága jelenti, mert a rezsim csak a város nyugati részét ellenőrzi. A helyzetet rendezését nehezíti, hogy az al-Nuszra Front is rendelkezik területtel a város keleti részében.⁴ Az egész terület kevésbé károsodott a háború során (kivéve éppen Aleppó), politikai, gazdasági és kulturális szempontból meghatározó jelentőségű, hiszen a többi régió lényegesen fejletlenebb. Mivel a háború kevésbé érintette a tengerparti területeket (Tartús és Latakia környéke), ezért sokan oda menekültek, megváltoztatva ezzel a terület etnikai arányait, és a többségben volt alavita lakosság könnyen kisebbségbe kerülhet. A térség a viszonylagos gazdagsága miatt az újjáépítés kiindulópontja lehet a háború befejezését követően.

B) Az Irakba vezető fő utak mentén, az Eufrátesz folyó vonalában jelenleg még az IS rendelkezik a területek felett. Ezen a területen található az olajban gazdag Dajr ez-Zaur városa és Rakka, az IS központja és egyben a Moszul elfoglalását követő komoly harcok színtere. Rakka várható elvesztése ideológiailag is súlyos veszteséget jelent a terrorszervezet számára.

C) A harmadik területet az ország keleti része és egy Aleppótól nyugatra eső sáv képezi, amely a főképpen Törökországban működő Kurdisztáni Munkáspárttal (PKK⁵) szövetséges szíriai Demokratikus Unió Párt (PYD⁶) irányítása alatt áll. Itt érthető módon a kurdok képezik a lakosság többségét, egyes területeken pedig a legnagyobb létszámú kisebbséget. Megjegyzendő, hogy a kurdok nemcsak itt találhatók, hanem több százezren élnek Damaszkuszban és Aleppóban is.

D) A negyedik részt különböző ellenzéki csoportok birtokolják, közéjük tartozik az al-Kaidához köthető al-Nuszra Front is. Amíg az első három terület viszonylag egybefüggő, ez nem mondható el az ellenzéki csoportok által birtokolt területekről.

A három utóbbi terület az elmúlt három évben jelentősen elszakadt a kormány által ellenőrzött területektől, új adminisztrációt, kormányzási formát hoztak létre. A hagyományos gazdasági közösségek megszűntek, a beruházók elhagyták a térséget, a kereskedelmi és a szállítási hálózatokat szétverték. Új intézmények alakulnak meg, zömében olyan helyi emberekből, akik korábban is harcban álltak a központi vezetéssel. Az új intézmények egymással és a kormánnyal is vitában állnak, legalább négyféle oktatási forma és tananyag létezik, valamint háromféle pénzzel fizetnek. A kurdok számos projektet indítottak el és törvényt hoztak az irányításuk alatt álló területeken, az Iszlám Állam adókat vet ki, beruházásokat hajt végre és erős rendőrséget működtet. Az ellenzéki csoportok által irányított területeken számos napi életet irányító szervezetet (tanácsot) hoztak létre, óriási adminisztrációt működtetnek, amelyek az élelmiszer elosztásával, a kórházak működtetésével és a segélyek elosztásával foglalkoznak.⁷

Érdemes megvizsgálni, vajon milyen kapcsolatban állnak egymással a helyi irányító szervezetek és a fegyveres csoportok. Két, egymással ellentétes gyakorlattal találkozhatunk: az egyik az együttműködés, a másik a szembenállás. A konfliktus kezdetén a helyi fegy-

⁴ Az al-Nuszra Front 2016 nyarán nevet változtatott, új neve Fatah as-Sam. Nyilatkozatuk szerint szakítottak az al-Kaidával, de erre bizonyítékkal nem rendelkezünk.

⁵ Partiya Karkerên Kurdistanê.

⁶ Partiya Yekîtiya Demokrat.

⁷ A helyi tanácsok száma 2012 óta hozzávetőleg megduplázódott, 2015-ben mintegy 800 ilyen intézményről beszélhetünk. Ezek működtetése nagyrészt külföldi támogatóktól függ.

veres csoportok támogatták a tanácsok megalakulását. Ennek oka alapvetően az volt, hogy a fegyveres csoportok zömében a helyi lakosság soraiból jöttek létre, ők szabadították fel a területet. Céljaik hasonlóak voltak, közel azonos szociális háttérre támaszkodtak. A Szabad Hadsereg tagjainak nem állt szándékukban a hatalom átvétele a tanácsoktól. A konfliktus előrehaladtával azonban a fegyveres csoportoknak egyre több felszerelésre, fegyverre volt szükségük, és ezzel párhuzamosan saját kormányzati struktúra kiépítésére törekedtek. Célként fogalmazódott meg a helyi adminisztráció átvétele, az élelmiszerek és egyéb segélyszállítmányok szétosztása, ami a lakosság szimpátiáját váltotta ki. Ezzel együtt olyan jelenségek ütötték fel a fejüket, mint a korrupció, a hozzá nem értés és belső viták.

Mindezek világosan jelzik azokat a kihívásokat, amelyekkel a háború befejezését követően számolni kell. Az egyik legnagyobb kihívás a decentralizáció, ezen belül a kurdok helyzete. Az egyes régiók és települések között megnőtt a bizalmatlanság. Az autonómia iránti vágy nemcsak a kurdoknál és nem is csak egy régióban, hanem Szíria egész területén tapasztalható. Az ellenzéki erők egyesítését akadályozó legfontosabb akadály a helyi autonómiára irányuló törekvés.

A decentralizációhoz köthető másik probléma a források elosztása. Nem csak szír sajátosság, hogy a forrásokban gazdag területek egyben a legszegényebbek. Nem valószínű, hogy egy rendezés során ezek a területek elfogadják Damaszkusz uralkodását. A kurd területeken például a fejlesztés az olajforrások felhasználásával oldható meg. Dajr ez-Zaurban a helyi lakosok már az IS megjelenése előtt is az olajmezők feletti rendelkezésért küzdöttek, szerintük Damaszkusz ellopta az olajukat. Ugyanakkor az sem várható, hogy egy új damaszkuszi kormány lemond az olajforrásokról a régiók javára.

A háború felszínre hozta a szektáriánus és az etnikai feszültségeket. A kisebbségek félnek az iszlámizmustól, a kurdok az araboktól, a keresztények a kurdoktól és a szunnita araboktól. Nagyon nehéz megjósolni, hogy egy jövőbeni kormány hogyan tudja majd kezelni ezeket az ellentmondásokat.

LÍBIA

Líbia mai helyzetét a különböző tényezők – a vallási küzdelmek folyamatos dinamikája, az olaj, a törzsek háborúja és a nacionalizmus – kölcsönhatása jellemzi.⁸ A többszöri kísérlet, a nemzetközi közvetítés és támogatás ellenére sem sikerült működő államot létrehozni Líbiában, ami kétségkívül hatással van a régióra és a menekültválságon keresztül Európára is. 2012-ben az Általános Nemzeti Kongresszus és 2014-ben az új parlament megválasztása sem járt sikerrel. Az országon belül két parlament és két kormány versengett egymással (Tripoliban és Al-Bajdában) az elfogadottságért és az elismertségért. Az intézményi válság nemzeti szintű megoldása érdekében 2014-ben létrehozták az ENSZ Támogató Misszióját Líbiában (UNSMIL⁹). A célok között szerepelt a nemzeti egységkormány megalakítása, a rivális frakciók közötti megállapodás létrehozása, bizalomerosztó intézkedések és nem utolsósorban egy átfogó tűzszünet megvalósítása.¹⁰

⁸ Arturo Varvelli: Jihadist hotbeds – understanding local radicalization processes. 93. <http://www.ispionline.it/it/publicazione/jihadist-hotbeds-understanding-local-radicalization-processes-15418> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 12.)

⁹ United Nations Support Mission in Libya.

¹⁰ <http://unsmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3543&ctl=Details&mid=6187&ItemID=1992890&language=en> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 12.)

Értékelésem szerint hiba volt, hogy a rendezésbe nem vonták be a fegyveres csoportok képviselőit, mondván, hogy politikai megállapodást készítenek elő. A jelentős befolyással rendelkező fegyveres csoportok képviselőinek mellőzése oda vezetett, hogy nem sikerült megvalósítani a célokat. A politikai rendezés elkezdését követően rövid időn belül színre léptek a helyi erők, amelyek megpróbálták kezükbe venni az irányítást.

A 2014-es választásokat követően az új Képviselőház megpróbálta felszámolni a megosztottságot. Tobrukban felállították a „nemzetközileg elismert” parlamentet és létrehoztak egy új kormányt. Az újraválasztott Képviselőház tagjai közül azonban húszan nem foglalták el helyüket az új parlamentben, Tripoliban a parlament új kormányt választott, így a megosztottság tovább folytatódott. Közben kiéleződtek a katonai feszültségek is, harcok kezdődtek az új intézményeket támogató fegyveresek között. A harcok eredménye humanitárius válság és több százezer menekült lett.

Az ENSZ értékelése szerint a „líbiai helyzetet a jogállamiság hiánya, a rivális fegyveresek közötti harc, valamint napi merényletek, kínzások, emberrablások jellemzik”. A fegyveres csoportok közötti harc 2014 óta a területért, a természeti források és az infrastruktúra megszerzéséért folyik. A harcok több ezer ember, köztük civilek halálát okozták, 435 ezer ember elmenekült, szétrombolták az infrastruktúrát, alapvető szolgáltatások szűntek meg és jelentősen megromlottak a lakosság megélhetési feltételei.¹¹ Ez a helyzet lényegében 2014-et jellemzi, azóta néhány speciális, de stratégiaileg fontos területen folyik a küzdelem. A harcokban főként helyi erők vesznek részt, a külföldiek aránya elenyésző, legfeljebb az ország déli területein mutatható ki jelenlétük a nyersanyaglelőhelyek birtoklása érdekében. A rivális csoportok által felállított ellenőrző pontok az országon belüli mozgást jelentősen megnehezítik.

A líbiai helyzet rendezését illetően szakértők azon a véleményen vannak, hogy helyi megközelítésre, közvetítésekre van szükség, mégpedig olyan résztvevőkkel, akik nem voltak a Líbia elleni háború részesei. Ilyen találkozó volt például a tunéziai Dzserbában 2015-ben, amelyet a német külügyminisztérium szervezett a norvég Békekutató Központ logisztikai támogatásával és az ENSZ líbiai missziójának részvételével (utóbbi megfigyelőként vett részt).

Az európai biztonság szempontjából is (főként a terrorizmus támogatása, csempészet, szervezett bűnözés) fontos a tunéziai–líbiai határ ellenőrzése. Az arab tavasz előtt ez a határ viszonylag biztonságos volt, még akkor is, ha a feketekereskedelem virágzott. Ben Ali és Kadhafi bukását követően a határ bizonytalanná vált, és mindennapos jelenség lett az erőszak. A fegyveres milíciák feletti állami ellenőrzés megszűnt. Az állam helyett nem állami tényezők vették át az irányítást.

2014 után egy erőszakspirál indult meg, a keletkezett vákuumba gyorsan belépett az Iszlám Állam, különös tekintettel Szirtre és Szabratára, utóbbi közel van a tunéziai határhoz.¹² Az IS igyekezett segíteni a Tunéziából érkező dzsihádistákat, különösen 2013 után, amikor az Ennahda-kormány betiltotta az Anszár as-Saría elnevezésű tunéziai szalafita, dzsihádista szervezetet. Az IS aktív szerepet játszik a kábítószer-, fegyver- és alkoholcsempészetben is. Az ellenőrzés hiánya miatt a határhoz vezet az egymással versengő milíciák terepévé változott.

¹¹ UNHCR Position on returns to Lybia, Update I, October 2015. <http://www.refworld.org/docid/561cd8804.html> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 10.)

¹² Hamza Meddeb: Smugglers, tribes and militias and the rise of local forces in Tunisia in the Tunisia- Libyan border region. https://www.academia.edu/26038192/Smugglers_Tribes_and_Militias_The_Rise_of_Local_Forces_in_The_Tunisia-Libyan_Border_Region (Letöltés időpontja: 2016. 11. 12.)

A tunéziai hatóságok, különös tekintettel a 2015-ös sousse-i terrortámadásra, jelentősen megerősítették, szinte erőddé változtatták a határt. Az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy az arab tavasz előtt a tunéziai hatóságok elhanyagolták ennek a határszakasznak a védelmét, hiszen Kadhafi a határ túloldalát saját milíciájával ellenőriztette. A jelenlegi helyzetben tunéziai oldalról viszonylag rendezett a helyzet, de nem mondható el ugyanez a líbiai oldalról, és várhatóan a líbiai belső helyzet rendeződéséig így is marad. Mindez kétségkívül hatással van az európai biztonságra is, hiszen ez az afrikai menekültek legfontosabb útvonala.

Katonai szempontból figyelemre méltó, hogy az Amerikai Egyesült Államok 2016 augusztusától a magát Iszlám Államnak nevezett szervezet ellen újabb műveletet indított Líbiában Odyssey Lightning néven, melynek célja támogatást nyújtani a nemzetközileg is elismert líbiai kormánynak az IS elleni küzdelméhez. A műveleteket összehangolják az afganisztáni tálibok, az ottani IS és az iraki IS elleni fellépéssel. Az Amerikai Egyesült Államok hírszerzési adatokat biztosít a líbiai kormányzat számára és légicsapásokat mér az IS állásaira.¹³ A líbiai műveleti tevékenységet az amerikaiak Tunéziából is támogatják, ennek érdekében kormánymegállapodás alapján katonákat állomásoztatnak Tunéziában. Csapásmérésről azonban nem született megállapodás, az együttműködés főként hírszerzési adatok átadására irányul.

A KÜLFÖLDI HARCOSOK PROBLEMATIKÁJA

A közel-keleti válságövezetek Európára gyakorolt hatása a menekültek problémáján kívül a külföldi harcosok hazatérése, ami folyamatos, nehezen ellenőrizhető és a háborút követően nagy valószínűséggel növekvő létszámot jelent. Mindezek következtében az ezzel való törődés kiemelt feladatot jelent az EU-tagállamok számára. Az EU fenyegetettsége oldaláról vizsgálva négy tényezőt célszerű figyelemmel kísérni:

- azokat a személyeket, akik kiutaznak a válságkörzetekbe és külföldi harcosként tevékenykednek;
- azokat a személyeket, akik kiutaztak, katonai kiképzést kaptak, harci tapasztalatokat szereztek és visszatértek az EU-tagállamokba;
- a külföldi harcosok és az európai terrorcselekmények összefüggéseit;
- azokat a személyeket, akik szerettek volna kiutazni, de ebben megakadályozták őket, ezért hajlandók terrorcselekményt elkövetni Európában.

Nem tekinthetünk el attól a kockázattól, hogy a visszatért külföldi harcosok ötletadással segíthetik a magányos farkasok tevékenységét, továbbá segítséget nyújthatnak alvó sejtek aktivizálásában. Ezt a jelenséget az Europol 2015-ös TE-SAT jelentése is hangsúlyozza.¹⁴

A külföldi harcosok kérdése először 2012-ben merült fel; előbb Szíriába, majd Irakba számos harcos utazott Aszad ellen harcolni, illetve hogy részt vegyen az iraki küzdelmekben. 2014 és 2015 szeptembere között több tízezer harcos utazott ki mintegy 100 országból.¹⁵ Cse-

¹³ Mark Pomerleau: What is the US intelligence picture in Libya? 2016. november 14. <http://www.c4isrnet.com/articles/what-is-the-us-intelligence-picture-in-libya> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 10.)

¹⁴ Europol, European Union Terrorism Situation and Trend Report. 2015. július 6., 23. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2015> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 10.)

¹⁵ John P. Carlin: Remarks at the International Institute for Justice and the Rule of Law's Event on More Effective Responses to the Foreign Terrorist Fighter Threat. <https://www.justice.gov/opa/speech/assistant-attorney-general-john-p-carlin-delivers-remarks-international-institute-justice> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 12.)

lekményük Európában egyes országokat közvetlenül érintett (merényletek végrehajtásával vagy megghiúsított merényletekkel), míg mások tranzitországiaként, vagy nem az országhoz tartozó harcosok kiinduló bázisaként szerepeltek. 2014-ben a motívumok között szerepelt a kalifátus kikiáltása és az ezzel kapcsolatos, zömében utópisztikus propaganda. Egyéb motívumként kell megemlíteni a harc lehetőségét, a kalandvágyat, kisebb mértékben a vallási indítékot. Radikalizálódott egyéneknek és csoportoknak kimutatható a Nyugat-ellenesség. Egyéni indítékként szerepel a büntetéstől való félelem (a kiutazók jelentős része bűnügyi háttérrel rendelkezik), a szociális értelemben vett marginalizálódás, továbbá a terrorszervezetthez való tartozás.¹⁶

Térségünkben figyelemre méltó, hogy Szlovénia új jelenségről számolt be a terrorizmusról szóló 2016-os jelentésében, ez pedig a roma közösségekből marginalizált egyének áttérése muzulmán vallásra. Megjegyzendő azonban, hogy itt nem ideológiai kérdéssről van szó, hanem ezeknek a személyeknek állítólag fizettek a betérésért. Egy szerb kutató a velem folytatott beszélgetés során említette, hogy országából is több roma utazott Szíriába, és a roma közösségen belül muzulmán toborzók aktivitása tapasztalható. Holland jelentésekből ismert, hogy már kint lévő külföldi harcosok igyekeznek ismerősi körben toborzótevékenységet folytatni.

A külföldi harcosok főként saját okmányokat használnak, de előfordult hamis dokumentumok alkalmazása is. Több ország, köztük Csehország is beszámolt arról, hogy bosnyák állampolgár Németországba igyekezvén hamis okmányt használt. Szórványosan előfordul halott személyek iratainak a felhasználása is. Belépő országnak elsősorban Törökország jön számításba, visszatéréskor azonban a lengyel hatóságok találkoztak olyan lengyel állampolgárságú külföldi harcosal, aki Szíriából Isztambul–Belgrád–Madrid–Varsó útvonalon tért haza. Úgy vélem, hogy a visszatérők esetében hasonló lesz a gyakorlat a jövőben is.

A külföldi harcosok Szíriában és Irakban történő megjelenésével kapcsolatban szakértők már kezdetben figyelmeztettek arra, hogy ez a jelenség Európára és azon túlra is veszélyt jelent.¹⁷ Az EU-tagállamok közül a főbb kibocsátó országok: Ausztria, Belgium, Bulgária, Dánia, Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, Németország és Spanyolország. Az Európai Unió 2016-os TE-SAT jelentése szerint az Unióból kiutazott külföldi harcosok száma ötezer fő.¹⁸

A számadatokat még akkor sem lehet pontosnak minősíteni, ha több forrás is megerősíti. Ennek oka az, hogy nem egyformán határozzák meg a tagállamok a külföldi harcosok definícióját. Előfordul, hogy összekeveredik a külföldi harcosok és a terroristák minősítése, ugyanis nem minden külföldi harcos terrorista. Előfordul az is, hogy a hatóságok nem rendelkeznek pontos adatokkal, de olyannal is találkozhatunk, hogy nem különböztetik meg a számolás során a kiutazottakat, a visszatérteket és a halottakat. Az EU-s felmérésben két tagállam nem szerepel, Görögország és Magyarország, ugyanis egyik sem közölt adatokat.

¹⁶ Részleteiben lásd Kis-Benedek József Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus című könyvét. Zrínyi Kiadó, 2016, 65.

¹⁷ International Centre for Counter-terrorism: The foreign fighters phenomenon in the European Union. 2016. április. https://www.icct.nl/wp-content/uploads/2016/03/ICCT-Report_Foreign-Fighters-Phenomenon-in-the-EU_1-April-2016_including-AnnexesLinks.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 11. 19.)

¹⁸ European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 12.)

A legtöbb külföldi harcos Belgiumból, Franciaországból, Nagy-Britanniából és Németországból érkezett (a vizsgált időszakban összesen 2838 fő a négy országból), a lakosság arányához képest a legtöbb kiutazó Belgiumból távozott. Az is megállapítható, hogy a kiutazottak közül hozzávetőleg 30% visszatért hazájába. A bizonyítottan elhunytak száma 14%. A kiutazottak közel 100%-a városi (nagyvárosi) környezetből érkezett, a nők aránya 17%. A külföldi harcosok 6–24%-a áttért a muzulmán vallásra. Nem áll rendelkezésre adat arra vonatkozóan, hogy rendelkeznek-e a kiutazók több ország állampolgárságával. Megállapítható ugyanakkor, hogy a kiutazottak rövid időn belül radikalizálódtak, ezt megerősíti az Europol 2016-os TE-SAT jelentése is.¹⁹

Az IS propagandakampányt is folytatott külföldi harcosok odacsábítása érdekében, és kezdetben igyekezett elrettenteni őket attól, hogy visszautazzanak. Ezt a cselekedetet keményen meg is torolták. A nők esetében teljesen elfogadhatónak tartják, hogy egyedül is utazhatnak, ami szöges ellentétben áll az al-Kaida azon előírásával, hogy nők csak kísérelővel közlekedhetnek. Attól a pillanattól kezdve azonban, hogy beléptek az IS területére, a kísérelő nélküli utazás engedélyezése megszűnik, a szabály ellen vétőket pedig szigorúan büntetik. A nők közül sokan férjük után mennek ki, és sok fiatal nőnél célként szerepel a férjhezmenetel is.

Az IS nőkkel szembeni elvárása, hogy engedelmeskedjenek férjeiknek, a gyermekeket pedig a szervezet ideológiája szerint neveljék. El kell viselniük a nehézségeket, köztük férjük harcok következtében bekövetkező halálát is. Bár kapnak kiképzést fegyverhasználatra, harcokban nem vesznek részt, viszont elvárják tőlük az aktív részvételt az egészségügyben. A harcosok a törvényes feleségük mellett női rabszolgákat is tarthatnak, akikkel szexuális kapcsolatot is létesíthetnek. A rabszolgák értelemszerűen azok közül kerülnek ki, akik nem muszlimok, alátámasztva ezzel a muszlim nők magasabbrendűségének érzését. A nőknek szerepük van a radikalizációban, a toborzásban és a pénzügyi segédfeladatok ellátásában.

A külföldi harcosok nemcsak az IS kötelékében fordulnak elő Szíriában, hanem az al-Nuszra Front állományában is. Ennél a szervezetnél tevékenykedőket leleptek le Finnországban, Hollandiában és Nagy-Britanniában. Módszerük közé tartozik a gépjárműben elhelyezett házi készítésű robbanóanyagok alkalmazása. A fenyegetettség szintje 2015-től nőtt Svájcban, míg Szlovákia és Románia kismértékű fenyegetettségről számolt be.

2015 második felétől kezdve a kiutazó külföldi harcosok száma jelentősen csökkent. Ennek oka a koalíciós támadások felerősödése, a hatóságok intenzív fellépése és nem utolsósorban az IS gyengülése, különösen 2016-ban. 2015-ben havonta átlagosan csak öt holland harcos tért haza, de Spanyolország is lassú csökkenésről és alacsony számról tájékoztatta az Europolit, míg Olaszország esetében nem történt változás.

A külföldi harcosok azonban nemcsak Irakba és Szíriába, hanem Afganisztánba, Csehszföldre, Líbiába, Maliba, Szomáliába és Jemenbe is utaznak. Az elemzések szerint nincs jele annak, hogy 2015-ben az ő számuk csökkent volna. (A 2016-os adatok a tanulmány készítésekor még nem állnak rendelkezésre.)

Külföldön szerzett harci tapasztalatok birtokában hajtották végre az utóbbi időszak párizsi és a brüsszeli merényleteit is. A Charlie Hebdo elleni merénylek felkészítésében részt vett az al-Kaida az Arab-félszigeten (AQAP²⁰) terrorszervezet.

¹⁹ Uo. 26.

²⁰ Al-Qaeda in the Arabian Peninsula.

EU-válaszok a külföldi harcosok okozta kihívás kezelésére

Az EU terrorellenes stratégiája ezen a területen is érvényes, nyilvánvalóan a sajátosságok figyelembevételével. A stratégia főbb pontjai: megelőzés (prevent), védelem (protect), üldözés (pursue) és válaszadás (respond). Jóllehet az EU terrorizmusellenes stratégiáját már 2005-ben elfogadták, a külföldi harcosok vonatkozásában azt csak 2014-től alkalmazzák. A bel- és az igazságügyi miniszterek 2014-es találkozásán hoztak döntést a stratégia alkalmazását illetően, amelynek fő elemei: a radikalizálódás és a szélsőségeség kialakulásának a megelőzése, hatékonyabb információcsere – beleértve harmadik országokat is –, az utazással kapcsolatban a személyeket attól elrettenteni, az ilyen szándékukat felfedni, illetve végrehajtását megakadályozni, valamint nyomozás indítása és büntetés kezdeményezése a külföldi harcosok ellen.

Az információk kezelésében jelentős állomás volt a Terrorellenes Központ létrehozása 2016 januárjában Hágában, az Europol keretében. A nemzetközi együttműködést különösen az Irakkal és Szíriával szomszédos országokkal javították. Még 2013-ban javították a Schengeni Információs Rendszert, hogy a határőrizeti és a rendészeti szervek gyorsabban megszerezhesék a külföldre utazó harcosokkal (jelöltekkel) kapcsolatos információkat. 2015-ben az EU-tagországok igazságügyi és belügyminiszterei direktívát fogadtak el arra vonatkozóan, hogy szigorúbban büntessék a terroristaképzést kapott személyeket, valamint azokat, akik részt vesznek a terrorizmus finanszírozásában. Mindezek az intézkedések kétségkívül növelték a külföldi harcosok elleni közös fellépés hatékonyságát.

Az EU a külföldi harcosok fenyegetésének elhárítására – összegezve – az alábbi intézkedéseket tette:²¹

Időpont	Esemény
2005.	az EU terrorellhárító koordinátorának a kinevezése
2005. november	az EU terrorizmusellenes stratégiájának az elfogadása
2011. szeptember 21.	az EU radikalizálódást figyelő hálózatának a létrehozása
2013. június	az EU-tagországok igazságügyi és belügyminiszterei 22 pontos határozatot fogadtak el a külföldi harcosok figyelemmel kíséréséről
2014. augusztus	az EU-tagországok igazságügyi és belügyminiszterei döntöttek a külföldi harcosok tevékenységének visszaszorításáról: a radikalizálódás és szélsőséges személyek tevékenységének megelőzése, információmegosztás harmadik országokkal is, gyanús utazások felfedése és megakadályozása, eljárás külföldi harcosok ellen
2015. január	az EU-tagországok igazságügyi és belügyminiszterei informális rigai találkozásán Szíriára és Irakra vonatkozó terrorellenes stratégiát dolgoztak ki, különös tekintettel a külföldi harcosokra
2015. február	az EU Tanács nyilatkozatot adott ki a terrorizmus elleni küzdelemről, melynek alapjai: állampolgárok védelme, radikalizálódás megakadályozása, értékek védelme, együttműködés a külföldi partnerekkel
2015. június	az EU belbiztonsági stratégiának az elfogadása 2015–2020-ra
2015. július	az Europol internetfigyelő egységet hozott létre, 2016. július 1-jétől teljes állománnyal működik

²¹ International Center for Counter-terrorism: The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union. 2016. április.

Időpont	Esemény
2015. október	az Európai Parlament nem kötelező érvényű határozatot hozott a külföldi harcosok radikalizálódásának és toborzásának megelőzésére vonatkozó közös stratégia kidolgozásának fontosságáról
2015. november	az EU-intézmények új javaslatot készítettek a terrorizmushoz vezető radikalizmus és a szélsőséges tevékenységek megelőzésére
2015. december	az EU-tagállamok belügyminiszterei jóváhagyták a légiutas-listák készítésére vonatkozó javaslatot, amelyet később az Európai Parlament elfogadott
2016. január	az Európai Terrorelhárító Központ megnyitása Hágában

Nemzeti szintű intézkedések

A közösségi intézkedések nyomán olyan nemzetek is megelőző intézkedéseket hoztak, amelyek kevésbé érintettek a külföldi harcosok mozgásában és a terrorizmusban, de fontosnak tartják a radikalizálódás megelőzését, a terroresemények valószínűségének csökkentését. Az intézkedések között vannak olyanok is, amelyek akár az állampolgárság megvonásával is járnak.

A 2015-ös párizsi merényletek hatására több ország a transznacionális bűnözés elleni küzdelem jegyében megerősítette biztonsági és hírszerző szolgálatait. Szigorították a háttellenőrzést és bővítették a nyilvántartási rendszert, valamint új nyomozási módszereket vezettek be. Huszonkét államban bűncselekménynek számít a terrorszervezetben való részvétel, 23 tagállamban büntetendő a terrorcselekmények népszerűsítése, húsz tagállamban pedig a terroristák toborzása. A terroristakiképzésben való részvétel 23 tagállamban számít bűncselekménynek. A külföldi harcosként való kiutazás ugyanakkor csak kilenc tagállamban büntetendő, de ezt a cselekményt hamarosan több ország is szankcionálhatja.

A különböző nemzeti intézkedések ellenére szükség lenne nemzeti átfogó stratégiákra is, hiszen a fenyegetettség mértéke eltérő, különös tekintettel a radikálisokra és a szélsőségesekre. A megelőzés elsősorban nemzeti szinten valósítható meg. A képzést, a bánásmód meghatározását a börtönökben lévő személyekkel és a hazatértek kezelését is nemzeti feladatnak kell tekinteni.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tágan értelmezett Közel-Kelet két nagy válságkörzete (Szíria és Líbia) jelentős hatást gyakorol az egész régióra és Európára is. Három tényező mindenképpen összefügg, ezek a szíriai–iraki konfliktus, valamint a menekülthullám és az európai terrorcselekmények felerősödése. A 2016-os évet inkább katonai, semmint diplomáciai események jellemezték, ami nem hozta közelebb a megoldást. A nagyhatalmak közötti nézetkülönbségek inkább erősödtek, mint csitulak. A NATO-tag Törökország inkább Oroszországgal, nem pedig az Amerikai Egyesült Államokkal egyeztet, a háttérben nyilvánvalóan a kurd kérdés húzódik meg. Érdekes fejlemény lenne, ha Törökország 2017-ben csatlakozási tárgyalásokat kezdene a Sanghaji Együttműködés Szervezettel, ha az EU-val nem folytatódna a tárgyalások.

A legnagyobb kihívás a menekülthullám, amellyel még hosszú időn keresztül számolni kell, ha Európa nem tesz hatékony intézkedéseket az illegális migráció megakadályozására. (A migrációnak egyéb okai is vannak, ezért sem várható annak gyors megszűnése.)

Szíria és Irak mellett az európai migrációs helyzetre Líbia is komoly hatást gyakorol, ahol a nemzeti megbékélésnek még nyoma sincs, a migrációs témában pedig az EU-val érdemleges megbeszélések nem folynak.

2016-ban az Iszlám Állam ellen hatékony koalíciós fellépésekre került sor, ennek következtében az általuk megszállt terület jelentősen csökkent. Ez a folyamat 2017-ben folytatódni fog, és a térségben a radikális erők remélhetőleg visszaszorulnak.

Ezzel párhuzamosan Európában elindulhat egy ellentétes folyamat, amely a külföldi harcosok aktivitásában, a már itt lévő szélsőségesek tevékenységének erősödésében jut kifejeződésre. Ennek következtében Európában a merényletek számának növekedésével kell számolni.

A kézirat lezárva: 2016. december 10.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Carlin, John P.: *Remarks at the International Institute for Justice and the Rule of Law's Event on More Effective Responses to the Foreign Terrorist Fighter Threat*. <https://www.justice.gov/opa/speech/assistant-attorney-general-john-p-carlin-delivers-remarks-international-institute-justice>
- Confronting fragmentation. 2016. február 11. <http://scpr-syria.org/publications/confronting-fragmentation/>
- European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2016. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>
- Europol, European Union Terrorism Situation and Trend Report, 2015. július 6. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2015>
- International Centre for Counter-terrorism: The foreign fighters phenomenon in the European Union. 2016. április. ISSN: 2464-0656. https://www.icct.nl/wp-content/uploads/2016/03/ICCT-Report_Foreign-Fighters-Phenomenon-in-the-EU_1-April-2016_including-AnnexesLinks.pdf
- Kis-Benedek József: *Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus*. Zrínyi Kiadó, 2016.
- Meddeb, Hamza: *Smugglers, tribes and militias and the rise of local forces in Tunisia in the Tunisia-Libyan border region*. https://www.academia.edu/26038192/Smugglers_Tribes_and_Militias_The_Rise_of_Local_Forces_in_The_Tunisia-Libyan_Border_Region
- Narbone, Luigi – Favier, Agnes – Collombie, Virginie: *Inside wars – local dynamics of conflicts in Syria and Libya*. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/41644?show=full>
- Pomerleau, Mark: *What is the US intelligence picture in Libya?* 2016. november 14. <http://www.c4isrnet.com/articles/what-is-the-us-intelligence-picture-in-libya>
- UNHCR Position on returns to Lybia, Update I, October 2015. <http://www.refworld.org/docid/561cd8804.html>
- Varvelli, Arturo: *Jihadist hotbeds – understanding local radicalization processes*. <http://www.ispionline.it/it/publicazione/jihadist-hotbeds-understanding-local-radicalization-processes-15418>
- <http://unsmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3543&ctl=Details&mid=6187&ItemID=1992890&language=en>

Farkas Sándor őrnagy:

AZ ISIL HADVISELÉSE MAO CE-TUNG TANAINAK TÜKRÉBEN: A KIFÁRASZTÓ GERILLA-HADVISELÉSI FORMA

ÖSSZEFOGLALÓ: *Napjainkban a legtöbbet emlegetett és sokak által a legveszélyesebbnek¹ tartott dzsihádistá szervezet az ISIL.² A terrorista tevékenységeket elkövető „magányos farkasok”,³ a belőlük formálódó terrorista sejtek támadásai, valamint a közel-keleti régióból érkező emberáradat jelentős kihívást jelentenek hazánknak, az Európai Uniónak és legerősebb szövetségésének, az Amerikai Egyesült Államoknak is. Az írás központi témája, hogy jelenünk legsikeresebben működő terrorista szervezete milyen elemeket vett át az elmúlt évszázadok során a gerilla katonai gondolkodásmód elvei alapján küzdelmüket megvívó csoportoktól, különös tekintettel a Mao Ce-tung által vezetett gerillatevékenységre.*

KULCSSZAVAK: *Mao Ce-tung, gerilla, elhúzódo, aszimmetrikus, társadalmi tér, propaganda*

BEVEZETÉS

Az Amerikai Egyesült Államok vezetésével 2014 októberében megalakult nemzetközi koalíció – Operation Inherent Resolve (OIR) –, melynek keretein belül magyar katonák is teljesítenek szolgálatot az iraki Erbilben a frontvonalaktól körülbelül 20 km távolságra, az ISIL felszámolását tűzte ki célul. A koalíció által elérni kívánt végállapot megvalósítása azonban számos olyan katonai és nem katonai kihívást rejt magában, melyek mindegyikére a nemzetközi szövetség jelenleg még nem rendelkezik megfelelő válaszokkal. A megoldás kulcsa pedig gyakran a probléma helyes feltérképezésében és megértésében rejlik. Jelen esetben a probléma nem más, mint egy olyan szervezet, amely a gerilla-hadviselés módszereit ötvözi a terrorizmussal. Szun Ce „A háború művészete” című könyvében így fogalmazott: „...aki ismeri az ellenséget és ismeri önmagát, száz ütközetben se kerül veszélybe. Aki nem ismeri az ellenséget, de ismeri önmagát, olykor győzni fog, máskor veszít. Aki nem ismeri sem az ellenséget, sem önmagát, minden ütközetben megváltoztathatatlanul vesztes marad.”⁴

¹ Az Institute for the Study of War (ISW) által 2016. januárban kiadott háromrészes tanulmány első moduljában – U.S. Grand Strategy, al Qaeda and ISIS: Existential Threat to US and Europe – szereplő következtetések szerint az al-Nuszra a társadalmi mozgósítás terén véghezvitt eredményei és más ellenálló szervezetekkel való hatékony együttműködése miatt hosszú távon sikeresebb lesz, mint az ISIL. Frederick W. Kagan – Kimberly Kagan – Jennifer Cafarella – Harleen Gambhir – Katherine Zimmermann: Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe. ISW, 2016. 24. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/PLANEX%20Report%201%20-%20FINALFINALFINAL.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 26.)

² Islamic State in Iraq and the Levant – Iszlám Állam Irakban és Levantban. Használatos még – többek között – az ISIS (Islamic State in Iraq and Syria) és az IS (Islamic State) rövidítés is.

³ Frederick W. Kagan – Kimberly Kagan – Jennifer Cafarella – Harleen Gambhir – Katherine Zimmermann: i. m.

⁴ Szun Ce: A hadviselés tudománya. Göncöl Kiadó, Budapest, 2012, 34–35. <https://hu.scribd.com/doc/31101308/Sun-Ce-A-Haboru-muveszete> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 13.)

Ezek a megfontolások teszik szükségessé annak megvizsgálását, hogy a múltban sikeres gerillaharcot folytató és a gerilla-hadviselés egyik módjának megalakítójaként számon tartott Mao Ce-tung által alkalmazott stratégia, valamint az ISIL által alkalmazott hadviselési módok között milyen párhuzamok állapíthatók meg. További részletes elemzést igényel Mao talán leghíresebb kijelentése – melyben a lakosságot a vízhez hasonlítja, a gerillákat pedig a halhoz – köré összpontosuló kérdéskör is, melyből az a következtetés vonható le, hogy nem létezik sikeres gerillamozgalom a lakosság támogatása nélkül. „Mivel a gerilla-hadviselés elsősorban a tömegekre támaszkodik és igényli a lakosság támogatását, éppen ezért nem létezik és nem is fejlődhet abban az esetben, ha elszigetelődik a lakosságtól.”⁵

Az alkalmazott eljárásmodok és elvek összehasonlításából következtetések vonhatók le arra vonatkozóan, hogy bizonyos esetekben miként volt képes az ISIL nagyon rövid idő alatt nagy sikert elérni, más esetekben pedig kudarcot vallani. A fent említett aspektusok tanulmányozása és megértése alapul szolgálhat egy hatékony hadviselési mód kialakításához, amelyet eredményesen lehet felhasználni a terrorizmust és a gerilla-hadviselést kombináltan alkalmazó szervezetek ellen.

A GERILLA-HADVISELÉS

A gerilla-hadviselés az indirekt hadviselés irreguláris formája, mely a gerillaszervezet által megvalósítani kívánt végső politikai cél teljesítése szempontjából – annak beteljesülését elősegítve – kiegészítő szereppel bír. Az ilyen típusú küzdelmet választó csoportok az ellenség fegyveres potenciáljának direkt felszámolása helyett annak különböző módokon történő kifárasztását – megtörését – igyekeznek elérni. Ebből következik, hogy az aszimmetrikus hadviselés során a gyengébb katonai képességekkel rendelkező nem hagyományos hadviselést folytató félként vesz részt a fegyveres küzdelemben.

Ha a gerilla-hadviselést tágabb értelmezésben mint gerilla katonai gondolkodásmódot vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy az erőszak alkalmazásának három különböző intenzitású formáját használhatják: a terrorizmust, a klasszikus gerilla-hadviselést és a hagyományos hadviselést. Egy gerillaszervezet a fejlődése során halad az alacsonyabb intenzitású tevékenységi módtól a magasabb intenzitású felé. Fontos megjegyezni, hogy a magasabb intenzitású szint nem zárja ki az alacsonyabb szintű tevékenységi mód alkalmazását. Ennek megfelelően egymás hatását erősítve, a hiányosságokat kiegészítve, párhuzamosan lehetnek jelen a különböző intenzitású tevékenységi módok a gerilla katonai gondolkodásmódot alkalmazó szervezetek működése során. A klasszikus gerilla-hadviselés abban az esetben valósul meg, ha az aktuális hatalommal szemben fellépő fél rendelkezik egy széles társadalmi bázissal, és a küzdő felek rendelkezésére álló erők és eszközök tekintetében aszimmetria áll fenn.

A klasszikus gerilla-hadviselés számos formája közül jelen tanulmány a Mao Ce-tung nevéhez köthető, kifárasztó gerilla-hadviselési formát mutatja be. Mao tézisei a közelmúltban meghatározó alaként szolgáltak a gerilla-hadviselést folytató szervezetek számára. Ennek kiváló példája többek között Ernesto Che Guevara, aki a kubai forradalom során Maóhoz hasonlóan a „stratégiai védekezés, egyensúly az ellenséges akció lehetősége és a gerillaakció között, végül az ellenség teljes megsemmisítése”⁶ fázisokat alkalmazta. Che

⁵ Mao Tse-tung: On Guerrilla Warfare. Praeger Publishers, New York, 1981, 47–48.

⁶ Harry „Pombo” Villegas: Előszó. In: Ernesto Che Guevara: A gerillaharcos kézikönyve. Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2007, 15.

Guevarát követően Vo Nguyen Giap tábornok, az észak-vietnami fegyveres erők vezérkari főnökeként csapatainak harcát szintén három fázisra osztotta fel: küzdelmes védekezés, egyensúlyi állapot, ellenoffenzíva időszakai.

Napjainkban az ISIL terrorszervezet mindhárom fent említett gerilla-hadviselési móddal él végső szándékának elérése céljából, de alkalmazott tevékenységi módjai a Mao Ce-tung által kialakított kifárasztó gerilla-hadviselési forma irányelveivel mutatják a legtöbb hasonlóságot. Annak érdekében, hogy a közel-keleti térség államai vagy az Amerikai Egyesült Államok által vezetett katonai szövetség, esetleg a NATO sikeresen tudja felvenni a harcot a terrorszervezettel, meg kell érteni annak működési alapelveit, alkalmazott módszereit és eljárási módjait. Abból az alapvetésből kiindulva, hogy az ISIL sok tekintetben alkalmazza a maói elveket, először a Mao által alkalmazott kifárasztó gerilla-hadviselés tanulmányozása válik szükségessé, melyből a levont következtetések hozzájárulnak az ISIL sikereinek a megértéséhez.

A kifárasztó gerilla-hadviselési forma alapelvei

Mao soha nem állította, hogy a politikai hatalom megszerzése céljából folytatott fegyveres küzdelem során a klasszikus gerillaharc önmagában elegendő. Szerinte ez csak a végső cél elérését elősegítő kifárasztó gerilla-hadviselési mód doktrínájának egy lépcsőfoka. A kifárasztó gerilla-hadviselés célja egy olyan három fázisból álló, szándékolatlanul hosszán elnyúló aszimmetrikus hadviselés folytatása, mely a lakosságot támogatói bázisként felhasználva törekszik a szemben álló fél – legyen az aktuális államhatalom vagy külső ellenség – humán, technikai, technológiai erőforrásfőlényének az ellensúlyozására a végső politikai cél elérése érdekében. Ennek megvalósításához feltétlenül szükséges, hogy az idő előrehaladtával a fegyelmetlen gerillaseregből egy hagyományos hadviselés megvívására alkalmas katonai szervezet alakuljon ki – az irreguláris gerillaerők megtartása és alkalmazása mellett –, mely képes felvenni a harcot a szemben álló reguláris csapatokkal. „Az egyik oldal a reguláris jelleg hiánya, vagyis a központosítás hiánya, az egység hiánya, a nem eléggé szigorú fegyelem, a leegyszerűsített munkamódszerek stb. [...] Am a Vörös Hadsereg fejlődésének magasabb fokain meg kell szabadulni ettől...”⁷

Felvetődhet a kérdés: miért nem békés úton kívánta megszerezni a politikai hatalmat, miért a fegyverek útján? Ennek megoldása részben abban keresendő, hogy elkötelezett követője lett Marx, Engels és Lenin munkásságának. Segédkönyvtárosi állása idején találkozott az „Állam és forradalom” című művel, melyben Lenin – Marx korábbi írását kiegészítve – fejtette ki a forradalmi hatalomátvitel legfőbb elveit. Lenin forradalmi stratégiája egy olyan alulról építkező, nagy társadalmi támogatottságot igénylő lázadás, melynek az előkészítő, toborzó – a politikai eszmének híveket megnyerő – szakasza rendkívül hosszú, míg az erőszakos összecsapás rövid.⁸ Ezen eszmék mentén jutott el Mao is arra az 1938-ban megfogalmazott elgondolásra, mely szerint „a hatalom a puszkacsőből jön”.⁹ Legfontosabb feladatnak az ideológiai, a politikai mozgósítást tartotta, melyet a „politikai bekerítés”¹⁰

⁷ Mao Ce-tung: A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 1952, 443.

⁸ Ariel Merari: A terrorizmus mint a lázadás stratégiája. In: Tólas Péter (szerk.): A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006, 83.

⁹ Jung Chang – Jon Halliday: Mao – az ismeretlen történet. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 65.

¹⁰ Porkoláb Imre: A kifárasztó gerilla-hadviselési mód. Kard és Toll, 2006/2, 114.

módszerével igyekezett elérni, de mellette elengedhetetlennek tartotta, hogy a hatalom egy győztes fegyveres küzdelem útján kerüljön a kezébe: „nem vívhatjuk ki a forradalom győzelmét sem a falun, sem a városban, ha nem zúzzuk szét az ellenségnek a nép ellen alkalmazott legfőbb harci fegyverét – az ellenséges hadsereget.”¹¹

Földrajzi tér – rendelkezésre álló idő

Mao felismerte, hogy idő szükséges a lakosság ideológiai mozgósításához és a fegyveres erejének olyan szintre történő felfejlődéséhez, hogy az alkalmas legyen a reguláris hadviselésben jártas ellenféllel való küzdelem megvívására. Megértette, hogy nem kerülhet sor a forradalom első szakaszában döntő ütközetre, mivel az bizonyosan a gerillaerők teljes megsemmisüléséhez, valamint a támogató lakossági bázis elvesztéséhez vezetne. Fontos, hogy a gerillamozgalom a kezdeti időszakot túlélje. Mao ezért nem tűzte ki célul a győzelem gyors kivívását, hanem úgy vélte: „Ha csatát nyerhetünk, megverekszünk, ha nem, odébbállunk.”¹²

Ennek megfelelően a kifárasztó gerilla-hadviselési mód felépítése, kialakítása szándékosan lassú ütemben zajlott, melynek célja az időnyerés volt. Az időnyerés két fő szempontból is eredményre vezetett. Egyfelől a japán megszálló katonai erő esetében az elhúzódozó jellegű konfliktus csökkentette a japán katonák morálját, a harcukat támogató társadalmi bázis nagyságát (a japán társadalom idővel rossz szemmel nézte a sérültek és a halottak egyre növekvő számát, valamint a háborúra elköltött anyagi javak nagyságát), valamint Japán nemzetközi megítélése is romlott az illegitim alapokon nyugvó imperialista hódító háború miatt. Másfelől a polgárháború során az idő tette lehetővé Mao számára a széles népi támogatottság megszerzését, a kedvező erő-eszköz viszony megteremtését, amelyek a végső győzelemhez elengedhetetlenül szükségesek. Mao stratégiai műveleteinek kezdeti szakaszában – az időnyerés céljából – az ellenség csapatai elől végrehajtott sorozatos visszavonulás ideiglenes területfeladással járt együtt, tehát Mao teret adott az időért cserébe. A tér és az idő alkalmazásának ezt az unortodox megközelítést Kína hatalmas, 9 millió négyzetkilométeres földrajzi kiterjedése tette lehetővé.

Földrajzi tér – társadalmi tér

Így írt Mao a japán megszálló erők ellen vívott harcról: „Az a terület, amelyet az ellenség roppant országunkból elfoglalt, igen nagy, de a mi ellenségünk kis állam, amelynek nincs elegendő embere, s az ellenség által elfoglalt terület sok részén nincsenek megszállók.”¹³ Ez az állítás igaz a polgárháború időszakára is, melyben a központi kormány fennhatósága nem terjedt ki Kína óriási területének egészére. Az állami apparátus hatalma leginkább a nagyobb városokra és a kulcsfontosságú vasútvonalak ellenőrzésére korlátozódott. A fejletlen úthálózat, a mocsaras, hegyvidékes, átszegdelt terep az ország jelentős részén tették lehetetlenné a nagyobb létszámú reguláris erők szervezett mozgását, valamint a központi hatalom érvényesülését. Ezzel ellentétben a nehezen járható terep alkalmas a létszámukban kicsi, könnyűfegyverzettel ellátott gerillacsapatok mozgásának támogatására, mely mozgékonyság óriási taktikai előnyt jelent az irreguláris harcot folytató fél számára.

¹¹ Mao Ce-tung: A háború és a stratégia kérdései. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953, 169.

¹² Mao Ce-tung: A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései. 440.

¹³ Mao Ce-tung: A japán területablók elleni partizánháború stratégiájának kérdései. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953, 140.

Ezért Mao a gerilla-hadviselésre legalkalmasabb területnek a vidéket tartja. Ezek a térségek kiváló alapot nyújtanak bázisterületek kiépítésére, melyek a katonai műveletekre való felkészüléshez, a tervezéshez, az újjászerveződéshez nyújtanak biztos területet, hozzájárulva ezzel az erők megővéséhez, valamint a mozgalom megerősödéséhez. Az ezeken a bázisterületeken folytatott harcot nevezi Mao „*belső vonalon*” folytatott küzdelemnek, mely a – későbbiekben tárgyalt – hadászati védelmi harc megvívását segítette elő. A „*belső vonalon*” folyó fegyveres küzdelmek során a gerillaharcos a saját életerében vívja meg fegyveres ütközeteit az ellenség erőivel. A gerilla harci morálja a saját otthonának védelmében folytatott harc miatt magasabb, terep- és helyismerete jobb, mint ellenfelének. Saját környezetében, a társadalmi támogatottságból adódóan a személyi és a logisztikai utánpótlása biztosabb lábakon áll, mint a támadó seregé, amelynek hosszúra nyúlt logisztikai utánpótlási vonalai könnyű célpontot nyújtanak a gerillacsoportoknak. Nem csak a földrajzi távolság nagyságából és az utánpótlás megérkezésének hosszú időtartamából eredő ellátási nehézségek jelentenek problémát a reguláris seregek számára. Azért, hogy az ellátást igénylő egységekhez eljussanak az állandó támadásoknak kitett utánpótlási szállítmányok, azok megerősített szintű katonai védelemre szorulnak. Az utánpótlási vonalak megerősített védelme harcoló erőket von el az első vonalban harcoló egységektől, ezzel csökkentve a fő műveleti területen folyó tevékenység hatékonyságát. A támadást végrehajtó sereg – logisztikai vonalának védelmére – a hátszágából is mozgósíthat erőket, mely saját társadalmi bázisának további elidegenítéshez vezethet.¹⁴

Fontos továbbá megjegyezni, hogy a harcosok számára biztos hátteret nyújtó gerilla-bázisok az ott élő lakosság életének szervezésében is kiemelt szerepet játszanak, ezáltal a gerillaideológiában szereplő új társadalmi rend előfutáraként is szerepelnek. Ha az újonnan kialakított és hatékonyan működő közösségi rendszerrel a lakosság elégedett, akkor a gerillabázisok egy széles társadalmi támogatottság kialakításának az eszközeül is szolgálnak.

Mao elgondolásában a nagy kiterjedésű földrajzi térre azért van szükség, hogy a gerillák képesek legyenek manőverek végrehajtására, valamint számukra kedvezőtlen feltételek megvalósulása esetén területeik ideiglenes feladására. Az ideiglenes területfeladás célja a szervezet túlélését és fejlődését elősegítő időnyerés, ami lehetővé teszi a végső elérendő cél megvalósítását. Az ortodox katonai gondolkodásmóddal ellentétben – Mao elmélete szerint – a gerilla-hadviselés kezdeti időszakában a fizikai tér birtoklása nem bír kiemelkedő jelentőséggel. Ezzel szemben Mao a humán terep feletti kontrollra, a társadalom támogatásának megszerzésére helyezi a hangsúlyt.¹⁵

Az előzőekben leírtakból kiindulva megállapítható, hogy ha a központi államhatalom – vagy külső megszálló erő – nem tudja a fizikai terület egészére kiterjeszteni fennhatóságát, akkor nem képes érvényesíteni ellenőrzését a lakosság egésze felett sem. Ezt a hatást tovább erősítik a feudális földesurak, a militarista csoportok és a különböző imperialista államok közötti ellentétek, illetve fegyveres összetűzések. E konfliktusok Kínára gyakorolt széthúzó hatását felismerve és kihasználva igyekezett Mao a mozgalmát építeni: „...*a viszályok és háborúk a kínai fehér hatalom táborában krónikus jellegűek, akkor a vörös hatalom keletkezésének, fennállásának és szakadatlan fejlődésének lehetősége nem támaszt majd semmilyen*

¹⁴ Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. Honvédségi Szemle, 2013/3. szám, 28–31.

¹⁵ Porkoláb Imre: i. m. 114–115.

kételyt.”¹⁶ A gerillák a fenti tényezőket kihasználva a tevékenységük kezdeti időszakában a gyengébben kontrollált területeken törekednek ideológiájuk terjesztésére, valamint bázisaik megalkotására. Ezekon a területeken kiemelkedő jelentőséggel bír a lakosság jóindulatának és támogatásának a megszerzése, valamint megtartása.¹⁷

Mao ideológiája, valamint a történelmi példák alapján a gerilla-hadviselés népi támogatottság nélkül halálra van ítélve: „*Csak a fegyelmetlen katona teszi saját ellenségévé a népet, mely katona – mint a hal, melyet kiemeltek természetes közegéből (a vízből) – nem élhet.*”¹⁸ A kifárasztó stratégia tehát legfőképpen a helyi lakosság megnyerésére és kontroll alatt tartására helyezi a hangsúlyt. A gerillákkal együttműködő lakosság nem csak a földrajzi tér fejezetben említett logisztikai ellátásban képes támogatást nyújtani. A támogató néptömeg a naprakész információk biztosításában, az emberi létszámban bekövetkezett veszteségek pótlásában és a harcok szüneteiben a lakosság közti elvegyülésben is a gerillacsapatok segítségére lehet.

Mindezek mellett kiemelkedő jelentőséggel bír az államhatalom részéről a gerilla- és a terrorista tevékenységre válaszként adott, a lakosságot negatívan érintő, túlzó mértékű korlátozó rendszabályok bevezetése, melyet a gerillacsoportok a lakosság kormánytól való elszigetelésére és saját oldalukra állítására használhatnak.

A társadalmi mozgósítás sikerességét jelentősen befolyásolja, hogy a terjesztett ideológia, a gerillacsapatok által elért sikerek, a kormány megtorló intézkedéseiről szóló információk, valamint az új társadalmi rend előfutáiraiként szereplő bázisok híre milyen formában éri el a lakosság befolyásolható részét.¹⁹ Ennek a feladatnak az eredményes megvalósításában nyújt segítséget az információs hadviselés, azaz a gerillapropaganda.

A társadalom támogatásának megszerzéséért folytatott propaganda

Mao nagy figyelmet fordít a néppel folytatott kommunikációra, azaz a gerillapropagandára, hogy a lakosság befolyásolható rétegét a vörösök ügye mellé állítsa. A politikai agitáció, a katonai sikerek hírének terjesztése, a gerillabázisokon folyó szebb életéről szóló információk jelentősen hozzájárultak a társadalom meggyőzéséhez. A teljes nincstelenségben szenvedő parasztságra a gerillabázisokról kiszűrődő – a jobb élet lehetőségét magában hordozó – olyan információk is nagy hatással voltak, melyek az adók csökkentéséről és egy lehetséges földosztásról szóltak. Ezek az információk a mai modern technika vívmányait nélkülözve, a „meghódításra” váró területekre beszivárgó politikai agitációra kiképzett emberek meggyöző tevékenysége, kiadványok, újságok terjesztése, valamint plakátok kiragasztása révén jutottak el az emberekhez. Erről így ír Mao: „...*fokozott mértékben alkalmazzuk a propaganda szemléltető eszközeit – a plakátokat.*”²⁰

Ezek mellett Mao önéletrajzának a kiadásával, az arcképét ábrázoló jelvények terjesztésével elkezdődött személyi kultuszának a kiépítése is. Az önéletrajz túlnyomó többségében

¹⁶ Mao Ce-tung: Miért állhat fenn Kínában vörös hatalom? In: Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 1952, 110.

¹⁷ Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban). PhD-értekezés, Budapest, 2009, 107–108.

¹⁸ FMFRP 12-18 Mao Tse-tung On Guerrilla Warfare, U.S. Marine Corps, 1989, 93. – a szerző fordítása.

¹⁹ Szociológiai kutatások szerint a lakosság körülbelül 10%-a van elkötelezve a regnáló kormányhatalom és 10%-a a születésben lévő gerillamozgalom mellett. A népesség körülbelül 80%-a befolyásolható mindkét irányba. Ebből kitűnik, hogy mekkora jelentőséggel bírnak a bizonytalan társadalmi réteg megnyerésére tett erőfeszítések.

²⁰ Mao Ce-tung: A Csingkangsanban folyó harc. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 1952, 151.

Edgar Snow amerikai újságírónak adott riportok alapján készült, melyek Maót a Japán elleni háború éharcosaként és rendkívül megnyerő emberként mutatták be. A személyi kultusz kialakítására való törekvések egyik eklatáns példája a „Felszabadulás” című propagandalap. Ennek szerkesztését Mao saját kezében tartotta, és többek között ebben jelentek meg a „*Mao Ce-tung elvtárs, a kínai nép megmentője*”²¹ és ehhez hasonló szalagcímű cikkek, melyek Mao és a gerillamozgalom népszerűsítését szolgálták.

Az ellenség befolyásolása is kiemelkedő fontossággal bír, melynek a „...*leghatásosabb formájának az bizonyult, ha szabadon engedjük a foglyokat és gyógykezelésben részesítjük az ellenség sebesült katonáit.*”²² Mindezek mellett a gerillák győzelmét hirdető információk morált romboló hatása, az ellenséget katonai erejének lekötésére készítő – a gerillák tevékenységéről, valamint csapataik nagyságáról szóló – dezinformációk terjesztése jelentős mértékben járulnak hozzá a kormánycsapatok – vagy külső szemben álló fél – embereinek a szellemi kifáradásához.

Szintén említést kell tenni a nemzetközi szinten folytatott propagandáról, amelynek jelentősége két formában jelenik meg. Egyrészt a nemzetközi megítélés javításán keresztül, a külső támogatók meggyőzésére irányuló tevékenységben. Ez a folyamat a konfliktusban részt nem vevő országok meggyőzését szolgálja a gerillák által képviselt végső cél igazságosságáról. E patronáló államok nagy mennyiségű fegyver, lőszer és kiképzőállomány biztosításával járulnak hozzá a gerilla-hadviselés sikeréhez: „...*rendkívüli fontosságú tényezője a Szovjetunió fennállása, amely kétségtelenül óriási lelkesedéssel segíti Kínát.*”²³ Másrészt, ha a küzdelem egy külső megszálló erő ellen folyik, a támadó fél társadalmának negatív befolyásolása az agresszor fél népi bázisának az elvesztéséhez, ezáltal a háborús akarátának a megtöréséhez vezet. Ebből kiindulva – Mao elvének megfelelően – „...*sokoldalú munkát kell végeznünk [...] a nemzetközi propaganda terén és a japán nép körében.*”²⁴

A széles társadalmi bázis megteremtése azonban nem elegendő a végső győzelem kivívásához. Ebben fontos szerepet játszik a kormány tekintélyének a rombolása, valamint katonai erejének és az infrastruktúrájának a pusztítása is, ami az ellenük folytatott fegyveres küzdelmek révén valósulnak meg.

ÖSSZEGZÉS

A kifárasztó gerilla-hadviselési mód alkalmazása során az aszimmetrikus küzdelmet szándékosan választó gyengébb gerillacsapatoknak nem céljuk a gyors győzelem kivívása. Ennek kézenfekvő oka a jelentős hátrány az erőforrásokban, ami a hadviselés kezdeti időszakában nem teszi lehetővé a gerillák számára hagyományos keretek között folyó műveletek végrehajtását, valamint a győzelemhez szükséges koncentrált erő kifejtés megvalósítását. A gerillák számára biztos megsemmisüléssel járó döntő ütközetek elkerülése, valamint a felfejlődéshez szükséges idő biztosítása céljából a gerillák eleinte a területek ideiglenes feladásának a stratégiáját követik. A tér időért (cserébe) történő feláldozását a rendelkezésre

²¹ Jung Chang – Jon Halliday: i. m. 286.

²² Mao Ce-tung: A Csingkangsanban folyó harc. 150.

²³ Mao Ce-tung: Az elhúzó háborúról. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953, 230.

²⁴ Mao Ce-tung: A Csingkangsanban folyó harc. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 1952, 330.

álló hatalmas földrajzi tér és a gerillákkal szemben álló, gazdagabb uralkodó társadalmi réteg egységességének a hiánya teszi lehetővé.

A gerillák szempontjából a végső politikai cél megvalósítása érdekében kiemelkedő fontosságú a társadalmi tér. Széles társadalmi bázis nélkül nem létezhet sikeres gerillamozgalom, mivel a gerillák a lakosság nagyfokú támogatása révén jutnak naprakész információkhoz, logisztikai és személyi utánpótláshoz, valamint erőforrásokhoz. A kifárasztó stratégia tehát legfőképpen a helyi lakosság megnyerésére és kontroll alatt tartására helyezi a hangsúlyt. Ennek hatékony megvalósításában jelentős szerepet játszik a propagandaeszközök által terjesztett megfelelő ideológia. A lakosság befolyásolása szempontjából a propagandaeszközök mellett meg kell említeni a terrorizmus eszköztárának bizonyos elemeit is, melyek megfélemlítő erejüknel fogva gyakorolnak hatást a lakosságra.

Egy széles társadalmi bázis megteremtése a végső politikai cél elérésének szükséges, de nem elégséges feltétele. Ennek kivitelezéséhez elengedhetetlen a kormány tekintélyének, valamint katonai erejének és infrastruktúrájának a fegyveres küzdelem által megvalósított rombolása, pusztítása, ami a tudatosan elhúzódozó jellegű küzdelem három egymásra épülő hadászati szakaszának megvalósításán keresztül realizálódik. A propaganda, a harcok során elfoglalt nagy méretű összefüggő területeken élő nagyszámú lakosság feletti ellenőrzés, valamint a megszerzett harci tapasztalatok együttesen teszik lehetővé a gerillasereg átalakítását reguláris erővé, mely képes a hatalmi központokba szorult kormányerők ellen sikeresen megvívni a végső koncentrált támadást, ezzel megnyitva az utat a politikai hatalomátvétel előtt.

Az eddig bemutatott (valamint a szerző szándéka szerint további írásokban kifejtendő) alapelvekkel Mao egy olyan hadviselési formát ír le, mely egyaránt hangsúlyozza a politikai, ideológiai mozgósítás és a katonai műveletek fontosságát. Ennek a két területnek az egybefogásával Mao egy olyan elméletet hozott létre, mely jelen korunkig kiindulópontként szolgál a gerilla-hadviselést folytató szervezetek számára.

A témakör tanulmányozásának és feldolgozásának célja, hogy a harcát a gerilla katonai gondolkodásmód elvei alapján vívó, napjaink legsikeresebb terrorista szervezeteként²⁵ számon tartott ISIL tevékenységét a Mao által felállított alapelvek és kritériumok alapján is elemezni tudjuk. Az analízis során feltárt hasonlóságok révén igyekeztem/igyekszem bebizonyítani, hogy napjainkban az aszimmetrikus hadviselést választó állam alatti szervezetek – kiemelt tekintettel az ISIL-re – nem egy teljesen új eljárásmodot alakítottak ki, hanem a régi elveket porolták le és frissítették, modernizálták a globalizáció, valamint a fejlett információtechnológia által nyújtott lehetőségek segítségével.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Chang, Jung – Halliday, Jon: *Mao Ce-tung – az ismeretlen történet*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.

FMFRP 12-18 Mao Tse-tung On Guerrilla Warfare. U.S. Marine Corps, 1989.

Forgács Balázs: *Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban)*. PhD-értekezés, Budapest, 2009.

Jobbágy Zoltán: *Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje*. Honvédségi Szemle, 2013/3.

²⁵ A szerző véleménye szerint az ISIL nem pusztán egy terrorista szervezet. A terrorizmus csupán csak egy az ISIL által alkalmazott tevékenységi módok közül.

- Kagan, Frederick W. – Kagan, Kimberly – Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – Zimmermann, Katherine: *Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe*. ISW, 2016, 24. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/PLANEX%20Report%201%20--%20FINALFINALFINAL.pdf>
- Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 1952.
- Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953.
- Mao Tse-tung: *On Guerrilla Warfare*. Praeger Publishers, New York, 1981.
- Merari, Ariel: *A terrorizmus mint a lázadás stratégiája*. In: Tálás Péter (szerk.): *A terrorizmus anatómiája*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.
- Porkoláb Imre: *A kifárasztó gerilla-hadviselési mód*. Kard és Toll, 2006/2.
- Szun Ce: *A hadviselés tudománya*. Göncöl Kiadó, Budapest, 2012. <https://hu.scribd.com/doc/31101308/Sun-Ce-A-Haboru-muveszete>
- Villegas, Harry „Pombo”: *Előszó*. In: Che Guevara, Ernesto: *A gerillaharcos kézikönyve*. Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Al-Agha Cintia Asoum:

AZ ILLEGÁLIS HALÁSZAT ÉS A KALÓZKODÁS KAPCSOLATA SZOMÁLIÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A kalózkodás kimondottan jövedelmező ágazatnak bizonyult Szomália partjainál, annál is inkább, mivel éves szinten megközelítőleg 8 milliárd dolláros bevételt termel. A jelenség az elmúlt években komoly biztonságpolitikai kockázattá vált. A kalózkodás felszámolására számos nemzetközi erőfeszítés történt, ezek egyike az Európai Unió haditengerészeti erőinek (EU NAVFOR¹) Atalanta művelete. A szerző tanulmányában elemzi a szomáliai halászok álláspontját, és igyekszik rávilágítani arra, hogy a kalózkodás miatt és mi ellen küzdenek, hogy vajon felvirágoztatható-e az egyébként nyersanyagban potenciálisan gazdag halászati ipar, illetve a kalózkodás felszámolása (avagy megszűnése) esetén hogyan valósítható meg a kalózkodás reintegrálása a társadalomba.

KULCSSZAVAK: Szomália, EU NAVFOR Atalanta, kalózkodás, illegális, bejelentetlen és szabályozatlan halászat

BEVEZETŐ

Szomália napjainkban gyakran emlegetett ország a nemzetközi biztonságpolitikában. Többek között azért is, mert évek óta az élen szerepel – jelenleg az ötödik – a világ legveszélyesebb országainak sorában.² A labilis államban az al-Shabaab iszlamista terrorszervezet működésén túl a környezeti problémák (mint például a szélsőséges időjárás vagy a nagyarányú környezetszennyezés) és a kalózkodás is kiemelt problémát jelentenek. A szomáliai biztonságpolitika kérdéskörének komplexitása a jelenlegi tendenciák során egyre szerteágazóbb fenyegetésekkel nehezíti a lakosság és a nemzetközi közösség tevékenységét. Ennek ugyan csupán kis szelete a szomáliai vizeken folytatott halászat felügyelete és a kalózkodás felszámolása, a probléma súlya azonban nem elhanyagolható. Már csak azért sem, mert – mint azt a jelen elemzés is bizonyítja – a halászat és a kalózkodás több, nemzetközi szintre is kiterjedő egyéb biztonsági kockázattal is szorosan összefügg.

A kalózkodás módszerei eltérőek lehetnek, kegyetlenségük – a nagyobb zsákmány reményében – akár a külföldi halászhajók és az azokon dolgozók túszul ejtését is legitimálhatja.

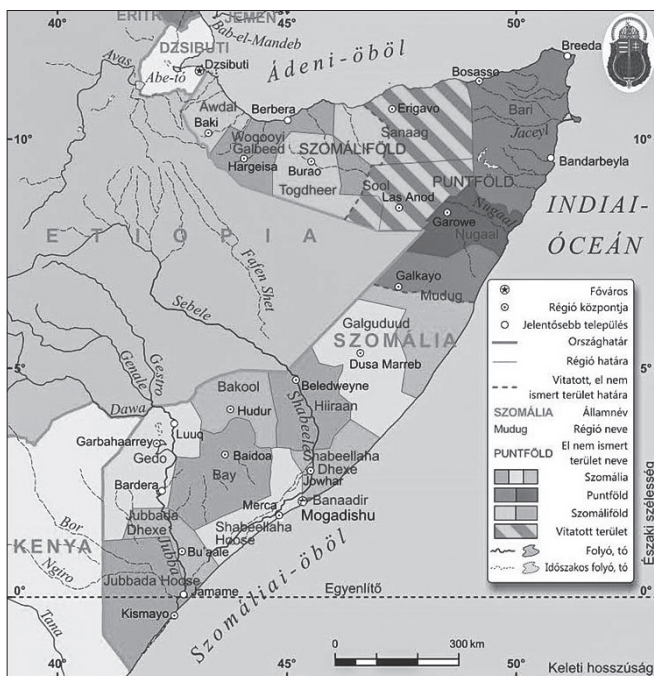
¹ European Union Naval Force.

² 2016 Global Peace Index. Institute for Economics and Peace. 11. http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GPI%202016%20Report_2.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 09. 16.)

A SZOMÁLI HALÁSZATRÓL ÁLTALÁNÓSSÁGBAN

Szomália természeti adottságai, halállománya, a helyi halászat helyzete

Szomália azok közé a szerencsés afrikai országok közé tartozik, amelyeknek viszonylag hosszú, tagolt tengerpartjuk van. Északon az Ádeni-öböl, délkeleten pedig az Indiai-óceán partvidéke rendelkezik stratégiai kereskedelmi csomópontokkal a térségben. Bár összességében ezek a területek ritkán lakottak, a különböző közigazgatási egységek nagyvárosainak többsége a part mentén helyezkedik el: Szomáliföld esetében Berbera, Puntföldön Bosaso, Breeda és Bandarbeyla, Szomáliában pedig a főváros, Mogadishu, illetve Kismayo és Merca.

1. ábra Szomália közigazgatási egységei

Forrás: Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: Országismertető – Szomália. 2., bővített kiadás, 67.

A Szomáliához tartozó vizekben nagyon változatos a halállomány, és egyéb tengeri élőlények is megtalálhatóak. Szinte mindennapos fogásnak számít többek között a tonhal, a homár, a cápa, a hering és a csattogóhal.³ Mindezek ellenére a lakosság körében nem túl népszerű a halétel: 1990-es adatok szerint az átlagos szomáliai lakos fehérjefogyasztásának csak mintegy 2%-át biztosítja a halfogyasztás.⁴ Ennek leginkább az az oka, hogy a szomáliai törzsek többsége állattartó nomád életmódot folytat.

³ Sarah M. Glaser: Securing Somali Fisheries. One Earth Future Foundation, 2015, 8. <http://securefisheries.org/sites/default/files/SecuringSomaliFisheries-FullReport.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 19.)

⁴ Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: Országismertető – Szomália. 2., bővített kiadás. A HVK Tudományos Kutatóhely és az MH Geoinformációs Szolgálat kiadványa, 2014, 122. <http://mek.oszk.hu/12900/12980/> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 18.)

A somáliai gazdaság alapvetően a primer szektor (mezőgazdaság, állattenyésztés) túlsúlyára épül,⁵ a halászat (amely ugyan szintén primer gazdasági ágazat) csupán kiegészítő szerepet tölt be, így ez a tevékenység a GDP-nek mindössze 1%-át hozza létre.⁶ Az alacsony arány betudható egyrészt a kis falusi népsűrűségnek (a többség nagyvárosokban talál munkát), másrészt pedig a főleg külföldi illegális, bejelentetlen és szabályozatlan (IUU⁷-) halászatnak, amely nagymértékben kiszorítja a helyi halászokat a vizekről. A somáliai halászok többsége, látva a nemzetközi befolyást és a helyi vizek nagyarányú lehalászását, megélhetését féltve illegális tevékenységbe kezdett: a kalózkodást választotta pénzkereseti lehetőségnek.

A külföldi halásztevékenység elterjedésének szakaszai

Az első idegen halászhajók a gyarmatosítás idejében jelentek meg a somáliai partoknál. A térséget elfoglaló olaszok meghatározó tényezőként voltak jelen az Ádeni-öbölben; az olasz halászok elsősorban tonhalra, illetve a parti sekély vizekben található homárra helyezték a hangsúlyt. Az 1950-es évektől Ázsiában is egyre népszerűbb célpont lett Szomália partvidéke: először a japánok, majd az 1960-as évektől Tajvan halásza is felfedezték maguknak a halban gazdag területeket. Utánuk érkeztek a szovjetek, majd az 1980-as évektől kezdve a franciák és a spanyolok is megjelentek. A franciák jövetelét követően azonban változni kezdett a külföldi halászok hozzáállása: innentől kezdve mindinkább elmaradt a különböző megállapodások megkötése a helyi kormánnyal. Sem a franciák, sem pedig a térségben újonnan megjelenő szingapúri és görög halászhajók nem jelentették be a kormánynak a kihalászt halmennyiséget.

Az 1991-ben kirobbant polgárháború tovább rontotta a helyzetet, ugyanis a szimbolikusan fennmaradt államhatalom innentől kezdve képtelen volt bármilyen ellenőrzést gyakorolni a somáliai vizeken, ahol bárki szabadon garázdálkodhatott. Az ezredforduló ismételt új szereplőket eredményezett a térségben: 2003-tól egyiptomi halászhajók, 2006-ban pedig – az olasz hajók helyére – koreaiak érkeztek. Ez a korszak azonban már erősen recesszívnek bizonyult, ugyanis 2005-re datálhatjuk a szervezett kalózkodás megjelenését.⁸

REAKCIÓ A TÉRSÉGBEN MEGJELENŐ KÜLFÖLDI HALÁSZOKRA: A KALÓZKODÁS

Kik a kalózkodók és hogyan harcolnak?

Az ENSZ Tengeri Törvények Egyezménye (UNCLOS⁹) szerint az alábbi cselekményeket tekinthetjük kalóztámadásnak:

- bármely törvényellenes erőszakos tett, emberek fogva tartása, bármilyenféle zsákmanőverezés, melyet magáncélokra követ el egy magántulajdonban levő hajó, vagy magántulajdonban levő repülőgép személyzete, vagy annak utasai ellen;
- a nyílt tengeren egy másik hajó vagy repülőgép ellen, vagy ilyen hajó vagy repülőgép utasai, vagy a fedélzeten levő tulajdon ellen irányuló tevékenység;

⁵ Uo. 108.

⁶ Uo. 122.

⁷ Irregular, Unreported and Unregulated – illegális, bejelentetlen és szabályozatlan.

⁸ Sarah M. Glaser: Securing Somali Fisheries. One Earth Future Foundation, 2015, 12–16.

⁹ United Nations Convention on the Law of the Sea.

- valamely állam felségvizein kívül levő hajó, repülőgép, személyek vagy tulajdon ellen irányuló tevékenység;
- bármilyen önkéntesen vállalt részvétel hajó vagy repülőgép üzemeltetésében olyan tények ismeretében, amelyek a hajót vagy a repülőgépet kalózhajóvá vagy kalózrepülőgéppé tesznek;
- bármely tevékenység, amely szándékosan segíti az előző bekezdésekben leírt tevékenységet.¹⁰

Szomália tekintetében a kalózok általában 20–35 év közötti volt halászok, akik Puntföldről, illetve Xarardheere és Hobyo régiókból származnak. Az országban körülbelül 1000 „hivatásos kalózzal” beszélhetünk. A somáliai viszonyokkal ellentétben a különböző törzsi-etnikai kötelékektől függetlenül működnek, ugyanakkor saját hierarchia-rendszert alakítottak ki a szervezetben belül. Eszerint osztják el például a későbbi zsákmányt is. Egy kalózbanda a helyi halászon túl általában szívesen alkalmazza az egykori törzsi milíciák tagjait, illetve azokat a szakembereket, akik megfelelően értenek a tervezéshez és a műszaki munkálatokhoz.

A kalózok felszerelése szegényes. Bár egyre gyakrabban használják a zsákmányul ejtett szállítóhajókat, általában 30 csomó sebességre képes motorcsónakokkal közlekednek, fegyverzetként pedig gépkarabélyokat, géppuskákat és kézi páncéltörő gránátvetőket használnak. Mindezen egyszerű felszerelések hatalmas erénye viszont a gyorsaság, szemben a túsul ejtendő hatalmas halászhajókkal. Ezekből az összetevőkből adódóan egy kalózbanda akár 15 perc alatt is sikeresen a fedélzetre juthat, eközben folyamatosan tűz alatt tarthatja a hajót, illetve személyzetét. A kalóztámadást elősegítő tényezők között említhető többek között az alacsony szabadoldal,¹¹ a kis sebesség és az alacsony személyzetlétszám.¹²

A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (International Maritime Organization) részletesen ismerteti azokat az eszközöket, módszereket, amelyekkel hatásosan lehet védekezni a kalóztámadások ellen.¹³ Ilyenek lehetnek például:

- a fedélzeten elhelyezett, áram alá helyezett szögesdrót háló;
- térfelügyelő kamera és különböző egyéb megfigyelőberendezések;
- a legénység lakótereinek ajtóira, ablakaira szerelt megfelelő zárrendszer;
- a fedélzeten elhelyezett vízágyú;
- riasztóberendezés;
- a kalózhajó közelkerülését megnehezítő manőverezési technika;
- meghatározott gyülekezési pontok és magaslatok a fedélzeten;
- fegyveres és fegyvertelen biztonsági őrök alkalmazása.

A kalózkodás előzményei

A modern kalózkodás Szomália vizein egészen az 1991-es polgárháborúig vezethető vissza. A Sziad Barre által vezetett kormány bukása után az egész térség anarchiába süllyedt, így

¹⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea. Article 101. Definition of piracy. http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (Besenyő János fordítása.)

¹¹ Szabadoldal: a víz és a fedélzet szintje között mér legkisebb távolság. <http://vmek.niif.hu/00100/00154/html/kresz/m1.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 18.)

¹² Besenyő János – Kiss Álmos Péter: Kelet-Afrika tengeri farkasai – a somáliai kalózok fénykora. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/847_1.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 09. 19.)

¹³ International Maritime Organization. Piracy and armed robbery against ships in waters off the coast of Somalia. London, Sept 2011, 23–40. <http://www.imo.org/en/OurWork/Security/PiracyArmedRobbery/Documents/1339.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 19.)

állami módszerekkel innentől kezdve képtelenség lett volna ellenőrzés alatt tartani az IUU-halászatot és az arra reagáló kalózkodást.

A somáliai halászkoknak a külföldi halászokkal kapcsolatos frusztrációja is körülbelül ekkor kezdett folyamatosan erősödni. Egyrészt a fent említett, polgárháborúból fakadó bizonytalanságból, másrészt pedig abból adódóan, hogy a térség különböző hadurai, illetve a közigazgatási egységként funkcionáló Puntföld vezetői inkább a külföldi halászokkal kötöttek szerződéseket, akik bizonyos pénzösszeg fejében szabadon halászhatnak az Ádeni-öbölben.

A szervezett kalózkodás előzményének tekinthető az az 1994-es incidens, amelynek során helyi halászok két SHIFCO-halászhajót¹⁴ térítették el, és azokat csak váltságdíj fejében voltak hajlandók visszaszolgáltatni eredeti tulajdonosuknak.¹⁵ A frusztrációt erősítette a 2004. december 26-i cunami is, amely szinte teljes hosszában megrongálta Szomália partjait. Az infrastruktúrában addig is igen szegényes halászfalvak romba dőltek, a gyakorlatilag nem működő állam pedig semmilyen segítséget nem tudott nyújtani a megélhetés nélkül maradt somáliai halászkoknak.¹⁶

1. táblázat

A megtámadott hajó származási helye	A hajó típusa	Időpont	A váltságdíj összege
Ukrajna ¹	teherhajó	2005. 11. 26.	700 ezer USD
Dánia ²	teherhajó	2007. július	1 millió USD
Szaúd-Arábia ³	olajtanker	2008. 11. 13.	3 millió USD ⁴
Kína ⁵	szénszállító hajó	2009. 10. 19.	4 millió USD
Görögország ⁶	olajtanker	2010. 01. 18.	5,5–7 millió USD
Szingapúr ⁷	olajtanker	2011. 12. 03.	10 millió USD

Jelentősebb kalóztámadások 2005–2011 között. (Szerkesztette a szerző)

Források:

- ¹ Pirates Release Ukrainian Ship Seized Near Somalia. 27. November 2005. <http://www.rferl.org/content/article/1063280.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)
- ² Somali pirates free Danish ship. <http://uk.reuters.com/article/uk-somalia-pirates-denmark-idUKL2248971620070822> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)
- ³ Xan Rice: Pirates anchor hijacked supertanker off Somalia coast. <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/18/somalia-oil> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)
- ⁴ Jo Adetunji: Hijacked Saudi oil tanker Sirius Star on the move. <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/09/somalia-pirates-supertanker-ransom> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)
- ⁵ Abdi Guled: Somali pirates say \$4 million ransom paid for coal ship. <http://www.reuters.com/article/us-somalia-piracy-china-idUSTRE5BQ0K420091227> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)
- ⁶ Abdi Guled – Abdi Sheikh: Somali pirates free oil tanker for record ransom. <http://www.reuters.com/article/us-somalia-piracy-idUSTRE60H3WB20100118> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)
- ⁷ Maureen Mudi: Kenya: Oil Tanker Hijacked By Pirates in April Now Released. <http://allafrica.com/stories/201112030215.html> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)

¹⁴ SHIFCO – Somali High-Seas Fishing Company: a nemzetközi vizeken folytatandó halászatra 1987-ben alakult közös olasz–szomáliai vállalat. <http://www.somaliaonline.com/community/topic/muunye-shifco/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 03.)

¹⁵ Aaron S. Arky: Trading nets for guns the impact of illegal fishing on piracy in Somalia. Sept 2010, 12. http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5115/10Sep_Arky.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)

¹⁶ David Sim: Indian Ocean 2004 tsunami: Incredible then and now photos from December 26 disaster. 2014. <http://www.ibtimes.co.uk/indian-ocean-2004-tsunami-incredible-then-now-photos-december-26-disaster-1479618> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)

A stratégiai fontosságú Ádeni-öbölben az első szervezett kalóztámadás 2005-ben következett be, innentől kezdve a támadások gyakorisága és a kalózek „hatótávolsága” India irányába 2011-ig lényegében folyamatosan növekedett. Ezt a tendenciát csak a 2006-ban megalakult ún. Iszlám Bíróságok Szövetségének sikerült időlegesen fékeznie: a szervezetnek a sarián alapuló szigorú, már-már a középkori viszonylatokra emlékeztető törvénykezése a nemi erőszakon és a rabláson túl a kalózkodás szinte teljes megszűnését eredményezte abban a 2007 januárjáig terjedő rövid időszakban, amíg jelen volt az igazságszolgáltatásban.¹⁷

A kalózkodás 2011 után

2011 óta a különböző hírportálok folyamatosan arról cikkeznek, hogy a szomáliai kalózkodás mértéke csökken. Míg 2011-ben az első kilenc hónapban 199 támadás történt, és közülük 25 volt sikeres, addig 2012 azonos időszakában már csak 77 támadásról beszélhetünk, és mindössze 14 eredményes eltérítés történt.¹⁸ Innentől kezdve viszonylag nyugodt idők köszöntöttek a környéken hajózókra. Az utolsó sikeres kalóztámadás 2012 májusában volt, amikor egy görög olajtankerért kértek a kalózek közel 15 millió dolláros váltságdíjat. Ez gyakorlatilag a legmagasabb pénzüsszegnek számít, amit valaha egy hajóért elkértek.¹⁹

Lehetne azt gondolni, hogy a fentebb említett biztonsági intézkedések, illetve a nemzetközi szerepvállalás teljes mértékben gyógyírt ad a szomáliai kalózkodás problematikájára, de a helyzet nem ilyen egyszerű. Az ilyesfajta válságkezelés nem garancia arra, hogy a fennálló helyzet valaha orvosolva lesz, hiszen a kérdéskört nem alapjaitól közelíti meg, azaz az ok-okozati összefüggésektől. Mint ahogy azt később is láthatjuk, bár a különböző nemzetközi összefogások igen hatékonyak a kalóztámadások felszámolásában, az emberek frusztrációja emelkedik, és ha valamennyi misszió véget ér, nem lehet megjósolni pontosan, hogy utána mi fog történni.

NEMZETKÖZI SZEREPVÁLLALÁS A KALÓZKODÁS FELSZÁMOLÁSA ÉRDEKÉBEN

Az Európai Unió szerepvállalása: Az EU NAVFOR Atalanta művelete

Az EU NAVFOR Atalanta művelete 2008 decemberében kezdődött, és többek között olasz, spanyol és holland csapatok monitorozzák Szomália vizeit.²⁰ Alapvető mandátumuk a megszorodott kalóztámadások megfékezése. Elgondolkodtató azonban, hogy vajon mennyire szükséges vagy hasznos egy ilyen misszió a térségben. Bár Európa számára nemcsak hasznos, de szükséges is a beavatkozás Szomáliában – mivel az EU kereskedelme is érdekelt az Ádeni-öbölben folyó hajózás biztosításában –, de az érem másik oldalát is érdemes megvizsgálni,

¹⁷ Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: Országismertető – Szomália. 2., bővített kiadás, 56.

¹⁸ David Smith: Somali pirates hijacking fewer merchant ships. <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/23/somali-piracy-declines> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)

¹⁹ No Somali pirate hijacking in nearly a year, says UN. <https://www.theguardian.com/world/2013/may/03/somali-pirate-hijacking> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 22.)

²⁰ Az Atalanta művelet Northwoodban települt parancsnokságán 2008–2011 között három magyar katona is szolgált. Lásd Csorna József zászlós: EU NAVFOR Szomália. In: Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában. KNBSZ, Budapest, 2014, 454–465. <http://docplayer.hu/873356-Besenyo-janos-magyar-bekefenntartok-afrikaban.html> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 04.)

vagyis hogy a beavatkozás milyen reakciót vált ki, és összességében pozitív vagy inkább negatív hatással van-e a történésekre.

Az Atalanta tevékenységi körébe tartozik többek között a kalózkodás elleni harc, az Afrikai Unió szomáliai missziójának (AMISOM²¹), az EU kiképzőmissziójának (EU TM²²) és egyéb műveleteknek, mint például a NATO Ocean Shield, valamint a többnemzeti Combined Maritime Forces keretén belül működő – a kalózkodás elleni tevékenységre létrehozott – Combined Task Force 151 (CTF 151) támogatása. A művelet emellett részt vesz a Világélelmezési Program tengeri szállítmányainak védelmezésében, a működési területén lévő tengeri kereskedelmi útvonalak monitorozásában, a halászhajók védelmében, ehhez kapcsolódóan a halásztevékenységek folyamatos ellenőrzésében.²³

Bár napjainkra kiderült, hogy az Atalanta művelet az egyik legsikeresebb az összes közül a térségben, indulása nem aratott osztatlan sikert. A kezdetektől számított egy éven belül az Európai Parlament baloldali frakciójának képviselői, Sabine Lösing, Willy Meyer és Ilda Figueiredo kezdeményezésével indítványt nyújtottak be²⁴ a Tanács felé, miszerint az Atalanta művelet sikertelen, az EU beavatkozása nem indokolt, így a csapatokat minél hamarabb ki kellene vonni a térségből. Az indítvány nem szerzett többséget az Európai Parlamenten belül, és a művelet a későbbiekben sikeresnek bizonyult.

Az EU NAVFOR Atalanta kapacitásai

Az Atalanta műveletben nem csak az EU tagállamai vesznek/vehetnek részt. Norvégia már 2009-ben küldött egy hadihajót, míg Montenegró, Szerbia és Ukrajna törzstiszteket delegált, 2014-ben Ukrajna egy hadihajóval, míg Új-Zéland egy repülőgéppel vett részt a kalózkodás elleni harcban. Az állomány és a haditechnikai eszközök összetétele a gyakori váltások miatt sűrűn változik, az Indiai-óceán térségében pedig még a monszun időszaka is hatással van rá. A személyi állomány 1200 fő körül alakul, a főbb haditechnikát általában 4–6 hadihajó és 2–3 tengerészeti járőr- és felderítő-repülőgép képviseli. A hajókon helikopterek is vannak. 2017. január 4-én csak egy-egy spanyol hadihajó (Relámpago) és repülőgép (P-3M Orion) volt az EU NAVFOR Atalanta állományában.²⁵

Az EU NAVFOR Atalanta művelet költségeinek döntő többségét (a haditechnika üzemeltetése, az állomány fizetése, ellátása stb.) a részt vevő nemzetek állják. Az EU a művelet érdekében teljesített utazások, a művelet érdekében végzett számítástechnikai és kommunikációs fejlesztések, valamint az egészségügyi evakuálás költségeit téríti meg. Az EU 2016-ban ezekre 6,3 millió EUR összeget biztosított.²⁶

Az Atalanta művelet sikereit jellemzik az alábbi, 2017. január 4-i adatok:²⁷

- a Világélelmezési Program keretében tevékenykedő hajók közül addig 408 kapott védelmet és azok 1 293 425 tonna segélyszállítmányt (élelmiszert, gyógyszert stb.) juttattak el szomáliai kikötőkbe;

²¹ African Union Mission in Somalia.

²² European Union Training Mission.

²³ EU NAVFOR. <http://eunavfor.eu/mission/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 26.)

²⁴ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2009-0162&format=XML&language=HU> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 26.)

²⁵ <http://eunavfor.eu/deployed-units/surface-vessels/> és <http://eunavfor.eu/deployed-units/mpras/#news-tabs> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 04.)

²⁶ <http://eunavfor.eu/mission> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 04.)

²⁷ <http://eunavfor.eu/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 04.)

- az AMISOM érdekében tevékenykedő hajók közül 138 kapott védelmet;
- az igazságszolgáltatásnak átadott 160 kalóz közül 145-öt elítéltek.

A Tanács 2016. november 28-án az EU NAVFOR mandátumát 2018 decemberéig meghosszabbította.²⁸

A fentebb említett műveleteken túl a NAVFOR Atalanta profiljába tartozik a somáliai vizeken folytatott halászat monitorozása, de ez már kérdéseket vethet fel. 2010-ben, az egyik legmozgalmasabb évben számtalan hír számolt be arról, hogy az EU erői megvédik a külföldi halászhajókat a kalóztámadásoktól. Több alkalommal előfordult az is, hogy nem uniós tagállamok – többek között Dél-Korea is²⁹ – felbérelték az EU tengeri képességeit különböző halászhajók védelmére, melyeket később kalózok elfoglaltak, de az Atalanta misszió erői felszabadították.

Véleményem szerint a halászati tevékenységek monitorozásába az IUU-halászat szűrésének is bele kellene tartoznia, de erről nem sok hír olvasható. Igaz, az utóbbi két évben az Atalanta egyre több akcióval támogatja a helyi halászsokat, de szerintem ez érdemileg nem sokban járul hozzá az IUU-halászat felszámolásához, illetve a somáliai halászsok érdekvédelméhez. Ezzel kapcsolatban a világ egyik legnagyobb nemzetközi hajózási szövetsége, a BIMCO³⁰ az EU NAVFOR-hoz fordult,³¹ hogy vegye ki a részét az IUU-halászat felszámolásában. A kérést azonban elutasították, mert az EU NAVFOR profiljába nem tartozik az ilyesfajta tevékenység.

Az Amerikai Egyesült Államok szerepvállalása – a Combined Task Force 151

A kimondottan Szomália felségvizeire koncentráló három misszió közül az amerikai szerepvállalás kronológiai sorrendben a másodikban, a már korábban említett CTF 151 misszióban jelenik meg. A CTF 151 a Combined Maritime Forces (CMF) egyik, főképpen a kalózkodással foglalkozó eleme 2009 januárja óta működik.³²

A misszió összetétele állandóan változik, általában 4–6 hajóból áll, köztük mindig van egy az amerikai 5. Flotta állományából. 2017 elején a CTF 151 pakisztáni parancsnokság alatt működött, előtte Dél-Korea volt a vezető nemzet.

A NATO szerepvállalása – Ocean Shield művelet

Időrendi sorrendben a NATO szerepvállalása az utolsó Szomália vizein. A 2009 augusztusában megkezdődött misszió is elsősorban az Ádeni-öbölben és az Indiai-óceánon problémát okozó kalózkodás ellen lépett fel, illetve kulcsfontosságú szerepet játszott a helyi kormány tengervédelmi képességeinek a fejlesztésében. A többi külföldi szerepvállalóval összefogva az Ocean Shield művelet is kivette részét az ún. „nemzetközileg javasolt áthaladási folyosó”

²⁸ <http://eunavfor.eu/mission> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 04.)

²⁹ EUNAVFOR warship FNS POHJANMAA assists released fishing vessel. <http://eunavfor.eu/eunavfor-warship-fns-pohjanmaa-assists-released-fishing-vessel/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 26.)

³⁰ Baltic and International Maritime Council.

³¹ Ahmed Ali: Somalia: Who is protecting Somalia's fishermen? <https://horseedmedia.net/2016/01/05/who-is-protecting-somalias-fishermen/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 26.)

³² CTF 151: Counter-piracy. <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 26.)

védelmében, ahol általában a humanitárius segélyt szállító vagy kereskedelmi hajók közlekednek, valamint a „csoportos áthaladási rendszer” ellenőrzésében is.³³ Mivel a kalózkodás a térségben jelentősen visszaesett, ezért 2015 elejétől csak egy NATO-hajó vett részt a tevékenységben, míg végül 2016. december 15-ével a NATO befejezettnek nyilvánította a műveletet.³⁴

A KALÓZKODÁS ÉS AZ IUU-HALÁSZAT KAPCSOLATA

Mikor egy külső erő befolyásolni vagy kizsákmányolni próbál egy adott területet – mint azt történelmi ismereteinkből világosan láthatjuk –, az ott élő népek egy idő után valamilyen formában kölcsönhatásba lépnek azzal, legyen az alkalmazkodás, forradalom vagy partizánharc. A kalózkodást voltaképpen hasonló mechanizmusok generálták, hiszen mint az előzőekből megtudhattuk, a jelenség drasztikus növekedését számos előzmény kísérte. Ilyen előzményként tekinthető az 1991-es polgárháború is, de mindinkább úgy gondolom, ha nem is közvetlen, de közvetett hatást mindenképp kiváltott a külföldi hajók kizsákmányoló halászata Szomália vizein.

Szomáliában elkezdődni látszik az a folyamat, melynek végére egy stabil és független kormány, államigazgatás és védelmi szektor lesz az országban, de ennek még csak a legelején járnak. Mivel a fentebb írt hiányosságok kiterjednek a parti őrség hiányára – bár ennek fejlesztésére komoly nemzetközi segítségnyújtásra van hajlandóság az EU NAVFOR Atalanta és az EU TM Somalia részéről –, és a halászatot ellenőrző szervek sem léteznek még, így jelenleg még nincs meg az állami beavatkozás lehetősége az IUU-halászat felszámolására. Ez sajnos vonatkozik a környezeti károk felszámolására és a szárazföldi terrorizmus megszüntetésére is.

Ami a fent említett három nemzetközi kezdeményezést illeti, úgy tűnhet, a tevékenységük sikeres és eredményes: négy éve gyakorlatilag nem volt kalóztámadás az Ádeni-öbölben. Felmerül azonban két probléma, melyek mellett nem lehet elmenni. Ezek az alábbiak:

- a tárgyalt műveletekből már csak kettő működik (az EU NAVFOR és a CTF 151), így gyengült a kalózokat elrettentő erő, ami kiválthatja a megmaradt kalózok újbóli akcióba lépését és veszélybe kerülhetnek a Világélelmezési Program segélyszállítmányai is;
- az IUU-halászat felszámolásához – mint korábban láttuk – a nemzetközi műveleteknek nincs megfelelő mandátumuk, bár képességük – ellentétben Szomáliával – lenne rá.

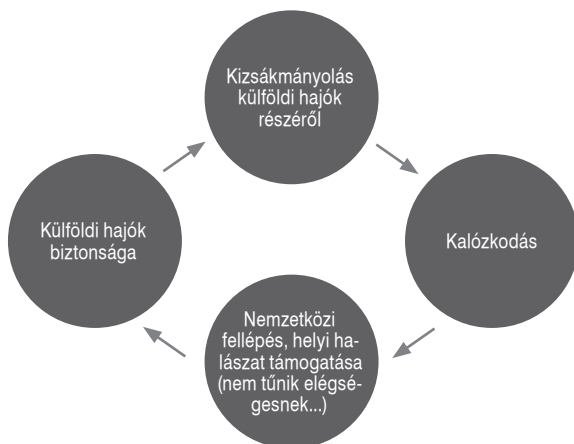
Ahogy azt láthatjuk, Szomália jelenleg igen nagy mértékben függ a külföldi katonai erőtől, hiszen egyik fő problémáját, a kalózkodást éppen ők tartják kordában. Másrészt pedig a nemzetközi erők – mandátumuknak megfelelően – védik a külföldi hajókat a kalóztól, köztük azokat is, amelyek IUU-halászatot végez(het)nek. Ez pedig a kalózokat akcióra ösztönözheti.

³³ Operation Ocean Shield Factsheet. <http://www.mc.nato.int/missions/operation-ocean-shield.aspx> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 17.)

³⁴ http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48815.htm (Letöltés időpontja: 2017. 01. 17.)

Hipotézisemet, eddig felhasznált irodalmak segítségével, az alábbi tényekkel támasztom alá:

- a nemzetközi műveletek feladatkörének része a tengeri halászat ellenőrzése, ami leginkább a segítséget kérő, vagy már bajba jutott, döntő többségében külföldi hajók védelmezésében merül ki (bár vannak kezdeményezések arra, hogy kapcsolatot tartsanak³⁵ a helyi halászokkal, de véleményem szerint ez igen kevés);
- az Ocean Shield művelet leállításával nő az esélye annak, hogy a kalózkodás ismét veszélyessé teszi a hajózást a térségben, a külföldi teherhajók kerülni kényszerülhetnek, és a külföldi halászhajók is (köztük az IUU-halászatot végzők is) kevésbé fogják igénybe venni Szomália vizeit;
- ha kevesebb IUU-halászatot végző hajó tartózkodik a térségben és zsákmányolja ki a szomáliai vizeket, az akár a kalózkodás teljes eltűnéséhez vezethet.

2. ábra A nemzetközi fellépés lehetséges hatása a szomáli kalózkodásra (Szerkesztette a szerző)

A folyamatábra legfőbb tanulsága, hogy a nemzetközi fellépés a probléma gyökerének, azaz az IUU-halászatnak kimondottan kedvez, akarva-akaratlanul. Ezt a felismerést a helyi lakosok is észlelték, akik a Világélelmelési Programra kifejtett kedvező hatás ellenére mindinkább szkeptikusan, esetleg ellenségesen tekintenek a külföldi szerepvállalásra. Ennek konkrét kifejtését az alábbiakban teszem meg.

A szomáliai emberek és a kormány álláspontja

Bár úgy tűnhet, hogy a szomáliai vizeken napjainkban megélni próbáló halászok üdvözlik a kalózkodás visszaszorulását, ez cseppet sincs így, sőt inkább védelmezőiknek tekintik a kalózokat, akik elűzik az illegális halászokat. Ez természetesen nem mindenkire vonatkozik, vannak olyanok is, akik a kalózkodást és az IUU-halászatot egyaránt elítélik. Való igaz, a problémakör ennél jóval árnyaltabb, de a mindennapi ember számára megélhetésének veszélyeztetése komoly traumával, agresszióval és akár radikális fellépéssel is járhat.

³⁵ Somali Fishermen Welcome Food and Water from Operation Atalanta's Italian Sailors. <http://eunavfor.eu/somali-fishermen-welcome-food-and-water-from-operation-atalantas-italian-sailors/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

Számos interjú készült szómáliai halászokkal, akik a jelenlegi helyzet kapcsán úgy érzik, a következő tényezők mindinkább elkeserítik őket:

- az IUU-halászatot folytató külföldi hajók a térségben a helyi halásznál megközelítőleg háromszor több halat fogtak, ami számokban azt jelenti, hogy a külföldi halászhajók – képességeik és kapacitásuk miatt – éves átlagban 132 ezer tonna, a helyiek pedig mindössze 44 ezer tonna halat zsákmányolnak a vizeken;
- mivel az IUU-halászatot folytatókat semmilyen szankció nem éri, ezért súlyos környezeti károkat okoznak az Adeni-öbölben és az Indiai-óceánon, ami a halállomány folyamatos csökkenését eredményezi;
- az elfogott halászokat (az elmúlt 10 évben megközelítőleg 1200 főről beszélhetünk) gyakran külföldi börtönökben letöltendő, 30 évtől életfogytig terjedő szabadságvesztéssel sújtják, ami igen nehéz helyzetbe hozza az otthon maradt családot is;
- az IUU-halászok által termelt bevételektől Szomália lakossága, de mindinkább a kormány is elesik, holott ezeket a pénzeket a gazdaság beindítására és fejlesztésére lehetne költeni.^{36,37}

A lakosság frusztrációjából adódik az is, hogy sokan kimondottan ellenséges véleménnyel reagálnak minden külföldi jelenletre:

„Ha a NATO jön, akkor mi megtámadjuk őket. [...] Ölni fogunk és minket is megölnék” – mondta az újságírónak Musa Mahamut, egy helyi halász Eyl-ből.³⁸

A legtöbb interjúból azonban világosan látszik, hogy a lakoságnak vannak ötletei, hogyan lehetne megoldani a kalózkodás, és ebből adódóan pedig a halászat problematikáját. Legtöbben azt szeretnék, hogy a 2014-ben megválasztott kormány tegyen erőteljes lépéseket az IUU-halászat felszámolásáért, a partok biztonságának megteremtéséért (ez a kalózkodásra is vonatkozik) és az élelmezésbiztonságért. Másrészt pedig szeretnék, hogy a külföldi erők ne csak a kalózkodás felszámolására fordítsák energiáikat, hanem segítsenek kialakítani egy jól működő ellenőrző rendszert, mellyel szankcionálni lehet az IUU-halászatot folytató külföldi államokat.

Szomália jelenlegi elnöke, Hassan Sheikh Mohamud markáns álláspontot foglalt el az IUU-halászat témájában: *„A halászat Szomália vizein nem lehet mindenki számára megengedett tevékenység. Nem lehet ez olyan térség, ahol a külföldi halászok kényük-kedvük szerint tönkretesznek az ökoszisztémát. Arra szólítom fel a nemzetközi közösséget, hogy kormányommal együttműködésben segítsenek felszámolni az IUU-halászatot.”*³⁹

A kormány és a nemzetközi közösség szerepvállalása az IUU-halászat felszámolása érdekében

Az ideiglenes kormányt felváltó Szomáli Szövetségi Köztársaság 2012-ben beiktatott elnöke, Hassan Sheikh Mohamud változásokat, haladást ígért Szomáliának. A Béke és Fejlődés Párt-

³⁶ Jessica Hatcher: Illegal overfishing and the return of Somalia's pirates. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/10/illegal-overfishing-return-somalia-pirates-151006111159994.html> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

³⁷ Hamza Mohamed: The other side of Somalia's pirates. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/02/side-somalia-pirates-150225112818517.html> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

³⁸ Catrina Steward: Somalia threatened by illegal fishermen after west chases away pirates. <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/31/somalia-fishing-flotillas-pirates-comeback> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

³⁹ Hassan Sheikh Mohamud: How can we protect Somalia's fishing industry? <https://www.weforum.org/agenda/2015/10/how-can-we-protect-somalias-fishing-industry/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

jából kiemelkedő politikus az előzőekben idézett írásában is világosan felvázolta álláspontját az IUU-halászattal, illetve a nemzetközi segítség iránti igényével kapcsolatban. Érdemi munkáját már 2013-ban is értékelte az Európai Unió, mert az Európai Parlament elnökénél, Martin Schulznál tett látogatását követően elkezdődött a folyamat, melyet a somáliaiak már régóta vártak: az Unió nemcsak katonai, de gazdasági segítséget is felajánlott Szomáliának.⁴⁰

A 2014-es év kimondottan eseménydúsnak számított, mert az EU, az Oxfam⁴¹ és a szövetségi kormány is fontos lépéseket tett annak érdekében, hogy megszűnjön az IUU-halászat, illetve különböző gazdasági folyamatok elinduljanak.

A kormány 2014 áprilisában Puntfölddel, Jubafölddel és Galmuduggal egyezményt kötve térképezte fel azokat a lehetőségeket, jogi lépéseket, melyek elősegítik az IUU-halászat felszámolását. Ezzel kapcsolatban eldöntötték, hogy közös, állami engedélyezési sémát fognak kidolgozni azok számára, akik part menti vagy nyílt vízi halászatot kívánnak folytatni Szomáliában.

Rá egy hónappal, azaz májusban Szomália már csatlakozott is az Indiai-óceánra vonatkozó tonhalegyezményhez (IOTC⁴²), mely elsősorban információk közlésével, a megfelelő halgazdálkodás menedzselésével, kutatási eredményekkel, fejlesztések támogatásával, illetve a halászat gazdasági és szociális aspektusainak folyamatos figyelésével segíti az államokat.⁴³ Az egyezmény elfogadásával együtt Szomália immáron hivatalosan is azon területek közé tartozik, melyek a nemzetközi közösség egységes irányítása alatt vannak a tonhalhalászatot illetően. Mivel az IOTC magáévá tette külön a tonhalak megőrzéséről szóló intézkedéseket is,⁴⁴ úgy azt Szomália is ratifikálta.

2014 júniusában az EU is megjelent a színen: egy hároméves, összesen 5 millió eurós fejlesztési kezdeményezés keretében az Oxfam segítségével ismertette tervét Szomália halászati iparának a fellendítése érdekében.⁴⁵ A pénzügyi keret magában foglalja:

- a halászatért és a tengeri erőforrásokért létesülő minisztérium fejlesztését;
- a helyi intézményrendszer és technológia kifejlesztését;
- az előbb említett, egységes, központosított licencrendszer fejlesztését, illetve a rendszer használatának minél szélesebb körű népszerűsítését;
- a piaci információ fontosságát;
- a hal, a környezet épségére és egészségességére vonatkozó információk terjesztését;
- a kooperációt a magánszektor szereplőivel;
- az érdekképviseletet.

2014 júniusában Szomália kijelölte úgynevezett kizárólagos gazdasági zónáját is, mely törvényes alapot biztosít a helyi halgazdálkodás erősítésére, a külföldi halászat szankcionálására.

⁴⁰ Szomália stabilitása Európa érdeke is. <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/news-room/20130125STO05495/szom%C3%A1lia-stabilit%C3%A1sa-eur%C3%B3pa-%C3%A9rdeke-is> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

⁴¹ Nemzetközi szervezet, amely a szegénység ellen – többek között – ötletek, találmányok átadásával harcol. <https://www.oxfam.org/en/research/rebuilding-fishing-communities-and-fisheries> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 20.)

⁴² Indian Ocean Tuna Commission.

⁴³ Indian Ocean Tuna Commission – Functions and responsibilities. <http://www.iotc.org/about-iotc> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

⁴⁴ Western and Central Pacific Fisheries Commission: Conservation and Management. <https://www.wcpfc.int/conservation-and-management-measures> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

⁴⁵ EU boosts the Somali fishing industry. http://eeas.europa.eu/delegations/somalia/press_corner/all_news/news/2014/20140610_en.htm (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

Mindezek összessége eredményezte, hogy már 2014 augusztusában megszülethetett Szomália halászati jogszabályi háttere.⁴⁶ Legfontosabb céljai közé a törvények és az előírások betartása és betartatása, az IUU-halászat felszámolása, illetve a halgazdálkodás megalapozása egy nagyobb mértékű élelembiztonság megteremtéséért. Mindehhez több lépésre, például a fenntarthatóság elérésére, illetve a helyi és a külföldi szervezetek együttműködésére van szükség, de továbbra is kiemelkedően fontos igény van a nemzetközi segítségnyújtásra.

ÖSSZEZÉS

Írásom témáját több szemszögből megvizsgálva úgy gondolom, hogy a szomáliai halászat és a kalózkodás témaköre olyan komplexitással rendelkezik, hogy az igen nagy mértékben megnehezíti az objektív értékítéletet arra vonatkozóan, hogy milyen módon lehet megoldani ezt a biztonságpolitikai és gazdasági problémát.

Véleményem szerint hipotézisem korrekcióra szorul. Továbbra is kiállok álláspontom mellett, miszerint az egyoldalú katonai szerepvállalás káros hatással van az IUU-halászat mértékére, annak ellenére, hogy eredeti céljának nagyon is megfelel. Ugyanakkor egyetértek azzal is, hogy a nemzetközi szervezeteknek olyan értelemben több szerepet kell vállalniuk Szomáliában, hogy a kalózkodás felszámolása mellett adják meg a lehetőséget a halászokból lett kalózkodóknak, illetve a megélhetését éppen az IUU-halászat miatt elvesztő lakosságnak arra, hogy ismét folytathassák eredeti tevékenységüket.

A legoptimálisabb megoldás az lehet, ha a Szomáli Szövetségi Kormány partnereket keres a nemzetközi közösség tagjai között, és egyezményes keretek között segítséget is kap. Ehhez természetesen szükség van a további stabilitásra is, hiszen ha nincsen végrehajtó hatalom, amely öröködni képes az elkezdődő folyamatok felett, úgy semmit nem ér a külföldi segítségnyújtás. Levonva a konklúziót, a probléma felszámolására leginkább egy egységes és stabil kiinduláspontra, vagyis egy megfelelően működő állami szervezetrendszerre van szükség – e nélkül sajnos maradéktalanul sem a kalózkodás, sem a szomáliai halászok kiszármányolása nem fog véget érni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2016 Global Peace Index. Institute for Economics and Peace. http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GPI%202016%20Report_2.pdf

Adetunji, Jo: *Hijacked Saudi oil tanker Sirius Star on the move*. <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/09/somalia-pirates-supertanker-ransom>

Ali, Ahmed: *Somalia: Who is protecting Somalia's fishermen?* <https://horseedmedia.net/2016/01/05/who-is-protecting-somalias-fishermen/>

Arky, Aaron S.: *Trading nets for guns the impact of illegal fishing on piracy in Somalia*. http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5115/10Sep_Arky.pdf?sequence=1

Besenyő János – Kiss Álmos Péter: *Kelet-Afrika tengeri farkasai – a szomáliai kalózkodás fénykora*. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/847_1.pdf

CTF 151: Counter-piracy. <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/>

⁴⁶ Fisheries Legislative Framework for Somalia. http://www.crc.uri.edu/download/SOM14_fishframwrk.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 09. 30.)

- Csorna József zászlós: *EU NAVFOR Szomália*. In: Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában. KNBSZ, Budapest, 2014. <http://docplayer.hu/873356-Besenyo-janos-magyar-bekefenntartok-afrikaban.html>
- EU boosts the Somali fishing industry. http://eeas.europa.eu/delegations/somalia/press_corner/all_news/news/2014/20140610_en.htm
- EU NAVFOR. <http://eunavfor.eu/mission/>
- EUNAVFOR warship FNS POHJANMAA assists released fishing vessel. <http://eunavfor.eu/eunavfor-warship-fns-pohjanmaa-assists-released-fishing-vessel/>
- Fisheries Legislative Framework for Somalia. http://www.crc.uri.edu/download/SOM14_fishframwrk.pdf
- Glaser, Sarah M.: *Securing Somali Fisheries*. One Earth Future Foundation. 2015. <http://securefisheries.org/sites/default/files/SecuringSomaliFisheries-FullReport.pdf>
- Guled, Abdi: *Somali pirates say \$4 million ransom paid for coal ship*. <http://www.reuters.com/article/us-somalia-piracy-china-idUSTRE5BQ0K420091227>
- Guled, Abdi – Sheikh, Abdi: *Somali pirates free oil tanker for record ransom*. <http://www.reuters.com/article/us-somalia-piracy-idUSTRE60H3WB20100118>
- Hatcher, Jessica: *Illegal overfishing and the return of Somalia's pirates*. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/10/illegal-overfishing-return-somalia-pirates-151006111159994.html>
- Indian Ocean Tuna Commission – Functions and responsibilities. <http://www.iotc.org/about-iotc>
- International Maritime Organization. Piracy and armed robbery against ships in waters off the coast of Somalia. London, Sept 2011. <http://www.imo.org/en/OurWork/Security/PiracyArmedRobbery/Documents/1339.pdf>
- Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: *Országismertető – Szomália*. 2., bővített kiadás. A HVK Tudományos Kutatóhely és az MH Geoinformációs Szolgálat kiadványa, 2014, 122. <http://mek.oszk.hu/12900/12980/>
- Mohamed, Hamza: *The other side of Somalia's pirates*. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/02/side-somalia-pirates-150225112818517.html>
- Mohamud, Hassan Sheikh: *How can we protect Somalia's fishing industry?* <https://www.weforum.org/agenda/2015/10/how-can-we-protect-somalias-fishing-industry/>
- Mudi, Maureen: *Kenya: Oil Tanker Hijacked By Pirates in April Now Released*. <http://allafrica.com/stories/201112030215.html>
- No Somali pirate hijacking in nearly a year, says UN. <https://www.theguardian.com/world/2013/may/03/somali-pirate-hijacking>
- Operation Ocean Shield Factsheet. <http://www.mc.nato.int/missions/operation-ocean-shield.aspx>
- Pirates Release Ukrainian Ship Seized Near Somalia. <http://www.rferl.org/content/article/1063280.htm>
- Rice, Xan: *Pirates anchor hijacked supertanker off Somalia coast*. <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/18/somalia-oil>
- Sim, David: *Indian Ocean 2004 tsunami: Incredible then and now photos from December 26 disaster*. <http://www.ibtimes.co.uk/indian-ocean-2004-tsunami-incredible-then-now-photos-december-26-disaster-1479618>
- Smith, David: *Somali pirates hijacking fewer merchant ships*. <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/23/somali-piracy-declines>
- Somali Fishermen Welcome Food and Water from Operation Atalanta's Italian Sailors. <http://eunavfor.eu/somali-fishermen-welcome-food-and-water-from-operation-atalantas-italian-sailors/>
- Somali pirates free Danish ship. <http://uk.reuters.com/article/uk-somalia-pirates-denmark-idUKL2248971620070822>

- Steward, Catrina: *Somalia threatened by illegal fishermen after west chases away pirates*.
<https://www.theguardian.com/world/2015/oct/31/somalia-fishing-flotillas-pirates-comeback>
- Szomália stabilitása Európa érdeke is. http://www.europarl.europa.eu/news/hu/news-room/20130125_STO05495/szom%C3%A1lia-stabilit%C3%A1sa-eur%C3%B3pa-%C3%A9rdeke-is
- United Nations Convention on the Law of the Sea. Article 101. Definition of piracy. http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
- Western and Central Pacific Fisheries Commission: Conservation and Management. <https://www.wcpfc.int/conservation-and-management-measures>
- <http://eunavfor.eu/>
- <http://eunavfor.eu/deployed-units/mpras/#news-tabs>
- <http://eunavfor.eu/deployed-units/surface-vessels/>
- <http://vmek.niif.hu/00100/00154/html/kresz/m1.htm>
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2009-0162&format=XML&language=HU>
- http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48815.htm
- <http://www.somaliaonline.com/community/topic/muunye-shifco/>
- <https://www.oxfam.org/en/research/rebuilding-fishing-communities-and-fisheries>

Szalay László alezredes:

A TÉRKÉPÉSZETI TÁMOGATÁS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a térképészeti támogatás időszerű kérdéseivel foglalkozik. Az MH Geoinformációs Szolgálat alapvető feladata napjainkban nem csupán a térképészeti, hanem – a meteorológiai szakterülettel kiegészülve – a geoinformációs támogatás. A cikk végigvezet a térinformatika, a geoinformatika és a geoinformáció fogalmakon, majd meghatározza a térképészeti támogatás fogalmát. Bemutatja a Magyar Honvédség térképészeti támogatási rendszerét, és foglalkozik a térképészeti anyagellátás jelenlegi rendszerével.

KULCSSZAVAK: geoinformációs támogatás, térképészeti támogatás, katonaföldrajz, térképészeti szakanyagellátás

„...minden elmélet első feladata, hogy rendbe szedje az összekavart, összekuszált fogalmakat és képzeteket. Csak akkor érthetünk meg valamit könnyen és világosan, ha egyetértünk az elnevezésekben és fogalmakban.”

Carl von Clausewitz

A TÉRKÉPÉSZETI TÁMOGATÁS RENDSZERE

A térképészeti támogatás jelenlegi rendszere – az időközben végbement kisebb változásoktól eltekintve – 2007. január 1-jével alakult ki, amikor az MH Térképész Szolgálat, az MH Meteorológiai Szolgálat, valamint az MH Szabályzatkiadó Intézet és Központi Nyomda egyes szervezeti elemei (szabályzatkiadás) jogutódjaként, új hadrendi elemként a Honvéd Vezérkar főnöke közvetlen irányítása alatt létrejött a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat (a továbbiakban: MH GEOSZ). Feladata többek között – felső szintű szakmai irányító szervként – a térképészeti támogatás megszervezése, irányítása, illetve a földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 2012. évi XLVI. törvényben (a továbbiakban: Fttv.) meghatározott állami alapfeladatok végzése.

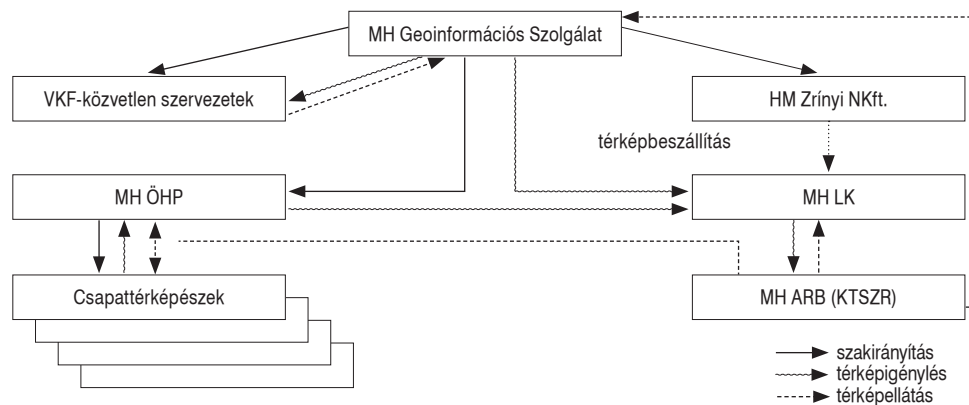
Ugyancsak 2007-ben az MH Összhaderőnemi Logisztikai Támogató Parancsnokság megszűnésével a térképészeti szakanyagellátás – amely korábban a termelői és a fogyasztói logisztika szétválasztása miatt került a logisztikai szakterülethez – az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (a továbbiakban: MH ÖHP) Hadtápfőnökségre, a központi térképészeti szakanyagraktár pedig az MH ÖHP alárendelt MH Logisztikai Ellátó Központhoz került. Az MH logisztikai rendszerének 2013-as átszervezése során megalakult az MH Logisztikai Központ (a továbbiakban: MH LK), valamint jelenleg az MH LK alárendeltségébe tartozó MH Anyagellátó Raktárbázis (a továbbiakban: MH ARB), amely a Központi Térképészeti Szakanyagraktárt (a továbbiakban: KTSZR) is működteti.

A térképészeti támogatást közvetlenül megvalósító szakemberek a csapatoknál szolgáló térképésztisztek és -altisztek, akik az MH ÖHP Felderítő Főnökség (a továbbiakban: MH ÖHP FEF) kiemelt térképész főtisztje szakmai irányítása alatt végzik feladatukat.

A térképészeti alapadatokat előállító szervezet jelenleg a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. (a továbbiakban: HM Zrínyi NKft.),

amely az MH GEOSZ szakmai felügyelete mellett végzi a honvédség alaprendeltetésű térképészeti feladatait.

Összefoglalva és jelentősen leegyszerűsítve látható, hogy jelenleg a térképészeti támogatás rendszerében az MH GEOSZ szakirányít, az MH ÖHP FEF összefogja a csapattérképészeket, az MH LK és az MH ARB a térképészeti szakanyagellátásért felelős, a HM Zrínyi NKft. pedig előállítja a szükséges térképészeti anyagokat.

1. ábra A térképészeti támogatás rendszere (Szerkesztette: Szalay László)

FOGALMAK TISZTÁZÁSA

Az MH GEOSZ 2007. évi megalakításával a szervezet alapvető feladata nem csupán a térképészeti, hanem – a meteorológiai szakterülettel kiegészülve – a geoinformációs támogatás lett.

Az MH GEOSZ létrejöttével új fogalmakat vezettek be – *geoinformáció, geoinformációs támogatás* –, értelmezésük azonban a mai napig nem egységes. A különböző szintű doktrínák, szakutasítások, intézkedések, parancsok tanulmányozása során megfigyelhető – ahogyan az ideiglenes biztonsági határzár építésének szabályozására kiadott utasításokban, intézkedésekben is –, hogy a geoinformációs, illetve térképészeti támogatás fogalomrendszerét nem használják helyesen. Rendszeresen keveredik a térinformatika, a térképészet, a geoinformáció, valamint a „biztosítás” és a „támogatás” fogalma. A következőkben vizsgáljuk meg, mit is jelentenek ezek a kifejezések, és helyes-e a használatuk a honvédségen belül, végső soron arra a kérdésre is keresve a választ, hogy 2007-ben, az MH GEOSZ megalapításakor helyes volt-e a *Geoinformációs Szolgálat* névválasztás.

Térinformatika, geoinformatika, geoinformáció

A térinformatika a térbeli információk elméletével és feldolgozásuk gyakorlati kérdéseivel foglalkozó tudomány. A térinformatikai rendszerek helyhez kötött információk gyűjtésére, kezelésére, elemzésére és megjelenítésére szolgálnak.

Tekintettel arra, hogy a hely, amelyhez az általunk leginkább használt információk kapcsolódnak, a Föld (vagy közvetlen környezete), így égitestünk görög nevéből kiindulva a térinformatika helyett a geoinformatika, a térinformatikai rendszerek helyett pedig a

geoinformatikai rendszerek megnevezés használatos.¹ A geoinformatikai rendszerek tehát a térinformatikai rendszerek egy olyan speciális csoportját alkotják, melyek a Földdel mint közvetlen környezetünkkel foglalkoznak.

Ezek szerint a geoinformatika az a tudományág, amely a Földre vonatkozó információk (geoinformációk) elemzésével foglalkozik. A geoinformáció tehát az objektumokra vagy jelenségekre vonatkozó, földrajzi térbeli helyhez kapcsolódó információ. A geoinformációt évezredek óta használja az emberiség, tárolásának és megjelenítésének eszköze a közelmúltig a hagyományos térkép volt. A geoinformáció a számítástechnika fejlődésével és a geoinformatikai rendszerek megjelenésével nyert új értelmet.²

Egyszerűbben fogalmazva: a geoinformáció a Föld, illetve annak közvetlen környezetére vonatkozó térbeli adatok és információk összessége.³ A fenti meghatározás szerint geoinformáció lehet térképészeti, geodéziai, fotogrammetriai, távérzékelési, geológiai, geofizikai, földrajzi, katonaföldrajzi, hidrográfiai, hidrológiai, oceanográfiai, meteorológiai, klimatológiai, néprajzi, ökológiai stb. szakterületeken keletkező adat vagy információ. A felsorolás még hosszan folytatható, hiszen az általunk használt adatok túlnyomó része helyhez köthető. A geoinformációs támogatás alapfeladata, hogy ezekkel az adatokkal, információkkal ellássa azok felhasználóit.

A Geoinformációs Támogatási Doktrína 1. kiadása (a továbbiakban: GeoDoktrína) a geoinformációs támogatást a következőképpen határozza meg: „*A geoinformációs támogatás a katonai szervezetek feladatai tervezéséhez és végrehajtásához szükséges térképészeti és katonaföldrajzi anyagok tervezésével és biztosításával, valamint a meteorológiai támogatás tervezésével és végrehajtásával kapcsolatos tevékenységek és rendszabályok összessége, amely magába foglalja a térképészeti és katonaföldrajzi anyagok és adatok, valamint a meteorológiai információk előállítását és beszerzését, az MH, illetve a NATO szervezeteihez történő időbeni eljuttatását, valamint az anyagok és az információk használatára történő felkészítést.*”⁴

Eszerint a geoinformációs támogatás a *térképészeti* – beleértve a *katonaföldrajzi* támogatást – és a *meteorológiai* támogatás együttesen alkotja. Ez a korábbiakban felsoroltakhoz képest lényeges szűkítést tartalmaz.

A geoinformációs támogatás három⁵ – fentebb felsorolt – alkotórészének fogalma a GeoDoktrína szerint:

„*A térképészet a térképek és más kartográfiai ábrázolási formák (például földgömb, panorámakép, fototérkép stb.) készítésének és használatának tudománya, technikája és művészete. Míg a térképészeti eljárások a térképek készítését korábban csak hagyományos eszközökkel, általában papírra rajzolva vagy nyomtatva tették lehetővé (analóg térképészet), ma már szinte kizárólag számítógépes eljárásokkal készített térképek (digitális térképészet) készülnek.*”⁶

„*A katonaföldrajz a Föld felszínének, illetve annak egy részének elemzésével foglalkozó tudomány, amely az elemzés során figyelembe veszi az adott terület természeti, gazdasági,*

¹ Detrekői Ákos – Szabó György: Bevezetés a térinformatikába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000, 15.

² Detrekői Ákos – Szabó György: Térinformatika. Elmélet és alkalmazások. Typotex, Budapest, 2013, 27.

³ Ált/213 Geoinformációs Támogatási Doktrína 1. kiadás 2014, M1-1.

⁴ Ált/213 Geoinformációs Támogatási Doktrína 1. kiadás 2014, M1-1.

⁵ A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína 2. kiadása szerint a fent említett három alkotórész mellet a hidrológia a negyedik elem, M2-17.

⁶ Ált/213 Geoinformációs Támogatási Doktrína 1. kiadás 2014, M1-3.

társadalmi és katonai tényezőit. A katonaföldrajzi anyagok rendeltetése a hadszíntér, vagy annak egy részének bemutatása, valamint a földrajzi környezet és a terep hadműveletekre és harcra gyakorolt hatásának elemzése, értékelése.⁷⁷

„A meteorológia a földtudományok részeként a légkör folyamatainak feltárásával, a levegő, illetve a légkör múltbeli, jelenlegi (fennálló) és jövőben várható állapotával foglalkozó tudományág.”⁷⁸

A térképek, katonaföldrajzi leírások és meteorológiai anyagok készítéséhez használt módszereket vizsgálva látható, hogy az említett három szakterületen kívül számos további tudomány eljárásait használjuk. Vegyük például egy terepjárhatósági tematikus térkép előállítását: az alaptérkép elkészítéséhez szükséges geodéziai, távérzékelési, kartográfiai módszereken kívül a geológia, a topográfia, a hidrográfia, a klimatológia és a meteorológia szakterületéről származó geoinformációt is fel kell használni.

Következtetésképpen kijelenthető, hogy a GeoDoktrínában meghatározotthoz képest bővíteni kell a geoinformáció értelmezési körét. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az MH GEOSZ-nak kell előállítania az összes információt, de gyűjteni, felhasználni és a térinformatikai elemzések végrehajtásához szolgáltatnia kell azokat. Az információk gyűjtése érdekében az MH GEOSZ-nak együtt kell működnie az MH ÖHP FEF-fel és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálattal. Az Fttv. alapján az MH GEOSZ térítésmentesen megkaphatja a polgári területen keletkezett, közpénzből vagy részben közpénzből megszerzett, illetve létrehozott és térképészeti tevékenységgel kapcsolatos adatokat, adatbázisokat. Az MH GEOSZ feladata élni a törvény adta lehetőséggel, továbbá összegyűjteni az elérhető adatokat – kiegészítve a felderítőktől megkapott és az interneten elérhető, nyílt forrásból származó információkkal –, amelyeket aztán adatbázisokba foglalva hálózaton keresztül elérhetővé kell tennie a döntés-előkészítés során alkalmazott térinformatikai elemzések hatékony végrehajtásához.

Támogatás, biztosítás, szolgáltatás

Az előzőekben – a GeoDoktrínában meghatározott terminológiának megfelelően – következetesen a geoinformációs *támogatás* kifejezést használtam.

A támogatás kifejezés használatának helyességét az Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadása is alátámasztja, hiszen a geoinformációs támogatást a műveleti (hadműveleti, harci) kiszolgáló támogatás részeként említi:

„*Műveleti (hadműveleti, harci) kiszolgáló támogatás:* A harcoló erőknek adminisztratív és logisztikai területen nyújtott, a fegyveres harc, illetve az erre való felkészülés végrehajtására irányuló tevékenységek összessége. Összegyűjtött és meghatározott erőforrások, melyek felhasználása az előjáró parancsnok döntése alapján történik. Részei a logisztikai támogatás, a befogadó nemzeti támogatás, a műszaki kiszolgáló erők (nem harci műszaki) támogatása, a geoinformációs támogatás és a kiszolgáló légi műveletek.”⁷⁹

A mindennapi munka során gyakran találkozhatunk azonban a geoinformációs *biztosítás*, vagy a térképészeti *biztosítás* fogalmakkal is. Miből adódhat ez a keveredés?

1. Régi szóhasználat. Ahogy azt az Összhaderőnemi Doktrína 2. kiadása is felvetette, a mai napig nem sikerült megoldani a *biztosítás/támogatás* fogalmának értelmezési problémáját. „A magyar NATO-csatlakozást követő időszakban a »support« kategóriát általánosan

⁷ Ált/213 Geoinformációs Támogatási Doktrína 1. kiadás 2014, M1-2.

⁸ Ált/213 Geoinformációs Támogatási Doktrína 1. kiadás 2014, M1-4.

⁹ Ált/43, Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás, 2012, M1-22.

»támogatás« szóra fordították és alkalmazták... az utóbbi években azonban több szakma igyekszik visszatérni a korábban használt és jól bevált »biztosítás« névhez.”¹⁰

2. Hadtápbiztosítás fogalma. Ahogy azt már a korábbiakban említettem, a térképészeti szakanyagellátást a logisztikai szakterület végzi. Az Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadása a térképészeti anyagellátást a hadtápbiztosítás alá sorolja be:

„*Hadtápbiztosítás*: A logisztikai támogatás ága. Az élelmezési, üzemanyag, ruházati, humán anyagi és *térképészeti anyagi szükségletek* megtervezésére, a készletek képzésére, felhalmozására, lépcsőzésére, a felhasználás szabályozására, a készletek utánpótlására, a csapatok ellátására irányuló tevékenységek és rendszabályok összessége.”¹¹

A támogatás, illetve a biztosítás kifejezések azonban nem ugyanazt jelentik. A biztosítás szűkebb tevékenységi kört fed le, a műveletek során a végrehajtó számára csupán a feltételeket biztosítják anyagok, eszközök átadásával ahhoz, hogy a feladatát végre tudja hajtani. A tevékenység egyszeri, illetve ciklikusan megismétlődő. (Ezt végzi a logisztika.)

A támogató tevékenységek során a biztosítással szemben a támogató szervezetek nem egyszeri, illetve ciklikusan ismétlődő tevékenységet végeznek, hanem a kiszolgált szervezettel kapcsolatot tartanak fenn, az anyagok átadása mellett tervezik, szervezik a feladatokat, segítséget nyújtanak az átadott anyagok hatékony felhasználásához.¹² Ma már nemcsak anyagokat (papírtérképeket, koordinátákat) kapnak a felhasználók, hanem adatokat, adatbázisokat, információkat (geoinformációt), az elemzések elvégzéséhez szükséges eszközöket, eljárásokat, illetve alkalmazásukhoz kiképzést, szaktanácsokat is. E feladatok összessége a térképészeti *támogatás*. (Az MH GEOSZ feladata.)

A felhasználóknak azonban ma már speciális ismeretekkel kell rendelkezniük, és ezeket a képességeket nem várhatjuk el mindenkitől. Ezért fontos, hogy a katonai szervezetek rendelkezzenek jól képzett térképésztisztekkel és -altisztekkel.

A 21. század elején – a térképészeti (geoinformációs) támogatás területén is – meghatározó az információkhoz való gyors, állandó hozzáférés. Ez új megoldandó feladatot von maga után: meg kell teremteni a digitális adatok, adatbázisok, információk folyamatos hálózati *szolgáltatását*, beleértve az online térképészeti anyagigénylés lehetőségét is.

Végezetül meg kell említeni, hogy a GeoDoktrínában is megtalálható mind a támogatás, mind a biztosítás megnevezés, még a geoinformációs támogatás fogalmában is. A biztosítás kifejezés ebben az esetben utalás a térképellátásra, mely, mint ahogy az előzőkből kiderül, a hadtápbiztosításhoz tartozik.

A NATO fogalomrendszere

Az előzőekben bemutatott helyzetet bonyolítja, hogy a NATO-ban a térképészeti támogatás megnevezésére a „geospatial support”¹³ kifejezést használják, és azt magyarra gyakran fordítják – tévesen – geoinformációs támogatásnak.

A geoinformációs támogatás fogalmának megfelelője a NATO-ban – a GeoDoktrínában meghatározott fogalomból kiindulva – „a GEOMETOC¹⁴ support”.

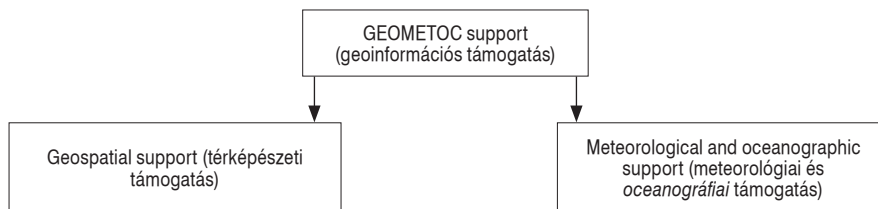
¹⁰ Ált/27, Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 2. kiadás, 2007, 130.

¹¹ Ált/43, Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás, 2012, M1-9.

¹² Koós Tamás: Térképészeti és katonaföldrajzi támogatás. Geoinformációs támogatás, Kari tudományos találkozók „2008”, ZMNE KLHTK, 2008.

¹³ MC 0296/2 NATO Geospatial Policy, 2014.

¹⁴ GEospatial, METeological and OCeanographic.

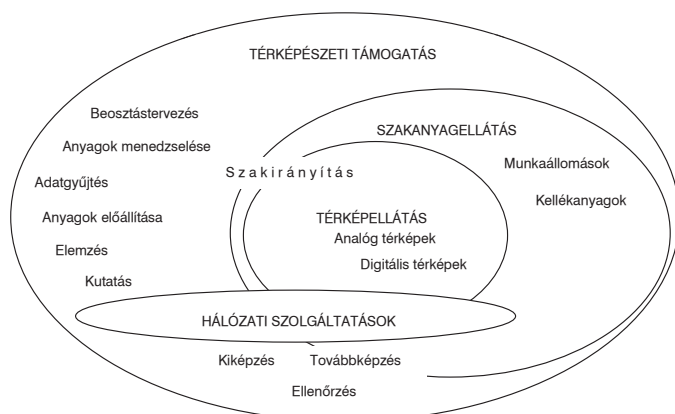
2. ábra A geoinformációs támogatás NATO szerinti értelmezése és az ajánlott magyar fordítások (Szerkesztette: Szalay László)

Az 2. ábrán látható, hogy a „GEOMETOC support” (geoinformációs támogatás) a NATO-ban nemcsak a térképészeti és a meteorológiai támogatást foglalja magában, hanem – a meteorológiai támogatáshoz csatoltan – az oceanográfiai támogatást is. Magyarország esetén az oceanográfiai támogatással értelemszerűen csak a szükséges mértékig kell foglalkoznunk. Haditengerészeti műveletet is végrehajtó nemzetközi törzsekben szolgáló magyar térképészeknek az oceanográfiai támogatásra külön fel kell készülniük.

A térképészeti támogatás fogalma

A GeoDoktrína a térképészeti támogatást a geoinformációs támogatás részeként, és főképpen anyagi oldalról közelíti meg, ezzel le is szűkíti: csak a térképészeti és a katonaföldrajzi anyagok tervezéséről, előállításáról és az anyagellátásról beszél, valamint a kiképzést és a felkészítést említi meg, holott a térképészeti támogatás ennél jóval több. Figyelembe véve az előbbieken megfogalmazottakat, valamint azt, hogy a katonaföldrajzi támogatás a térképészeti támogatás része, feloldva a támogatás/biztosítás ellentmondást, a térképészeti támogatás kibővített fogalmára az alábbi javaslatot teszem.

A térképészeti támogatás a katonai szervezetek vezetőinek döntéshozatalát segítő, illetve a katonai szervezetek feladatainak végrehajtásához szükséges térképészeti anyagokkal és információkkal történő ellátással kapcsolatos tevékenységek összessége, amely magában foglalja a szakirányítást, a szakbeosztások tervezését, a térképészeti anyagok élethosszi menedzselését, a térképek és információk gyűjtését és előállítását, a szakanyagellátást, a hálózati szolgáltatásokat, a ki- és továbbképzést, a kapcsolódó kutatási tevékenységet, továbbá mindezen tevékenységek ellenőrzését, valamint az e feladatok végrehajtásához szükséges szervezetek kialakítását és működtetését.

3. ábra A térképészeti támogatás rendszere (Szerkesztette: Szalay László)

A térképészeti szakanyagellátás fogalmai

Mivel a térképészeti támogatás előbbieken meghatározott fogalma szerint a térképészeti szakanyagellátás a térképészeti támogatás szervezeti része, ezért vizsgáljuk meg a szakanyagellátással kapcsolatos alapvető kifejezéseket is.

A térképészeti szakanyagellátó szakterület részére kiadott hadtápszabályzat¹⁵ (a továbbiakban: Htp7) szerint a *térképészeti szakanyagok*, illetve *térképészeti anyagok* fogalma az alábbi.

A *térképészeti szakanyagok* „az MH térképészeti szakanyagellátó területe részére közvetlenül (profiljába rendelt) vagy közvetve (más szakterületek után) jóváhagyott költségvetésből beszerzésre és biztosításra kerülő cikkek, továbbá a térképészeti szakanyagellátó terület béke és háborús működéséhez szükséges tábori térképészeti technikai eszközök és felszerelések, fogyó és karbantartó anyagok és eszközök, valamint a betétdíjas és árugönnyölegek összefoglaló megnevezése”.¹⁶

A térképészeti anyagok (analóg és digitális térképek, adatbázisok) „*a különböző geodéziai eszközökkel és érzékelési módszerekkel gyűjtött – többnyire a földi felszínre vonatkozó – adatbázisok és azok tárolására és megjelenítésére alkalmas adathordozók összefoglaló megnevezése.*”¹⁷

A Htp7 ugyan nem fogalmazza meg, de a térképészeti anyagok a térképészeti szakanyagok közé sorolandók annak érdekében, hogy a térképészeti anyagellátás fogalma értelmezhető legyen, és a honvédségi alakulatok térképellátása megvalósuljon.

Érthetőbben megfogalmazva és leegyszerűsítve: a *térképészeti támogatás* szempontjából a térképészeti anyagok a HM Zrínyi NKft. által előállított vagy egyéb forrásból beszerzett papírtérképek, CD/DVD-re írt adatbázisok, a *térképészeti szakanyagok* közé pedig a terepelemző munkaállomások és tartozékaik (szkennerek, plotterek), a helymeghatározó eszközök, valamint a technikai eszközök működtetéséhez szükséges kellékanyagok tartoznak.

Ezek után a *térképészeti szakanyagellátás* fogalma pedig a Htp7 szerint:

„A térképészeti szakanyagellátás azon logisztikai funkciók és feladatok összessége, amelyek a térképészeti szakanyag normák kidolgozására, a technikai eszközök üzemeltetéséhez, karbantartásához, javításához szükséges folyamatok és anyagok megtervezésére, a készletek képzésére, lépcsőzésére, a felhasználás szabályozására, a felhasznált készletek pótlására, a minőségbiztosításra, új eszközök és anyagok rendszerbe állítására és a rendszerből történő kivonására irányulnak [...] a térképészeti szakanyagellátás magában foglalja azokat a részfolyamatokat és tevékenységeket, melyek révén a térképészeti szakanyagok eljutnak rendeltetési (felhasználási) helyükre. A térképészeti szakanyagellátás keretein belül megtörténik a térképészeti technikai eszközök, térképészeti szakanyagellátó létesítmények karbantartása, javítása és felújítása.”¹⁸

A fenti meghatározásban is látható, hogy a térképészeti szakanyagellátás feladatai nem határolhatók el egyértelműen a térképészeti támogatástól. Példaként említhető, hogy a térképészeti szakanyagnormák meghatározása az MH GEOSZ feladata, míg kiadása a logisztikai szakterülethez tartozik. Ugyanígy említhető továbbá, hogy a geoinformációs szolgálatfőnök tesz javaslatot az új eszközök és anyagok rendszerbe állítására, illetve kivonására, míg az intézkedést az MH LK parancsnoka adja ki. Ennek megfelelően erősíteni

¹⁵ Htp/7 Hadtáp szabályzat a térképészeti szakanyagellátó szakterület részére, 2015.

¹⁶ Htp/7 Hadtáp szabályzat a térképészeti szakanyagellátó szakterület részére, 2015, A-9.

¹⁷ Htp/7 Hadtáp szabályzat a térképészeti szakanyagellátó szakterület részére, 2015, A-8.

¹⁸ Htp/7 Hadtáp szabályzat a térképészeti szakanyagellátó szakterület részére, 2015, I-1.

kell a geoinformációs és a logisztikai szakterület közötti szakmai együttműködést, meg kell vizsgálni annak a lehetőségét, hogy a két szakterület vezetői közös intézkedést adjanak ki az új térképészeti anyagok (térképek, adatbázisok, eszközök) használatba vételére és az elavult anyagok kivonására, használatuk megtiltására, a térképraktárakba történő leadásukra.

Megjegyzendő továbbá, hogy jelenleg a térképészeti szakanyagellátási területhez („36-os szakág”) tartoznak a meteorológiai szakanyagok, eszközök, sőt a szabályzatszerkesztési feladatok végrehajtásához szükséges technikai eszközök, szoftverek is, ezért megfontolandó lehet a *térképészeti szakanyagellátás* megnevezés helyett a *geoinformációs szakanyagellátás* megnevezést használni.

ÖSSZEZGÉS

A GeoDoktrínában megjelent a törekvés arra, hogy a térképészeti és a meteorológiai támogatást együttesen geoinformációs támogatásként kell értelmezni, de az előzőekben leírtakból látható, hogy a geoinformációs támogatás ennél szélesebb körben is értelmezhető. Az *MH Geoinformációs Szolgálat* megnevezés helytálló, tekintettel arra, hogy a Földhöz kapcsolódó adatokat, információkat (térképészeti és meteorológiai adatokat, adatbázisokat) ad a felhasználók részére, feladataik hatékonyabb végrehajtása érdekében. Ugyanígy helyes a *geoinformációs támogatás* megnevezés is, hiszen a felhasználók ma már adatbázisokat, információkat (geoinformációt) és a különféle elemzésekhez szükséges eszközöket, eljárásokat, illetve használatukhoz kiképzést, szaktanácsokat is kapnak munkájukhoz.

Az MH GEOSZ-nak felső szintű szakirányító szervként törekednie kell a geoinformációs támogatással kapcsolatos fogalmak egységes értelmezésére, következetes használatuk megkövetelésére, többek között a különböző doktrínák, utasítások, parancsok véleményezésével és pontosításával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2012. évi XLVI. törvény a földmérési és térképészeti tevékenységről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200046.TV
- 65-8 Bi-Sc Directive Geospatial Information And Support To NATO, 2009.
- AAP-6 NATO Glossary Of Terms And Definitions. Edition 2015.
- Ált/213 Geoinformációs Támogatási Doktrína 1. kiadás, 2014.
- Ált/27 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 2. kiadás, 2007.
- Ált/43 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás, 2012.
- Detrekői Ákos – Szabó György: *Bevezetés a térinformatikába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.
- Detrekői Ákos – Szabó György: *Térinformatika. Elmélet és alkalmazások*. Typotex, Budapest, 2013.
- F/2 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína 2. kiadás, 2013.
- Htp/7 Hadtáp szabályzat a térképészeti szakanyagellátó szakterület részére, 2015.
- Koós Tamás: *Térképészeti és katonaföldrajzi támogatás*. Geoinformációs támogatás, ZMNE KLHTK, 2008.
- Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat Alapító okirata (Nyt. szám: 154-602013).
- Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat Szervezeti és működési szabályzata, 2014.
- MC 0296/2 NATO Geospatial Policy, 2014.

Kása István alezredes:

A TELJES ELŐKÉSZÍTÉS MINT LŐELEM-MEGÁLLAPÍTÁSI MÓD ELEMZÉSE

ÖSSZEFOGLALÓ: *Dr. Szabó Tibor alezredes a Honvédségi Szemle 2015/2. számában matematikai alapon bizonyította a teljes előkészítés mint löelem-megállapítási mód szükségességét. Jelen tanulmányában a szerző a matematikai alapokon túl gyakorlati tapasztalatokra alapozva, példákkal mutatja be a teljes előkészítés jelenlegi helyzetét, az eljárások felülvizsgálatának szükségességét, a technikai korszerűsítés lehetőségeit.*

KULCSSZAVAK: *teljes előkészítés, bemérés, meteorológiai előkészítés, ballisztikai előkészítés, tűzvezetés, löelemszámítás*

BEVEZETÉS

Dr. Szabó Tibor alezredesnek a Honvédségi Szemle 2015/2. számában¹ megjelent cikkében leírtakra hivatkozva fontos leszögeznünk, hogy a teljes előkészítés szükségessége és tartalma napjainkban is megkérdőjelezhetetlen. Szabó alezredes matematikai alapon bebizonyítja, hogy ha lehetőségünk van a tűzrendszer megszervezésére a teljes előkészítés követelményeinek megfelelően, akkor milyen kétségbevonhatatlan előnyökkel vagyunk képesek az ellenség céljainak a pusztítására.

Az elméleti, matematikai előnyökön túlmenően azonban több aspektusból is érdemes, mi több, időszerű a teljes előkészítést mint hatástűzelem-megállapítási módot elemezni, újraértelmezni.

TAPASZTALATOK

A tűzérség lö- és tűzvezetési szabályzata részletesen leírja, hogy milyen feltételek teljesülése esetén beszélhetünk teljes előkészítésről.² Ha a teljes feltételrendszert egészében tanulmányozzuk, majd mindezt megpróbáljuk a manővererők harcának időbeni és térbeni határain belül elhelyezni, akkor világossá válik, hogy időszerű a teljes előkészítés feladatrendszerének az átdolgozása. A technikai fejlődésnek köszönhetően számos területen komoly előrelépések történtek. Ha képesek vagyunk ezeket a fejlesztéseket integrálni a saját hatástűz-megállapítási folyamatunkba, akkor a teljes előkészítés – az elmúlt évtizedekben – kissé misztikussá vált folyamatát könnyen a tűzérségi tűzvezetés rutinszerű részévé tehetjük. Azonban figyelembe kell venni azt a kialakult helyzetet, hogy a tűzérség a manővererőkkel lényegesen szorosabb együttműködésben hajtja végre feladatait. Bármilyen eljárásról legyen is szó, számolnunk kell

¹ Dr. Szabó Tibor alezredes: A tábori tűzérség fejlesztésének szükségessége a löelemek meghatározási pontosságának növelése szemszögéből. Honvédség Szemle, 2015/2., 25–41. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/50006/hsz_2015-2..pdf (Letöltés időpontja: 2016. 11. 21.)

² Tű/1 A tűzérség lö- és tűzvezetési szabályzata. MH, 1995, 41–47.

a harc dinamikájával is. Olyan körülményeket kell teremteni, hogy a tűztámogató alegységek képesek legyenek követni és támogatni a harcoló alegységek manővereit.

Bemérő-előkészítés

A bemérő-előkészítés szempontjából viszonylag egyszerű a helyzet. A GPS-technológia fejlődése és nagyarányú elterjedése lehetővé tette a lő- és tűzvezetési szabályzatban meghatározott követelmények probléma nélküli, gyors teljesítését.³ Szintén a bemérő-előkészítés témakörébe tartozik a tájolóirányok irányszögeinek a meghatározása, ám ha összehasonlítjuk a régebbi kiadású lő- és tűzvezetési szabályzatot⁴ az érvényben lévővel, akkor láthatjuk, hogy az utóbbi lényegesen megengedőbb. Ennek ellenére – köszönhetően a már több alkalommal említett technikai fejlődésnek – a tájolóirányok irányszögeinek meghatározása giroszkóppal egyszerű és mindennapos eljárássá vált. A modern giroszkópok gyakorlatilag 2–5 percen belül, szinte bármilyen körülmények között giroszkopikus irányt biztosítanak, tüzelőállás vagy figyelőpont esetében egyaránt.

Felderítés

A felderítés eszközrendszere szintén megváltozott: az optikai távmérők gyakorlatilag eltűntek, egyre modernebb és pontosabb lézertávmérők jelentek meg, mind nagyobb számban. Ez tette lehetővé, hogy ma már gyakorlatilag nincs olyan figyelőpont, amely ne rendelkezne lézertávmérővel. Sőt, napjainkban már egyre elterjedtebbek azok a komplex mérőállomások, melyek lézertávmérőt, giroszkópot és GPS-modult is tartalmaznak, ezáltal gyorsra és pontosra téve a célfelderítést. Ezek az eszközök, eszközrendszerek – megfelelő kiképzettség mellett – szintén könnyen elérhetővé teszik a teljes előkészítés feltételrendszerében a meghatározott követelményeket.⁵

Technikai előkészítés

A technikai előkészítés rendszere az elmúlt évtizedekben nem változott, az eszközök gyakorlatilag ugyanazok, érdemi módosítások, modernizálások nem történtek, így az eszközök ellenőrzését, előkészítését, besabályozását, felkészítését, karbantartását és javítását az érvényben lévő utasítások szerint kell végrehajtani.

Lőelemek megállapítása

A lő- és tűzvezetési szabályzat a teljes előkészítés feltételrendszerének a meghatározásakor nem tér ki konkrétan a lőelemek megállapításának az eszközeire. A bevezetőben említett cikkében Szabó alezredes azonban bemutatja, hogy a lőelem-meghatározás lőirányban a meteorológiai és a ballisztikai előkészítéssel, oldalirányban pedig a technikai előkészítéssel megegyező mértékű hibát generál. Ha a korábban említett, már kivont lő- és tűzvezetési szabályzatot kézbe vesszük, megtaláljuk benne azt a megítélésem szerint roppant fontos mondatot, amelyet már 1986-ban is komoly iránymutatásnak kellett volna venni, és ebbe

³ Uo. 23–28., 41.

⁴ Tű/51 A tűzérség lő- és tűzvezetési szabályzata. HM, 1986 (hatályon kívül helyezve), 36–40.

⁵ Tű/1 A tűzérség lő- és tűzvezetési szabályzata. MH, 1995, 28–30., 41.

az irányba elmozdítani a löelemszámítást. A hivatkozott mondat a következő: „A löelemek meghatározásának alapvető eszköze az elektronikus számítógép.”⁶

Vitathatatlan, hogy voltak erre irányuló próbálkozások. Itt beszélhetünk a PTK elektronikus kisszámítógépről, vagy a később rendszeresített PSION kézi számítógépekről, de ezek az eszközök a nyolcvanas évek végének, kilencvenes évek elejének a technológiai színvonalát képviselik. Ráadásul ezek az eszközök elhasználódtak, egyre kevesebbet lehet fellelni. Bár – a létezésükön felül – vitathatatlan előnyük volt, hogy egységes, tesztelt, jóváhagyott programcsomagokkal működtek. Mivel ezek az eszközök lassan elhasználódtak és egyre korszerűtlenebbé váltak, megjelentek az alternatív eszközök, különböző palmtopok, majd később laptopok, melyeken különböző „saját fejlesztésű” programok futottak, futnak.

Ha az elmélet kedvéért eltekintünk attól a tényről, hogy az ilyen löelemszámító programok kontroll nélküli használata milyen veszélyeket rejthet magában, akkor kijelenthetjük, hogy a számítási folyamat hibaszázaléka hatékonyan csökkenthető, hiszen a löelemszámítás tisztán matematikai alapon zajlik. Fontos azonban azt is leszögezni, hogy a korszerű tűzvezető rendszerek számítógépei a löelemeket röppályaegyenletek alapján, míg a kiszámított javításokat az egymás utáni megközelítés elve alapján, közvetlenül a célra határozzák meg. Erre a laptopokra szerkesztett „saját fejlesztésű” programok nem képesek!

Természetesen nem szándékom számítani a tűzvezető műszert, hiszen továbbra is követelmény a löelemszámítás más módszerrel történő ellenőrzése, elsősorban a durva hibák kiszűrése céljából. Erre a feladatra ez az eszköz tökéletesen alkalmas, nem beszélve arról a vitathatatlan előnyéről, hogy gyakorlatilag bármilyen körülmények között üzemeltethető, továbbá a kiképzés szempontjából is megkérdőjelezhetetlen előnyöket rejt, hiszen aki a tűzvezető műszeren tanulja meg a löelemszámítás alapjait, az jó eséllyel megérti annak elméletét, folyamatait, és nem csak egy számítógépet kezelni tudó operátorra degradálódik.

Mindentől függetlenül a löelemek meghatározásának folyamatából az emberi tényező mint hibafaktor nem zárható ki, de hatása csökkenthető. Az analóg, grafikus eljárásokkal összehasonlítva a számítógépek által végzett számítások, a digitális adatátvitel lehetőségének minél szélesebb körű használata, a megfelelően kidolgozott és ellenőrzött eljárások képesek minimalizálni a löelemek megállapításának hibaszázalékát.

Ballisztikai előkészítés

A ballisztikai előkészítés már lényegesen összetettebb problémakör. A csőfurat kopása miatti eltérések a lövedék kezdősebességében, a lövegek közötti hordtávkülönbségek, töltetsorozatok szükség szerinti összelövése, a ballisztikai jellemzők és a töltethőmérsékletek megállapítása mind odafigyelést igénylő, többnyire időigényes feladatok. Ezeket a teendőket a lőutasítás részletesen taglalja,⁷ az eljárások tartalma egyértelmű, szükségszerűségük nem kérdéses. Az időbeniség azonban nagyon fontos tényező a manővererők harcának támogatása során. Ez az egyik olyan terület, ahol a legnagyobb szükség lenne korszerű technikai eszközök alkalmazására, mint például kezdősebesség-mérő radarok használata. Továbbá itt kezd el begyűrűzni a tűzvezető rendszer alkalmazásának az elkerülhetetlensége, amely nemcsak gyorsabbá teszi a tűzvezetést, de képes a különböző bejövő információk – kezdősebesség vagy annak változása, töltethőmérséklet, súlyfokozat vagy annak megváltozása stb. – gyors befogadására,

⁶ Tű/51 A tűzérség lö- és tűzvezetési szabályzata. HM, 1986 (hatályon kívül helyezve), 30., 66. pont.

⁷ Tű/1 – A tűzérség lö- és tűzvezetési szabályzata. MH, 1995, 32–37.

feldolgozására, és mindezek figyelembevételével akár lövegszinten is a szükséges javítások megállapítására. Ilyen feltételrendszer megléte esetén a ballisztikai előkészítés – mint az egyik legnagyobb hibaszázalékot képviselő összetevő⁸ – szintén kontrollálhatóbbá válik.

Mindentől függetlenül a ballisztikai előkészítés szempontjából az időbeniséget tartom az egyik legérzékenyebb pontnak. Korábban a tüzérség lényegesen komolyabb erőt képviselt, és nagyobb „távolságot” tartva sokkal önállóbb fegyvernem volt. Jelenleg a tűztámogatás lényegesen közelebb került a manővererőkhöz. A tűztámogatás határozottan a manővererők harcának részévé vált, nincs sem hely, sem idő a régi értelemben vett előkészítéseket klasszikus formában végrehajtani. Alkalmazkodni kell térben és időben is a parancsnok szándékához, hogy a tűztámogató alegység képes legyen hatékonyan támogatni a manővererők harcát. Ezek a szűkre szabott keretek szükségessé teszik a teljes előkészítés rendszerének az újragondolását. A ballisztikai előkészítés tartalma adott, azt ballisztikai, fizikai, matematikai törvények határozzák meg, ergo megváltoztathatatlanok. Így nem marad más választás, mint az eljárások felülvizsgálata. Megítélésem szerint elkerülhetetlen ezen a területen is a kor színvonalának megfelelő eszközök, eszközrendszerek használata. Ezekkel a rendszerekkel könnyen elérhető az az állapot, amit a bemérés és a felderítés esetében már említettem, miszerint érdemi erőfeszítés nélkül teljesíthetőek a teljes előkészítés feltételei.

Meteorológiai előkészítés

A meteorológia előkészítés tekintetében sajnos komoly a lemaradásunk. Nem rendelkezünk a megfelelő eszközökkel egy közepes meteorológiai jelentés összeállításához, és nem rendelkezünk megfelelő forrással sem a meteorológiai jelentések időbeni megkapásához. Nem tartom szükségesnek a meteorológiai jelentés fontosságát bizonygatni, megítélésem szerint ez egyértelmű. Ez a képesség – amely korábban hadosztály-, majd a szervezeti változásokat követően hadtestszinten volt jelen – a kilencvenes évek közepén megszűnt. Ezt követően maradtak a deszant meteorológiai készletek, szélfegyverek, ezekkel az eszközökkel voltunk képesek megközelítő meteorológiai jelentés összeállítására. A lő- és tűzvezetési szabályzat meghatározza, hogy milyen meteorológiai jelentés mennyi ideig és milyen feltételek mellett használható.⁹ A matematika és a meteorológia törvényszerűségeivel vitatkozni nem tudok, és nem is akarok, de számos gyakorlati tapasztalat kérdéssé teszi a megközelítő időjárás-jelentés alkalmazhatóságát. Egyszerű, kiegyensúlyozott időjárás viszonyok között alapvetően nem tapasztaltunk komoly eltérést a rögzítőpont és a megközelítő meteorológiai jelentés adatainak feldolgozását követően. Bonyolult időjárás viszonyok esetén viszont már komoly eltérések voltak tapasztalhatóak, nem egy esetben azonos mértékű, de ellentétes előjelű javítást kaptunk a rögzítőpont adataihoz képest!

Itt ismét vissza kell térnem az időbeniség kérdéséhez, sőt ebben az esetben nemcsak tisztán az időbeniség kérdését kell vizsgálni, hanem a megbízhatóságot is. Ha figyelembe vesszük, hogy az időjárás-jelentés összeállítása, feldolgozása, a célok adatainak módosítása mennyi időt vesz igénybe, és ezt a kétséges megbízhatóság figyelembevételével vizsgáljuk, akkor kijelenthetjük, hogy ez az eljárás érdemben nem alkalmazható.

Ha a meteorológiai előkészítés lehetőségét komolyan vissza akarjuk állítani, akkor elkerülhetetlen a kor követelményeinek megfelelő eszköz, eszközrendszer beszerzése.

⁸ Szabó Tibor alezredes: i. m. 2. és 3. táblázat, 33–34.

⁹ Tü-1 – A tüzérség lő- és tűzvezetési szabályzata. MH, 1995, 30–31., 41.

ÖSSZEGRZÉS

A felvetett problémák összegzésekor látnunk kell, hogy jelen pillanatban a teljes előkészítés intézményrendszere gyakorlatilag légtüres térben lebeg. Azok a képességek, melyek biztosították a szükséges információkat, már nem léteznek, lásd időjárásjelző alegységek. Másfelől bizonyos szigorú pontossági követelmények (bemérés, célfelderítés) – köszönhetően a technikai fejlődésnek – már érdemi erőfeszítés nélkül is teljesíthetők.

Tovább bonyolítja a szituációt a ballisztikai előkészítés helyzete, mert ez a tényező adja az egyik legnagyobb hibafaktort, ezért a legnagyobb figyelmet érdemelné. Ezen a területen azonban nem rendelkezünk olyan eszközökkel, amelyek kellően gyorsá és rugalmassá tennék a ballisztikai tényezők megállapítását. Bár az eljárások adottak, de időigényesek, és ez okozza a legnagyobb problémát. A modern kor harcának dinamikájában ezek az eljárások nem alkalmazhatóak hatékonyan.

A problémák orvoslását nehezíti az a tény, hogy bármilyen irányban mozdulunk is el, rendszerben kell gondolkodnunk. Hiába vagyunk képesek a legpontosabb meteorológiai jelentés összeállítására, ha azt „kézzel”, analóg módon dolgozzuk fel, és ráadásul nem tudjuk a javításokat tűzvezető rendszerbe betáplálni, hanem előjegyzetjük a célokat papíralapú tűzvezető előjegyzésekbe, sőt ezeket az előjegyzéseket 2-3 óránként felülírjuk az időjárási változások figyelembevételével. Hiába vásároljuk meg a legmodernebb ballisztikai radart, ha nem vagyunk képesek azt tűzvezető rendszerhez csatlakoztatni. Ugyanez a probléma fordítva is igaz, hiába van tűzvezető rendszerünk, ha a perifériákkal nem képes érdemi kommunikációra. Ebben a témában rendelkezünk elég sok – sajnos negatív – tapasztalattal, amelyek akkor keletkeztek, amikor egy harmincéves fejlesztésű, más körülmények között, más szervezeti rendszerre kifejlesztett tűzvezető rendszert akartunk ráerőltetni a jelenlegi struktúrára.

Kijelenthetjük, hogy a teljes előkészítés nem idejétmúlt elvárás, sőt sokkal inkább a hatástüzelemek megállapítása alapvető módjának kellene lennie. Azt is látnunk kell, hogy az elmúlt 20-25 évben ez a terület nem kapott érdemi hangsúlyt: sem az elméleti háttér felülvizsgálata, korszerűsítése, sem a technikai támogatás megőrzése, fenntartása. Az egyetlen szilárd alap az elméleti tudás, melyet egyelőre sikerült megőrizni, és erre a tudásra lehet alapozni akkor, amikor felmerül a korszerűsítés lehetősége. Mindettől függetlenül a realitásokat figyelembe kell venni. Akár az eljárásokat, azok tartalmát vizsgáljuk felül, akár rendszereket, vagy csak rendszerelemeket szerzünk be, mindenképpen előremozdítjuk a tűzvezetés, ezáltal a tábori tüzérség támogatás hatékonyságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dr. Szabó Tibor alezredes: *A tábori tüzérség fejlesztésének szükségessége a löelemek meghatározási pontosságának növelése szemszögéből*. Honvédség Szemle, 143. évfolyam 2015/2. szám. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/50006/hsz_2015-2..pdf

Tü/1 A tüzérség lö- és tűzvezetési szabályzata. MH, 1995.

Tü/51 A tüzérség lö- és tűzvezetési szabályzata. HM, 1986.

Kun Szabó István vezérőrnagy:

A HONVÉDELEM ÉS TÁRSADALOM KAPCSOLATRENDSZERÉNEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

ÖSSZEFOGLALÓ: A honvédelem komplex rendszerének alapvető eleme az ország önvédelmi képességének a fejlesztése a társadalom és a Magyar Honvédség kapcsolatának erősítésén keresztül. A szerző az elmúlt negyedszázadban bekövetkezett változások számbavétele mellett annak a lehetőségeit vizsgálja, hogy a társadalom tagjait milyen formában lehet hatékonyan bevonni a honvédelem rendszerébe, valamint hogy az önkéntességen alapuló tartalékos rendszer milyen módon tehető vonzóvá a magyar állampolgárok körében.

KULCSSZAVAK: honvédelem, társadalom, önkéntes tartalékos, területvédelem

A rendszerváltás óta eltelt időszak nemzetközi és hazai eseményei rendkívül jelentősen befolyásolták a honvédelem ügyének alakulását. Az elmúlt két és fél évtized történései, valamint a dinamikusan változó, kihívásokkal teli környezet folyamatos gondolkodásra és cselekvésre készíti a honvédelemmel foglalkozó szakembereket és döntéshozókat annak érdekében, hogy az ország szempontjából legmegfelelőbb struktúrákat működtetve legyen garantálható hazánk biztonsága.

A Hadtudományi lexikon meghatározása szerint a honvédelem „össznemzeti ügy, célja az ország függetlenségének, területi épségének, alkotmányos rendjének védelme, lakosságának és anyagi javainak megóvása, ami az ország összes élő, dologi és szellemi erőforrásának felkészítésével és aktivizálásával valósul meg”.¹ E definíció jól szemlélteti azt, hogy a haza védelme nem csupán katonai feladat, hanem annak egyéb tényezők mellett markáns részét képezi a társadalom tagjainak aktív szerepvállalása is.

Nyilvánvaló, hogy nem lehet, és nem is kell minden biztonsági kihívást katonai erővel kezelni. A reguláris haderő mellett a kiképzett tartalékos állományra és egy megfelelő előképzettséggel rendelkező társadalmi háttérbázisra építve azonban már hatékonyan lehet működtetni a honvédelem rendszerét. E keretek megvalósulása teszi lehetővé azt is, hogy az egyes kihívásokra a lehető legrövidebb időn belül és a szükséges mértékben történjék szervezett válaszadás.

Az elmúlt közel három évtizedben számos, a honvédelem ügyét is jelentősen befolyásoló változásnak lehettünk szemtanúi. A sorozásra épülő tömeghadsereget felváltotta az önkéntességen alapuló, kis létszámú professzionális haderő. A haderő tartalékképzésének érdekében létrejött az *önkéntes tartalékos rendszer (ÖTR)*. Számos, a honvédelem ügyéhez kötődő társadalmi szervezet alakult, amelyek aktív kapcsolódási pontot jelentenek a haderő és az állampolgárok között. Ezek a rendszerek a folyamatos változások közepette, azokhoz alkalmazkodva jöttek létre és működnek napjainkban is. Ugyanakkor az is tény, hogy egyelőre nem történt meg azoknak a kereteknek a kialakítása, amelyekben belül a társadalom azon tagjai, akik nem kívánnak ugyan katonák lenni, de hajlandóak részt vállalni a honvédelmi

¹ Hadtudományi lexikon I. A–L (főszerk.: Szabó József). Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 564.

feladatok egy részének ellátásában, képességeik és lehetőségeik függvényében bekapcsolódhassanak a honvédelem rendszerébe.

E hiányosságot felismerve, a Honvédelmi Minisztérium vezetése miniszteri biztost² jelölt ki a társadalom tagjainak a haza védelmébe történő, minél szélesebb körű bevonását lehetővé tévő rendszer kialakítására. A miniszteri biztos munkacsoportot hívott össze, amely a kialakult helyzet elemzésével, a hazai és nemzetközi minták széles körű áttekintésével javaslatot tett egy, a honvédelem ügyét támogató társadalmi szervezet létrehozására.

HONNAN JÖTTÜNK, MERRE TARTUNK?

A kétpólusú világrend felbomlásával megváltozott hazánk biztonsági környezete. A Varsói Szerződés megszűnésével a hidegháborús időszakot jellemző katonai szembenállás elvesztette a létjogosultságát. A szovjet katonák Magyarország területéről történő kivonulásával hazánk hosszú idő után katonai szempontból is újra független, önálló állammá vált, miközben meghatározó politikai, gazdasági és társadalmi változások bontakoztak ki.

Jelen tanulmánynak nem célja a rendszerváltozást követő időszak dilemmáinak és irányainak részletes ok-okozati ismertetése, ugyanakkor néhány mérőföldköre mindenképpen érdemes felhívni a figyelmet, amelyek meghatározták a társadalom honvédelemhez fűződő viszonyának alakulását, és végső soron hatással voltak/vannak egyes napjainkban tapasztalható jelenségekre is.

A kelet-közép-európai régió vonatkozásában, így Magyarországon is három döntő tényező, „a rendszerváltásokkal együtt járó radikális politikai átalakulás, illetve a gazdasági visszaesés és a forráshiány”³ határozta meg a haderők átalakításának folyamatát. Ugyanakkor „a védelmi szférát szinte mindenütt rendre prioritáslistájának végére sorolta az akkori politikai vezetés”⁴, amely a honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerének alakulására nézve jelentős hatással volt.

1989-ben a kb. 155 ezer fős katonai költségvetési létszám „megöröklése” azonnali beavatkozást igényelt, és megkezdődött egy nagy volumenű haderő-átalakítás, amely jelentős létszámcsökkentést és szervezeti változásokat hozott magával. Az 1994-ben rendszeresített alig 100 ezer fős létszámot 1996-ra újabb több mint 30 000 fővel csökkentették, és az ezredfordulót követően már ennek is csak a kétharmada, kb. 43 000 fő volt rendszeresítve.⁵

A létszámcsökkentésen túl az alakulatok és objektumok számát is redukálni kellett. Számos laktanya és katonai szervezet kapujára került lakat, ami azt eredményezte, hogy a társadalomban egyre kevésbé vált láthatóvá a haderő és annak a tevékenysége. Egy idő után szinte már csak a kötelező sorkatonai szolgálat intézménye biztosította az állandó kapcsolatot a Magyar Honvédség és a társadalom szélesebb rétegei között. 2004 novemberétől azonban az általános hadkötelezettség békeidőszaki felfüggesztésével és az önkéntes alapon szerveződő haderőre történő áttéréssel ez a kapcsolat jelentősen meglazult.

² 7/2016. (II. 25.) HM utasítás miniszteri biztos kinevezéséről.

³ Tóth Péter: Negyedszázad magyar haderőreform kísérleteinek vizsgálódási kereteiről. In: Berzsényi Dániel et al.: Magyar biztonságpolitika, 1989–2014. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 9.

⁴ Uo.

⁵ Vö. Németh József Lajos: Kihívások és válaszok a honvédség hazai és nemzetközi feladatrendszerében. In: A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 53.

Ugyancsak fontos, az ország biztonság- és katonapolitikáját alapvetően meghatározó tényező volt az Észak-atlanti Szerződés Szervezete felé történő nyitásunk, majd csatlakozásunk hozzá az ezredforduló előtt, valamint öt évvel később az Európai Unióba történő tagfelvételünk.

A BIZTONSÁGÉRZÉKELÉS VÁLTOZÁSAI

A honvédelem kérdéskörének vizsgálatakor fontos megemlíteni a biztonságérzékelés változásait és annak befolyásoló hatását is. Balogh István definíciója szerint a biztonságpercepció „az objektív biztonsági helyzetről alkotott mentális képek koherens rendszere, mely az objektív biztonsági helyzetet ugyan mindig tükrözi, de azzal nem feltétlenül azonos”.⁶

Fontos különbséget tenni az állam és a társadalom biztonságérzékelése között. Az állam biztonságpercepciója jól tetten érhető a biztonságpolitikai dokumentumokban, a nemzeti biztonsági stratégiákban, valamint a biztonság garantálásáért felelős szervezetek mennyiségében, minőségében és működtetésében. Magyarország 2012-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégiája kimondja, hogy a biztonságot egyre átfogóbban szükséges értelmezni, és a biztonsági kihívásokra is komplex módon, számos szereplő bevonásával lehet hatékonyan választ adni: „A nemzeti biztonsági stratégia csak összkormányzati megközelítés, részvétel és felelősség, az intézményi keretek kihívásoknak való megfeleltetése és megfelelő források hozzárendelése esetén lehet hatékony és sikeres.”⁷ A Nemzeti Biztonsági Stratégia intézkedik az egyes ágazati stratégiák elkészítéséről, így a Nemzeti Katonai Stratégiáéről is, amely a honvédelem katonai dimenziójának kihívásait, képességeit és feladatait veszi számba. Bár a legutóbbi Nemzeti Katonai Stratégiát 2012-ben alkották meg, Tóth Péter egy tanulmányában felhívja a figyelmet arra is, hogy: „...ha tehát elfogadjuk, hogy csak a legfontosabb kérdésekről születnek nemzeti stratégiák, akkor meg kell állapítanunk, hogy hazánkban a honvédelem kérdése 2009-ig, az első katonai stratégia elfogadásáig egészen biztosan nem tartozott a társadalmilag legfontosabbnak ítélt problémák közé. Ehhez hozzátehetjük – a katonai stratégia kidolgozását és elfogadtatását magára vállaló honvédelmi vezetés érdemeit hangsúlyozva –, hogy az ország katonai biztonságát a magyar politikai elit és a magyar társadalom valójában még napjainkban, Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának megszületését követően sem sorolja a legfontosabb kérdések közé.”⁸

Ezt a megállapítást egy korábbi összehasonlító közvélemény-kutatás eredménye is alátámasztja.⁹ Az azonos kérdésekből álló szondázást először a NATO-hoz történő csatlakozás évében, 1999-ben, másodjára pedig 2008-ban végezték el a szakemberek. A felmérések eredményei azt mutatták, hogy a magyar társadalom biztonságérzékelésének fókuszpontjában

⁶ Balogh István: Magyarország és a visegrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek. MKI-tanulmányok, T-2013/20. [http://kki.gov.hu/download/e/89/b0000/Tanulmanyok_2013_20_Magyarorsz%C3%A1g_%C3%A9s_a_visegr%C3%A1d%C3%A9s_biztons%C3%A1g%C3%A1r%C3%A1ny%C3%A1r%C3%A1ny%C3%A1r%C3%A1ny.pdf](http://kki.gov.hu/download/e/89/b0000/Tanulmanyok_2013_20_Magyarorsz%C3%A1g_%C3%A9s_a_visegr%C3%A1d%C3%A9s_biztons%C3%A1g%C3%A1r%C3%A1ny%C3%A1r%C3%A1ny%C3%A1r%C3%A1ny%C3%A1r%C3%A1ny.pdf) (Letöltés időpontja: 2016. 06. 05.)

⁷ A kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny 2012. évi 19. szám, 1379. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 06. 10.)

⁸ Tóth Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra. *Nemzet és Biztonság*, 2014/2., 5. www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=531 (Letöltés időpontja: 2016. 06. 10.)

⁹ Bővebben lásd Dr. Radványi Lajos – Dr. Vámosi Zoltán: A magyar lakosság biztonságfelfogásának változásai. (Egy összehasonlító közvélemény-kutatás tapasztalatai 1999–2008.) In: Dr. Vámosi Zoltán (szerk.): *Gondolatok és vélemények a biztonságunkról. (Egy konferencia és egy összehasonlító közvélemény-kutatás tanulságai.)* TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület, Budapest, 2008, 115–143.

elsődlegesen az anyagi biztonság, a létbiztonság, a megélhetés biztonsága állt. Fontossági sorrendben ezt követte a közbiztonság, a katonai biztonság, a környezeti biztonság, végül pedig a jogbiztonság területe.¹⁰ Érdekes tanulság, hogy közel 10 év távlatában a társadalom biztonságérzékelése minimális eltérést mutatott, amely azonban jelentős támpontot ad a számunkra annak továbbgondolásában, hogy hogyan, milyen elvek mentén érdemes megszervezni a honvédelem össztársadalmi pillérét.

A HADKÖTELEZETTSÉGTŐL AZ ÖNKÉNTESÉGIG

Magyarországon a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény 2005. január 1-jei hatálybalépése szüntette meg a békeidőszaki hadkötelezettség minden elemét. Ennek eredményeképpen békében megszűnt a határozott ideig tartó, kötelező sorkatonai szolgálat. Ezzel együtt megszűnt a békeidőszaki katonai nyilvántartási rendszer is, amely korábban a hadkötelezettség alapján szolgálatot teljesítők adatait kezelte.

A kötelező sorkatonai szolgálat békeidőben történő megszüntetése kiemelten nagy társadalmi támogatottságot élvezett. A rendszerváltozást követően több, a hadkötelezettséget ellenző civil szervezet alakult, valamint idővel a társadalom „passzív ellenállása” is érzékelhetővé vált: „a sorozáson valós és valótlan egészségi problémákkal jelentkezők száma nagymértékben megnövekedett, s a különböző jogcímenek be nem vonulókkal együtt a sorkatonai szolgálatot nem teljesítők – egyébként hadkötelesek – aránya 1998-ig elérte vagy meghaladta a 30–60%-ot”.¹¹

A sorozás békeidejű megszüntetésével a cél egy kis létszámú, magasan kvalifikált, önkéntesekből álló, professzionális haderő fenntartása és fejlesztése lett. Az önkéntes alapon történő haderőszervezés azonban új feladatokat jelentett a Magyar Honvédség tartalékos erőinek biztosítása területén is.

A tartalékos erők kialakítására vonatkozóan több kísérlet (Nemzetőrség, később Honi Gárda felállításának javaslata) történt, de ezek a felvetések végül nem valósultak meg.¹² Az önkéntes haderő létrehozásával egyidejűleg bevezették az önkéntes tartalékos rendszert, amelynek felülvizsgálatára 2008-ban¹³ került sor. A felülvizsgálat eredményeképp számos hiányosságra derült fény, többek között arra, hogy a tartalékos állomány sem létszám, sem kiképzettség szempontjából nem jelent komoly potenciált, továbbá hogy a társadalom tagjainak alacsony szolgálatvállalási hajlandósága mellett a munkaadói oldal sem érdekelt abban, hogy a munkavállalói önkéntes tartalékos szolgálatot vállaljanak.¹⁴ A felülvizsgálat végeredményeképpen az Országgyűlés számára is bizonyossá vált, hogy az önkéntes tartalékos rendszer megújításra szorul.

A 124/2008. (XII. 3.) OGY határozathoz kapcsolódóan dolgozták ki az 51/2009. (VI. 18.) OGY határozatot, amely a Magyar Honvédség engedélyezett létszámát mintegy 4000 tartalékossal növelte meg. A rendszer kiépítésére vonatkozóan a honvédelmi tárca évi

¹⁰ Uo. 127.

¹¹ Hülvely Lajos: A vegyes hadkiegészítési rendszertől az önkéntességig. In: A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 108.

¹² Bővebben lásd Kern Tamás: A Nemzetőrségtől az Önkéntes Tartalékos Rendszer reformjáig. Nemzet és Biztonság, III. évfolyam 2. szám, 2010. március, 75–84.

¹³ 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a08h0080.OGY> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 10.)

¹⁴ Vö.: Kern Tamás: i. m. 81.

400-400 fővel 10 év alatt tervezte feltölteni az akkor meghatározott 4000 fős keretet. A fejlesztési feladat időbeli elnyújtásának szakmai indoka a finanszírozás biztosíthatósága volt. A fejlesztés során a tárca nem tervezte az önkéntes tartalékos rendszerhez kapcsolódó törvényi háttér újraszabályozását, az önkéntes tartalékos rendszer rendeltetésének, és ehhez kapcsolódóan a tartalékos állomány kategóriák szerinti differenciálását. A rendszer működését a hatékonyabb toborzás, a katonai szervezetek fogadóképességének növelése útján kívánta biztosítani.

2011-ben az Országgyűlés megalkotta azt a jogszabályi háttérrel, aminek célja az önkéntes védelmi tartalékos állomány intenzív feltöltésének hatékony elősegítése volt. Az önkéntes védelmi tartalékos állományt a Honvédelmi Minisztérium Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt.-nél alkalmazásban álló, a honvédségi objektumok őrzéséért felelős fegyveres biztonsági őri állományából toborozták és képezték ki 2011 januárjától. A kezdeti sikerek után a honvédelmi tárca az Országgyűlés által engedélyezett 8000 fős¹⁵ önkéntes tartalékos keret teljes feltöltését lehetségesnek látta 2014 végéig.

2012-ben a jogszabály-módosítások révén megszűnt a kerkedvezményes nyugdíjazás, amit a fegyveres szervezetek tagjainak, illetve a kerkedvezményesen nyugdíjazott tagjainak esetében a szolgálati járandóság váltott fel, amely adóköteles lett. A szolgálati járandóság személyi jövedelemadó megfizetése alóli mentességét az önkéntes műveleti tartalékos szolgálat vállalása tette lehetővé. Ez természetesen azonnali, jelentős önkéntes tartalékos létszámot garantált, és biztosította az ún. járandóságos katonák szakértelmének rendszerbe történő visszahozását is. Ugyanakkor a rendszer továbbra is fejlesztésre szorul, hiszen ez csupán egyszeri megoldást jelentett a meglévő létszámhiány pótlására, és az évek múltán, a tényleges nyugdíjaskor elérése miatt csökkenő hatékonyság figyelhető meg.

A fentiek alapján tehát egyértelművé vált, hogy az önkéntes tartalékos rendszer további megújítása nem várható magára. A honvédelmi miniszter 2016 februárjában adott interjúja¹⁶ szerint az önkéntes tartalékos állomány létszáma 5370 fő volt, amelyből 3780 fő önkéntes műveleti tartalékos, 1590 fő pedig önkéntes védelmi tartalékos szolgálatot látott el. A 3780 fő önkéntes műveleti tartalékos közül 3100 fő részesült szolgálati járandóságban. A 45 év alatti önkéntes műveleti tartalékosok létszáma 515 fő volt, amely adat egyértelművé teszi, hogy néhány éven belül jelentős természetes kiáramlás következik majd be a nyugdíjkorhatár eléréseivel. Ennek megfelelően elodázhatatlan egy olyan rendszer kialakítása, amely a társadalom tagjainak, a munkavállalói és munkaadói oldal igényeihez egyaránt igazítva teszi lehetővé és elérhetővé az önkéntes tartalékos katonai szolgálatot.

Egy másik jelentős problémakörként jelenik meg, hogy az utoljára 2004-ben sorkatonai kiképzésben részesült férfilakosság legfiatalabb tagjai 10 éven belül elérik a potenciális hadkötelezettség felső korhatárát, amely jelenleg a 40. életév.¹⁷ Mindez azt is előrevetíti, hogy azok a férfiak, akik 2004 után töltötték be a 18. életévüket, és nem vállaltak hivatásos, szerződéses vagy önkéntes tartalékos katonai szolgálatot, gyakorlatilag semmilyen katonai előképzettséggel nem rendelkeznek. A honvédelmi törvény a Magyar Honvédség tartalé-

¹⁵ A 8000 fős létszámot tartalmazza a ma hatályos, a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról szóló 35/2013. (V. 16.) OGY határozat is.

¹⁶ Simicskó István: Valamennyi alakulatnál készen állnak a további tartalékos-kiképzésekre. Magyar Idők online, 2016. február 12. <http://magyaridok.hu/belfold/simicsko-valamennyi-alakulatnal-keszen-allnak-a-tovabbi-tartalekos-kikepzesekre-377188/> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 08.)

¹⁷ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

kos állományába ugyan az önkéntes művelési tartalékost, az önkéntes védelmi tartalékost, a kiképzett tartalékost és a potenciális hadkötelest sorolja, de a fentiek alapján jól látható, hogy az utóbbi két kategória kiképzettségi szintje az elkövetkező egy évtized távlatában mérve közelíti a nullához.

Természetesen mindez a nemzeti biztonság és a honvédelem szempontjából nem engedhető meg, ezért szükséges egy olyan, az önkéntesség bázisán létrehozott képesség kialakítása, amely valós nemzeti önvédelmi potenciált jelent.

ÖNKÉNTESÉG A HONVÉDELEM SZOLGÁLATÁBAN

A Magyar értelmező kéziszótár szerint önkéntes az, ami szabad elhatározásból történik.¹⁸

Az Önkéntes Központ Alapítvány internetes honlapján az önkéntességről a következőket írja: „az önkéntesség olyan tevékenység, melyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára, továbbá az önkéntes nem helyettesíti a fizetett munkaerőt. Az önkéntes nem elsősorban saját családjának segít, munkálkodása hozzáadott értéként jelenik meg a fogadó szervezet életében. A tevékenység megvalósulhat non-profit, civil szervezet, vagy állami intézmény, ritkább esetben for-profit szervezet (cégek, vállalkozások) keretein belül. Előnye, hogy elősegíti a társadalmi beilleszkedést, hozzájárul a szegénység, a kirekesztődés csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz. Az önkéntesség segít környezetünk és közösségünk jobbá tételében.”¹⁹

Egy 2004-ben készült felmérés alapján önkéntes tevékenységekkel a 14 éven felüli lakosság több mint egyharmada, közel 3,5 millió fő foglalkozott. „Az önkéntes tevékenységeket az állampolgárok családjukon és baráti kapcsolatukon kívül, magánszemélyek és intézmények javára végezték. Az önkéntesek által elvégzett munka mennyisége 10 év alatt több mint harmadával növekedett. A legtöbb önkéntes tevékenységet a lakóhelyi, települési segítségnyújtás (68%), a hivatalos ügy elintézése (41%), illetve a szociális, egészségügyi, művelődési területen tevékenykedő szervezetek segítése (21%) területeken végezték. Az önkéntesek életkora egyre alacsonyabb, ma már a középiskolások is vállalnak önkéntességet, csak az idős (különösen a nagyon idős) emberek körében válik ritkává a tevékenység. A legaktívabbak a 31–40 éves korosztályba tartozók.”²⁰

A honvédelem ügye szempontjából ezek az adatok jól hasznosíthatók, hiszen azt támasztják alá, hogy az önkéntesség már a professzionális haderőre történő áttérés időszakában is része volt a társadalom tagjai mindennapi életének, és különösen a fiatalabb generációk fogékonyak rá. Ugyancsak beszédes, hogy a legtöbb önkéntes segítséget már a felmérés időszakában is a lakóhelyhez kötődően nyújtották az emberek. Mindez összhangban van a korábban említett közvélemény-kutatások eredményeivel, amelyek szerint magyar lakosság számára a közvetlen lakókörnyezet biztonsága, a létbiztonság az elsődleges.

Mindazonáltal az önkéntes alapú haderő és az önkéntes tartalékos rendszer feltöltöttsége szempontjából a jelenlegi helyzet nem mutat megfelelő szintű önkéntességi hajlandóságot. A sajtóban 2016 elején megjelent adatok alapján a Magyar Honvédség mintegy hatezer fős létszámhiánnyal küzd. Szükséges tehát annak átgondolása, hogy miként, milyen formában

¹⁸ Juhász József et al.: Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, 2003, 1027.

¹⁹ <http://www.oka.hu/cikkek/mi-az-az-oenkentesség> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 10.)

²⁰ Uo.

biztosítható a folyamatos és megfelelő szintű feltöltöttség, a társadalom honvédelemben történő aktívabb bevonása.

HOGYAN TOVÁBB?

A fentieket figyelembe véve kirajzolódik egy, a jelenleginél árnyaltabb rendszer kialakításának szükségessége. 2016 tavaszán a miniszteri biztos által vezetett munkacsoport első állomásként arra a megállapításra jutott, hogy a „honvédelem nemzeti ügy” eszméjével azonosuló, az ország védelméért, az általános biztonsági szint növeléséért tenni tudó és akaró, ezért akár személyes szolgálatot is vállalni kész, modul rendszerben felkészített, alapvető honvédelmi ismeretekkel rendelkező nagykorú magyar állampolgárok közösségének megszervezésével egy olyan, a társadalom széles rétegét átfogó, tágabb értelemben vett honvédelmi feladatokat ellátó, földrajzi (járási) alapon megszervezett, az önkéntesség elve alapján működő nemzeti önvédelmi szervezet létrehozása lehet a cél, amely:

- központi szakmai irányítás mellett, gyorsan és rugalmasan (a veszély mértékéhez igazodóan) képes a területi (megyei), helyi (járási) vagy települési szinten jelentkező honvédelmi feladatok támogatására, részbeni ellátására;
- a széles körű társadalmi és szakmai reprezentációnak köszönhetően folyamatosan alkalmazkodni tud a biztonsági környezet változásaihoz;
- erőforrásai révén hatékony választ tud adni napjaink komplex biztonsági fenyegetéseivel szemben;
- szervezettsége és felkészítettsége alapján összekötő szerepet tölt be a professzionális hadsereg és a polgárok közössége között;
- a honvédelem strukturális elemeként, erőforrásaival hozzájárul az ország integrált védelmi rendszerének szükséges és fenntartható működtetéséhez béke- és egyes különleges jogrendi időszakokban;
- a fenntarthatóság és a hatékonyság követelményeinek megfelelően képes a reális védelmi szükségletek koordinált biztosítására és támogatására;
- az állam által létrehozott védelmi szervezetrendszer megerősítése, és az általa ellátandó feladatoknak a kiegészítése érdekében rendelkezik olyan képességekkel, amelyek az érintett katonai, rendvédelmi vagy polgári védelmi erők számára – elsősorban a személyi állomány korlátozott létszáma, leterheltsége vagy más okból adódó szükségessége miatt – nem állnak rendelkezésre, de amely képességekkel a mindennapi ember általában rendelkezik vagy gyors, célirányos felkészítés után megszerezhet;
- képes olyan biztonsági fenyegetést jelentő, de – súlyosságukat vagy területi kiterjedésüket tekintve – „küszöb alatti” helyzetekre reagálni, amikor a különleges jogrend kihirdetése és ezzel együtt a Magyar Honvédség alkalmazása vagy felhasználása még nem indokolt, illetve amikor a Magyar Honvédség alkalmazásának valószínűsége már körvonalazódik, a szükséges erők felvonulása, áttelepítése azonban időt vesz igénybe.

A szervezet tevékenységében, feladatai között elsődlegesen nem a katonai jelleg dominálna, hanem az ország védelmi, ellenálló képességének megerősítése mindenféle külső biztonsági fenyegetéssel szemben, a katonai és rendvédelmi erők műveleti hatékonyságának előmozdítása, a feladat-végrehajtás eredményességének fokozása. Jóllehet a szervezet földrajzi alapon (járásonként) szerveződné, és alkalmazására az adott földrajzi területen kerülhetne sor, a járási szervezeteknek nem a hagyományosan elfogadott területvédelem a feladata. Erre sem felszereltsége, sem személyi állománya, sem annak felkészítettsége nem tenné alkalmassá.

A Hadtudományi lexikon szerint a területvédelem „hadászati kategória, tartalma általánosan az ország valamely körzetében lévő fontosabb katonai és polgári objektumok őrzése-védelme és az ott lévők élet- és munkafeltételeinek biztosítása. E feladatokat már az első és a második világháború alatt a mozgósítás keretében külön erre a célra létesített területvédelmi csapatok látták el, amikor a reguláris erők elhagyták békebeli körleteiket. [...] A területvédelmi csapatok hátszágai területvédelmi feladatokat végrehajtó katonai szervezetek. Rendeltetésük: a sugárfigyelő és -jelző rendszer működtetése; részükre meghatározott katonai és polgári objektumok fegyveres védelme; légideszant-felderítés, az ellenük való harc; a terroristák és a felderítő-diverzans csoportok elleni küzdelem; a főbb közlekedési útvonalak harcbiztosítása és forgalomszabályozása; közreműködés az ország belső rendjének fenntartásában, a lakosság védelmében és az anyagi javak megóvásában, az ellenség okozta károk csökkentésében és a következmények felszámolásában. Szükség esetén a területvédelmi csapatok feladata: részvétel a lakosság túléléséhez szükséges feladatok biztosításában, a termelési, szállítási, szolgáltatási stb. feladatok megoldásában, a polgári védelem erőivel együttműködve. A területvédelmi csapatok békében rendszerint csak keretállománnyal, háborúban teljes állományra feltöltve működnek. A területvédelmi csapatok tartozhatnak szakcsapatként a szárazföldi haderő kötelékébe, de a fegyveres erők egyik nemét (elkülönült részét) is képezhetik.”²¹

Mindez nem zárja ki, hogy az új értelmezés szerinti területvédelem körébe tartozó bizonyos részfeladatok ellátásában a kialakítandó szervezet részt vegyen, vagy annak végrehajtását hatékonyan segítse.

Területvédelem alatt ma már nem valami összefüggő, egységes szerkezetű, katonai védelmen alapuló területbirtoklást, hanem az ország területi egységeiként eltérő, de összességében az ország egészét érintő, különböző kockázati tényezők elleni komplex védelem képességét értjük.²² Kiemelten ezen kockázatok közé tartoznak azok, amelyek végső soron nem zárhatók ki sehol, tehát amelyek vonatkozásában nincsenek az országnak abszolút értelemben vett kockázatmentes területei (l. katasztrófák elleni védelem, a létfontosságú infrastruktúra védelme, illegális migráció elleni védekezés stb.). Területvédelmi erőknek napjainkban az ország komplex rendszerét alkotó és működtető védelmi erők azon elemeit tekintjük, amelyek alaprendeltetésük szerinti feladataikat az állandó diszlokációjukhoz tartozó működési területen (területi egységeken) végzik.

A területvédelmi képesség létrehozása mellett szükségesnek mutatkozik a szélesebb körű társadalmi bázis kialakítása, kiemelten az ifjúság honvédelem ügye iránti fogékonyságának és elköteleződésének a kialakítása és fejlesztése. E tekintetben a hazai történelmi példák mellett a jelenleg is működő külföldi minták (brit kadétrendszer, francia katonai ifjúsági szövetség) állnak rendelkezésre, amelyek egyes elemei alapul szolgálhatnak egy hazai „kadétprogram” kialakításához. A „kadétprogram” lényege, hogy a középiskolás-korú fiatalok számára, szervezett formában lehetőséget biztosítson a honvédelemhez kötődő elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátítására, amely a szellemi és a fizikai fejlődést egyaránt elősegíti, ezáltal hozzájáruljon a felnőtt életben történő sikeresebb helytálláshoz, a közösség iránti felelősségérzet kialakulásához és elmélyüléséhez.

²¹ Hadtudományi lexikon I. M–ZS (főszerk.: Szabó József). Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 1325.

²² Vö. Urbán Lajos: A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2010, 58.

A fentiekben felvázolt szervezeti elképzelések vonatkozásában számos nemzetközi példa áll rendelkezésre, azonban ezek bővebb ismertetése, csakúgy, mint a jövőben kialakítható szervezetek részleteinek kidolgozása, már egy következő tanulmány részét képezik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV
- 35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a13h0035.OGY>
- 7/2016. (II. 25.) HM utasítás miniszteri biztos kinevezéséről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A16U0007.HM×hift=ffffff4&txrefere=00000001.TXT
- 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a08h0080.OGY>
- A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2012. évi 19. szám. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf
- Balogh István: *Magyarország és a visegrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek*. MKI-tanulmányok, T-2013/20. kki.gov.hu/download/e/.../Tanulmányok_2013_20_Magyarország_és_a_visegrá_.pdf
- Hülvely Lajos: *A vegyes hadkiegészítési rendszertől az önkéntességig*. In: Dr. Isaszegi János et al.: *A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Juhász József et al.: *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, 2003.
- Kern Tamás: *A Nemzetőrségtől az Önkéntes Tartalékos Rendszer reformjáig*. Nemzet és Biztonság, 2010. március.
- Dr. Radványi Lajos – Dr. Vámosi Zoltán: *A magyar lakosság biztonságfelfogásának változásai. (Egy összehasonlító közvélemény-kutatás tapasztalatai 1999–2008.)* In: Dr. Vámosi Zoltán (szerk.): *Gondolatok és vélemények a biztonságunkról. (Egy konferencia és egy összehasonlító közvélemény-kutatás tanulságai.)* TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület, Budapest, 2008.
- Simicskó István: *Valamennyi alakulatnál készen állnak a további tartalékos-kiképzésekre*. Magyar Idők online, 2016. február 12. <http://magyaridok.hu/belfold/simicsko-valamennyi-alakulatnal-készen-allnak-a-további-tartalekos-kikepzesekre-377188/>
- Szabó József (főszerk.): *Hadtudományi lexikon*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- Tálás Péter: *A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra*. Nemzet és Biztonság, 2014/2. szám. www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=531
- Tálás Péter: *Negyedszázad magyar haderőreform kísérleteinek vizsgálódási kereteiről*. In: Berzsenyi Dániel et al.: *Magyar biztonságpolitika, 1989–2014. Tanulmányok*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.
- Urbán Lajos: *A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben*. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2010.
- <http://www.oka.hu/cikkek/mi-az-az-oenkentesseg>

Harai Dénes ny. ezredes:

ÉRTÉKEK A SZOLGÁLATBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: *A Magyar Hadtudományi Társaság Haditechnikai és Humánerőforrás-fejlesztési Szakosztályai, a társaság központi rendezvényeként, együttműködő szervezetek közreműködésével 2016. november 4-én konferenciát tartottak „Humánerőforrások és a technikai, technológiai fejlődés kihívásai a honvédségben” címmel. A szerző tanulmányában a tanácskozás kapcsán megfogalmazódott gondolatait adja közre.*

KULCSSZAVAK: *technika, technikai kultúra, technokrácia, érték, értékcsoport, képesség, szakértelmiség*

BEVEZETŐ

Ilyen jelentős és komplex témát akkor tűznek napirendre tudományos konferencián, amikor: (a) a társadalomban kulturális-szellemi robbanás körvonalazódik; vagy (b) kialakul a konfliktusok valamilyen addig nem tapasztalt új alakzata; esetleg (c) a társadalom átalakulása miatt az intézményeknek legitimációra van szüksége; valamint (d) olyan dilemmák mutatkoznak, melyek a politika és a honvédelem viszonyát érintik. Napjainkban egyik fenti motívum sincs jelen, ugyanakkor elmondható, hogy korunkban a konfliktusoknak egy új síkja alakult ki, mégpedig a globalitás és a csoportkohézió konfliktusa. Jellemzői: a korábbi emberi kötelékek, a kooperációs készség, a közszolgálat, a csoportszolidaritás megbomlása; a lojalitás s a hazaszeretet zavarai; a személyes felelősség hiánya. A hadseregek működése igényli a szilárd azonosságtudattal szolgáló hivatásos katonákat, a stabil értékeket, a kiszámítható viszonyokat. Az archaikus katonai értékek legszűkebb köre évszázadok óta alig, vagy egyáltalán nem változott, gondoljunk közülük a bátorságra, mely a konferencián Boda Mihály előadásában is újabb megerősítést kapott. A katonai értékek átrendeződése a történelemben eddig is nagy utat tett meg, csak az elmúlt negyedszázadban számos módosulás történt (melyeket magunk is megtapasztaltunk), gondoljunk a „struggle for...” nyers darwini szellemének katonai átváltozására a „partnership for...” J. P. Lewis-i szellemévé, mely nem volt egyszerű folyamat. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem nem „szabadon lebegő” értelmiségieket készít fel, akik gyakran a fogalmak hálójában vergődnek, hanem szakértelmiségieket, akik a közigazgatásban, a honvédségnél, a rendvédelmi területen egyaránt felelősen töltik be hivatásukat, teljesítik szolgálati feladataikat, működtetik a társadalom igen fontos nagy rendszereit.

Miért célszerű akkor mégis foglalkozni az értékekkel, különösen a technika vonatkozásában? – kérdezhetné a tisztelt olvasó. Már Martin Heidegger jelezte egyik interjújában (*Der Spiegel*, 1966), hogy a hagyományos társadalmaknak gondot okoz a korszerű technika, s ezt több területen tapasztaljuk. Más vonatkozásban egyre nagyobb szükség van arra, hogy a honvédség értékei összhangban legyenek a társadalom változó kulturális, politikai, gazdasági értékeivel. A technika lényege nem technikai – írta Heidegger; s lehet ezt hangsúlyozni akkor is, amikor a technika – különösen a haditechnika – az ipari hadviselés korában, 1914-től a nagy tudományos-technikai felfedezésekkel új minőségi szintekre emelkedett. Harcban mind a csapatok, mind az egyedi katonák reakcióideje, és pusztítóképesége technika- és

technológiafüggő is. Szükség van a gyakorlati eredményesség igényére, mert a technikai kultúra kemény gondolkodásra, nagyobb összeszedettségre és önfegyelemre, fejlett szociális ösztönre épül. A technikai kultúra a modern társadalomban szervezőerőként van jelen.

E MEGHATÁROZÓ TERÜLETEN KIBONTAKOZÓ TENDENCIÁK

(a) A minőségben új technikák, technikai rendszerek világviszonylatban nagyságrendekkel nem növelik a biztonságot, ennek oka lehet, hogy a reakcióidő nemcsak a technikai rendszerekhez kötődik, hanem a döntés gyorsaságához is; másik oka, hogy ezeknek az elektronizált, digitalizált rendszereknek a vezérlése sebezhető.

(b) A technikai rendszerek a civil szektorban is elemeire bontották (operacionalizálták) a feladatokat, ami a foglalkoztatottak létszámának csökkentéséhez, valamint a szakértők differenciálódásához – a technokrata réteg kialakulásához – vezetett. Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor egyik alapmunkájukban Daniel Bellre utalnak,¹ aki kiemelte a változások paradigmáját: (1) a menedzserek megjelenése és kulcsszerepbe emelkedése a szervezetek kontrolljában; (2) egy új technikai szakértelmiségi réteg elterjedése; (3) a technokrácia megjelenése (és egyre nagyobb jelentősége a társadalomban). Mindezek azt jelentik, fejt ki Bell, hogy: a technológia az életszínvonal-emelkedés motorja lett, a javak egyre bővülő termelése és a költségek csökkentése révén; létrehozott egy új gondolkodásmódot, ami a racionalitás újradefiniálását igényli; mindennek a következménye az oktatás átalakulása, amelyben a spekuláció és a hagyomány korábbi túlsúlyával szemben a matematizálható elemek kerülnek előtérbe; a fejlődés a szállítás és a kommunikáció forradalmát is elindította. A technokrata gondolkodás a természettudományos–műszaki–technikai tudományok eredményeit, a legújabb generációs magas technikát, valamint a telekommunikációt tekinti alapjának.

(c) A technikai rendszerek egyre szervezettebb kapcsolatban vannak, nemcsak a gazdasági-politikai, rendvédelmi, hanem a katonai stratégiával (telekommunikációs rendszerek, csapásmérő erők stb.), valamint a vezetéssel-irányítással. „...a pusztán technikai mozzanatok feltételektől függő javakként foghatóak fel, és ezért egyedül akkor járunk el helyesen, ha gondolunk rá, hogy egy olyan eszközzel van ez esetben szó, amelynek értéke annak a célnak az értékétől függ, amelyet szolgál.”²

(d) Kedvezőtlen folyamatnak ítélnélhetjük meg, hogy a tudományos-technikai haladás, különösen a telekommunikáció következtében bizonyos csoportoknak – saját érdekeiknek megfelelően – „szenvédélyévé vált az emberi tudat vezérlése”.

A soktényezős folyamatból kiemelem az oktatást-kutatást, mely az emberi létezés szerves kódjává vált. Megjegyzem, hogy már az első Nagy Háborút lezáró békediktátum különösen Németország vonatkozásában jelezte, hogy a katonai oktatás mindig kényes kérdés marad, mert nemcsak a német vezérkar, hanem a katonai oktatás felszámolását is előírta.

A vizsgált mezők centruma: a tudás. A tudás önmagában is igen összetett jelenség, az archaizmusoktól, a modern elektronizált készségekig, kompetenciáig mindent magában foglal. A megcélzott fejlettebb szinthez, a minőségi tudások, a javuló feltételek, valamint az új szemléletű, akcióképes vezetés összhangja kell. Egy technikai-technológiai robbanás is mindig leértékeli, ezáltal válságba sodorja az oktatási rendszer egészét, még a fejlett országokban is, amelynek hatására megkopik az innovatív szándék, feléled a korrupció, nő a

¹ Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: A „szellemi termelési mód”. Kossuth Kiadó, 2013, 71.

² Heinrich Rickert: A filozófia alapproblémái. Módszertan-ontológia-antropológia. Európa Könyvkiadó, 1987, 205.

szakértelem kivándorlása. Válsághelyzetek lehetnek, de nem mindegy, hogy a reakciókészség mennyit késik. Az egyedi ember életidejével való gazdálkodás hatékonyabb oktatási rendszert (is) kíván. E területen is kellene új eredmények, amire ráakódhat a fejlettebb tudás. Napjainkban már a közismereti tárgyak is tudományalapúak!

A Magyar Honvédségnél is egy fiatal katona szakértelmiséginek napi munkaeszközüvé vált a laptop, az okostelefon, valamint az online szakmai folyóiratok, adatbázisok (Honvédségi Szemle stb.) használata, magyar és angol nyelven egyaránt.

A konferencia plenáris előadásai közül részletesebben foglalkozom Benkő Tibor vezérezredes előadásával. A vezérkarfőnök hangsúlyozta a fiatal katona szakértelmiség olyan értékeit, mint a lojalitás, szakmai elkötelezettség, a folyamatos alkalmazkodás. Hozzátette, hogy a jelzett korszerű eszközöknek csak a napi intenzív használata növeli a tisztai állomány kvalifikációját. Mindezt észre kellene venni azoknak a volt katonáknak is, akik a jelenkorunk feladataiban helytálló katonákat kritizálják. A katonai hivatás, mint minden más hivatás is odaadást, szakértelmet, alkotást, felelősséget, a munka büszke örömét jelenti, s mindez a hivatástiszteletre mint értékre épül. Minél inkább visszafelé megyünk a történelemben, annál inkább katonai jellegű a társadalmi keret, katonai jellegűek az értékek. Ez nem jelenti azt, hogy az önállóság (autonómia) nem érték a hadseregben, mert amikor egy-egy kis alegységnek kell végrehajtania gyorsan változó helyzetekben fontos katonai feladatot, akkor ezt személyi autonómia nélkül nem tehetné meg sem a kommandó parancsnoka, sem annak tagjai. Más vonatkozásban a Kárpát-medencében is látjuk, hogy a nemzeti kisebbségeknek milyen nélkülözhetetlen az autonómia, életük szabályozása és kultúrájuk fenntartása szempontjából (Erdély, Vajdaság stb.). A katonai értékekkel kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy azok nem forradalmi értékek!

Benkő vezérezredes kiemelte, hogy a parancsnoki funkció igényli a vezetésre alkalmas személyt, a csapat egyben tartását, teljesítményének motivációját. A parancsnok legyen szigorú, követelménytámasztó, következetes, példamutató, valamint emberséges – fogalmazta meg. Hangsúlyozta, hogy a felelősség szempontjából azonosságokról van szó, párhuzamba állítva egy csapásmérő vadászpilóta felelősségét azzal a főszakácséval, aki 3500 katona és polgári alkalmazottra főz, biztosítva megfelelő hadrafoghatóságukat. A példával egyben érzékeltette is, hogy a haderőben mindenki fontos a maga munkakörében. Az értékek csak a professzionális hadseregben tesznek szert jelentőségre mint a viselkedés szabályozásának összetevői. Egy professzionális hadsereg individuumokból áll, nem arc és név nélküli katonatömegből. Az értékeknek csak ebben az összefüggésben van jelentése a katona számára is. Amikor az egyetemen a tisztjelölt hallgatóktól azt kérdezem pedagógiai konzultáción – Paul Valéry (1871–1945) francia író nyomán –, hogy mi teszi őket önmagukká?, akkor pontosan utalnak olyan érték szempontokra, érték tömbökre, mint: a szülőhely („dunántúli vagyok” stb.); a család („nagy családban nőttem fel”, „családcentrikus vagyok”, ami a katonanők éntudatának szerves része); a haza („szeretem a hazámat”); az életértékek közül a sportra; a célértékek közül arra, hogy „jó tiszt akarok lenni” vagy „szeretem a kihívásokat”; valamint a kulturális értékek közül már többen utalnak arra is, hogy „katolikus”, „református” vagyok.

Az értékek választását befolyásolni leginkább az érdek képes, s ennek nemcsak mechanizmusát, hanem hatását tapasztalhatjuk magunkon is, adott helyzetekben. „Az egyén hatalmának helyettesítése a közösséggel, ez a döntő kulturális lépés”³ – írja I. Wallerstein.

³ Immanuel Wallerstein: A társadalomtudomány és a mai társadalom – a racionalitás eltűnő garanciái. Esély, 6. szám, 16. Az eredeti szöveg az International Sociology 1996. március 11-i számában jelent meg, 7–25.

Ez a történelmi változáspont is a hadseregekben alakult ki a kezdeti időkben, s megteremtődtek olyan értékei, mint a kötelesség, az alkalmazkodás, engedelmesség. Ezzel összhangban az előadók közül esőként hangsúlyozta Benkő vezérezredes az érdekek és az értékek kapcsolatát, ami nélkül nincs korszerű értékszemlélet sem. A hadseregeket az egyéni érdek alárendelése jellemzi a közös céloknak, szükségleteknek, mert csak így lehet hatékony – emelte ki.

Megjegyzem, ebből keletkezik etikai-érzelem is, melynek jelentősége megnőhet olyan feszültségidőszakokban, amikor az etikai értékek alárendelődhetnek az indulatnak. A háborúban vannak időszakok, amikor az emberi hierarchiák – (humánus) értékek, (élet)érdekek, szükségletek – átrendeződnek, vagy amikor teljesen átfordulnak. Szorosan összefügg az érték és az értékelés is. Érzékenyek-e az értékekre a tisztjelöltek? A kérdésre választ kaphatunk, ha számba vesszük a (teljesítmény)értékelésekre adott reflexióikat; azt, hogy mennyire fontosnak tartják még az árnyalatokat is. Ezért a képzésben ráirányítjuk a figyelmet, hogy tisztként, a beosztottak értékelésekor, megalapozottan ítéljék meg mind a szellemi, mind a viselkedésbeli jellemzőket, ösztönözve a személyiséget a szükséges korrekciókra.

A vezérkar főnök jelzett olyan fejlesztési orientációs zavarokat is, mint a NATO esetében a „könnyű” és a „nehéz” fegyverzettel kapcsolatos koncepcióváltás az új évezred elején. A magyar költségvetés nem teszi lehetővé, hogy az ilyen gyors változásokat követni tudjuk, de nem is szükséges egyik szélsőségből a másikba esni, érzékletes megfogalmazásában: „hol a ló egyik oldalán voltunk, hol a másikon, de a lovon csak ritkán.” Hozzátehetjük, hogy a hadseregben mindig döntő feladat a meglévő rendszerek működésének fenntartása, mert ez a garanciája a rendeltetésből adódó megfelelésnek. Úgy gondolom, minél inkább visszafelé megyünk a történelemben, annál inkább „katonai jellegűek” a társadalmi keretek, valamint az értékek. Ez nem jelenti azonban azt, hogy minél előrébb jövünk az időben, közelítve napjainkhoz, ezek az értékek puhulnának, vagy elfogadható lenne felpuhításuk. Amennyiben spekulatív módon közelítünk az értékekhez, akkor előfordulhat, hogy hamis előfeltevésekből indulunk ki. A történelemben egy-egy új intézmény létrejötte növelhette ugyan a társadalmak szervezeti integráltságát, de nem valószínű, hogy szellemi integráltságát is fokozta volna. A társadalmi átalakulások már több mint egy évszázada ugyanazokat az ideológiai, jogi, szociális konfliktusokat hordozzák magukban, csak eltérő arányban és összetettségben. Az eltérő rasszoknak eltérő kultúrája van, s abban igen eltérőek lehetnek az értékek is, mint ezt láthatjuk egyes európai országokban kialakult arab gettók vagy párhuzamos társadalmak esetében. Az eltérő kultúrkörökben az eltérő értékek kialakulása nem spontán folyamatok eredménye.

Az érték elveszítheti hatását, ha kiüresedik. Mondhatjuk, hogy a nyilvánosság érték. Demokratikus társadalomban azonban csak akkor van értelme beszélni a nyilvánosság erejéről, ha a polgárok bíznak a nyilvánosságban megjelenő „szellemi termelők termelőképességében” – s ez nincs mindig így! Nem lehet hatékony társadalmat építeni korlátlan spekulációkra épülő morális taktikázással – amit amerikai eufemizmussal hívhatunk „policynek” is. Sokszor energiájukat vesztett kliséket erőltetnek a gondolkodásra vágyó fiatalokra, holott – különösen a felsőoktatásban – konzultatív módon kellene egy-egy témáról a tanárnak és a hallgatónak együtt gondolkodni. Heidegger megfogalmazása szerint az egyetemek jó helyek arra, hogy a hallgatók – gyakran tanári vezetéssel – elmenjenek a gondolkodás mellett.⁴

Kiindulva abból, hogy a katonai gondolkodás a tetteket szolgálja, mert ebben áll felelősége – és nemcsak a felkészítésben és más szolgálati feladatokban, de a társadalmi világhoz

⁴ Martin Heidegger: Mit hívunk gondolkodásnak? Gond-Cura Alapítvány, 2009, 28.

való viszonyban is –, ezért négy, egymással összefüggő területet kell kiemelnünk: a tudást, a képességet, az értékeket, valamint a motivációt. A képességszempontok lehetnek modellszerűek, illetve funkcióhoz illeszkedők (animáló, közlő, serkentő, tanácsadó, harcvezető, menedzser, bürokrata stb.). Gondoljunk a szelekciós képességre: például amikor a parancsnok egy listát állít össze a nehezen kezelhető embertípusokról, azonnal azt kell belőle érzékelnie, hogy melyik típust nem viheti magával egy adott katonai feladatra, egy-egy bevetésre stb. Azokat a képességszempontokat, amelyekkel egy parancsnok sikeres lehet, már az első világháborúban is törekedtek kiválasztani, s a vezetés benső elveiket határozták meg, így az intelligenciát, a szakszerű kiképzést, a céltudatos vezetést, valamint az igazságba vetett hitet. A katonák szempontjából a jelzett időszakában is fontos jellemzőnek tartották az érzékenységet (sensitivity), az értékeket (values), valamint a gyakorlati képességeket (skills). A jelzett faktoroknak szoros összefüggésben (korrelációban) kell lenniük! A katonák értékei – mint az értékek általában – elvi elsőbbségeket (preferenciákat) hordoznak. Különösen a szakmai értékek – gondoljunk a felelősségre – fő jellemzője, hogy a külsődleges, előírt felelősség a szolgálati évtizedek alatt érik belső értékévé, a katonák és a haditechnika alkalmazásával kapcsolatos elkötelezettséggé (megjegyzem, ez nem jelenti azt, hogy a képzés éve alatt, már a tisztjelölteknel ne körvonalazódna kezdeti felelősségtudat). A képességszempontoknak azonban meghatározóbb jelentősége van, a katona számára érzékileg is jelenlévőbbek és jobban kidolgozottak, mert velük sikeres lehet mind a parancsnok, mind a katona. Gondoljunk olyan szakmai értékcsoportokra, mint: kommunikációs, ellenőrző-felügyelő, oktató-tanácsadó, felkészítő, technikai (korszerű fegyverrendszerek használata stb.), logisztikai, informatikai (számítástechnikai), tervező, szervező, vezető.

A vezérkarfőnök hangsúlyozta, hogy a honvédség átfogó fejlesztéséről a honvédelmi miniszter tesz majd bejelentést, de néhány kiemelt területet maga is megnevezett, melyek a következő évtizedekben részei lesznek a honvédelem és haderő modernizációjának. Ezek: az oktatás-felkészítés, a szállító-légi szállító, valamint a tűztámogató képesség, a tartalékos rendszer, a honvédelmi érdekű sport, valamint a katonai rendészet újragondolása, szervezeti-technikai fejlesztése.

RÖVIDEN A PLENÁRIS ELŐADÁSOKRÓL

A nyitó előadó, *Himmer Péter* főiskolai tanár, egyetemi docens, a Hadtörténelem, Filozófia és Kultúrtörténet Tanszék oktatója referátumában a katonai értékrend mai tartalmáról beszélt. Észre kell vennünk – mondta –, hogy a katona fogalma korunkban jelentősen átalakult: mind kevésbé jelenti a harctéren küzdő hős vitézt, s mind gyakrabban valamely modern technika kezelőjét. Előadásában felvetette, hogy adósak vagyunk a huszadik század jelentősebb korszakaiban rögzült katonai értékek transzplantációjával, de éppígy a jelenkori társadalmi folyamatok érték szempontú vizsgálatával is. Remélhetőleg új értékeket hoz majd felszínre a megváltozott nemzetközi környezet, a missziós szolgálat, így lehetségessé válik a modern önkéntes haderő új értékrendjének mind tartalmasabb feltárása. Felhívta a figyelmet egy ezzel kapcsolatos módszertani problémára, amely mindenekelett a tisztképzés során jelentkezik: vajon akkor leszünk-e eredményesebbek, ha kész, kidolgozott értékrendre orientáljuk fiataljainkat a képzés során, vagy inkább akkor, ha morális készségeiket, értékelő képességüket gyarapítjuk?

Takács Attila dandártábornok, az MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság parancsnoka hangsúlyozta: katonai szempontból a rend és az értékek kapcsolata sem mellőzhető, a felkészítésnek, a katonai tudásnak is az előrelátást kell szolgálnia. Kiemelte,

hogy a katonai gondolkodás sem maradhat lineáris egy digitális, elektronizált, telekommunikációs világban: szervezetekben, dinamikákban, viszonyokban összetettebb gondolkodás szükséges. Előadásában foglalkozott a leadership, valamint a menedzser vezetői felfogással, kiemelve az első kompetenciáit (félkészítő, fejlesztő, kommunikációs stb.). Beszélt arról is, hogy a parancsadás stílusát egy professzionális haderőben több tekintetben meghatározza a parancsot adó és a parancsot vevő közötti viszony. A helyzet bonyolultságára utalva említette Váci Mihály verssorát: „*S csak az hívjon magával, / aki vezetni mer!*”

Törő Lajos ny. alezredes a hivatást is jelentő foglalkozások érdemi felértékelődéséről szólt, a szakmai hozzáértés mellett középponti kategóriává emelve a felelősségtudatot. A továbbiakban foglalkozott a katonai hivatás speciális értékeivel és összetevőivel, hangsúlyozva, hogy a legpusztítóbb eszközök feletti rendelkezés a katonai hivatástól a legmagasabb rendű felelősséget követeli meg. Az oktatást említve, hangsúlyt kapott az a felismerés, hogy az etikai ismeretek pótolhatatlan eszközt jelentenek a hivatástudat morális megalapozásában. Elemzően foglalkozott olyan erényekkel, mint a hazaszeretet, a felelősség, a bátorság, a tekintély, a személyes példamutatás, melyek kiegészülve a Magyar Honvédség NATO-kötelezettségéből adódó specifikus tennivalókkal elengedhetetlenek a nemzetközi missziókban és a multikulturális környezetekben végrehajtandó feladatoknál.

Boda Mihály, „Idejétmúlt erény-e a bátorság?” című előadásában⁵ a bátorság kortárs értelmezéséről beszélt. Az új értelmezést az teszi indokolttá, hogy bizonyos harcjelzésekben a katonák a harcstílustól távol maradva és ezért személyüket teljes fizikai biztonságban tudva is részt vehetnek. Például a dróntámadásokban a drónokat vezérlő katonák úgy képesek csapást mérni az ellenségre, hogy maguk akár több ezer kilométerre tartózkodnak a harcstílustól, és ezért nem kell attól tartaniuk, hogy az ellenség fizikai kárt tehet bennük. A fizikai veszély teljes hiánya azonban nem összeegyeztethető a bátorság hagyományos felfogásával, a vitészséggel, amelynek lényege, hogy a katonák a veszélyes helyzetből fakadó félelmüket legyőzve vagy uralva, bátran helytállnak a harcstíluson. Boda értelmezése szerint a dróntámadást vezérlő katonák bátorsága nem fizikai bátorság, hanem a morális bátorság egy, már Clausewitz által is leírt formája. Ebben a helyzetben a katonai bátorság nem a veszélyes helyzet okozta félelem legyőzésében vagy uralásában áll, hanem a döntési helyzetet és a döntéstől a cselekvésig terjedő időszakot jellemző kétely legyőzésében és uralásában. Hozzátehetjük, hogy a bátorság mindig kockázatvállalást is jelent, így a kockázat mértéke ad értéket a bátorságnak különleges helyzetekben.

Ráth Tamás ny. ezredes, „Gondolatok villanófényben – 2030” című előadásában kiemelte, hogy a hadviselésben az új eljárások az alábbi jellemzőkkel bírnak: a nagy tömegű szárazföldi erők helyett új harcászati eljárások; kisebb erők viszonylag többfajta műveleti képességgel; jelentősen nagyobb mobilitás; nagyobb pusztító erő; ehhez a technológiai eredmények alkalmazása szükséges; a CI4 átfórmálja a harcászati tevékenységeket. Nem veszünk tudomást az időtényezőről. Az einsteini időszemléletben nem a „van”, hanem a folyamatosan történés dominál, vagyis a fejlődés nem áll meg. Mi pedig csak a mával foglalkozunk, pedig a jövőt kell megcéloznunk, mégpedig új szemlélettel. A tudományos gondolkodás, a nemzetközi technológiai fejlődési trendek adnak majd kiindulást a hazai haditechnikai kutatás-fejlesztéshez. Miért kell nekünk a K+F? – tette fel a kérdést. Mert ez ad bekapcsolódási lehetőséget a nemzetközi folyamatokba, e nélkül nem tudunk fejlődni és nem leszünk képesek a haditechnikai eszközöket, rendszereket optimálisan alkalmazni az

⁵ Lásd Boda Mihály: „Bátorság és távolság”. Kéziratban.

adott körülmények között. De a külföldről beszerzett eszközök későbbi korszerűsítéséhez szükséges hozzáadott értéket sem fogjuk tudni biztosítani. Csak a tudomány legújabb eredményeinek felhasználásával lehet a jövő haderejét kialakítani. Ami ma van, az 2030-ra már a múlt lesz. Kollektív kreativitás és innováció szükséges, melyhez a magyar tudomány és a nemzetközi kapcsolódás ad megfelelő alapot. A haditechnikai kutatás-fejlesztéshez szorosan kapcsolódik a hadiipar kérdése, amely időről időre felvetődik. Ha nincs hadiipar, akkor nem valósul meg az innováció, tehát nem valósul meg technológizált, gyártható állapotában a K+F eredménye. A haderő nem tudja rendszeresíteni, ezért nem lesz referencia, így nem adható el a nemzetközi piacon, tehát halvány esélye sincs annak, hogy a K+F költségek jelentős része megtérül.

ÖSSZEGRZÉS

A hadtudomány klasszikus felfogása szerint „A háborúnak szabályai vannak, s ezek adják a háború tudományos jellegét” – írta La Bruyère⁶ (1645–1696) francia esszéista; ezt az összefüggést jelentősen differenciálta az utóbbi évszázadunk, s annak is technikai tartalma. E rendszer széles spektrumot foglal magában az állatvilág működésének megfigyeléséből adódó szabályoktól kezdve a szárazföldi, tengeri, légi, valamint kozmikus hadviselés szabályain keresztül át a védelmi rendszabályokig, illetve a kiemelkedő hadvezérek preferált szabályaiig. A tapasztalatszerzés nem más, mint a tanulás egyik alapvető formája, a hadvezérek egymás sikereiből-kudarcaiból tanultak/tanulnak a legtöbbet. A hadtudomány esztétikai, morális, gazdasági, jogi, fizikai, kémiai, elektrotechnikai nézőpontjai egy-egy új oldalát tárják fel e tudományban.

Mi a hadtudomány jelentése napjaink katonái számára? – kérdezhetjük. Összefoglalva logikák, érvek, értékek, érdekek alakzataként írható le, mely a hadviseléssel kapcsolatos tapasztalatokat, valamint szabályok rendszereit tartalmazza. E területeken jelentős adatok keletkeztek és sajnos vesztek is el az elmúlt évezredben. A tudomány és benne a hadtudomány felelőssége többsikú, mely kiterjed (a) az igazság kutatására, mint tárgyi megismerésre; (b) a kapott eredmények értelmezésére, pontos megértésére, a belőlük levont következtetésekre; valamint (c) a cselekvési, viselkedési stratégiák ajánlására, valamint a konkrét Kutatás + Fejlesztés + Innovációra is.

Az értékek tekintetében a modern polgár nincs könnyű helyzetben, mert vannak: az életfolyamatban kialakult (család, barátok stb.) követett saját értékei; eszmeileg vallott (politikai, vallási, etikai stb.) értékei; gyakorlati (gazdasági, technikai, pragmatikus stb.) értékei; valamint különösen a kereskedelmi média részéről, agresszíven sugallt értékek (amelyek többnyire üres fogalmakként konganak, de hangzatosak: szabadság, szociális érzékenység, diktatúra stb.). Pedagógiaileg azt mondhatjuk, hogy adott életciklusokban a helyes értékválasztás és értékorientáció ellensúlyozza a kortárs csoportok részéről a negatív befolyásokat, hatásokat. Az eredmények mellett tapasztalhatjuk azt is, hogy a fiatalok egy részének szegényes az intellektuális klímája, elenyésző a speciális tanulási szükséglete, a szisztematikus felkészülést sem tartják sokan értéknek. A szociális tőke termelésének központi intézménye az oktatási rendszer. Ezért a közoktatásnak, valamint az egyetemeknek mint intézményeknek fontos küldetésük van az erkölcsi tudat, az értékekhez való emberi viszony orientálásában.

⁶ Elizabeth V. Souleyman: *The Vision of World Peace in Seventeenth and Eighteenth-Century France*. New York, G. P. Putnam's Sons, 1941, 41.

Ennek a felelőssége nagyrészt a tanárokat terheli. A szervezeti ember nem magánember – mondhatnánk kissé sarkosan fogalmazva az olyan kemény szervezetekben dolgozókról, mint a hadsereg, a rendvédelem, a katasztrófavédelem, a mentőszolgálat, a tűzoltóság vagy a közszolgálat más területei. Azaz, ha „megnyomják a gombot”, le kell adni mind az egyéni, mind a kollektív teljesítményt, mindegy, hogy milyen napszakban és milyen lelkiállapotban vagyunk. Éppen ez a jellemző teheti Max Weber kifejezésével „szürke szervezeti emberré” tagjait. Adott pillanatban azonban ezek a szürke szervezeti emberek igen nagy teljesítményt képesek leadni, gondoljunk a felsorolt szervezetek tagjainak és vezetőinek a 2013. júniusi árvíznél nyújtott kiemelkedő teljesítményére vagy napjainkban a katonák és a rendőrök együttes európai feladatára a bevándorlási hullámok kezelésében.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Boda Mihály: „*Bátorság és távolság*”. Kéziratban.
- Heidegger, Martin: *Mit hívunk gondolkodásnak?* Gond-Cura Alapítvány, 2009.
- Rickert, Heinrich: *A filozófia alapproblémái. Módszertan–ontológia–antropológia*. Európa Könyvkiadó, 1987.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *A „szellemi termelési mód”*. Kossuth Kiadó, 2013.
- Souleyman, Elizabeth V.: *The Vision of World Peace in Seventeenth and Eighteenth-Century France*. New York, G. P. Putnam’s Sons, 1941.
- Wallerstein, Immanuel: *A társadalomtudomány és a mai társadalom – a racionalitás eltűnő garanciái*. Esély, 6. szám.

AJÁNLOTT IRODALOM:

- Bourdieu, Pierre: *A tudomány tudománya és a reflexivitás*. Gondolat, 2005.
- Lewens, Tim: *The Meaning of Science*. A Pelican Introduction an imprint of Penguin Books, 2015.

Ocskay István alezredes:

A BOXER 8×8 KEREKES PÁNCÉLOZOTT HARCJÁRMŰ KIFEJLESZTÉSE

ÖSSZEFOGLALÓ: A Boxer páncélozott harcjármű kifejlesztése az 1990-es években kezdődött, és több buktatón és megannyi változtatáson keresztül ma az egyik legsikeresebb konstrukcióvá vált Európában. A megváltozott európai fenyegetettség miatt a jármű kiemelkedő páncélvédelme, modularitása és manőverezőképessége okán további olyan sikeres üzletkötésekre lehet számítani, mint a 2016. augusztusi litván beszerzés is.

KULCSSZAVAK: kerekes páncélozott harcjármű, Boxer, katonai fejlesztés, német hadsereg, holland hadsereg

BEVEZETÉS

Az ezredfordulót megelőző évtizedben a korábbi időszak konfliktusaira, háborúira, illetve a megváltozott fenyegetettségre reagálva több ország is megkezdte a hidegháborúból megörökölt harcjárművei leváltásának, modernizálásának a tervezését, kiemelten az Amerikai Egyesült Államok és a szövetséges országok 1990-es öbölháborújának a tapasztalatai figyelembevételével. Ezek alapján Európában és Amerikában is fejlesztési programok indultak, melyek azonban elég rövid életűnek bizonyultak. Az egyik ilyen program – amelyet 1992-ben már töröltek is – a jövő könnyű páncélozott harcjárműcsaládja (FFLAV¹) kifejlesztésére irányult, amit nyugodtan tekinthetünk a Boxer járműcsalád szülőszobájának is.

A BOXER KIFEJLESZTÉSÉNEK KRONOLÓGIÁJA

A kezdetek

A fentiek alapján ebben az időben már Németország és Franciaország is rendelkezett az eszközparkjukban meglévő páncélozott szállító harcjárművek (PSZH) lecserélésére irányuló saját programmal, mely a németeknél páncélozott szállító harcjármű (GTK²), a franciáknál pedig modulrendszerű páncélozott harcjármű (VBM³) néven futott. A két ország megegyezett, hogy erejüket egyesítik egy közös programban, melynek célja a németeknél a Spähpanzer Luchs, a TPz 1 Fuchs és az M113, míg a franciáknál az AMX-10RC, a VAB és az ERC-90 Sagaie típusú harcjárművek leváltása lenne. Ezenfelül a kifejlesztendő járművet az Európai Unió jövőbeli közös harcjárműveként is tervezték rendszeresíteni. A részt vevő nemzetek egyetértettek abban, hogy az öbölháború tapasztalatai alapján a járműnek kerekes,

¹ Future Family of Light Armoured Vehicles.

² Gepanzertes Transport Kraftfahrzeug.

³ Véhicule Blindé Modulaire.

8×8 kerékképletű harcjárműnek kell lennie, melynek tömege körülbelül 25 tonna lenne, és mindenképpen rendelkezzen központi keréknyomás-szabályozó rendszerrel (CTIS⁴).

Az együttműködés szervezett keretek közé terelése érdekében 1993 decemberében megalakították a német–francia Közös Fegyverzeti Együttműködési Szervezetet (OJAC⁵), amely más fegyverrendszerek közös kifejlesztésével kapcsolatos programokat is koordinált. Ma is ez a szervezet felügyeli a Boxer járművek fejlesztésével, értékesítésével kapcsolatos feladatokat, bár most már a közös szervezet francia rövidítését – OCCAR⁶ – használja. A közös harcjármű kifejlesztésével kapcsolatos programot – nem túl nagy fantáziával – VBM/GTK-nak keresztelték el.

A program első gyümölcsei – egyből két harcjármű – az 1994-es Eurosatory kiállításon mutatkoztak be. A közös követelményrendszer alapján a két nemzet hasonló, de egymástól mégis jelentősen eltérő harcjárműveket mutatott be: a német Daimler-Benz vállalat EXF⁷ és a szárazföldi fegyvereket gyártó francia vállalatcsoport (GIAT⁸) Vextra járművét.

Mivel a németek egy nagyobb kaliberű löveget terveztek felszerelni az EXF-re, melynek a prototípusa nem készült el a kiállítás megnyitójáig, ezért azt a tervezett toronytömegnek megfelelő súlyú betontömbbel helyettesítették. (Később ebből készült a Radkampfwagen 90 típusú kísérleti kerek harckocsi, amely viszont nem jutott el a sorozatgyártásig.) A franciák ezzel ellentétben egy könnyebb járműben gondolkodtak, a prototípusukat Dragar típusú egyszemélyes toronnyal látták el, melybe egy 25 mm-es géppágyút szereltek be. Náluk is felmerült a 105 mm-es löveggel felszerelt torony kialakítása, de az általuk végzett piackutatás alapján erre az újfajta kialakítású eszközre abban az időben nem mutatkozott kereslet.

1995-ben csatlakozott a programhoz Nagy-Britannia, mert a brit haderő szintén harcjárműparkja megújításán fáradozott, hogy leváltsa a '60-as években rendszerbe állított FV430 harcjárműveit. Ettől kezdve az OCCAR-nál a fejlesztés alatt álló harceszközt már többfeladatu páncélozott járműként (MRAV⁹) emlegették.

A MRAV-program volt az első igazi együttműködésen alapuló szárazföldi program Európában, melyben Nagy-Britannia az alap-hordozójármű alvázat, a franciák az ún. feladat-orientált modulokat (FOM),¹⁰ míg a németek a harcjármű fedélzeti berendezéseit gyártották volna. Ez a moduláris felépítés lehetővé tette volna, hogy – egy közös páncélozott alapalvázat használva – a különböző kialakítású FOM-ok határozzák meg az adott jármű feladatrendszerét, melyek a közös bázisnak köszönhetően bármikor felcserélhetőek lehetnének. 1995-ben a harcjármű PSZH- és parancsnoki (CP¹¹) változatának a kialakítása volt a cél, de további, más rendeltetésű FOM-ok tervezését is megkezdték.

A kísérleti eszközökkel szerzett tapasztalatok alapján 1996 elején a német védelmi minisztérium elindított egy tendert kerek PSZH-k beszerzésére, és vele párhuzamosan a francia védelmi minisztérium is indított egy hasonló tendert gyalogsági harcjárművek beszerzésére. A német tenderre a brit GKN Defence és a német ARGE GTK vállalat adott ajánlatot, míg a francia tenderre a GIAT reagált.

⁴ Cental Tyre Inflation System.

⁵ Organisation for Joint Armament Cooperation.

⁶ Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement.

⁷ EXperimental Fahrzeug – kísérleti jármű.

⁸ Groupement des Industries de l'Armement Terrestes.

⁹ Multi-Role Armoured Vehicle.

¹⁰ Angolul Mission Module.

¹¹ Command Post.

Az 1996 nyarán megrendezett Eurosatory kiállításon már látszott, hogy a nemzetközi piac is felismerte: hamarosan nagyobb mennyiségű harcjármű leváltásával lehet számolni abban a kategóriában, amelyet a MRAV is képvisel, és amelyre az árajánlatok beérkeztek. Ennek megfelelően gyakorlatilag minden magára valamit is adó járműgyártó megjelent a kiállításon egy-egy kísérleti járművel. Például a francia GIAT Vextra konkurensként a Renault is kiállította sebtében a VI X8A kísérleti járművét.

A kiállítás résztvevői egyetértettek abban, hogy önálló vállalatokként sikeresen nem tudnak indulni a MRAV-tendereken. Ezért a három nemzet cégei közül a Vickers, az Alvis, a Henschell, a Kuka és a Panhard „Team International” név alatt, míg a GKN Defence, a Krauss Maffei, a MaK/Rheinmetall, a Wegman és a GIAT pedig Eurokonsortium néven egyesültek, hogy értékelhető pályázatot adjanak be a kiírt tenderekre. A két versengő fél közül 1998 áprilisában az Eurokonsortium került ki győztesként mint a járművek jövőbeni gyártója, mely egyesülés napjainkban ARTEC¹² GmbH néven van jelen a piacon.

Érdekes közjátékra került sor a tendergyőztes kihirdetésekor, mivel az International Team jogilag megtámadta a végeredményt, mert a nyertes konzorcium a kiírásban szereplő 8×8 kerékképletű jármű helyett egy 6×6 kerékképletűvel pályázott, és csak késéssel tudta a 8×8 kerékelrendezésű harcjárművet bemutatni. A jogi keresetből végül nem lett semmi, mivel az International Team csak öt hónappal az ARTEC bemutatója után volt képes a saját 8×8-as járművével debütálni.

1999-ben Franciaország – nemzeti érdekeire hivatkozva – kivált a konzorciumból, és megkezdte saját gyártású harcjárművének a fejlesztését VBCI¹³ néven. Hollandia ekkor már majd egy éve megfigyelőként vett részt a program munkájában.

1999. november 5-én a MRAV-járműcsalád kialakítására így már csak két ország kötötte meg a szerződést az ARTEC GmbH-val. A tervek szerint a leendő harcjárművek – a modulrendszerű kialakításuk miatt – mind a hagyományos, mind az aszimmetrikus hadműveletekben, valamint a humanitárius missziókban is alkalmazhatóak lettek volna. Nagy-Britanniában továbbra is MRAV, míg Németországban GTK néven vált ismertté a program.¹⁴

2001 februárjában Hollandia a programnak teljes jogú tagjává vált, és aláírta a szándéknyilatkozatát az OCCAR-ral 200 db harcjármű későbbi leszállítására. A hollandoknál a program PWV¹⁵ néven vált ismertté, és a harcjárműveik gyártási jogát a hollandiai Naardenben székelő Stork PWV vállalat kapta meg.

2002. december 1-jén született meg az egyöntetű döntés, hogy a járművek innentől fogva mindhárom országban Boxer név alatt fognak futni, mely dátumot azóta a jármű születésnapjának is tekintik.

A gyártás megkezdése

Míndeközben Eric K. Shinseki tábornok, az amerikai haderő szárazföldi komponense vezérkari főnökének elgondolása alapján¹⁶ – nagy hangsúlyt fektetve a stratégiai mozgékony-

¹² ARmoured vehicle TEChnology – páncélozott harcjármű technológia.

¹³ Véhicule blindé de combat d'infanterie – páncélozott csapatszállító harcjármű.

¹⁴ Multi-Role Armoured Vehicle (MRAV). <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/mrav.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 09.)

¹⁵ Pantser Wiel Voertuig – páncélozott szállító harcjármű.

¹⁶ Lutz Unterseher: Saving General Shinseki: on the future of wheeled armor. Project on Defense Alternatives, February, 2004. <http://www.comw.org/pda/0402unterseher.html> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

ságra – háttérbe szorult a lánctalpas harcjármű koncepciója, és helyette a 8×8 kerékképletű, de könnyű harcjárművekben kezdtek gondolkodni, melyeket akár C–130 típusú szállító repülőgépekkel is az adott konfliktus helyszínére lehetne szállítani. Ebből az elgondolásból nőtt ki magát a könnyű páncélozott jármű (LAV¹⁷) koncepciója, melynek alapjain később hódító útjára indulhatott – legalábbis az amerikai haderőben – a Stryker harcjárműcsalád. (Ennek az elgondolásnak a magyarországi térnyerése alapján került sor 2003 után a Magyar Honvédség BMP–1 harcjárműveinek kivonására a rendszerből, majd rövid időn belül az értékesítésükre, mely egyben szomorú végét jelentette az MN/MH lánctalpas harcjármű-kultúrájának, -korszakának is!)

A britek az 1999-ben Koszovóban és 2000-ben Sierra Leonében szerzett tapasztalataik alapján egy könnyebb harcjármű kialakítása mellett tették le a voksukat. Ezért 2003-ban kiléptek a konzorciumból, és elkezdték saját harcjárműprogramjuk megvalósítását FRES¹⁸ néven.¹⁹ A FRES érdekessége, hogy abba 2005-ben többféle (lánctalpas és kerek) harcjármű is nevezett, de végül az előzetes tesztek követően csak a 8×8 kerékképletű kerek harcjárművek maradtak versenyben. A további tesztekre kiválasztott három harcjármű a Nexter (korábban GIAT) VBCI, a MOWAG Piranha V (Stryker) és az ARTEC Boxer voltak. A csapatpróbát a „Trials of Truth” (az igazság próbája) névvel illették, és lényegében egy általános bázisjármű (FRES–UV²⁰) kiválasztása volt a cél. A 2008 végén győztesként kihirdetett Piranha V mögött a Boxer a második helyen végzett. Ettől függetlenül a britek még a mai napig sem kötötték meg a szerződésüket az amerikai harcjárművek beszerzéséről, mivel az azóta megváltozott geopolitikai viszonyok miatt mégis inkább a nehezebb, védettebb harcjárművek irányába terveznek elmozdulni. E nagy kör után visszatértek a „gyökerekhez”, és a franciákkal együtt a gépesített lövészjármű (MIV²¹) programban tervezik a további részvételt, és a VBCI harcjárművet választották annak alapjául.

A britek kilépésével megmaradt két nemzetből Hollandia 2006 júniusában leadta megrendelését 200 db Boxer harcjármű gyártására, melyből 58 db sebesültszállító (AMB), 55 db parancsnoki harcálláspont (CP), 41 db műszaki (GNPR²²), 27 db teherszállító (Cargo), 19 db teherszállító/parancsnoki kialakítású (Cargo/C2) FOM-mal szerelt változat. A hollandok eredetileg 384 db Boxer harcjármű beszerzését tervezték, de a holland parlament úgy határozott, hogy az YPR–765 lánctalpas harcjárművek cseréjét mégsem a kerek Boxerrel, hanem a szintén lánctalpas BAE Systems Hägglunds CV9035 harcjárművel oldják meg. A 200 db Boxer beszerzését 1,2 Mrd EUR összegből tervezték megoldani, amely fedezné a rendszeresítésükkel és az üzemeltetés logisztikai csomagjával kapcsolatos kiadásokat is.

A tervezett mennyiségű és kialakítású járművekkel a hollandok teljesen le akarják váltani az M113 lánctalpas harcjárművön kialakított M577 típusjelzésű parancsnoki harcálláspontokat, illetve nagy részben kiváltják az YP–408 páncélozott szállító harcjárműveiket is. Az akkori elképzelések szerint az eszközök leszállítása 2009-ben kezdődött és 2016-ban befejeződött volna.

¹⁷ Light Armored Vehicle.

¹⁸ Future Rapid Effect System – jövőbeli gyorsreagáló rendszer.

¹⁹ Future Combat System (FCS). <http://www.thinkdefence.co.uk/from-scimitar-to-fres-to-ajax/fcs-and-the-birth-of-fres/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 15.)

²⁰ Utility Vehicle.

²¹ Mechanised Infantry Vehicle – gépesített lövészek járműve.

²² Geniegroep.

A hollandok beszerzési hajlandóságára a németek is azonnal reagáltak, és a két ország 2006 decemberében írta alá hivatalosan az OCCAR-ral az összesen 472 db Boxer harcjármű leszállításáról szóló szerződést.²³ A németek az általuk igényelt 272 db járművet az alábbi bontásban kérték: 135 db páncélozott szállító harcjármű, 65 db parancsnoki harcálláspont és 72 db sebesültszállító jármű. Ezekkel a járművekkel a Bundeswehr az M113 lánctalpas és a Tpz 1 Fuchs kerekes, különleges feladatrendszerű harcjárműveit tervezte leváltani.

1. kép A Boxer páncélozott harcjármű prototípusa

Forrás: [\(http://www.wikiwand.com/en/Boxer_\(armoured_fighting_vehicle\)\)](http://www.wikiwand.com/en/Boxer_(armoured_fighting_vehicle)) (Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

2008 januárjában a Bundeswehr sikeresen befejezte a Boxer tesztjét, és a járművet sorozatgyártásra érettnak találta. Ezek alapján el is kezdődött a járművek sorozatgyártása és a szükséges FOM-ok kialakítása. Az ARTEC vállalat akkori nyilatkozata alapján az első sorozatgyártott Boxert a németek 2009 végén, a hollandok 2011 elején vehették volna át. E tervektől eltérően 2009. szeptember 23-án mindkét haderő átvehette az első sorozatban gyártott Boxert.

A harcjárművek minél előbbi leszállítása érdekében, illetve a későbbi karbantartási, szervizelési feladatok minél hatékonyabb biztosítása miatt a KMW²⁴ vállalat DDVS²⁵ leányvállalata megnyitotta összeszerelő üzemét a hollandiai Helmondban, hogy a két ország által megrendelt 472 db harcjármű hordozó alváza és számos FOM ott készüljön el. Ez az üzem lett a felelős a holland harcjárművek technikai kiszolgálásáért is, miután a haderő az eszközöket átvette a gyártótól.

A holland harcjárművek minősítése azonban csúszást szenvedett, mert a hollandok a leszállított eszközökön pár apróbb részletet szerettek volna kijavíttatni. A szerződés értelmében erre lehetőségük volt a gyártó költségére, de az ehhez szükséges műszaki tartalom meghatározása jelentős csúszást szenvedett.

A csúszásban szerepet játszott az is, hogy 2010-ben a Bundeswehr elhatározta egy Boxer harcjárművekből álló kontingens áttelepítését Afganisztánba, de ehhez a járművek egyes rendszereinek az átépítésére is szükség volt, ami kapacitási prioritást élvezett. A műveleti területen szerzett korábbi tapasztalatok alapján módosításokat hajtottak végre az eszközö-

²³ Boxer, the next generation of multi role armoured vehicles. <http://www.occar.int/34> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 13.)

²⁴ Krauss-Maffei Wegmann.

²⁵ Dutch Defense Vehicle Systems – holland védelmi járműrendszerek.

2. kép A Boxer hordozó alváza

Forrás: [\(http://www.wikiwand.com/en/Boxer_\(armoured_fighting_vehicle\)\)](http://www.wikiwand.com/en/Boxer_(armoured_fighting_vehicle)) (Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

kön. Ennek megfelelően az FLW–200 fegyverállványt 30 cm-rel magasabbra helyezték, hogy csökkentse a fegyverek holtterét, és hogy a jármű városi környezetben is körkörösön könnyebben védhető legyen. A helyi viszonyokhoz jobban illeszkedő festéssel látták el a járműveket, és a moduláris páncéltechnológiának köszönhetően extra, nagyobb védelmi képességű páncélzattal szerelték fel őket. Az így átalakított járműveket „A1” jelzéssel látták el.

A harcjárművezetők kiképzése érdekében mindkét ország megrendelte a harcjárművezetői képzéshez kialakított saját változatát. A két jármű kialakítása csak pár apróságban tér el egymástól. A vezető kiképző változat segítségével az oktató – aki másodmagával a FOM erre a célra épített kupolájában foglal helyet – képes a vezető részére parancsokat adni a végrehajtandó vezetési gyakorlatot illetően, illetve veszély esetén a részére kiépített kezelőszervekkel képes átvenni a harcjármű feletti teljes irányítást. Ennek megfelelően a kupolában kormány-, fék- és gázpedál is található, a kezelőszervek teljes repertoárja mellett. A kupola mögötti térben további két fő kiképzendő vezető vagy megfigyelő foglalhat helyet.

A harcjárművek leszállítása, alkalmazása

Boxer a német haderőben

A megadott tervek alapján 2010 végén a dornstadti kiképző központba megérkezett hét Boxer vezető kiképző jármű (DTV²⁶), és megkezdődött a 2011-ben Afganisztánba kiküldendő alakulat harcjárművezető-állományának a kiképzése, 2011 májusában pedig az első nyolc harcjármű is megérkezett a letzlingeni kiképző központba.

A parlamenti döntés értelmében a Boxer harcjárművekkel felszerelt kontingensnek 2011 augusztusában kellett megkezdnie szolgálatát az afganisztáni Mazari-Sarif bázison. A PSZH-kialakítású Boxerrel a hadszíntéren nyert tapasztalatok alapján parancsnoki harcálláspont és sebesültszállító változatok kiszállítására is igény mutatkozott. A harcjárművek 2014-ben bekövetkezett kivonásáig a hadszíntéren egy időben 34 db Boxer teljesített szol-

²⁶ Driver Training Vehicle.

gálatot, ebből 17 volt páncélozott szállító harcjármű, 11 parancsnoki harcálláspont és hat sebesültszállító kialakítású.

2012-ben a Rheinmetall vállalat megkezdte a 30 mm-es géppágyúval felszerelt Lance torony próbáit, hogy létrehozza azt a FOM-ot, mellyel a Boxer gyalogsági harcjárműváltozata kialakítható lenne. A FOM-ra épített kétszemélyes torony miatt a jármű magassága az alap 2376 mm-ről 3240 mm-re nőtt, és a bázisjárműből a harcjárműparancsnoki munkahely a toronyba helyeződött át. A fenti három fő mellett a FOM-ban további hat lövészkatona szállítására maradt még lehetőség.

3. kép A PSZH-változat modulja

Forrás: [http://www.wikiwand.com/en/Boxer_\(armoured_fighting_vehicle\)](http://www.wikiwand.com/en/Boxer_(armoured_fighting_vehicle))
(Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

A Lance torony fő fegyverzetét a Rheinmetall Defence MK-30-2 típusú 30 mm-es géppágyúja adja, melynek tűzgyorsasága 600 lövés/perc, hatásos lőtávolsága 3000 méter. A fegyverhez 100-100 db repesz- és páncéltörő löszert hevedereznek be. A géppágyú beépítését úgy oldották meg, hogy azt karbantartáshoz, javításhoz egy percen belül ki lehet szerelni a toronyból mindenféle különleges célszerszám, segédeszköz nélkül.

A Bundeswehr részére 2012 augusztusában leszállították a 200. Boxer harcjárművet, majd decemberben a parancsnoki változat utolsó, 65. példányát is. E változat gyártása során figyelembe vették azokat a tapasztalatokat, melyeket az eszközökkel Afganisztánban szereztek, így ezek már hivatalosan Boxer CP A1 konfigurációjú járművek lettek. Leszállításukat követően a korábban A0 konfigurációban gyártott parancsnoki járműveket is ennek megfelelően átépítették. A német változat kialakítása abban tér csak el a holland társától, hogy az IdZ-System²⁷ támogatásához szükséges kommunikációs és titkosított adatátviteli berendezések is megtalálhatóak benne. Ennek támogatására a FOM mellső részébe egy 40 hüvelykes színes kijelzőt helyeztek el, melyen a bent ülő törzstisztek folyamatosan követhetik a lövészalegység katonáinak mindenkori helyzetét, a parancsláncolatot és az erők elhelyezkedését.

²⁷ Infanterist der Zukunft – a német „jövő katonája” projekt.

A németek által megrendelt 272 db Boxer leszállítása 2016 első negyedévében befejeződött.²⁸

Időközben, 2015 decemberében a Bundeswehr újabb szerződést írt alá az OCCAR-ral a Boxer gyalogsági harcjármű változatának 131 db beszerzéséről, ami 2016–2020 között valósulna meg.²⁹ Még nem ismert, hogy ezt a harcjárművet milyen toronnyal és benne milyen fő fegyverzettel szállítják.

Boxer a holland haderőben

A holland haderő részére 2013 augusztusában kezdődött meg a Boxer harcjárművek leszállítása egy vezetőképző változat érkezésével, hogy a leendő harcjárművezetők kiképzése elindulhasson. 2014. január 14-ig további hét ilyen eszköz érkezett. Még abban az évben elkezdődött a sebesültszállító, 2015-ben a parancsnoki harcálláspont változatok átadása is a haderőnek.

2016 márciusában megérkezett Hollandiába az első Boxer páncélozott teherszállító jármű, így megkezdődött az utolsó három változatú (Cargo, Cargo/C2 és GNPR) járművek leszállítása. Időközben – a megváltozott igényeket figyelembe véve – a hollandok módosították a még leszállítandó eszközök megoszlását, így az utolsó darabokat a következő típusok fogják kitenni: a korábban megigényelt 55 db parancsnoki harcálláspont helyett csak 12 db, a megrendelt 46 db Cargo és Cargo/C2 teherszállító helyett csak 36 db kell, mert jelentősen nőtt a műszaki célra kialakított változat iránti igény, a számuk a korábbi 41-ről 94 db-ra nőtt.³⁰

A holland haderő a megrendelt 200 db járművet az eredetileg tervezetthez képest egy év késéssel, várhatóan 2018-ig kapja meg.

Boxer harmadik fél haderejében

2015-ben két fontos esemény is történt az ARTEC konzorciumnál: a Boxer harcjárművet indították a Litvánia által kiírt harcjárműbeszerzési tenderen³¹ – ahol 10 másik gyártó termékével kellett versenyeznie –, valamint egy speciálisan felkészített járművel indultak a négy járművet felvonultató ausztrál Land 400 elnevezésű harcjárműbeszerzési programon.

A litvánok még ugyanabban az évben példás gyorsasággal kiválasztották a nyertes harcjárművet, mely a Boxer gyalogsági harcjárműnek az izraeli Rafael cég Samson Mk2 RWS tornyával szerelt változata lett.³² A toronyban a 30 mm-es gépágyú mellett egy 7,62 mm-es párhuzamosított géppuska van, valamint a toronyba behúzható egy két Spike típusú páncéltörő rakétát befogadó indítóberendezés. A 30×173 mm-es lőszeret tüzelő gépágyú javadalmazása 200 db, míg a párhuzamosított géppuskáé 230 db lőszer. A toronyban nappali és éjszakai harc megvívásához szükséges korszerű optikai irányzékok és megfigyelőberendezések találhatóak, köztük hőképalkotó kamera. A gépágyú vízszintesen 360 fokban, függőlegesen –20 és +70 fok között mozgatható.

²⁸ <http://www.defensenews.com/story/defense/land/vehicles/2015/12/17/germanys-army-procures-new-boxer-armored-personnel-carriers/77491026/> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

²⁹ <http://www.army-technology.com/projects/mrav/> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

³⁰ Dutch Army to procure additional Boxer engineering vehicles. <http://www.army-technology.com/news/newsdutch-army-to-procure-additional-boxer-engineering-vehicles-4910954/> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

³¹ Lithuanian Infantry Fighting Vehicle Programme – Litván Gyalogsági Harcjármű Beszerzési Program.

³² The Fighter Still Remains... The Boxer MRAP APC Family. <http://www.defenseindustrydaily.com/the-fighter-still-remains-dutch-to-continue-with-boxer-apc-program-updated-02410/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 15.)

2016. augusztus 22-én az OCCAR Litvánia nevében hivatalosan is szerződést kötött a járművek gyártójával, az ARTEC-kel. A 88 db Boxer gyalogsági harcjárműből 53 db-ot a KMW, 35 db-ot a Rheinmetall fog legyártani. A járműveket négy, egyelőre meg nem nevezett változatban szállítják le 2017–2022 között.

Litvániában az eszközt Vilkas (Farkas) néven fogják rendszeresíteni a haderő gépesített lövészalakulatainál. A 88 db harcjármű és a kapcsolódó logisztikai szolgáltatások beszerzésének a költsége 390 millió EUR.

4. kép: A Vilkas gyalogsági harcjármű prototípusa 2016 júniusában

Forrás: [http://www.wikiwand.com/en/Boxer_\(armoured_fighting_vehicle\)](http://www.wikiwand.com/en/Boxer_(armoured_fighting_vehicle)) (Letöltés időpontja: 2016. 11. 09.)

2016 júliusában Ausztráliában bejelentették, hogy a 2015-ben indult Land 400, az ausztrál haderőben általánosan használt könnyű páncélozott járművek (ASLAV³³) leváltását célzó programban versenyzők számát négyről kettőre szűkítették, és ebben a Patria AMV35 CRV³⁴ mellett a Boxer CRV maradt bent.

A Boxer CRV egy jelentősen átalakított harcjármű, mely megfelel a kiírásban szereplő STANAG 4569 szerinti Level 6/6+ védelmi szintnek. A harcjármű aktív védelmi képességekkel rendelkezik, páncéltörő rakétákat kapott, és távvezérelt tornyába akár 35 mm-es géppályút is beépíthetnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Boxer Multi-Role Armoured Vehicle (MRAV), Germany. <http://www.army-technology.com/projects/mrav/>

Boxer, the next generation of multi role armoured vehicles. <http://www.occar.int/34> Dutch Army to procure additional Boxer engineering vehicles. <http://www.army-technology.com/news/newsdutch-army-to-procure-additional-boxer-engineering-vehicles-4910954>

Future Combat System (FCS). <http://www.thinkdefence.co.uk/from-scimitar-to-fres-to-ajax/fcs-and-the-birth-of-fres/>

³³ Australian Light Armoured Vehicle – Ausztrál Könnyű Páncélozott Jármű.

³⁴ Combat Reconnaissance Vehicle – felderítő-harcjármű.

Multi-Role Armoured Vehicle (MRAV). <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/mrav.htm>
The Fighter Still Remains... The Boxer MRAV APC Family. <http://www.defenseindustrydaily.com/the-fighter-still-remains-dutch-to-continue-with-boxer-apc-program-updated-02410/>
Unterseher, Lutz: *Saving General Shinseki: on the future of wheeled armor*. Project on Defense Alternatives; February, 2004. <http://www.comw.org/pda/0402unterseher.html>
<http://www.defensenews.com/story/defense/land/vehicles/2015/12/17/germanys-army-procures-new-boxer-armored-personnel-carriers/77491026/>
[http://www.wikiwand.com/en/Boxer_\(armoured_fighting_vehicle\)](http://www.wikiwand.com/en/Boxer_(armoured_fighting_vehicle))

AJÁNLOTT IRODALOM:

Boxer – ARTEC. <http://www.artec-boxer.com/index.php?id=home> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 14.)
History of the Boxer. <http://www.artec-boxer.com/programme.html?L=11> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 14.)
Kemp, Ian: *Germany beefs up Boxers for Afghanistan*. Land Warfare International, Volume 2, Number 5, October/November, 2011.
The German Dutch Boxer Armoured Fighting Vehicle. <http://tanknutdave.com/the-german-boxer-8x8-family/> (Letöltés időpontja: 2016. 09. 15.)

Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy:

EGY SAJÁTOS LOGISZTIKAI MŰVELET: A MUNKÁSŐRSÉG FEGYVERZETÉNEK ÁTVÉTELE

ÖSSZEFOGLALÓ: 1989. október 20-án döntött az Országgyűlés a Munkásőrség felszámolásáról. A feladat legkényesebb része, a fegyverek és lőszeres átvétele, begyűjtése a Magyar Honvédségre hárult. Ez egy igazi logisztikai művelet volt, igaz, akkor még nem neveztük így. Jelen írásomban, mint az események egyik résztvevője, e logisztikai művelet legjellemzőbb történéseit, adatait adom közre.

KULCSSZAVAK: fegyver, lőszer, Munkásőrség, logisztikai művelet, átvevőcsoportok

RÖVIDEN AZ ELŐZMÉNYEKRŐL

A munkásság felfegyverzése már a forradalom alatt felmerült. „Október 28-ra megszületett a döntés a kerületi munkásmilíciák megszervezéséről, s arról, hogy a fegyverelosztást a Budapesti Pártbizottság szervezi meg. »Azt a feladatot kaptam, hogy a Honvédelmi Minisztériumban tekintsük át a helyzetet, és a Katonai Bizottsággal együttműködve szervezzük meg a végrehajtást... Ugrai Ferenc elvtárs, a tüzérség és a fegyverellátó fegyvernem parancsnoka kapta a feladatot a fegyverek szállítására, a Budapesti Pártbizottság rendelkezése szerint« – emlékezik Czinege Lajos, aki az események idején a Központi Vezetőség adminisztratív osztályának vezetője volt.”¹

Bereczki Imre őrnagy (később vezérőrnagy), aki akkor a Magyar Néphadsereg Tüzér Parancsnokság Fegyverzeti Csoportfőnöke volt, visszaemlékezésében így ír erről: „1956. X. 23-án kb. 23 órakor a HM Bata István vezds. szóbeli parancsa alapján a Fe. Csf. intézkedett fegyverek és lőszereseknek a HM-be való szállítására Tápiószecsőről, illetve Törökbálintról, hogy a kapott utasítások alapján a Bp. Kerületi PB-ok fegyverrel és lőszerrel való ellátását, a későbbiekben a fegyv. elosztóhelyek létrehozását biztosítsa. A HM-től, esetenként a Tü. Pk-tól kapott utasítások alapján a szállítások 24., 25., 26., 27. és 28-án történtek. A kapott parancsok alapján a munkások felfegyverzésére vonatkozó terveknek megfelelően a Fe. Csf. négy fegyverelosztó helyet szervezett és töltött fel megfelelő mennyiségű fegyverrel és lőszerrel. Ezek a pontok az alábbi helyeken és vezetőkkel lettek megalakítva, mintegy 65 gk mennyiségű fegyverből és a szükséges lőszerből:

1. HM fegyverraktár	Csillag fhdgy.
2. Mátyás-laktanya, Róbert K. krt.	Fátrai K. szds.
3. Zrínyi Akadémia	Kalina B. szds.
4. HDS Parancsnokság, Budaörsi út	Grényi I. szds.

¹ Róder László: Született a párt és a nép bizalmából. A Munkásőrség megalakulása és szerepe a munkáshatalom megszilárdításában. Reflektor Kiadó, 1986, 49.

Az elosztóhelyek az események alakulása miatt 1956. XI. 4-én gyakorlatilag megszűntek, majd az ott tárolt fegyv. ag-ok egy része a később megalakult karhatalom felszerelésére lett felhasználva, részben visszakerült központi készletbe.”²

A Munkásőrséget, a levett 1956-os forradalom után, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. január 29-i határozatára hozták létre. 1957. február 18-án adta ki a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munkásőrség megszervezéséről szóló 1957. évi 13. számú törvényerejű rendeletét. A törvényerejű rendelettel egy időben elkészült annak végrehajtási utasítása, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3075/1957. számú kormányhatározata is.³ A Munkásőrség felszereléséért a belügyminisztert tette felelőssé a kormányhatározat. Ezt a rendelkezést március 21-én megváltoztatták, a Honvédelmi Minisztérium kapta a feladatot, hogy a Munkásőrséget közvetlenül a néphadsereg raktáraiból lássák el.⁴ A Munkásőrség Országos Parancsnokságán a fegyverzeti és technikai osztály vezetője Frey Andor⁵ lett.⁶

A szükséges fegyverzetet úgy állapították meg, hogy minden munkásörnek legyen 7,62 mm-es TT pisztolya, az állomány kétharmadának PPS géppisztolya, egyharmadának karabélyá. A Munkásőrség fegyverzetéhez soroltak még 308 golyószórót és ugyanannyi Gorjunov géppuskát, továbbá 30 400 támadó, ugyanannyi védő és 10 500 könnyűfakasztó kézigránátot is.⁷

A Munkásőrség fegyverzete a későbbiekben folyamatosan bővült (a létszámnövekedés miatt) és korszerűsödött.⁸ Az ország gazdasági helyzetének javulásával a Munkásőrségnél is megjelentek azok a lövészfegyverek, amelyek a Magyar Néphadseregben is rendszeresítve voltak.

A testület ténylegesen „párthadseregeként” (korabeli meghatározás) működött, közvetlenül az MSZMP-nek alárendelve mint „fegyveres testület”. Szervezetileg a kerületi rendőrkapitányság alá tartozott, a tagok felvételéről azonban a pártbizottságok döntöttek.

A kezdeti 20 000 tagból lassanként egy 60 000 fős testület lett. Habár soha nem vetették be, jelentős szerepe volt a „puha diktatúra” fenntartásában, a „belső ellenség” felkutatásában. Bár tagjai éles harci bevetésen nem vettek részt, de az árvízvédelemben, állategészségügyi kordonok fenntartásában stb. aktív szerepet vállaltak.

1989. október 31-én az ún. „négyigenes” népszavazáson a szavazók 94,9%-a a Munkásőrség megszüntetésére szavazott. Ez csak megerősítette a már korábban elfogadott törvényt, melynek következtében a testület 1989. október 20-án jogutód nélkül feloszlott.⁹

A törvény a következőket tartalmazta:

„1989. évi XXX. törvény a munkásőrség megszüntetéséről

A munkásőrség tagjai több mint három évtizeden át becsülettel látták el önként vállalt szolgálatukat. A társadalomban bekövetkezett változások azonban ma már nem indokolják

² Hadtörténelmi Levéltár MN – KGY A II/B, 32., 15–16.

³ Róder László: i. m. 49.

⁴ Uo. 50.

⁵ Frey Andor ezredes 1956. szeptember 21-ig a Magyar Néphadsereg Tüzér Parancsnokság fegyverzeti csoportfőnöke volt, egészségügyi okokból tartalékállományba helyezték. Lásd Gáspár Tibor: A magyar fegyver- és lőszerbiztosítás története. A Magyar Honvédség Fegyverzettechnikai Szolgálatfőnökség és jogelőd szervezetei vázlatos története. Zrínyi Kiadó, 2015, 83.

⁶ Róder László: i. m. 51.

⁷ Uo. 54.

⁸ Dr. Kiss Dávid: A Munkásőrség híradásának kiépítése. Katonai Logisztika, 2016/1., 302–328.

⁹ 1989. évi XXX. törvény

ennek a fegyveres testületnek a fenntartását. Ezért a többpártrendszerű demokratikus jogállamba történő békés átmenet nemzeti ügyétől vezérelve, az Országgyűlés a következő törvényt alkotja:

1. § A munkásőrség megszűnik.

2. § (1) Ez a törvény a kihirdetése napján lép hatályba. Ezzel egyidejűleg a munkásőrségről szóló 1957. évi 13. törvényerejű rendelet, valamint a 49/1978. (X. 19.) MT rendelet hatályát veszti.

(2) E törvény végrehajtásáról a Minisztertanács gondoskodik. Ennek során 1989. december 31-éig intézkedik a munkásőrség hivatásos és polgári állománya helyzetének rendezéséről, haditechnikai eszközeinek a Magyar Néphadsereg részére történő átadásáról, egyéb vagyona megfelelő hasznosításáról, a honvédelmi miniszter útján pedig intézkedik, hogy eddig – a hátszág védelme keretében – a munkásőrségre háruló területvédelmi feladatokat a Magyar Néphadsereg lássa el.¹⁰

A feladat megszervezése és végrehajtása

A törvény végrehajtására kormánybiztost jelöltek ki. A hadseregre háruló feladatokat dr. Ungvár Gyula mk. vezérőrnagy, az MH fegyverzeti és technikai főcsoportfőnök I. helyettese irányította. Már a törvény-előkészítés időszakában megkezdődött a tervezés, mivel a fő követelmény az volt, hogy október 23-ig, a forradalom évfordulójáig, a Magyar Honvédség a Munkásőrség fegyverzetét, lőszer- és robbanóanyag-készletét vegye át. A feladat első részében a hadsereg átvette a fegyver- és lőszerraktárak őrzését. Ez 1989. október 23-án 12.00-ig mindenhol megtörtént. Az őrlétszám megyénkénti megoszlása a következő volt:

Budapest	139 fő;	Nógrád megye	28 fő;
Baranya megye	25 fő;	Pest megye	34 fő;
Bács megye	23 fő;	Somogy megye	25 fő;
Békés megye	31 fő;	Szabolcs megye	27 fő;
Borsod megye	56 fő;	Szolnok megye	37 fő;
Csongrád megye	18 fő;	Tolna megye	26 fő;
Fejér megye	24 fő;	Vas megye	23 fő;
Győr megye	32 fő;	Veszprém megye	29 fő;
Hajdú megye	27 fő;	Zala megye	28 fő;
Heves megye	26 fő;	ÖSSZESEN:	672 fő. ¹¹
Komárom megye	14 fő;		

Az átveendő fegyver- és lőszer mennyiség a következő volt:

pisztoly	52 286 db
pisztolylőszer	981 203 db
géppisztoly	53 743 db
géppisztolylőszer	19 299 034 db
golyószóró	3751 db
géppuska	582 db

¹⁰ Az 1989. évi XXX. törvény 1–2. §-a.

¹¹ Kimutatás a Munkásőrség fegyvert, lőszer tároló objektumairól, az ott tárolt fegyverzetről. Munkásőrség Országos Parancsnoksága. Nyt. sz.: 10/23/89. (A megyék megnevezése a hivatkozott dokumentum szerint.)

géppuskalőszer 1 299 980 db
kézigránát¹² 92 014 db

A fegyvereket és lőszerket 188 objektumból kellett összegyűjteni. (A Munkásőrség fegyverzetének részletes adatait az 1. számú táblázat tartalmazza.) A fegyverekkel és a lőszerrel együtt, 17 objektumból 13 985 kg trotilt is beszállítottak. A fegyverek és lőszer fizikai átvétele és elszállítása a már a hadsereg által őrzött objektumokból az október 23-át követő napon megkezdődött.

1. táblázat *Kimutatás a Munkásőrség fegyverzetéről*

Megnevezés	Objektum	Pi.	Gpi.	Gpu.	Gsz.	Lőszer	Kgr.
Budapest	37	12742	13528	174	935	4678573	22468
Baranya megye	9	2258	2347	29	161	1114975	3628
Bács megye	11	1818	1937	27	120	912984	3578
Békés megye	8	2011	2139	28	139	977023	3405
Borsod megye	13	3580	3707	27	286	1716376	9286
Csongrád megye	7	2350	2476	24	170	1138125	6038
Fejér megye	6	1964	1808	17	154	593624	2940
Győr megye	7	2033	1940	17	148	753649	3026
Hajdú megye	6	2023	2161	11	148	805842	2352
Heves megye	7	1930	2005	19	147	523162	2340
Komárom megye	3	1686	1774	12	125	878589	3389
Nógrád megye	7	2336	1936	16	133	653721	3391
Pest megye	13	2839	2753	43	214	969122	4800
Somogy megye	6	1621	1707	16	86	740655	2735
Szabolcs megye	9	1956	2056	19	151	944204	3572
Szolnok megye	10	2027	2132	18	158	994924	3630
Tolna megye	6	1537	1469	12	96	599661	2112
Vas megye	7	1663	1749	30	113	780697	2975
Veszprém megye	8	2319	2446	21	164	1050160	3892
Zala megye	8	1593	1673	22	103	754151	2457
Összesen	188	52286	53743	582	3751	21580217	92014

Megjegyzés: A megyék megnevezése az eredeti dokumentum szerint.

Forrás: Kimutatás a Munkásőrség fegyvert, lőszerrel tároló objektumairól, az ott tárolt fegyverzetéről. Nyt. szám: 10/23/89 MOP

¹² A szerző korabeli jegyzetei alapján.

A fegyverek és lőszer átételére és elszállítására két alrendszer jelöltek ki. Az objektumokat két részre osztottuk. Az 5. Hadsereg csapatai által felügyelt területeken, megyékben az ott lévő katonai szervezetek kapták a feladatot a fegyverek és lőszer átételére. Ezt az alrendszer jómagam irányítottam, aki akkor az 5. Hadsereg fegyverzeti főnökének helyetteseként szolgáltam.

A másik alrendszer Budapestet és az 5. Hadsereg csapataitól távol eső területeket tartalmazta. Ezt a feladatot az MH Fegyverzettechnikai Szolgálatfőnökség szervezte és irányította a központi fegyver- és lőszerraktárak bevonásával. A továbbiakban csak az 5. Hadsereg alrendszerében végzett tevékenységről számolok be.

Az átveendő fegyverek és lőszer mennyisége, az objektumok száma és távolsága alapján pontos számvetések készültek az átétel időszükségletéről, a feladathoz szükséges létszámról és szállítótérrel. Ezen ismeretek birtokában szerveztük meg a feladatot.

A fegyverek és lőszer átételére a területileg legközelebb lévő katonai szervezeteknél átveőcsoportokat jelöltek ki és alakítottak meg. Összesen 43 átveőcsoport állt fel. Egy csoport – az átveendő fegyver és lőszer mennyiségének függvényében – 1–3 objektumot kapott. A csoport összetétele szintén az átveendő fegyver és lőszer mennyiségétől függött.

Az átveőcsoportok összetétele a következő volt:

- parancsnok (tiszt);
- 2–5 fő átveő (tiszthelyettes);
- 6–24 fő rakodó és őr (legénységi állományú);
- 3–10 fő gépkocsivezető (legénységi állományú);
- 3–10 db szállító gépkocsi.

A parancsnokok megkapták az átétel helyét, az átveendő mennyiséget és az átétel időpontját tartalmazó parancsot, és meghatározott időpontban az akció megkezdődött. A kijelölt – már a hadsereg által őrzött – objektumokban mindenhol fogadták az átveőket, és rendben megtörtént a fegyverek és lőszer átétele és felmálházása a szállító gépjárművekre. A gépkocsioszlopok a laktanyákba szállították az átveendő fegyvereket és lőszereket. A feladat végrehajtását minden alakulat jelentette az 5. Hadsereg Fegyverzeti Szolgálatához, ahol összegeztük a jelentéseket és napjában jelentettünk a Főcsoportfőnökségre. Ezzel a művelet első része október végéig lezárult.

A második részt november hónapban hajtottuk végre, amikor az átveőalakulatok a fegyvereket és lőszeret – központilag egyeztetett időpontban – beszállították a központi fegyver- és lőszerraktárba, és elszámoltak az átveendő mennyiséggel. A szállítás alapvetően vasúton történt, kivéve néhány alakulatot, ahol az átveendő mennyiség nem indokolta a vasúti szállítást. Ez a rész is rendben befejeződött november végéig, sehol semmi eltérés, gond nem merült fel.

A feladat végén, valamikor decemberben a kormánybiztos értékelte az elvégzett munkát és elismeréseket adott át. Az értékelés a Munkásárság Országos Parancsnokságának volt székházában történt.

A következő években különböző politikai csoportok többször megkérdőjelezték, hogy ténylegesen megtörtént-e a fegyverek és lőszer begyűjtése. Többször meg kellett mutatnunk az átveendő fegyvereket és lőszeret, valamint a készült okmányokat és elszámolásokat. Az érdeklődők mindig meggyőződtek az anyagok meglétéről, az okmányok pontosságáról, de aztán jött egy új szervezet, és folyamat kezdődött újra. Évek múlva került csak nyugópontra az ügy, megszűnt a gyanakvás. Még 1995-ben is, már az MH Fegyverzettechnikai Szolgálatfőnökség osztályvezetőjeként, foglalkoznom kellett ezzel a kérdéssel.

ÖSSZEGZÉS, TAPASZTALATOK

A logisztikai művelet sikerének egyik záloga a pontos tervezés. A fegyverek és lőszer átvételeinél pontosan számba vettük a mennyiségeket, a távolságot, az átvétel időtartamát és a feladat végrehajtásához szükséges létszámot és szállítóteret. Ez a számvetés alapozta meg a precíz végrehajtást. Minden részfeladatról információt kaptunk, ami lehetőséget biztosított a beavatkozásra, amennyiben ez szükségessé vált volna. A feladatok pontos dokumentálása biztosította az elszámolhatóságot, és későbbi ellenőrzéseknél is nagy segítséget adott. Úgy gondolom, hogy e tapasztalatok a jelenkor logisztikai műveleteinél is nagyon fontosak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gáspár Tibor: *A magyar fegyver- és lőszerbiztosítás története. A Magyar Honvédség Fegyverzettechnikai Szolgálatfőnökség és jogelőd szervezetei vázlatos története*. Zrínyi Kiadó, 2015. Hadtörténelmi Levéltár MN – KGY A II/B.
- Kimutatás a Munkásőrség fegyvert, lőszer tároló objektumairól, az ott tárolt fegyverzetről. Munkásőrség Országos Parancsnoksága. Nyt. sz.: 10/23/89.
- Dr. Kiss Dávid: *A Munkásőrség híradásának kiépítése*. Katonai Logisztika, 2016/1. szám, 302–328.
- Róder László: *Született a párt és a nép bizalmából. A Munkásőrség megalakulása és szerepe a munkáshatalom megszilárdításában*. Reflektor Kiadó, 1986.

Veszprémy László Bernát:

„ÍRORSZÁG A SZENTFÖLDÖN”. A CIONISTA JOBBOLDAL ÉS A BRIT ERŐK ÖSSZECSAPÁSAI PALESZTINÁBAN, 1944–1948

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1917-től 1948-ig fennállt palesztinai brit mandátum története csupán héber és angol nyelven rendelkezik gazdag szakirodalommal, magyarul egyedül Arthur Koestler *Ígéret és beteljesedés* című, publicisztika jellegű munkája érhető el.¹ A szerző jelen tanulmányában a brit adminisztráció és rendfenntartás technikai problémáiról, a rendre felmerülő etnikai konfliktusok és összecsapások kezeléséről, illetve a brit csapatokkal és irányítással legélesebben szemben álló jobboldali cionista milíciákról ír a holokauszt és az izraeli államiság közötti időszakban, 1944 és 1948 között. Eredményeit az érintett felek iratait gyűjtő londoni National Archives, a Wiener Library és a jeruzsálemi Jabotinsky Institute anyagára alapozza.

KULCSSZAVAK: Palesztina, Nagy-Britannia, terrorizmus, cionizmus, Izrael

Amikor Palesztinában állomásozó brit katonák Írországhoz hasonlították a Szentföldet, nem a tájak szépségére gondoltak; sokkal inkább az írekkel vívott véres ulsteri gerillaharcok jutottak eszükbe arról, ahogy egyre kevesebb sikerrel próbálták megzabolázni az elégedetlenkedő arabokat és az önálló államiságra törő cionista zsidó közösséget, a *jisuvot*. F. G. Peake ezredes, a palesztinai brit főmegbízott titkárának szavai nem hagynak kétséget a gyarmati rendfenntartás nehézségeiről: „Ez a második Írország, ami a nyakunkba szakadt, olyan pocskéká kezd válni, hogy lassan úgy kell elbánjunk vele, mint az elsóvel... Sohasem remélhetjük, hogy sikerrel fogjuk irányítani... az arabokat és a zsidókat.”² Palesztina brit uralma végső soron egy sikertelen katonai, gazdasági és politikai vállalkozás története, mely rámutat a közel-keleti népek függetlenségi mozgalmainak szívós mivoltára, a brit kiigazodás nehézségeire a mediterrán kavalkádban, és végső soron a térség konfliktusait azóta is jellemző fanatikus erőszak hagyományára.

A korabeli *jisuv* politikai palettáját a későbbi első izraeli kormánypárt, a szocialista *Mapaj* (*Mifleget Poalej Erec Jiszrael*, vagyis „Palesztinai Munkáspárt”) uralta, melynek ellenzéke a jobboldali *revizionisták* voltak. A revizionista mozgalom – mely nevét a korábbi, britbarát cionista irányzat újragondolásának, azaz revíziójának eszméjéről nyerte – a húszas-harmincas évek zsidóellenes arab pogromjainak hatására 1931-ben létrehozott egy önvédelmi milíciát, melynek a neve *Nemzeti Katonai Szervezet* volt. Tekintve a korabeli Palesztina többnyelvűségét, ez az illegális alakulat több néven is ismert volt: angolul *NMO*-nak (*National Military Organization*), héberül *ECEL*-nek (*Irgun Cvaj Le'umi*) nevezték,

¹ A palesztinai mandátum és Izrael Állam létrejöttének hagyományos olvasatáért lásd a következőket angol nyelven: Gilbert 1998; Shapira 1992. Egy korai munka brit szempontból: Sykes 1965. Újabbban lásd a következő formabontó izraeli monográfiákat, szintűgy angolul: Pappé 1994; Morris 1999. Az itt felsorolt izraeli történészek vitáiról lásd magyarul: Boussois 2013. Legújabbban már arab szemszögből is született angol nyelvű monográfia a kérdésben: Khalidi 2006. Az említett magyar nyelven is megjelent munka: Koestler 2011.

² Segev 1999, 433.

vagy csupán *Irgunként* emlegették („*Szervezet*”). Ahogyan a revizionista párt is rivalizált a szocialista Mapajjal, úgy az Irgun is rivalizált a szocialisták katonai szervezetével, a későbbi izraeli hadsereg magjával, a *Haganával* (nevének jelentése: *'védelem'*). A két katonai szervezet története az együttműködéstől a nyílt testvérharcig minden lépcsőt megjárta, azonban a Hagana mindig is komolyabb katonai erőt jelentett, mint az Irgun. Az Irgun helyzetét az sem segítette, hogy a szervezet 1940 augusztusában szakadáson esett át, tovább szaporítva a versengő cionista milíciák számát és csökkentve azoknak katonai erejét. A világháború első éveit alatt a szocialista Hagana alapvetően britbarát és mérsékelt politikát folytatott, a jobboldali Irgun a passzív agresszió politikáját követte, az Irgunból kivált szélsőjobboldali *Lehi* (*Lohamej Herut Jiszrael*, vagyis „*Izrael Szabadságharcosai*”) pedig nyílt britellenes harcot űzött.³

A változás 1943 szeptemberében következett be, mikor a mandatórius hatóságok kivégezték a Hagana két katonáját, akik fegyvereket loptak a brit seregtől. Raymond Cafferata, a brit rendőrség palesztinai feje erőszakos házkutatásokat tartott több palesztinai cionista kollektíva, vagyis *kibuc* területén. A telepesek megpróbálták ellenállást tanúsítani, de mindössze annyit értek el, hogy még egy társukat lelőtték; a britek több százezer lopott töltényt és közel száz puskát foglaltak le. „Sok évet dolgoztam rendfenntartóként Írországban és Indiában – emlékezett vissza Cafferata –, de azóta sem láttam ehhez fogható erőszakos reakciót.”⁴ A britek lépéseit (illetve az 1939-es *Fehér papírt*, amely korlátozta a zsidó bevándorlás éves számait Palesztina területére) az Irgun úgy értelmezte, hogy Nagy-Britannia „a zsidó ügy” ellen foglalt állást, és ezért felhagytak az önmegtartóztatás politikájával, nyílt háborút hirdetve a mandátum birtokosaival szemben. Ugyanekkor a Hagana, megerősítve korábbi britbarát álláspontját, „vadászidényt” hirdetett az Irgun fegyvereseivel szemben, és együttműködött a britekkel a jobboldali milicisták letartóztatásában. „Nem fogunk küzdeni a britekkel”⁵ – jelentette ki David Ben Gurion, Izrael későbbi szocialista miniszterelnöke; Alijazer Pedazur, az Irgun egyik tagja pedig már rövidesen arról számolhatott be, hogy egykori haganás barátai kicsalták őt házából, majd leütötték, és brit börtönbe szállították taxival.⁶ Egy évvel később John Gort palesztinai főmegbízott summázta a „vadászidény” eredményét: a Hagana összesen majdnem 850 Irgun-harcos személyazonosságát fedte fel előttük, akik közül 340-et már elfogtak. A levél azt is megemlítette, hogy a Hagana rendszeresen feljelentett olyan személyeket, akik nem voltak illegális jobboldali katonák, csupán politikailag álltak szemben a szocialistákkal. „Így nehéz elválasztani a kecskéket a gödölyéktől” – panaszkodott Gort.⁷ Az Irgun vezetőjét, Menáhém Begin későbbi izraeli miniszterelnököt azonban nem sikerült elkapniuk.

Az Irgun két szék közé esve joggal érezhette azt, hogy elárulták: mind a brit hatóságok, mind „testvéreik” ellenük fordultak. A jobboldali szervezet azonban nemzeti alapon nem

³ Az 1920–21-es, illetve 1929-es pogromokról lásd Wasserstein 1991. Az 1930-as évek zavargásait feldolgozta: Anglim 2005. A Hagana és az Irgun történetéhez lásd Ben-Eliezer 1998. A Lehi jellemzéséhez lásd Cesarani 2009. A „vadászidény” történetéhez lásd Parkes 1947.

⁴ Hoffman 1983, 13.

⁵ Parkes 1947, 342.

⁶ Pedazur (Gad) 1961, 11.

⁷ National Archives (London [továbbiakban NA]), CO 733/457. High Commissioner levele Colonial Secretary részére, 1945. március 1. A szocialista cionista vezetőségben az is felmerült, hogy segíteni kellene a briteket a Lehivel szemben is. Az ötletet támogatta Zalman Sazar és Golda Meir későbbi állam- és miniszterelnök, míg Eljahu Golomb és Zev Sarif Hagana-tisztviselők ellenezték azt. A Hagana végül csak egyetlenegy Lehi-tag nevét adta át a briteknek. Lásd Heller 1995, 126., 138.; NA, KV 5/37. 1946. október 7-ei interjú Zev Sariffal.

volt hajlandó küzdeni a Haganával, s ehelyett támadásait az arab lakosság és a brit hatóságok ellen szervezte meg. A brit elhárítás általában erősen eltúlozta találgatásait az Irgun létszámát illetően: egy 1944 telén írt jelentés 4000–8000 főre tette a jobboldali katonai szervezet mozgósítható állományát, míg a valóságban ez 600 passzív és 200 bevethető fő volt.⁸ Mivel az Irgun nem is tudott volna több embert bevetni a lelepleződés veszélye nélkül, ezért felhívásaiban is inkább pénzt és fegyvereket kért híveitől, és nem katonák jelentkezését.⁹ Az Irgun tagjai kétségkívül szabadságharcosokként tekintettek magukra: „Lázadásunk a földünkől és vérünkől merítette erejét” – emlékezett vissza egy tagjuk.¹⁰ Még napjainkban is sokan (köztük az izraeli hadsereg hivatalos weboldala) Izrael függetlenségi harcának első számú hőseiként kezeli az irgunistákat.¹¹ Míg a visszaemlékezők valóban a bujkálás és a nemzeti harc dicsőséges napjairól számolnak be, a primer források vizsgálata árnyaltabb képet ad a kutatóknak.

AZ IRGUN ESZKÖZEI ÉS TAKTIKÁJA

Mivel az Irgun illegális szervezet volt – és szemben állt a másik nagy cionista haderővel, a Haganával is –, pénzügyi forrásait és fegyvereit is kénytelen volt illegális úton beszerezni. Még „tisztább” esetnek számított, mikor az amerikai diaszpóra és britellenes ír nacionalisták forrásait kapták meg törvénytelen úton.¹² Azonban az Irgun más eszközökhöz is nyúlt, mikor pénzre volt szüksége. Egy izraeli kiadvány a szervezet történetéről azt állítja, hogy csakis britektől zsákmányoltak ellátmányt,¹³ azonban tény, hogy irgunisták 1944–1946 között több tucat rablásos merényletet követtek el, többek között haifai és jeruzsálemi vonatokat támadva meg, továbbá éttermeket, illetve gyémántboltokat fosztogatva Petah Tikvában és Tel-Avivban. A támadásokban több arab és zsidó civilt, illetve legalább két brit katonát gyilkoltak meg, és összesen közel 100 000 palesztinai brit fontot zsákmányoltak.¹⁴ Egy másik különálló akciójuk során nyolckamionnyi textíliát raboltak el egy zsidó ipartelepről Tel-Avivban, szintűgy 100 000 palesztinai font értékben.¹⁵ Az Irgun rablások mellett védelmi pénzek szedéséből is finanszírozta tevékenységét. Jeruzsálemi éttermektől havi 300 fontot, tel-avivi gyémántgyáraktól szintűgy 300 fontot, magánszemélyektől pedig 200 fontot követelt havonta. Mikor egy zsidó vállalkozó nemet mondott nekik, összeverték.¹⁶ További módszerük volt még arab és zsidó lakások, arab bankok és zsidó boltok kifosztása; utóbbiban még a zsidó alkalmazottak nadrágját is átkutatták. Ha gazdátlan kocsikat találtak a járdákon parkolva, gyakorta elkötötték őket, és hűlt helyükön héber nyelvű feliratot hagytak, melyen az állt, hogy: Köszönjük!¹⁷ Különösen nagy felháborodást keltett, mikor egy bankrablásuk

⁸ A 4000-es adatért lásd NA, WO 204/26. Jewish Illegal Organizations in Palestine, 1944. november 9. Lásd még: Wiener Library (London [továbbiakban WL]), 1445/1. A 8000-es becslés: NA, KV 5/35. 1946. július 8.

⁹ NA, CO 733/456/7. 1946. július 9-ei jelentés.

¹⁰ Segev 1999, 455.

¹¹ <http://www.etzel.org.il/english/index.html> és <http://www.idf.il/1503-en/Dover.aspx> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 29.)

¹² Segev 1999, 454.; NA, KV 3/437. 1947. március 25-ei jelentés ír bankok és az Irgun ügyeiről.

¹³ Pedazur 1961, 25.

¹⁴ NA, KV 5/35. Jelentések az Irgun rablásairól 1946. június 11-ei és 27-ei keltezéssel.

¹⁵ NA, CO 733/456/7. 1944. október 7-ei jelentés.

¹⁶ NA, KV 5/34. 1946. április 21-ei jelentés „maffiamódszerekről.”

¹⁷ NA, KV 5/37. 1946. szeptember 16-ai és 30-ai jelentés (bankok és boltok); KV 5/29. 1945. október 26-ai jelentés (zsidó lakások); KV 5/34. 1945. november 14-ei jelentés (kocsik).

során arab lakosokat lőtték le az intézmény előterében.¹⁸ Zev Sarif, a szocialista cionisták biztonságpolitikai referense pedig talán éppen az ilyen esetek okán mondhatta azt a briteknek, hogy az Irgun „tele van aljas bűnözőkkel”.¹⁹

Az arab civilek és brit rendőrök, illetve a palesztinai infrastruktúra ellen elkövetett támadásait már nem a pénzszerzés motiválta. 1945 nyarán két bombát robbantottak fel egy arab moziban: áldozataik között volt 13 arab, két brit és egy fiatal zsidó szerelmespár.²⁰ 1946 szeptemberében lángoló benzines flakonokat dobtak zsúfolt arab piacokra, majd az irgunisták belelöttek a sebesülteken segíteni induló tömegbe. Később az áldozatok temetésén is lelőttek egy személyt.²¹ Csupán a hónap 10-én éjjel 10 támadást hajtottak végre: felrobbantottak postaládákat, telefonfülkéket, aknákat helyeztek el közutakon, és lelőttek egy brit rendőrt.²² Az Irgun ezek mellett előszeretettel számolt le olyan zsidókkal, akik nem osztoztak politikai nézeteiken: a szervezet alapítója, Avraham Tehomi lőtte le az utcán Jacob Israhel de Haant, egy anticionista ortodox zsidó író, illetve a szervezet még több, más nézeteket valló zsidó közszereplő ellen követett el merényleteket.²³ Az Irgun tisztázta, hogy „kész leszámolni” azokkal a zsidókkal, akik nem támogatják módszereiket.²⁴

Ahogy az Irgun, úgy a Lehi támadásai is gyakran zsidó életeket követeltek. 1947 januárjában a 25 éves Jisrael Levin testére találtak rá egy jeruzsálemi parkban, mellette pedig egy levélre, melyben a Lehi azt állította, hogy áldozatuk információkat adott ki a briteknek.²⁵ Tel-Avivban egy szintűgy kollaboránsnak nevezett zsidót kaptak el, mikor családjával sétált; feleségét és gyerekeit félretolták, majd a férfit hason lőtték.²⁶ Egy zsidó detektívet Haifában lőttek agyon, egy másik zsidót pedig házának kertjében egy vidéki kibucban. Merényleteik során sem voltak tekintettel civil áldozataikra: egy alkalommal a jeruzsálemi adóhivatal egy irodáját robbantották fel, ahol meghalt egy zsidó alkalmazott.²⁷ Ezek mellett erőszeregettel aknáztak alá civil autókat is; volt egy eset, amikor Arthur Koestler író kocsját kötötték el, hogy később merényletre használják.²⁸ Thomas James Wilkin zsidó származású brit detektívet pedig 1944 szeptemberében gyilkolták meg Jeruzsálemben, mivel része volt egy Lehi-vezető letartóztatásában és kivégzésében.²⁹

Noha a szocialista cionisták is erősen nacionalista érzelműek voltak, és rendre hangsúlyozták a katonai szolgálat szükségét, az Irgun messze túltett rajtuk militarizmusukban. Erőszakos akcióik és jobboldali nézeteik miatt a jisuv lapjai és közélete rendre utalt rájuk „zsidó fasisztákként”, Hajim Bileckij szocialista cionista pedig így szólalt fel a Hagana előtt, mikor az enyhíteni akarta az Irgunhoz való hozzáállását: „Én úgy látom, hogy a náci az egy náci, még akkor is, ha zsidó, vagy más [származású]. Tévedés lenne, ha a zsidó nép

¹⁸ NA, KV 5/37. 1946. szeptember 19-ei jelentés.

¹⁹ NA, KV 5/37. 1946. október 7-ei interjú Zev Sariffal.

²⁰ NA, KV 5/34. 1939. (sic!) június 22-ei irat. A dokumentum szövege egyértelművé teszi a téves datálást.

²¹ NA, KV 5/37. 1946. szeptember 16-ei jelentés.

²² NA, KV 5/37. 1946. szeptember 10-ei jelentés.

²³ Koestler 2011, 113.

²⁴ NA, KV 5/37. 1946. szeptember 24-ei jelentés. Lásd még KV 5/35. 1946. július 2-ai jelentés: Az Irgun szerint a vele egyet nem értő zsidó orgánumok „Quisling-lapok”.

²⁵ NA, KV 5/31. 1947. január 3-ai jelentés Israel Levin ügyében. Lásd még a Lehi zsidó áldozatairól a következő összefoglalót: KV 5/30. 1946. augusztus 8-ai jelentés.

²⁶ NA, KV 5/31. Sajtókivágás dátum nélkül.

²⁷ Uo. (detektív, kibuc, adóhivatal).

²⁸ NA, KV 5/32. 1948. október 11-ei jelentés.

²⁹ NA, CO 733/456/7. 1944. szeptember 29-ei jelentés Wilkin halálának ügyében.

elítelné a náciizmust, de elfogadná a zsidó fasizmust.³⁰ A budapesti születésű cionista író, Arthur Koestler szintúgy ezt jegyezte fel a naplójába, amikor beszámolt egy fiatal izraelivel való beszélgetéséről: „»Most meg kell vernünk az arabokat, aztán le kell majd számolnunk a saját fasisztáinkkal, az irgunistákkal is« – mondta. »Csakugyan úgy gondolkod, hogy az irgunisták fasiszták?« – kérdeztem. »Hát persze... Csak rájuk kell nézni« – felelte.³¹ A brit kommunikáció – mely abban nem volt biztos, hogy a robbantások merénylőket nevezhetik-e „terroristáknak”³² – is fasisztákként festette le a jobboldali cionistákat.

Erre válaszul az Irgun azt a vádat fogalmazta meg, hogy a britek passzívan hozzájárultak az európai zsidóság kiirtásához azzal, hogy nem engedték be Palesztinába a zsidó menekültek tömegeit a holokauszt során. Egy az Irgun által kiadott röplap szerint a háborút követően ott lenne a britek helye Hitler és Himmler mellett a vádlottak padján, mert amikor a zsidóság felsírt, hogy hazatérhessen, a britek úgy feleltek, hogy „kazánba velük”! A szervezet továbbá fenntartotta, hogy a Palesztinában állomásozó brit katonák antiszemiták, azaz „náci britek”.³³ Hogy valóban uralkodott-e antiszemitizmus a brit hatóságok között, nehéz lenne eldönteni. Az bizonyos, hogy brit katonák még a háború alatt is rendszeresen köszöntötték egymást náci karlendítéssel, és nyilvánosan szították a „disznó zsidókat” – panaszok ilyesféle ügyekről még egy brit kormányülésen is elhangzottak.³⁴ Evelyn Barker tábornok, a palesztinai brit csapatok vezetője pedig híres volt zsidógyűlöletéről. Szeretőjének, egy arab nőnek rendszeresen írt efféle leveleket: „Csak jusson eszedbe ez a szép élet, amit elvesztegetünk a koszos zsidókra! Igen, gyűlölöm mindet – mindegy nekem, hogy cionisták, vagy sem. Miért kéne félnünk attól, hogy kimondjuk, hogy gyűlöljük őket? Itt az ideje, hogy ez a rohadt faj megtudja, mit gondolunk róluk – piszok népség.”³⁵ A legtöbb brit azonban valószínűleg nem szerette jobban sem az arabokat, sem a zsidókat. Charles H. Bateman egyiptomi brit követ foglalta talán össze ezt a legvilágosabban: „Egyiket jobban utálok, mint a másikat. Egyetlen nép van a földön, amit szeretek, mégpedig a britet, és semmi okát nem látom, hogy britek haljanak meg az istenverte szemiták közötti harcokban.”³⁶ Azonban az irgunistákat láthatóan az sem érdekelte, ha egy brit filozemita volt. Egy bizonyos Doran őrnagy ellen, aki a holokauszt során a bukaresti brit követségen dolgozott, és közvetlenül részt vett román zsidók megmentésében, szintúgy merényletet kísérelt meg az Irgun.³⁷

Az britek által elfogott irgunisták és lehisták több alkalommal is veszthelyre jutottak, ezek az ügyek azonban közbenjárások és tiltakozások átláthatatlan tengerét szülték. A Mapaj azért ellenezte a kivégzéseket, mert nem akart mártírokat adni jobboldali ellenzékének; az Irgun ugyan nem akart embereket veszteni, de „nemzeti értéket” látott a katonák halálá-

³⁰ NA, KV 5/29. 1945. október 26-ai irat (közvélemény); KV 5/34. 1946. április 6-ai és 12-ei Hagana-jegyzőkönyvek.

³¹ Koestler 2011, 224.

³² Segev 1999, 485.

³³ WL, U2a(4)001. Irgun Zvai Leumi B'Eretz Israel: The Hebrew Struggle for National Liberation. A Selection of Documents. 19., 24., 58.

³⁴ Hoffman 1983, 30. (karlendítés); NA, FO 371/27126/147. („Jewish pigs”) Ezekkel szemben ismertek esetek, amikor arab lincstömegek közül mentettek ki brit katonák irgunistákat. Lásd NA, KV 5/37. 1946. szeptember 16-ai és 19-ei jelentések.

³⁵ Segev 1999, 480. A Barker-féle románhoz és a szerelmes levelek sorsához lásd a következő Ha'aretz-cikket: <http://www.haaretz.com/print-edition/features/jay-gatsby-in-jerusalem-1.8564> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)

³⁶ NA, FO 371/21881. Bateman levele Oliphant részére, 1938. augusztus 30.

³⁷ NA, KV 5/37. 1946. szeptember 24-ei jelentés.

ban; a Lehi pedig egyenesen szükségét látta, hogy produkáljanak legalább egy mártírt.³⁸ A brit hatóságoknak eközben felmentésért könyörgő levelek százaira kellett válaszolniuk. Az egyik legnagyobb visszhangot keltő kivégzés éppen egy magyar – kisvárdai – származású irgunista, Dov (Béla) Grüner ügye volt.

ELLENTMONDÁSOS ÜGYEK: DOV GRÜNER ÉS DÉIR JÁSZIN

Dov Grüner több társával 1946 márciusában fegyverrablás céljából támadta meg a Ramat Gan-i rendőrállomást, de arcon lötték, és sebesülve találtak rá brit rendőrök az épület melletti árokban.³⁹ Vele együtt más irgunistákat is letartóztattak, és mivel Grüner és társai elutasították a brit bíróság fennhatóságát, ezért bitófára kellett volna jutniuk – csakhogy a bíró félt meghozni az ítéletet, és az akkori brit börtön felügyelője nem volt hajlandó kivégezni őket.⁴⁰ A hatóságok fenyegetések özönét kapták: egy ilyen üzenet közölte, hogy „egyesével” fogják kivégezni a kairói brit családokat, ha Grünert felakasztják, és egyiptomi hotelek felrobbantását is kilátásba helyezték.⁴¹ Az Irgun ennél tovább is ment, és elrabolták Windham bírát és Collins rendőrőrmestert 1947 januárjában, azzal fenyegetőzve, hogy ha megtörténik a kivégzés, válaszlépésként felkötik a két túszt.⁴² A britek nem csupán a fenyegetések miatt hezitáltak; egy palesztinai tisztviselőjük azt a véleményét osztotta meg londoni felettesével, hogy „semmit sem tanultunk Írországból és Indiából... a kivégzések nem oldanak meg, és nem zárnak le semmit”.⁴³ Creech Jones munkáspárti politikus és gyarmatügyi tisztviselő hasonló állásponton volt, miután levelet kapott, melyben az Irgun megígérte, hogy „ha a britek meggyilkolják a hős Grünert”, „azonnal fel fogjuk kötni bíróját”. „Mi nem szervezetlen niggerek vagyunk”, közölték, azzal zárva levelüket, hogy „a hájfejű [Evelyn] Barker [tábornok] vagy lemond, vagy pedig forró ólommal lyuggatjuk ki a ronda képét. Valamelyik meg fog történni”.⁴⁴

Barkert nem érdekelték a fenyegetések, ahogy akkor sem rendült meg, mikor két irgunista öngyilkosságot követett el cellájában: egy rabbi meglátogatta őket és titokban gránátokat adott át nekik.⁴⁵ „Kettővel kevesebb” – jegyezte meg Barker, mikor hírért vette az ügynek.⁴⁶

³⁸ Heller 1995, passim; Segev 1999, 480.

³⁹ A Grüner-ügy összefoglalásához lásd a következő dokumentumokat: NA, CO 537/2292. 1947. június 22-ei jelentés, ill. „Recent Conviction of Terrorists”, dátum nélkül. Hasonlóképp fontosak a Jabotinsky Institute által őrzött anyagok, többek között Grüner magyar és angol nyelvű levelezése rokonaival, melyekben a numerus clausus törvénnyel okolta meg Palesztinába költözését és cionista nézeteinek kialakulását: JI, K 16 - 3/ 5. Grüner levele Paula nagynénje részére, 1944. november 28. 1–2. Lásd még a következő fotókat Grünerről: JI, PH-779. Portréja brit egyenruhában.; PH-711. Fotó arcsérüléséről a sikertelen fegyverrablási kísérletet követően.; PH-2305. Fotó a hajóról, melyen Grüner Palesztinába jutott, háttérben a Szabadság híddal.

⁴⁰ NA, CO 537/2292. 1947. március 7-ei, ill. 1947. július 30-ai jelentések. Zev Sarif, a Hagana szocialista tisztviselője megkérte a briteket, hogy engedjék ki börtönéből Mose Saret (Sertok) szocialista politikust, későbbi izraeli miniszterelnököt, akit a hatóságok illegális politikai aktivitás címén helyeztek őrizetbe. Mint mondta, Saret beszélhetne Grünerékkel, és rávehetné őket arra, hogy ismerjék el a bíróság jogkörét. „Ha nem jár sikerrel, akkor még mindig visszacsukhatják a börtönbe” – érvelt. Lásd NA, CO 537/2292. Interjú Zev Sariffal, 1946. augusztus 21.

⁴¹ NA, CO 537/2292. 1947. február 6-ai és 8-ai fenyegető levelek.

⁴² NA, CO 537/2292. 1947. január 31-ei jelentés.

⁴³ NA, CO 537/2292. 1947. június 26-ai levél Grüner-ügyben.

⁴⁴ NA, CO 537/2292. 1947. április 22-ei fenyegető levél Arthur Creech Jones képviselő részére. „...until Fathead Barker either resigns or his ogly [sic!] face is punctured by hot lead. One of these things will have to take place.”

⁴⁵ NA, CO 537/2292. 1947. április 22-ei jelentés.

⁴⁶ Segev 1999, 480.

A brit tábornok Dov Grüner ügyét is hasonló cinizmussal kezelte: ígéretet tett Grüner megkímélésére, mire az Irgun elengedte két túsztát. Grünert röviddel ezután kivégezték.⁴⁷ „Remélem, az arabok most már nem fogják azt gondolni, hogy félünk zsidókat kivégezni” – osztotta meg Barker indítékát övön aluli lépéséről arab szeretőjével.⁴⁸ A bíróság elé állított cionisták rendre elutasították a brit törvényszékek hatóságát. Egyesek Bibliával a kézben álltak bíráik elé, és ószövetségi passzusokkal védekeztek; voltak akik Arthur Koestler *Mint éjjeli tolvaj* c. könyvét olvasták az ítélet kihirdetése alatt; mások a cionista és később izraeli himnuszt, a *Ha'tikvát* („*A Remény*”) énekelték: akadt, aki közölte, hogy „semmi más célja nincs, mint hősként meghalni népe háborújában”, más pedig teljes nyugalommal odavetette a felette ítélkező brit bírónak, hogy amint kiszabadul, „le fogja vágni a kezét”. Börtöncellaikat hasonló idézetekkel dekorálták ki: Dov Grüner azt a sort írta fel börtönének falára, hogy „meghalunk, vagy elfoglaljuk a hegyet”.⁴⁹ Az idézet egy jobboldali cionista költő és politikus, Vlagyimir Zsobotyinszkij verséből származik.

A kisebb incidensek mellett az Irgun komoly akciókra is elszánta magát. 1944. május 15-én a brit hatóságok ramallahi rádióállomását foglalták el, majd géppuskatűzzel kísérvé felrobbantották az egyik jeruzsálemi brit tiszti klubot, 1944 telén pedig megpróbálták felrobbantani a brit főmegbízottat a jeruzsálemi Szent György-templomban.⁵⁰ Azonban a szervezet két legnagyobb – és legismertebb – terrorakciója a jeruzsálemi King David Hotel felrobbantása, és Déir Jászín arab település lemezárálása volt.

1945 októberére a Hagana is belátta britbarát politikájának hiábavalóságát, és egy közös katonai frontot alakított az Irgunnal és a Lehivel, a Héber Felkelési Mozgalmat (*Ha'tnuat Ha'meri Ha'ivri*). A közös katonai program a következő év nyaráig állt fenn, a King David Hotel ellen elkövetett bombamerényletig. Július 22-én előzetes figyelmeztetést adtak le a brit hatóságok központjául szolgáló hotel számára, melyet a személyzet nagyrészt figyelmen kívül hagyott; a hotel fél óra múlva felrobbant, maga alá temetve 91 személyt, köztük 17 zsidó alkalmazottat. A támadás az egész világot megrázta, és a Hagana, illetve a szocialista vezetőségű *de facto* cionista kormány, a Zsidó Ügynökség (*Jewish Agency*) azonnal elítélte az esetet. Az igazság azonban az, hogy a Mose Szne, a Hagana főnöke két és fél héttel a támadás előtt levélben engedélyezte az akciót Menáhém Begin, az Irgun vezetője számára.⁵¹ Az eset után Evelyn Barker brit tábornok parancsot adott ki katonáinak, melyben minden cionistát felelőssé tett a támadásért, kifejtve, hogy ha meg akarta volna akadályozni a jisuv a merényletet, akkor megtehetette volna. Embereinek megtiltotta, hogy zsidó boltokba járjanak,

⁴⁷ NA, CO 537/2292. 1947. január 28-ai és április 17-ei jelentések.

⁴⁸ Segev 1999, 480. Közbenjáró levelekért lásd NA, CO 537/2292. Emanuel Celler levele, 1947. június 26.; Jakov Weiss családjának levele, 1947. június 23.; John Balfour angol nagykövet levele, 1947. július 9. A sajtó kegyelmi kéréseiért lásd 1947. január 27-ei sajtó-összefoglaló. Maga Grüner levélben érdeklődött Menáhém Begintől, hogy „vezére” elvárja-e tőle, hogy öngyilkosságot kövessen el. Begin arra utasította, hogy ne tegyen ilyet. Lásd 1946. augusztus 22-ei összefoglaló. Grüner kivégzését az Irgun két brit rendőr felakasztásával bosszulta meg. Az ügyhöz lásd Ofer Aderet izraeli újságíró cikkét a Ha'aretzben: <http://www.haaretz.com/israel-news/the-cruel-revenge-that-helped-drive-the-british-out-of-palestine-1.456440> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)

⁴⁹ Frank 1963, 17., 262.; NA, KV 5/35. 1946. június 25-ei jelentés; CO 537/2292. 1946. augusztus 19-ei dokumentum „Press Censorship Report on Comments on Death Sentence” címmel.; KV 5/35. 1946. június 27-ei jelentés; WL, U2a(4)001. Irgun. 62.

⁵⁰ Koestler 2011, 116., 171.; Heller 1995, 122.

⁵¹ Jabotinsky Institute (Tel-Aviv [továbbiakban JI]), K 4-1/11/5. Mose Szne levele Menáhém Begin részére, 1946. július 1. A brit iratok tartalmaznak egy érdekes, ám valószínűleg téves értesülést: szerintük az Irgun, a Lehi és a Hagana vezetői sorsot húztak annak eldöntésére, hogy ki végezze el a merényletet. NA, KV 2/2251/1. A lengyel titkosszolgálatól származó jelentés angol nyelvű fordítása, 1946. július 26.

zsidókkal érintkezzenek vagy zsidóktól vásároljanak: a „zsebeiket kell támadni”, írta nem kevés antiszemizmussal Barker, mert „ott fáj a legjobban ennek a fajnak”.⁵² A cionista Ügynökség Jordánia királyának, Abdullának is levelet írt, melyben elítélte a „korábban még nem tapasztalt mértékű” erőszakot; az arab uralkodó dühödt választáviratot küldött, amelyben elutasította az elnézés-kérést. Mint írta, biztos volt benne, hogy a Hagana, és rajtuk keresztül az Ügynökség is tehet a támadásról.⁵³ Ironikus módon mind a három félnek igaza volt valamiben: Abdullának és Bakernek a cionista Ügynökség felelősségében, az Ügynökségnek pedig abban, hogy nem számított ekkora pusztításra.

A Déir Jászín-i mészárlás, mely máig szerves része az Izrael-ellenes arab kommunikációnak, már a Hagana és a jobboldali milíciák hivatalos együttműködésének végét követően esett meg, 1948. április 9-én. Ennek ellenére a Hagana erről a támadásról is előre tájékozódott, és engedélyt adott az Irgun és a Lehi közös hadműveletére a faluval szemben.⁵⁴ A település, mely semleges állást foglalt az 1948-as izraeli–arab háborúban, stratégiaileg fontos területen helyezkedett el, Givat Saul zsidó település és a Tel-Aviv–Jeruzsálem útvonal között. A 80 Irgun-harcos és 40 Lehi-tag által vezetett támadás rövid úton mészárlásba torkollott; a kezdeti jelentések 240 halottról szóltak, melyből 80-at a harcok végeztével lőttek le. Arab és izraeli kutatók mai konszenzusa szerint 107 arab áldozatról van szó, melyből 25-öt később végeztek ki.⁵⁵ A történetről eltérő vélemények olvashatóak az izraeli, arab vagy semleges forrásokban. Menáhém Begín, az Irgun vezére és későbbi izraeli kormányfő szerint előre figyelmeztették a civileket a terület elhagyására, de azok nem hallgattak rájuk. Később az Irgun gránátokat használva foglalta el a települést, és szerinte ez okozta a civil áldozatok magas számát.⁵⁶ Jozsef Sehtman izraeli publicista egyszerűen „arab horrorpropagandának” nevezte az atrocitáshíreket, „vérvádnak Izrael ellen”. Mint mondta, katonáik „megtették emberi kötelességüket, sőt még annál is többet”.⁵⁷ Jacques de Reynier, a nemzetközi Vöröskereszt palesztinai képviselője azonban már másról beszélt: néhány órával az incidenst követően meglátogatta a települést, és felkereste az Irgun helyi tisztviselőjét. „»Ha talál testeket, elviheti őket, de garantáltan nincsenek sebesültek« – szolt oda [az irgunista]. Ettől megfagyott ereimben a vér” – emlékezett vissza.⁵⁸

Az esetre visszaemlékező Irgun- és Hagana-tagok szintűgy atrocitásokról számoltak be, melyek nem teszik valószínűvé, hogy véletlenül vagy csupán a gránátok miatt haltak meg civilek. Egy Hagana-tiszt, Meir Pa’il így számolt be Déir Jászín-i látogatásáról az ostromot követő órákban: „A harcokban négy emberünket veszítettük, és egy tucatnyian megsebesültek... estére a csatának vége lett, és a lövöldözés elhalt. Noha nyugalom volt, a falu még nem adta meg magát. Az Irgun és Lehi emberei előjöttek fedezékeikből, és hozzáláttak a házak megtisztításához. Agyonlőttek mindenkit, akit csak láttak – nőket, gyerekeket beleértve –, és a parancsnokaik meg sem kísérelték megállítani őket. Könyörögtem nekik, hogy utasítsák rendre embereiket, de nem hallgattak rám. Eközben 25 arabot felraktak egy furgonra, és elhajtottak velük... a közeletbe Déir Jászín és Givat Saul között, és ott hidegvérrel meggyil-

⁵² WL, U2a(4)001. Irgun. 52–53.

⁵³ JI, K 4-10/5. Jewish Agency és Jordánia királyának levélváltása arab nyelven (fordítása mellékelve).

⁵⁴ JI, K 4-10/4. Hagana-engedély a Lehi részére Déir Jászín (?) elfoglalására.

⁵⁵ Az arab eredményeket idézi és alátámasztja: Gelber 2006, 311–312.

⁵⁶ Begin 1951, 163–164.

⁵⁷ JI, K 4- 10/3. Pamfletek Déir Jászín ügyében.

⁵⁸ Reynier 1977, 17.

kolták őket... Még csak a testeket sem voltak hajlandók eltemetni.”⁵⁹ Hasonlóan emlékezett vissza Cvi Ankori izraeli történész, aki fiatalon Irgun-tisztként szolgált. „Bementem 6-7 házba. Levágott nemi szerveket láttam, és feltépett hasú nőket. A testeken lévő sebek alapján közönséges gyilkosságról volt szó.”⁶⁰

Az Irgun utólag azzal indokolta meg a támadást, hogy Givat Saul veszélyben lehetett Déir Jászín közeli fekvése miatt. Azonban a helyiek azt állították Benny Morris izraeli történész szerint, hogy a Déir Jászín-i lakosok elűzték környékükről a fegyveres arab bandákat, és még egy jelrendszert is megbeszéltek a Givat Saul-i zsidókkal, mely alapján figyelmeztethették őket a közelgő veszélyre (bizonyos színű ruhákat aggattak fel száradni, ha arab bandák jártak a környéken).⁶¹ Meir Pa'il ráadásul így számolt be a támadást követő órákról: „Tömeg érkezett a faluba Givat Saulból, pajeszos, vallásos férfiak, és azt kiabálták, hogy *gazlanim, rohim* – azaz tolvajok, gyilkosok. Azt kiabálták, hogy alkut kötöttek ezzel a faluval, és hogy békés emberek voltak. Miért ölik akkor meg őket?”⁶² Benny Morris történész szerint fosztogatások és hullarablás is követte a támadást Déir Jászínban.⁶³ A támadást világszerte felháborodás követte.⁶⁴

TERRORIZMUS ÉS A BRIT HATÓSÁGOK ELLENLÉPÉSEI

Tekintve, hogy az Irgunnak és a Lehinek mint illegális szervezetnek egyáltalán nem lett volna szabad fegyverekkel rendelkezniük, meglehetősen jól fel voltak szerelve. Különböző rajtaütések során brit katonák Vickers- és Sten-típusú géppisztolyokat, illetve Lewis golyószórókat találtak Irgun-raktárakban.⁶⁵ Mivel ezek a fegyverek a brit seregben rendszeresített fegyverek voltak, ezért felmerült a mandatórius hatóságok között, hogy angol zsidó katonák csempészhették át az ellenséghez azokat.⁶⁶ A brit hatóságok általánosságban nem bíztak meg zsidó alkalmazottaikkban; egy a háborús iroda számára készített titkos jelentés, mely egy lehetséges izraeli–brit háború esélyeit fontolgatta, automatikusan a jövőbeli izraeli hadsereg katonáinak számolt minden angol zsidó rendőrt vagy katonát.⁶⁷ Egy másik, 1943-as javaslat azt helyezte kilátásba, hogy minden brit állampolgárságú angol zsidót le kellene fegyverezni, amíg nem ér véget a háború. A második világháború alatt több tízezer zsidó harcolt brit kötelékben, köztük egy külön 5000 fős zsidó brigád Ernest Benjamin vezetése alatt.⁶⁸

Hasonló drasztikus gondolatok csupán azért születhettek meg a brit vezetőség fejében, mert a palesztinai szituáció a háború utolsó évében, majd különösen az azt követő időszakban egyre komolyabb pénzügyi és katonai terhet jelentett számukra, ráadásul egyre nehezebbé vált a manőverezés a cionista és arab igények között.⁶⁹ A fejtelenség néha pedig

⁵⁹ Meir Pa'il 1988-as vallomása megtalálható a következő linken: <http://web.archive.org/web/20080419084659/http://www.ariga.com/peacewatch/dy/dypail.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 29.)

⁶⁰ Cvi Ankori vallomását idézi: <http://www.deiryassin.org/mh2001.html> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 29.)

⁶¹ Morris 2004, 91.

⁶² Meir Pa'il vallomása, 41. jegyzet

⁶³ Morris 2005, 82.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ NA, KV 5/34. 1945. november 24-ei jelentés; KV 5/35. 1946. július 11-ei jelentés.

⁶⁶ NA, KV 5/35. 1946. július 4-ei jelentés.

⁶⁷ NA, WO 204/26. Jewish Illegal Organizations in Palestine, 1944. november 9. Lásd még WL, 1445/1.

⁶⁸ Blum 2002.

⁶⁹ A két oldal igényeinek egyszerre való kielégítésére tett kísérletekhez lásd Omer Bartov izraeli történész cikkét: <https://www.nytimes.com/books/00/11/12/reviews/001112.12bartov.html> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)

valóban kaotikus, már-már ironikus helyzeteket szült. A tolmácsok hiánya végig komoly gondot okozott a brit hatóságoknak; példának okáért számos Irgun- vagy Lehi-merényletet azért nem tudtak meghíúsítani, mert bár a terroristák telefonbeszélgetéseit lehallgatták, nem értették a héber nyelvű párbeszédet.⁷⁰ Más alkalmakkal nem tudtak kiigazodni a felváltva használt héber vagy angol nyelvű betűszavak és pártnevek között. Egy az Irgunról szóló akta borítójára felírták, hogy *Irgun, alias Herut* – dacára annak, hogy a Herut (*Szabadság*) nevű politikai pártot csak 1948-ban hozta létre Menáhém Begin, és lényegében semmi köze az Irgunhoz, ahogyan azt bármelyik angol nyelvű palesztinai napilapból megtudhatják volna.⁷¹ *Samuel Katzenelson* Irgun-aktivista neve fejtörést okozott a brit elhárításnak: mivel a Kacnelzon kohanita családnévről nyilván nem hallottak a brit nyomozók, ezért S. Katz Nelsonra angolosították a katona és későbbi politikus nevét.⁷² Az Irgun Cvaj Le'umi betűzése szintúgy gondot okozott a hatóságoknak. A *cva*, azaz '(had)erő' szóból rendre *cvi* lett, s így az illegális terrorista csoport „Nemzeti Szarvas-szervezetté” avanzsált, minekutána a *cvi* szarvast jelent.⁷³ A fejtelenség dacára is elképesztő, ám tény, hogy a Hagana legalább egyszer felhatalmazást kapott a brit mandatórius hatóságoktól arra, hogy támadást intézzon maguk ellen. Richard Crossman angol munkáspárti parlamenti képviselő felkereste John Strachey repülésügyi miniszterhelyettest, és figyelmeztette, hogy a Hagana támadást készül intézni a brit hidak ellen a Jordán folyó felett, „tanácsot” kérve az ügyben. Strachey kért néhány napnyi gondolkozási időt, majd beleegyezését küldte Crossmannak.⁷⁴ Míg egyeseknek a szellemi képességeit is kifárasztotta a polgárháborús helyzet – Henry Gurney későbbi palesztinai brit főmegbízott például gyakran esett zavart állapotba és táviratozott apokaliptikus bibliai idézeteket Londonba⁷⁵ –, addig mások cinizmussal figyelték az Irgun lázongását. Mikor milicisták megpróbálták felrobbantani a jaffai rendőrség kábelpóznáit, ám véletlenül a saját kocsijukat borították lángba, a helyi rendőrfőnök elmorfondírozott azon, hogy vajon a Hagana vagy az Irgun volt ilyen kétbalkezes. „Csupán három dolog idegesít – osztotta meg londoni főnökeivel a véleményét. 1., hogy hová mentek a támadók, 2., hogy ki lehetett ekkora balfék, és 3, hogy szombaton házasodom.”⁷⁶ A rendőrfőnök arra jutott, hogy az elkövető nem lehetett az Irgun, melyet profi szervezetnek vélt. S noha az Irgun valóban képes volt véres támadásokra, hibázni ők is tudtak: egyik komoly merényletüket bejelentő illegális rádióadásukban közölték hallgatóikkal, hogy „semmi sem tud megállítani minket, senki sem irányít bennünket”, majd rögtön ezt követően 5 percre megszakadt az adás. A technikai hibáért később elnézést kértek.⁷⁷

Ha az Irgun módszereit a britek szélsőségesnek tartották, akkor a szélsőjobboldali *Lehire* már nehezen találtak szavakat. „Örült fasiszták – írta róluk egy brit jelentés –, [akik] az égvilágon mindennel szemben állnak... rosszabbak, mint az IRA... bárkit lelőnek.” Állítását bizonyítandó, egy hasonló jelentés a brit fasiszta Oswald Mosley szavait vetette össze egy

⁷⁰ NA, KV 3/440. Jelentés telefonbeszélgetésekről.

⁷¹ NA, KV 5/40. Borítólap. Egy hasonló jelentéshez, mely nem látott különbséget az Irgun, a Lehi, a Betar ifjúsági csoport és Peter Bergson amerikai cionista körei között, lásd NA, KV 3/437. 1947. március 11-ei, 25-ei és május 16-ai jelentések.

⁷² NA, KV 5/50. 1948. december 8-ai jelentés Smuel Tamir (Kacnelzon) ügyében.

⁷³ NA, CO 733/456/7. 1944. november 23-ai jelentés az Irgunról.

⁷⁴ Segev, 1999, 478.

⁷⁵ Segev, 1999, 513.

⁷⁶ NA, KV 5/34. 1945. április 28-ai jelentés.

⁷⁷ NA, KV 5/35. Az Irgun rádióadásán elhangzottak gépirata, 1946. július 2.

Lehi-kiadvánnyal, rámutatva a nézetek hasonlóságára.⁷⁸ A Lehi ekkor már inkább szovjetbarát és nemzeti-bolsevista hírokat pengetett, de a sztálini rendszerben is elsősorban annak totalitárius jellege imponálhatott a szervezet számára; annak feje, Avraham „Jair” Stern, akit 1942 februárjában lőttek le brit rendőrök, azon a véleményen volt, hogy minden „erőskezü” mozgalom vezetőjét tisztelni kell: felfogásában Mózes, Jézus, Mussolini és Sztálin mind követendő példák voltak.⁷⁹ Stern szokása volt, hogy híveit egy Bibliára és egy revolverre tett kézzel eskette fel. A mozgalomból nem lehetett kilépni: azokat a tagokat, akik távozni akartak, társaik lőtték le. Erre a sorsa jutott a székelyföldi (Bikafalva) születésű Elijahu Giladi (Grün Albert) is, akit társai, többek között Jichák Samir későbbi izraeli miniszterelnök, azért végeztek ki, mert el akart szakadni a mozgalomtól, hogy legyilkolhassa a cionista Ügynökség vezetőit, David Ben Guriont is beleértve. Giladit lehívták visszaemlékezései részeges, erőszakos fanatikusként jellemzik, aki bárkit képes lett volna megölni – nem teljesen világos, hogy mindez utólagos öngazolás-e részükről, vagy az igazság.⁸⁰

A brit terrorelhárítás iratai között vastag akták számolnak be a Lehi akcióiról; különböző jelentések szerint a csoport kórházba szállított sebesült brit katonákat gyilkolt le, ápolónőkre nyitott tüzet, rendőrököt mérgezett meg, illetve körbeaknáztta merényleteinek helyszínét, hogy a kiérkező mentők is felrobbanjanak.⁸¹ Egy másik esetben alvó brit katonákat öltek meg, majd illegális lapjukban „csataként” írták le a mérszárllást,⁸² 1943-ban pedig – azaz még a holokauszt idején – egy lengyelországi zsidó menekülteket segítő alap irodájára füstbombát dobtak, majd elraboltak onnan 500 fontot.⁸³ Ahogy az Irgunt, úgy a Lehit sem foglalkoztatta, hogy mennyire is támogatta egy brit tisztviselő az európai zsidóságot a soá során. Raymond Cafferata rendőrfőnök ismert volt emberbarát hozzáállásáról az európai zsidó menekültekkel szemben, ám a Lehi így is megkísérelte meggyilkolni, még hozzá Ezer Weizman későbbi izraeli államelnök beleegyezésével.⁸⁴ Hasonlóan nem számított Folke Bernadotte svéd gróf és ENSZ-békeközvetítő holokauszt alatti tevékenysége, mely során több száz dán zsidó kiszabadítását eszközölte ki a náciaktól; Natan Jelin-Mor Lehi-tag és későbbi izraeli parlamenti képviselő azt terjesztette róla, hogy a svéd gróf tudott a holokausztról, ám nem tájékoztatta róla a világot.⁸⁵ Bernadotte a háborút követően palesztinai ENSZ-megbízott lett, és Jeruzsálem arab és zsidó részre való felosztásán dolgozott. Már 1948. szeptemberi meggyilkolása előtt figyelmeztette őt a Lehi, hogy „levágjuk a kezét, ha kezét

⁷⁸ NA, KV 5/29, 1944. június 21-ei jelentés („örültek”); KV 3/439, dátum nélküli jelentés (Mosley). Több brit irat is rasszizmussal vádolta a Lehi kiadványait, noha az igazság az, hogy a Lehi egyfajta „szemita egységfrontot” képzelt el a britekkel szemben (mindezt a „kánaáni mozgalom” szellemi gyökereire alapozva), és ellentétben az Irgunnal, kezdetben ritkán támadott meg arab célpontokat. Pamfletjeikben inkább arra hívták fel az arabokat, hogy lássák be: a britek nevető harmadikként játsszák ki őket egymás ellen. Annyiban igazuk volt, hogy a brit hatóságok valóban direkt használtak fel arab egységeket a cionistákra való lecsapások során. A britek kivonulása után azonban a Lehi is az arabok ellen fordult. Egy arabbarát Lehi pamfletért lásd WL, U2a(4)001. Irgun. 54., illetve NA, KV 5/37. Dátálatlan Lehi-irat. A „kánaáni mozgalomhoz” és annak alapítójához, Jonatan Ratoshoz lásd Diamond 1986. A brit hatóságok preferenciájához az arab egységek zsidók elleni felhasználásával szemben lásd NA, WO 275/31. „Shark” hadművelet anyaga, 1947. november 22-ei irat.

⁷⁹ Spiro 2013, 611–612.

⁸⁰ Heller 1995, 113. skk.

⁸¹ NA, KV 5/31. 1948. április 7-ei jelentés (kórház); 1946. október 26-ai jelentés (ápolónők); dátum nélküli sajtókiadvágás (kutyák); KV 5/29. 1946. április 26-ai távirat (aláaknázás).

⁸² NA, KV 5/29. 1946. május 7-ei jelentés.

⁸³ NA, KV 5/31. Sajtókiadvágás 1943 tavaszáról.

⁸⁴ Segev 1999, 474., 480.

⁸⁵ NA, KV 5/42. 1948. december 22-ei jelentés Natan Jelin-Mor (Friedman) ügyében.

emel ráknak”, Jiszrael Eldad (Scheib) Lehi-vezető pedig úgy fogalmazott, hogy „ha beteszi a lábát [Bernadotte] Jeruzsálembé, elintézzük”.⁸⁶ Bernadotte grófot egy katonai ellenőrző pontnál lötték le Jeruzsálemben, és a gyilkosság egyike volt azon merényleteknek, melyek meggyőzték a brit vezetőséget – többek között magát Winston Churchillt⁸⁷ – arról, hogy fel kell hagyniuk a cionista ügy patronálásával, és el kell hagyniuk Palesztinát. A másik ilyen gyilkosság Walter Moyne közel-keleti brit főmegbízott 1944. november eleji lelövése volt Kairóban.⁸⁸ Az esetről utólag úgy emlékezett vissza Haim Weizmann, Izrael első államelnöke, hogy még a saját fia halálánál is jobban megrázta.⁸⁹ A lehista Jelin-Mor viszont utólag is indokoltnak érezte a gyilkosságot,⁹⁰ ahogyan Jichák Samír is Moyne feltételezett antiszemitizmusával indokolta a merényletet.⁹¹

BRIT KIVONULÁS PALESZTINÁBÓL

A terror a Moyne-gyilkosságot követően sem állt meg. Egy jelentés 1944 novemberének végén felsorolta a merényletet követő három héten elkövetett atrocitásokat: két brit rendőrt felrobbantottak; Haifában további robbantások történtek; egy brit járőrnek elvagták a torkát; Tel-Avivban hét katonát gyilkoltak meg egyetlen este: és így tovább, még további 11 gyilkosságon, számos fegyverrel való lövöldözésen, robbantáson és szabotázsakción át.⁹² A két magas rangú tisztviselő lelövése és a további erőszakhullám győzte meg a brit vezetőséget arról, hogy itt az ideje elhagyni Palesztinát. „Palesztina egy malomkő a nyakunk körül” – vélte egy brit külügyi tisztviselő 1944-ben, Ernest Bevin brit külügyminiszter pedig arra jutott, hogy „Palesztina nem létfontosságú Anglia számára”. Winston Churchill szintúgy támogatta a brit kivonulást. A londoni lapok címlapjai hasonlóképp árulkodóak voltak: „Uralkodjunk, vagy menjünk innen”, „Muszáj meghalniuk a fiainknak?” „Itt az ideje, hogy távozzunk”.⁹³ Raymond Cafferata rendőrparancsnok úgy emlékezett vissza, hogy mindennap rettegett az életéért, mintha csak Szicíliában kellett volna rendet tennie a maffiózók között. „Nincs az az erő vagy hatalom, aminek ezek a népek fejet hajtatának” – kesergett.⁹⁴ Jock Jardine, a palesztinai brit igazságszolgáltatás emblematikus tagja hasonlóan írt haza: „Elegem van ebből a helyből... Küldjenek engem egy országba, ami háborúktól mentes, és ahol nincsenek csaták, fenyegető levelek és szögesdrót!”⁹⁵ Henry Gurney főmegbízott a gyarmati hatóságokra talán jellemző módon a „mindenható zsidó lobbizást” kezét látta bukásában, és azt írta naplójába, hogy a Wall Street zsidói tehetnek arról, hogy nem tudta ellátni feladatát. „Minél hamarabb megyünk innen, annál jobb” – tette hozzá.⁹⁶

⁸⁶ NA, KV 5/31. 1948. október 5. Lehi-plakát; KV 2/2375. Natan Jelin-Mor anyaga, Jiszrael Eldad levele Jelin-Mor számára.

⁸⁷ Rose 1993, 164.

⁸⁸ A Moyne-gyilkossághoz lásd Frank 1963.

⁸⁹ Pedazur 1961, 1.

⁹⁰ NA, KV 2/2375. Natan Jelin-Mor anyaga, 1948. december 24-ei feljegyzések.

⁹¹ Jichák Samír visszaemlékezését közli: <http://www.timesofisrael.com/yitzhak-shamir-why-we-killed-lord-moyne/> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)

⁹² NA, CO 733/456/7. 1944. november 30. „Recapitulation of Jewish Terrorist Activities.”

⁹³ Segev, 1999, 494.

⁹⁴ NA, CO 537/2292. 1946. augusztus 21.

⁹⁵ NA, CAB 21/2567. 1947. október 8-ai keltezésű irat.

⁹⁶ Segev 1999, 489–490.

A palesztinai brit jelenlét utolsó heteit 1948 májusáig, Izrael függetlenségének kikiáltásáig azzal töltötte, hogy felszámolta a közigazgatás rá eső részét, elszállította fegyvereit, elaltatta a rendőrökutyákat, élelmet hagyott a börtönökben, előleget utalt a közüzemi alkalmazottaknak, stb.⁹⁷ David Ben Gurion megkérte Gurney főmegbízottat, hogy a következő néhány hónapig még üzemeltessék a közszolgáltatásokat; Gurney ingerülten azt felelte, hogy „mi nem fogjuk felállítani a zsidóknak az ő országukat”. A főmegbízott utolsó szolgálati napjai voltak éppen az egész palesztinai brit uralomról jellemzést adnak felelősség és hozzáértés terén. Az alábbiakat a haifai brit konzul írta le levelében a brit külügy részére, melyet 1948 augusztusában küldött el; a haifai kikötő brit enklávéként szolgált, hogy Izrael kikiáltása után is legyen egy biztos pont a felszerelés evakuálására. Jelentése szerint Gurney főmegbízott a haifai rendőrség felszerelésének maradványát, melyet már nem vittek vissza Angliába, bezárta egy hangárba, és az épület kulcsait a helyi ENSZ-irodára akarta bízni. Az ENSZ visszautasította az ajánlatot; Gurney indulásának reggelén az ENSZ-épület bejárati lépcsőjére helyezte a kulcscsomót, majd hazaindult.⁹⁸ Az így elhagyott felszerelés egy része később arab felkelők kezére jutott.⁹⁹ Az Irgun és a Lehi utóbb beolvadt a Haganába, rövidesen pedig az összes cionista milíciát egybeforrasztotta a máig ezen a néven fennálló *Cahal*, vagyis a *Cva Ha'hagana Le'jisrael* („Izrael Védelmi Ereje”, „Israel Defense Forces” [„IDF”]).¹⁰⁰

*

Tanulmányomban több kérdést – a jobb- és baloldali cionista milíciák politikájának, rivalizálásának és katonai erejének, a brit hatóságok antiszemitizmusának, illetve az arab vagy a cionista zsidó oldal favorizálásának, a magyar vonatkozású Dov Grüner-ügy hatásainak és a brit gyarmati irányítás nehézségeinek kérdését – vizsgáltam. Konklúzióm, hogy a palesztinai brit uralom sikertelenségei jelentős mértékben tudhatóak be a – számaikat tekintve egyébként kisebbséget képező – jobboldali cionista milíciák tevékenységének, melyeket még maguk is terrorizmusként írtak le.¹⁰¹ Tanulmányomban arra is rá kívántam mutatni, hogy a fizikai erőszak hagyománya sokkal kiterjedtebb a Közel-Keleten, mint azt a közgondolkodásban ismerik. A katonai és terrorakciókban ráadásul több alkalommal is elmosódtak a határok az „önmegtartóztatást” követő, illetve a nyílt konfrontációt vállaló csoportok között; még azokat a támadásokat is beleegyezésével látta el a Hagana, melyekben nem vett részt (lásd Déir Jászín vagy a King David Hotel esetét). Nem állja meg a helyét az a felosztás, miszerint a Hagana minden esetben távol tartotta magát az Irgun és a Lehi akcióitól. Az izraeli történetírásban előkerülő állítás, hogy a cionizmussal szemben álló tisztviselők minden esetben antiszemiták voltak, hasonlóan nem igazolható – több olyan személy, mint Raymond Cafferata vagy Folke Bernadotte kritikusan viszonyultak a cionista program egyes célkitűzéseivel szemben, azonban az európai zsidó menekültek ügyével aktívan szimpatizáltak. Eközben ijesztő példái mutatkoztak azon antiszemitizmusnak, mely a szövetséges oldalon is létezett, és kétségtelenül befolyásolt egyes brit katonai vagy politikai elemeket, alkalmasint egyenesen az arab oldal támogatására bírva őket (Evelyn Barker). A jisuv és a palesztinai

⁹⁷ NA, FO 371/68656. Haifai brit konzul levele a Foreign Office részére, 1948. augusztus 13.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Cunningham 1948, 481.

¹⁰⁰ Az Irgun és a Lehi korántsem problémamentes beolvastásához lásd NA, KV5/31. 1948. szeptember 5-ei, április 13-ai, április 7-ei és február 16-ai jelentések.

¹⁰¹ Walton 2008, 435–462. A Lehi egy hosszú Terror című cikket is megjelentetett egyik illegális lapjában, melyben kifejtette, hogy a terrorizmus nem áll szemben a zsidó etikával, és hogy azt már Garibaldiól Titóig minden nemzeti forradalom felhasználta. Lásd Heller 1995, 115.

államiságot megelőző cionista mozgalmak még számos feltáratlan, magyar vonatkozású történetet is tartalmaznak. Dov Grüner története mindössze egyike azoknak a fejezeteknek, melyek érdemesek még a jövő kutatóinak figyelmére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anglim, Simon: *Orde Wingate, the Iron Wall and Counter-Terrorism in Palestine, 1937–39*. Shrivvenham, 2005.
- Begin, Menachem: *The Revolt. Story of the Irgun*. New York, 1951.
- Ben-Eliezer, Uri: *The Making of Israeli Militarism*. Indianapolis, 1998.
- Blum, Howard: *The Brigade. An Epic Story of Vengeance, Salvation, and WWII*. New York, 2002.
- Boussois, Sébastien: *Izrael, szembesítve a múlttal – Tanulmány az „új történelem” hatásáról*. Budapest, 2013.
- Cesarani, David: *Major Farran’s Hat. The Untold Story of the Struggle to Establish the Jewish State*. Cambridge, 2009.
- Cunningham, Alan: *Palestine: The Last Days of the Mandate*. International Affairs, 1948.
- Cvi Ankori vallomása: <http://www.deiryassin.org/mh2001.html>
- Diamond, James S.: *Homeland or Holy Land? The Canaanite Critique of Israel*. Bloomington, 1986.
- Frank, Gerold: *The Deed*. New York, 1963.
- Gelber, Yoav: *Palestine 1948. War, Escape and the Emergence of the Palestinian Refugee Problem*. Brighton, 2006.
- Gilbert, Martin: *Israel: a History*. London, 1998.
- Heller, Joseph: *The Stern Gang. Ideology, Politics and Terror, 1940–1949*. London, 1995.
- Hoffman, Bruce: *The Failure of British Strategy Within Palestine, 1939–1947*. Tel-Aviv, 1983.
- Khalidi, Rashid: *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Boston, 2006.
- Koestler, Arthur: *Ígérlet és beteljesedés. A zsidó állam születésének története, 1917–1949*. Budapest, 2011.
- Meir Pa’il vallomása: <http://web.archive.org/web/20080419084659/http://www.ariga.com/peacewatch/dy/dypail.htm>
- Morris, Benny: *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–1999*. New York, 1999.
- Morris, Benny: *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge, 2004.
- Morris, Benny: *The Historiography of Deir Yassin*. Journal of Israeli History: Politics, Society, Culture, 2005.
- Pappé, Ilan: *The Making of the Arab–Israeli Conflict, 1947–1951*. London–New York, 1994.
- Parkes, James William: *A History of Palestine from 135 A.D. to Modern Times*. London, 1947.
- Pedazur (Gad), Elazar: *The History of the Irgun Zvai Leumi, II*. Jeruzsálem, 1961.
- Reynier, Jacques de: *Who Is Menachem Begin?* Bejrút, 1977.
- Rose, Norman: *Churchill and Zionism*. In: Robert Blake – William Roger Louis (ed.): Churchill. Oxford, 1993.
- Segev, Tom: *One Palestine, Complete. Jews and Arabs under the British Mandate*. New York, 1999.
- Shapira, Anita: *Land and Power: The Zionist Resort to Force, 1881–1948*. Oxford, 1992.
- Spiro, Shlomo: *The Intellectual Foundations of Jewish National Terrorism: Avraham Stern and the Lehi*. Terrorism and Political Violence, 2013.

Sykes, Christopher: *Crossroads to Israel*. Cleveland, 1965.

Walton, Calder: *British Intelligence and the Mandate of Palestine: Threats to British National Security Immediately after the Second World War*. Intelligence and National Security, 2008.

Wasserstein, Bernard: *The British in Palestine: The Mandatory Government and the Arab-Jewish Conflict 1917–1929*. Oxford, 1991.

LEVÉLTÁRI ANYAGOK

National Archives, London

Jabotinsky Institute, Tel-Aviv

Wiener Library, London

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

<http://www.etzel.org.il/english/index.html> és <http://www.idf.il/1503-en/Dover.aspx>

<http://www.haaretz.com/print-edition/features/jay-gatsby-in-jerusalem-1.8564>

<http://www.haaretz.com/israel-news/the-cruel-revenge-that-helped-drive-the-british-out-of-palestine-1.456440>

<https://www.nytimes.com/books/00/11/12/reviews/001112.12bartovt.html>

<http://www.timesofisrael.com/yitzhak-shamir-why-we-killed-lord-moyne/>

Isaszegi János ny. mk. vezérőrnagy (szerk.):

SZENT LÁSZLÓ „LOVAGKIRÁLY” ÉS A MAGYAR HADERŐ KAPCSOLÓDÁSA A KÖZÉPKORTÓL NAPJAINKIG

Szemelvények a 2017-es Szent László-emlékévhöz

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2017-es évet az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) és a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) is Szent László-emlékévnek minősítette. Szent László lovagkirály nevéhez világháborús katonai szervezetek, illetve védvonalak is kapcsolódnak. A lengyel születésű, a hagyomány szerint Nyitrán elhunyt, a magyar történelemben kiemelt helyet elfoglaló lovagkirály nevét kapta többek között a koszovói Pristinában 1999-től szolgáló KFOR-erők (NATO-vezetésű Koszovó Erők) magyar kontingensének tábora; a sok éven keresztül a Magyar Honvédséggel szoros kapcsolatot ápoló Szent László Ifjúsági Szövetség; ma a király nevét viseli a Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj IV. százada. A második világháború vérzivatarában 1944 – az ifjúság honvédelmi nevelése terén, valamint a magyar sportban – Szent László király évének lett nyilvánítva;¹ 1992-ben június 27-ét kormányhatározat a határőrök napjává tette. Szent László a lövészkatonák védőszentje, patrónusa, s mint ilyen, születési dátuma időszakában már évek óta rendszeresek a különböző katonai szervezeteink által szervezett emlékező menetek és túrák.

Az alább közreadott szemelvények bemutatják az emlékév főbb eseményeit, a névadó lovagkirály életét, működését és életművét, a róla elnevezett Szent László Hadosztály és Szent László-állás történetét, valamint a királyra való emlékezés eseményeit.

KULCSSZAVAK: lovagkirály, védőszent, patrónus, fegyvernemi szentek brosúrasorozat, Szent László-emlékérem, Szent László Hadosztály, Szent László-menet, Szent László-emlékév, Ludovika Zászlóalj, Szent László-tábor, keresztény egység, Nagyvárad, Zágráb, Nyitra

A SZENT LÁSZLÓ-EMLÉKÉV

A 2017-es Szent László-emlékévet a „lovagkirály” trónra lépésének 940., szentté avatásának 825. évfordulója alkalmából, a Báthory–Bem Hagyományörző Egyesület és az Emberi Méltóság Tanácsa² kezdeményezésére a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős állam-

¹ Magyar Katonai Szemle, 14. évfolyam, 1944, 2. negyedév, 4. sz., 239.

² Lomnici Zoltán, az Emberi Méltóság Tanácsának elnöke szerint az egyén méltósága nem értelmezhető a nemzet méltósága nélkül, amihez hozzátartozik, hogy hivatkozunk nemzetünk nagyjaira, felmutatjuk őket. 2017 Szent László éve lesz. Magyar Kurír katolikus hírportál, 2016. augusztus 18. (MTI) <http://www.magyardkurir.hu/hazai/2017-szent-laszlo-eve-lesz> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 01.)

titkárság vezetője, Potápi Árpád János³ államtitkár 2016. augusztus 17-én hirdette meg. A 21. század aktuális biztonságpolitikai kihívásaival (pl. a tömeges, nehezen ellenőrizhető és még nehezebben kezelhető illegális migrációval) történő szembesüléskor az emlékév kapcsán is fontos emlékeznünk arra, hogy Szent László a keresztény egység jegyében kapcsolta össze a közép-európai nemzeteket, a mai Visegrádi Négyek (V4-országok) együttműködéséhez, egyben Európa jövőjéhez mutatva irányt. Az emlékév alkalmat adhat arra is, hogy a térség államai a történelmi hagyományokra alapozva hatékony együttműködést alakítsanak ki.

A Szent László-emlékév programjai között szerepel tudományos konferencia (például 2017 áprilisában a Külgazdasági és Külügyminisztériumban), országos és nemzetközi ismeretbővítő vetélkedő az uralkodóról, versenyek, táborok, vándorkiállítás rendezése, László királyt és korát bemutató könyvek és kiadványok megjelentetése, valamint zárandoklat az uralkodóhoz köthető Nagyvárad és Zágráb érintésével.

A zárandokút szervezésének fontos előzményeként még 2016. április 29-én Nagyváradra látogatott dr. Mikola István, a Külgazdasági és Külügyminisztérium biztonságpolitikai és nemzetközi együttműködésért felelős államtitkára, ahol találkozott Böcskei László római katolikus megyéspüspökkel, akivel a határon átívelő Szent László-zarándokút kérdéseiről egyeztetett. A találkozón jelen volt Bartha Elek professzor, a Debreceni Egyetem rektorhelyettese, Krakomperger Zoltán kancellár a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye képviselőjében, Dénes Zoltán kanonok, etnográfus, a Szent László-zarándokutak fő szervezője. A megbeszélésen Mikola István államtitkár beszédében felidézte Szent László király alakját, és kiemelte, hogy az egykori Árpád-házi uralkodó Európa keresztény gyökereire emlékeztet bennünket. Rámutatott, hogy Európa a mai kor kihívásaival akkor tud megküzdeni, ha jövőjét az egyetemes értékekre alapozza, melynek meghatározó része a keresztény hagyomány. Az államtitkár elismerését fejezte ki a nagyváradi és a debrecen-nyíregyházi római katolikus egyházmegyéék közös kezdeményezésével kapcsolatban, mely arra irányul, hogy kiépüljön egy a magyar–román határ két oldalán fekvő településeket összekötő állandó zárandokút. „Tiszteletben tarjuk, hogy az egyház és az állam egymástól elválásztva működik, de az Alaptörvény szellemében együttműködünk a közös érdekében. Az egyházak fontos szerepet töltenek be a nemzet megmaradása szolgálatában, s e cél megvalósulásához a Szent László-zarándokút is fontos hozzájárulás” – tette hozzá Mikola István.⁴

A programsorozatot bevezető konferenciát 2016. szeptember 6-án rendezték meg Nagyváradon, ahol bemutatták a Szent László nemzeti zárandoklat nevű lelki utat, mely azt a két püspökséget köti össze, amely a lovagkirály nevéhez fűződik, azaz a zágrábit és a nagyváradi. A rendezvényen Böcskei László püspök elmondta, hogy a húsvét 5. vasárnapján ünnepelt szentmise utáni Szent László hermás körmenet 2017-ben már a vártemplomig, a kultusz bölcsőjéig tart.⁵

³ Potápi Árpád János a Tolna megyei Bonyhád szülötte, Dombóvár országgyűlési képviselője; a közeli nagyváros, a megyeszékhely Szekszárd képviselő-testülete a város védőszentjéül Szent Lászlót választotta.

⁴ Szent László király alakja Európa keresztény gyökereire emlékeztet. 2016. április 29. www.kormany.hu/kulugyminiszterium/.../szent-laszlo-kiraly-alakja-europa-keresztény-gyokereire-emlekeztet (Letöltés időpontja: 2017. 01. 01.)

⁵ Nagyváradon rendezték meg a 2017-es Szent László-évet bevezető konferenciát. Magyar Kurír, 2016. szeptember 6.

László király az első olyan Árpád-házi uralkodó volt, aki összekapcsolta a közép-európai népeket, hiszen:

- Lengyelországban született és 10 éves koráig ott nevelkedett, édesanyja lengyel királyi család tagja;
- Erdély védőszentje, a váradi püspökség alapítója (Biharról telepítette át);
- a zágrábi püspökség alapítója;
- a hagyomány szerint Nyitrán halt meg (a mai Szlovákia területén található Szt. László-falképek a szlovák – felvidéki – kapcsolatra utalnak, és mutatják, hogy ezen a részen is töretlen volt a szent király tisztelete).

Szent László e népek közösen tisztelt királya, s egyben az itt élő nemzetek összetartásának, együttműködésének szimbóluma is. István királyt államalapító, László királyt állammegegyező királynak tartjuk.

Szent László életművében a nemzet fogalma is hangsúlyos volt, hiszen a Magyar Királyság az ő uralkodása alatt tudta megerősíteni pozícióját és szerepét a térségben.⁶

LÁSZLÓ KIRÁLY A MAGYAR (HAD)TÖRTÉNELEMBEN

Szent László király kilencszázhusz esztendővel ezelőtt hunyt el Nyitrán⁷

„Idvezlégý kegyelmes László kerály!” – ezzel a sorral veszi kezdetét a Szent László „kerályról” szóló középkori ének, amely a magyar történelem legnépszerűbb uralkodójának hirdeti emlékét. A keménykezü, szent életű Árpád-házi királyról, aki sikerrel fejezte be a Szent István által megkezdett országépítő munkát, Prohászka Ottokár a következőket írta: „A magyar eszmény Lászlóban lett kereszténnyé és szentté. [...] A kereszténység ezentúl nemzeti léletté, a keresztény király a nemzet hősévé lett.” László király szentté avatását követően hadjáratainak, ütközeteinek története népmondai elemek sorával bővült, olyannyira, hogy a lovagkirály a mai napig az ezeréves magyar vitézség egyik mintaképe, s megállapíthatjuk, hogy személye még Szent Istvánnál vagy Hunyadi Mátyásnál is népszerűbb. [...] Uralkodásának vége felé László – a hagyomány szerint (szerk.) – a Szentföld felszabadítására készült, amelynek közvetlen előzménye volt, hogy 1093 áprilisában fogadta Bodrog várában IV. Vilmos toulouse-i gróft, aki a Szentföldre igyekezett és felkeltette a magyar király érdeklődését. Ezen tervét végül fel kellett adnia, mivel 1095 tavaszán kitört a cseh trónviszály, amelyben rokonának és szövetségesének, a cseh Ottó herceg fiának, Konrád brünni morva hercegnek nyújtott katonai segítséget II. Břetislav cseh fejedelem ellenében. A hadjárat végét már nem érte meg, mivel megbetegedett, s útban hazafelé, 1095. július 29-én halt meg a felvidéki Nyitrán.

Szent László volt az első Árpád-házi király, aki expanzív külpolitikába kezdett, de hadvezéri talentuma mellett más uralkodói babérokkal is rendelkezett, 1077 és 1092 között három törvénykönyvet alkotott, amelyek a keresztény vallás helyzetének megszilárdításán túl a magántulajdon védelmére törekedtek – méghozzá – drákói szigorról, annak következtében, hogy a Szent István korában kialakított feudális társadalmi rend utódai alatt megbomlott. [...]

László sikerrel állította helyre a rendet. Jelentős cselekedete volt, hogy népe vallásos érzületének növelésére elérte István király, Imre herceg, a vértanú Gellért püspök, valamint

⁶ Szent László-émlékév. www.wikipedia.hu/szent-laszlo-emlekev. (Letöltés időpontja: 2017. 01. 01.)

⁷ Babucs Zoltán: Szent László király kilencszázhusz esztendővel ezelőtt hunyt el Nyitrán című írása. Megjelent a Felvidék, ma portálon, 2015. július 29-én. <http://www.felvidek.ma/2015/07/szent-laszlo-kiraly-kilencszazhusz-esztendeje-hunyt-el-nyitrán/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 02.)

András és Benedek Zobor-hegyi remeték szentté avatását. Ezen ceremóniák mindenki számára világossá tették, hogy az István király halála utáni zűrzavaros évtizedek ellenére a Magyar Királyságnak helye és szerepe van a keresztény államalakulatok között, hiszen immáron mind az ország, mind az uralkodóház saját szentekkel bírt. Szent László – és őt követően Kálmán (uralkodott: 1095–1116) – volt az, aki az erős kézzel megszilárdított belső rend segítségével folytatta a Szent István-i államintézmény továbbépítését, erős hadserege és horvát-szlavón hódításai pedig megmutatták, hogy a fiatal keresztény Magyar Királyság az európai hatalmi politika egyik számottevő tényezőjévé vált, amely senki hűbéruraságát sem tűrte meg maga felett. A király világpolitikai súlyára és tekintélyére utal, hogy második felesége a német ellenkirály lánya, míg László leánya Piroska pedig Bizáncban lett császárné, sőt a keleti egyház őt szentként tiszteli. [...]

A már életében legendássá vált királyt előbb Somogyvároton, majd a XII. század elején az általa alapított Nagyváradon helyezték örök nyugalomra.⁸ Sírhelye már szentté avatása előtt csodák színhelye és zarándokhely volt. 1192 júniusában III. Béla (uralkodott: 1172–1196) országglása idején került sor László király kanonizálására – ereklyéinek ekkor készítették hermát, amelynek utóda ma Győrben látható, s a Magyar Katolikus Egyház egyik legféltettebb kincse –, aki csodatévő harcos szentként buzgó vallásossága, uralkodása, törvénykezése mellett rendkívüli fizikai erejével és a pogányok felett aratott győzelmei révén vált a későbbi magyar lovagkor legfőbb eszményképévé. [...]

Később történelmünk számos nehéz időszakában hívták segítségül a katonáit győzelemre vezető Szent László királyt, akinek személyében nem csak a gyalogság, hanem Erdély és Nagyvárad védőszentjét is tisztelhetjük. Szent László nevét települések, templomok, szobrok és más műalkotások, köztetek és intézmények őrzik, de a katonák sem feledkeztek meg személyéről, hiszen a második világháborús Magyar Királyi Honvédség soproni 4. gyalogezrede, a Keleti-Kárpátokban kiépített Árpád-vonal egyik szakasza, avagy a honvédség egyik legkiválóbb seregteste, az ipoly-garami hídfőben páratlan vitézséggel küzdő, zömében ejtőernyősökből, repülőlövészekből és testőrökből álló hadosztály is róla kapta nevét.

Szent László, a lovagkirály^{9,10}

A források szerint László erőskezű, hatalmas termetű férfi volt, aki „a többi ember közül vállal kimagaslott”. Nagy testi erejét még ötvenéves kora körül is megőrizte. A harcban való jártassága, a csatákban mutatott személyes bátorsága következtében a középkorban fokozatosan vált nagyon népszerűvé. A kiváló katonai erények mellett Hartvik püspök, a legismertebb Szent István-legenda szerzője, már Könyves Kálmán idején elismerően írt László erkölcsösségéről, erényességéről és mély vallásosságáról.

A középkori László-kultusz kibontakozásához a döntő lökést III. Béla adta meg, aki 1192 júniusában pápai jóváhagyással szentté avatta I. Lászlót. Ennek nyomán a kialakuló magyar

⁸ Amint az újabb kutatások (például Solymosi László akadémikus) bizonyították, a királyt nem kedvelt, általa alapított apátságában, Somogyvároton temették el, hanem Váradon.

⁹ Az olvasó ne csodálkozzon, ha a különböző történeti feldolgozásokban eltérő adatokat talál Szent László életéről, hiszen a forrásadottságok szűkössége miatt a kutatók, szaktörténészek a legtöbb vonatkozásban hipotézisekkel, rekonstrukciókkal próbálják a király életét megrajzolni.

¹⁰ A fejezet Kiss Dávid: A Magyar Királyi Honvédség ejtőernyős alakulatának története (1938–1945) című munkája. www.masodikvh.hu/erdekesssegek/alakulatok/1602-a-magyar-kiralyi-honvedseg-ejternys-alakulatanak-toertene-1939-1945 (Letöltés időpontja: 2017. 01. 03.)

lovagi kultúra és életmód őt tekintette példaképének. Károly Róbert és I. Lajos hódoló tisztelettel adóztak a lovagkirály emlékének. Nagy Lajos aranyforintja hátoldalára László képét verette, s ez a 16. század végéig nemzeti hagyomány maradt a királyi pénzeknél. I. Lajos leányának, Mária királynőnek idejében László mellképe a felségpecséten az igazságos uralkodó szimbólumaként szerepelt. Luxemburgi Zsigmond király azért látogatott el Váradra, hogy megtekintse László sírját és ereklyéjét, majd kívánságának megfelelően halála után László mellé temették el. Ugyanis I. Lászlót előbb Somogyvárott temették el, később azonban – feltehetőleg 1106-ban, más források szerint 1113 után – a holttestét átvitték Nagyváradra, s ott helyezték örök nyugalomra. Várad sírja csodatevő zarándokhellyé lett. A 15. század elejéig a várad székese gyházban őrizték kurtje és csatabárdja mellett fejképek mellszobrát (hermáját), amelyre peres ítéletek résztvevői és főúri összeesküvők tettek esküt. Az eredeti herma a 15. század elején megsemmisült, helyette újat készítettek, amelyet ma Győrben őriznek.

A népet győzelemre segítő László kultusza tovább élt a későbbi korokban is. A nehéz háborús időkben a nép László királytól várt és remélt segítséget; a magyar katonák László nevét kiáltozva rohantak a törökre. Testi és lelki képességei miatt a katolikus egyház csodatevő harcos szentet is tisztel benne amellet, hogy személyében a magyar történelem sikeres országépítő uralkodójára tekintünk, aki kemény kézzel szilárdította meg a legyengült államot, másrészt pedig a német terjeszkedéstől, a pápai hűbértől és a keleti nomád népek pusztításaitól egyaránt megvédelte országát és biztosította a független magyar állami létet.

A SZENT LÁSZLÓ HADOSZTÁLY¹¹

A Magyar Királyi Honvédség ejtőernyősei a Szent László Hadosztályban: az 1941. április 12-én, első háborús bevetésén megsemmisülő, E-101-es katonai lajstromszámú Savoia-Marchetti SM-75-ös repülőgép (egy négy gépből álló kötelék vezérgépe) lezuhanásakor életét vesztő vitéz Bertalan Árpád őrnagyot, az 1. Magyar Királyi Honvéd Ejtőernyős Zászlóalj parancsnokát beosztásában rövid időn belül követő vitéz Szügyi Zoltán vezérkari alezredes¹² 1944-ben került a keleti frontról Budapestre, a Szent László Hadosztály felállítására ügyében, melynek ő lett az első parancsnoka.

A Szent László Hadosztály: 1944. október 7-én Pápán – az 1. Magyar Királyi Honvéd Ejtőernyős Zászlóalj bővítéséből – megalakult a Magyar Királyi Honvédség 1. Ejtőernyős Ezred, melyet azonnal beolvastottak a Szent László Hadosztályba. A Budapest védelmének sikeres bevetéseket végrehajtó ejtőernyősöket 1944. november elején Soroksáron, 12-én Isaszegnél, azt követően Főton, majd a hadosztály keretében Letkés–Ipolyszalka térségében dobták újra harcba. Ekkor kapták meg a németektől a Mordskelte („Fenegyerek”) becenevet.

A Szent László Hadosztály a Magyar Királyi Hadsereg elit gyalogsági egysége volt, melyet a második világháború utolsó éveiben állítottak fel.

Megalakítása: Csata Lajos honvédelmi miniszter 1944. október 12-én kiadott rendelete szerint: „Hazánknak a keleti veszedelemmel: a szovjet bolszevizmussal vívott élet-halál harcában, a még rendelkezésünkre álló emberanyag legjavából egy új elithadosztályt, a Szent László Hadosztályt állítom fel.” A tényleges szervezés csak október 17-én kezdődött

¹¹ A Szent László Hadosztály. A szemelvény a <http://www.mnszentlaszlozaszloalj.info/content/szent-laszlo-hadosztaly> portálról való. (Letöltés időpontja: 2017. 01. 01.)

¹² Vitéz Szügyi Zoltán vezérkari ezredes magától Horthy Miklós kormányzótól kapott engedélyt arra, hogy az alakulat neve 1941 májusában hivatalosan Magyar Királyi vitéz Bertalan Árpád 1. Ejtőernyős Zászlóaljra változzon.

meg, a hadosztályparancsnok vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagy lett, a vezérkari főnök vitéz Lajtós Árpád vezérkari őrnagy. A hadosztály a kelenföldi Károly-laktanyában alakult meg. Nehézfegyverzetét a németektől kapott Jagdpanzer 38(t) Hetzer páncélvadász, a magyar 44M Zrínyi rohamtarack, 40M Turán harckocsi és 40M Nimród önjáró gépágyú alkotta.

A tervezett felépítése a következő volt:

- egy ejtőernyősezred két zászlóaljjal, parancsnoka Pokorny László őrnagy,
- egy gránátosezred két zászlóaljjal, parancsnoka Stefán Valér alezredes,
- egy repülő-lövészezred két zászlóaljjal, parancsnoka Heinrich István alezredes,
- valamint egy felderítőosztály, parancsnoka Nyéki-Takáts László százados volt.

Harci bevetések: A hadosztály egyes részei külön-külön kerültek bevetésre, például a jól szervezett és kiképzett, magas harcértéket képviselő ejtőernyős-zászlóalj 1944. november–december folyamán a pesti hídfőben küzdött. Ebben az időben a hadosztály más részei Pápán állomásoztak, ahol feltöltésük, felszerelésük és kiképzésük folyt. Az első nagyobb alkalmazásra 1944 decemberében került sor az Ipoly és Garam térségében, de itt sem hadosztályként vetették be őket, hanem az alárendelt ezredek vagy zászlóaljakat tűzoltó módra vezényelték az éppen veszélyeztetett frontszakaszok megerősítésére. A hatalmas szovjet túlerővel szemben hősiességgel védekezve fedezték a német visszavonulást, melyet Heinz Guderian német vezérkari főnök levélben köszönt meg a honvédelmi miniszternek. E harcok során azonban a hadosztály jelentős része megsemmisült.

A hadosztályt ezek után megint Pápán próbálták feltölteni. Tavasszal részt vett a Balaton-felvidéken indított „Tavaszi ébredés” (*Frühlingserwachen*) fedőnevű támadó hadműveletben, mely a német és velük szövetséges haderő utolsó nagy offenzívája volt. A támadás kifulladás után a hadosztály délnyugati irányban vonult vissza osztrák területre. A háború európai befejezése után sikerült a hadosztály megmaradt részeinek a zömét a Kor-Alpok nehéz hegyi útjain az angol megszállási övezetbe vezetni. 1945. május 10–11-én tették le a fegyvert a brit hadsereg előtt azért, hogy a szovjet hadifogságot elkerüljék.¹³

A Szent László Hadosztály hadifogságához hozzátartozik, hogy a britek nem fegyverezték le őket azonnal, így elterjedtek olyan hírek, hogy amennyiben a Dunántúl esetleg nyugati megszállási övezet lenne, akkor a szövetségesek a Szent László Hadosztályt is alkalmazhatják majd ezen a területen. Mivel ez nem történt meg, később Szügyi Zoltán parancsnokot és a megmaradt állományt átadták a szovjeteknek. Szügyit Budapesten háborús bűnösség címén elítélték, és 1957 ősziig bebörtönözték.¹⁴

A Szent László Hadosztály katonái 1945 tavaszán folyamatos harcban lépték át a magyar határt Ausztria felé, de sokan döntöttek úgy, hogy Magyarországon maradnak. A Szent László Hadosztály maradéka, benne a valamikori ejtőernyősezred körülbelül száz megmaradt harcosával 1945. május 11-én díszmenetben tette le a fegyvert az angolok előtt az ausztriai Preiteneggben.¹⁵ S ezzel zárult le a Magyar Királyi Honvédség 1. „vitéz Bertalan Árpád” Ejtőernyős Ezred története is.

¹³ Uo.

¹⁴ Martin Kornél – Ugron István: Fejezetek a Szent László Hadosztály történetéből. www.vorosmeteor.hu. (Letöltés időpontja: 2017. 01. 01.)

¹⁵ Dr. Farkas Jenő rehab. re. ezredes: Szent László Hadosztály katonái mondták. A szerző a háromkötetes műve mellett több írást is közzétett a Szent László Hadosztályról. A szerző 93 évesen, 2016. december 30-án hunyt el.

A SZENT LÁSZLÓ-ÁLLÁS¹⁶

A Szent László-állás a történelmi Magyarország keleti határai mentén

Az 1. magyar hadsereg (magyar királyi 1. hadsereg) Galíciában és a Kárpátokban, 1944

A Vörös Hadsereg 1943 végére megközelítette az Északkeleti-Kárpátokat, ezért 1944. január 6-án mozgósították a magyar királyi 1. hadsereget. A Náday István vezérezredes parancsnoksága alatt álló, a 16. és 24. gyaloghadosztályból, valamint az 1. és 2. hegyidandárból álló hadsereg kezdetben kifejezetten a magyar határ védelmére vonult fel. A mozgósítás, a VI. és IX. hadtest közigazgatási területéről 1944. március 19-e után is folytatódott, a hónap végére a kijelölt seregtestek befejezték a felvonulást. A hadsereg-parancsnokság 29-én indult útra Munkácsra, és ott vette át a négy seregtest feletti közvetlen vezénlyést.

A Keleti-Kárpátok védelmére az 1940. évi második bécsi döntéstől, az Északkeleti-Kárpátokéra a Szovjetunió elleni háborúba történő 1941-es bekapcsolódástól készült a magyar hadvezetés. Az eredményes védelem érdekében építették ki az Árpád-vonalat. A munkálatokat az 1940 őszén felállított Erődítési Parancsnokság irányította. A fő védővonalnak szánt Árpád-vonal a határtól néhány km-rel beljebb, a domborzatot követve húzódott. Egy-egy nagyobb város és a hágókat lezáró erődök alkották fő támpontjait, amelyeket egyéb akadályrendszerek kötöttek össze. Előtte, a *határvonal mentén épült ki a Szent László-állás*. Galíciában, a román határ (a Cseremosz folyó) és a Lengyel Főkormányzóság határa (a San folyó) között létesítették a Hunyadi-állást. Arra szolgált, hogy a Galíciában harcoló erők ennek fedezetében húzódhassanak vissza a Kárpátokra.

Az 1. magyar hadsereg 1944. július–augusztusi visszavonását a Szent László-állás irányába a VI. hadtest parancsnoka, vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy hajtotta végre. Az új parancsnokot vitéz lófő dálnoki Miklós Béla vezérezredes, addigi főhadsegédet csak augusztus 1-jén nevezte ki a kormányzó. A hadseregtől elszakadt VII. hadtestet parancsnoka, Vörös Géza vezérőrnagy maga hozta vissza a Toronyai- és a Vereckei-hágón keresztül, az 1. német páncélos-hadsereg parancsnokságának megkérdezése nélkül, akinek alárendeltségébe ekkor tartozott. Július végére a Hunyadi-állás közepső szakaszán és balszárnyán a helyzet stabilizálódott, a magyar csapatok visszavonulása a Szent László-állásig a Hunyadi-állás fedezetében viszonylag rendben folyt.

Miklós vezérezredes és vezérkari főnöke, Kéri Kálmán vezérkari ezredes irányításával augusztus folyamán megszilárdították a védelmet az Árpád-vonalban és a Szent László-állásban, a balszárnyon pedig még a Hunyadi-állásban.

1944. augusztus közepétől a 4. Ukrán Front, amelyet kifejezetten az Északkeleti-Kárpátok áttörésére, majd a Magyarországon és Szlovákiában folytatandó hadműveletek folytatására alakított meg a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság, augusztus 5-én már a védelmi állásokat támadta. Számottevő sikert nem tudott elérni, a védőknek augusztus 7-től már ellentámadásokra is tellett erejükből. A Hunyadi-állás még tartott támpontjait az 1. hadsereg szeptember 25–27-én, tervszerűen ürítette ki, kivárva Guderian vezérezredes, az OKH vezérkari főnökének engedélyét. Kőrösmező körzetét nem számítva a szovjet csapatok két és fél hónapon keresztül, október közepéig a magyar vonalak előtt álltak.

¹⁶ Részlet Az 1. magyar hadsereg Galíciában és a Kárpátokban. Magyar megszálló erők ukrán, galíciai és lengyel területen (1943–1944) című munkából. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/64.html> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 01.)

Szent László-menet (teljesítménytúra) a mai Magyar Honvédségben¹⁷

A tatai MH 25. Klapka György Lövészdandárnál 2006 óta minden év júniusában rendezik meg a Szent László-menet elnevezésű teljesítménytúrát. A magyar lövészkatonák védőszentje, Szent László napja alkalmából megtartott teljesítménytúra egy komoly felkészültséget igénylő fizikai erőpróba, nem csak katonák számára.

A rendezvény egyik legfontosabb célja, hogy lehetőséget adjon a katonák és civilek közötti kapcsolat erősítésére. A menetet, teljesítménytúrát minden esztendőben, a Szent László-naphoz kapcsolódva szervezik meg a tatai alakulatnál. A megmérettetésen katonák, rendvédelmi szervezetek tagjai és civilek egyaránt részt vehetnek, rendszeresen több mint kétszáz indulóval. A meneten öt táv közül – 71, 50, 30, 20 és 8 kilométer – választhatnak a túrázók. A teljesítménytúrát tovább színesíti a Szent László-terepfutás új távja, a 10,5 kilométer.

SZENT LÁSZLÓ-EMLÉKEZÉS

Emlékezés Szent László királyra lengyel délutánnal¹⁸

Az Együttműködés Isaszegért Egyesület és az Isaszegi Falumúzeum dr. Dürr Sándor (EIE) irányításával 2014. június 9-én három helyszínen szervezte meg a lengyel délutánt, amelynek központi témája: Szent László király élete, lengyel kötődései.

Az isaszegi római katolikus temetőben sor került a Szent László Hadosztály katonáinak hősi emlékműve és sírjaik megkoszorúzására dr. Boldizsár Gábor ezredes szervezésében. Emelte az emlékezés fényét a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetségének, a Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj Szent László Századának, a Wysocki Légió Hagyományörző Egyesület tagjainak és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Erasmus-ösztöndíjas lengyel tisztjelölt hallgatóinak a részvétele. Isaszeg városát a Történelmi Vitézi Rend isaszegi alegysége és a Szent Márton Lovas Hagyományörző Egyesület képviselte. A rendezvényen részt vett és a Szent László Hadosztály védelmi harcai során, Isaszegen elesett katonák sírjaira virágot helyezett dr. Kardos Gábor alpolgármester is.

Vitéz Szmolicza József ikonfestő Szent László királyról készített alkotása díszítette az Öregtemplom belsőjét. Érdekesítő előadások, énekarok és hangszeres muzsikák, a Klapka-iskola diákjai által felolvasott legendák, magyarul és lengyelül felcsendülő imádságok tették emlékezetessé a koszorúzás után a délutánt. Majd a magyar–lengyel barátságról vetítettek le egy rövidfilmet.

Emlékezés Szent Lászlóra szentmisével és ünnepi hangversennyel¹⁹

Szentmisével és ünnepi hangversennyel tisztelegtek az MH 5. Bocskai István Lövészdandár katonái a lövészek védőszentje, Szent László előtt 2016. június 26-án a Szegedi Székesegyházban.

¹⁷ Csete László: Idén is megrendezték a Szent László-menet elnevezésű teljesítménytúrát c. írása. <http://www.honvedelem.hu/cikk/57942> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 03.)

¹⁸ Székelyné Opre Mária: Emlékezés Szent László királyra című írása. <http://isaszegonline.hu/wp-content/uploads/2014/06/G%C3%A1bor> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 03.)

¹⁹ Cs. Sárkány Beáta: Szent László előtt tisztelegtek a katonák a Szegedi Székesegyházban című írása. 2016. június 26. www.bocskaidandar.hu/749-szent-laszlo-elott-tisztelegtek-a-katonak-a-szegedi-szekesegyhazban (Letöltés időpontja: 2017. 01. 03.)

házban. Az esemény része volt annak a rendezvénysorozatnak, amelyet a Bocskai-dandár a minden évben megünneplésre kerülő lövészek napja alkalmából rendezett.

A Szentmisét dr. Kiss-Rigó László, a Szeged-Csanádi Egyházmegye püspöke celebrálta, aki prédikációjában hangsúlyozta Szent László király emberi hozzáállásban tanúsított erényeit, ezek a szeretet, a hazaszeretet, a szolgálat és a bátorság, valamint méltatta a ma katonáinak cselekedeteit.

Az ünnepi szentmisét követően Horváth Gábor dandártábornok, a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság szárazföldi haderőnem megbízott parancsnoka, parancsnokhelyettes nyitotta meg a hangversenyt. Ünnepi beszédében kiemelte: *„A hazáját önfeláldozóan védelmező Szent László, vagy ahogy az utókor nevezte, »a lovagkirály« katonai erényei és emberi nagysága alapján az első világháború után vált a harcok legnagyobb terhét hordozó gyalogos katonák, a lövészek oltalmazójává. Szent László király hazaszeretete, elhivatottsága a jelen katonái számára is követendő például szolgál. Nem véletlen tehát, hogy lövészcsapataink, így a főként lövészkatonákból álló MH 5. Bocskai István Lövészdandár egyik legfontosabb ünnepe is e naphoz kapcsolódik.”*

Horváth Gábor dandártábornok beszédében kitért arra is, hogy a Magyar Honvédség és ezen belül a dandár kezdetektől részt vesz az ideiglenes biztonsági határzár telepítésében, karbantartásában és a határ menti járőrözési, határvédelmi feladatokban. Ezért Szent László-nap alkalmából, a Bocskai-dandár állományából ünnepélyes keretek között közel száz katona vehetett át Migrációs Válsághelyzet Kezeléséért Szolgálati Jelet áldozatos szolgálatának és helytállásának elismeréséül Hódmezővásárhely főterén. A dandártábornok elismerését és köszönetét fejezte ki a lövészegységnek valamennyi katonája számára, majd hozzátette: *„Az elmúlt időszakban elért eredmények meggyőzően tanúskodnak arról, hogy lövészkatonáink Szent László király örökségének hűséggel és kitartással szolgáló, áldozatkész, méltó követői.”*

A hangversenyt a 15. jubileumát ünneplő Hódmezővásárhelyi Helyőrségi Zenekar adta, kiegészülve a hódmezővásárhelyi Péczely Attila Alapfokú Művészeti Iskola művésztanáraival. Kórusként közreműködött a Prima Primissima díjjal is elismert Honvéd Férfikar. Vezényelt Kovács István őrnagy, a Magyar Honvédség Hódmezővásárhelyi Helyőrségi Zenekar karmestere.

A Himnuszt követően a zenei paletta Erkel Ferenc Ünnepi nyitányának részletével kezdődött. A zeneművek között felcsendült többek között Patrick Doyle szerzeménye, az Ivor Novello-díjas „Non nobis Domine” című dal és a Kodály Zoltán Hány Jánosából jól ismert Toborzó is. Az alkalomhoz illően természetesen a Hazám, hazám című áriát is hallhatta a közönség Erkel Ferenc Bánk bánjából, valamint egy másik híres Erkel-mű, a Honfi imája is elhangzott. A hangverseny záróakkordjaként az Örömodát, az Európai Unió himnuszat játszott a zenekar.

Szent László, a lövészkatona védőszentje²⁰

Június 27-én ünnepeljük I. (Szent) László Árpád-házi magyar királyt, aki korának egyik legnagyobb hadvezére volt, s akit nem egészen 100 évvel halála után avattak szentté. Szent László a lövészkatona védőszentje.

²⁰ Szűcs László: Szent László, a lövészkatona védőszentje című írása. <http://www.honvedelem.hu/cikk/38801> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 03.)

Az 1077 és 1095 között uralkodó I. László volt az, aki helyreállította az ország külső és belső biztonságát, mégpedig úgy, hogy közben nemzetközi tekintélyre is szert tett. Őt kérték fel az első keresztes hadjárat vezetésére,²¹ ám annak indulása előtt meghalt.

Uralkodása során alapvető katonai értékeket testesített meg, mint például a bátorság erénye, a hazáért való áldozatvállalás, a lovagiasság, valamint a gyengékkal és nőekkel szembeni szolidaritás. Négy évtizedes belső viszály után lett Magyarország királya. Kiváló uralkodói képességével, vitészségével kivezette a magyarságot a belső viszályokból és megmentette a külső ellenség támadásaitól.

Uralkodásának legismertebb története, amikor megmentett egy lányt az országba betörő kunoktól, ennek köszönheti, hogy már életében legendává vált. Hadjárataiban mindig arra törekedett, hogy azt a felet támogassa, amelyben az igazságot látta. Az úz, kun és besenyő betörések tapasztalatai arra bírták rá, hogy a végeket megerősítse.

László kultusza a halála után gyorsan kifejlődött. Tulajdonképpen maga a nép avatta szentté, mielőtt ezt az egyház hivatalosan is megtehetné volna. Sírját tömegesen keresték fel a gyógyulni vágyók és a peres felek is. A kultusz kibontakozásához a döntő lökést III. Béla király adta meg, aki 1192 júniusában pápai jóváhagyással szentté avatta I. Lászlót. Ennek nyomán a kialakuló magyar lovagi kultúra és életmód őt tekintette példaképének. Károly Róbert és I. Lajos hódoló tisztelettel adóztak a lovagkirály emlékének. Nagy Lajos aranyforintja hátoldalára László képét verette, s ez a XV. század végéig kötelező hagyomány maradt a királyi pénzeknél.

A IV. HALLGATÓI SZÁZAD – SZENT LÁSZLÓ-SZÁZAD²²

Szent László a Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj (MH LZ) IV. hallgatói századának névadója. A század életében kiemelkedő szerepet tölt be a sport, a katonai testnevelés, a fizikai felkészítés. Katonai képzésen belül nagy figyelmet fordítanak a harcászat, fegyverkezelés elsajátítására. Fiatalos, sportos megjelenés mellett alakosság, fegyelem, rend, ápoltság és alázat jellemzi a tisztjelölteket.

A katonai napi élet és kiképzések során a fiatal generáció – a virtuális és filmélmények, valamint a szülőktől, nagy- és dédszülőktől hallott történetek után – a valóságban szembe-sülhet a kiképzés nehézségeivel, kihívásaival, igaz emberi kapcsolatokkal. Azzal is, hogy mennyire nehéz feladat, jelentős kihívás az egyetemi tanulmányok sikeres vitele mellett katonaként is megfelelni.

A Szent László-század 2002. június 27-én alakult meg, majd a honvédtisztképzés folyamatosan változó rendszerében is megtartotta nevét.

A magyar honvéd katonai hagyományokra visszatekintve a Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj IV. hallgatói százada a Szent László Hadosztálytól is örökölte nevét. A Szent László-század az egykoron a Magyar Királyi Ludovika Akadémián végzett még élő idős „ludovikásokkal” szoros kapcsolatot ápol, ezzel is őrizve hagyományait.

A rendszeressé vált „ludovikás teadélután” alkalmakkor a honvéd tisztjelöltek megismerhették az olyan hagyományokat is, melyek a Ludovikát és Szent László emlékét kapcsolták össze: a két világháború közötti Ludovikán évente megtartották a Szent László-ünnepet,

²¹ A hagyomány szerint – I. J.

²² Részlet a www.ludovikazaszloalj.uni-nke.hu/szazadok/szent-laszlo-szazad portálról. (Letöltés időpontja: 2017. 01. 03.)

emlék- és serlegbeszédekkel, Szt. László-emlékérem kiosztásával a IV. évfolyambeli kiváló gyalogosnövendékek között, színelőadásokkal, lövészversenyekkel. A királynak szobra is állt a Ludovikán.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2017 Szent László éve lesz. Magyar Kurír, 2016. augusztus 18.

Az 1. magyar hadsereg Galíciában és a Kárpátokban. Magyar megszálló erők ukrán, galíciai és lengyel területen (1943–1944). In: Magyarország a XX. században, I. kötet – Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/64.html>

Babucs Zoltán: *Szent László király kilencszázhusz esztendővel ezelőtt hunyt el Nyitrán*. Felvidék, ma. 2015. 07. 29. <http://www.felvidek.ma/2015/07/szent-laszlo-kiraly-kilencszazhusz-ezstendeje-hunyt-el-nyitrán>

Csete László: *Idén is megrendezték a Szent László menet elnevezésű teljesítménytúrát*. <http://www.honvedelem.hu/cikk/57942>.

Cs. Sárkány Beáta: *Szent László előtt tisztelegtek a katonák a Szegedi Székesegyházban*. 2016. június 26. www.bocskaidandar.hu/749-szent-laszlo-elott-tisztelegtek-a-katonak-a-szegedi-szekesegyhazban

Dr. Farkas Jenő rehab. re. ezredes (összeállította és kiadta): *Szent László Hadosztály katonái, I–III. kötetek*.

Dr. Veszprémy László – Dr. Szabó Péter: *Szent László, a gyalogság védőszentje*. MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, 1993.

Engel Pál: *Szent István birodalma – A középkori Magyarország története*. Budapest, MTA TTI, 2001.

Készül a 2017-es Szent László-emlékév programtervezete. www.varad.org

Kiss Dávid: *A Magyar Királyi Honvédség ejtőernyős alakulatának története (1938–1945)*. www.masodikvh.hu/erdekesssegek/alakulatok/1602-a-magyar-kiralyi-honvedseg-ejternys-alakulatanak-tortenete-1938-1945

Kristó Gyula – Makk Ferenc: *Az Árpádok – Fejedelmek és királyok*. Szukits Könyvkiadó, 2000.

Magyar Katonai Szemle, 14. évfolyam, 1944. 2. negyedév, 4. sz.

Martin Kornél – Ugron István: *Fejezetek a Szent László Hadosztály történetéből*. www.vorosmeteor.hu

Nagyváradon rendezték meg a 2017-es Szent László-évet bevezető konferenciát. Magyar Kurír, 2016. szeptember 6.

Székelyné Opre Mária: *Emlékezés Szent László királyra*. <http://isaszegonline.hu/wp-content/uploads/2014/06/G%C3%A1bor>

Szücs László: *Szent László, a lövészkatona védőszentje*. <http://www.honvedelem.hu/cikk/38801>
www.kormany.hu/.../kulugyminiszterium/.../szent-laszlo-kiraly-alakja-europa-keresztény-gyokereire-emlekeztet

www.ludovikaszloalj.uni-nke.hu/szazadok/szent-laszlo-szazad

<http://www.mnszentlaszloaszloalj.info/content/szent-l%C3%A1szl%C3%B3-hadoszt%C3%A1ly>

Lacsny Márton:

A HAZAFIAS ÉS HONVÉDELMI NEVELÉS, AHOGY A KÖZÉPISKOLÁSOK LÁTJÁK (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az írás tárgya egy, alapvetően web-survey online adatfelvételi technikával végrehajtott, feltáró jellegű, empirikus oktatásszociológiai kutatás néhány kiemelt vizsgálati körének problémaorientált áttekintése. A kutatás alapvető célja, hogy a szakemberek megismerjék a hazai középiskolák hallgatóinak, tanárainak és intézményvezetőinek a hazafias és honvédelmi nevelés témakörével összefüggő jelenlegi attitűdjeit (értékelő beállítódásait) és jövőre vonatkozó igényeit, elvárásait. A tanulmány felhívja a figyelmet a vizsgált témakör aktualitására; ismerteti a kutatás főbb kutatási céljait, kiemelt vizsgálati kérdésköréit, elméleti és empirikus hipotéziseit, tervezett adatforrásait, populációját és vizsgálati almintáit, adatgyűjtési és elemzési-értékelési módszereit, s bemutatja a kutatási eredmények várható felhasználási, illetve hasznosítási lehetőségeit.

KULCSSZAVAK: hazafias és honvédelmi nevelés, kutatás, középiskolák, eredmények, válaszok

BEVEZETŐ

Hogyan fejleszthetők hazánk védelmi képességei? Hogyan lehet a Magyar Honvédség számára stabil tartalékokat képezni? Hogyan lehet ennek a stabil utánpótlásbázisát megteremteni? Hogyan lehet a tartalék számára tartalékokat képezni? Aki ezekre a kérdésekre keresi a választ, hamar eljut a hazafias és honvédelmi nevelés rendszeréhez és módszereihez. Az alábbi kérdések merültek fel témaspecifikus megfogalmazásban: Milyen módszerekkel lehet a hazafiságot és a honvédelem ügyét népszerűsíteni a civil fiatalság körében? Hogyan lehet a rendszer hatékonyságát növelni? Hogyan lehet ezekre a kérdésekre megalapozott válaszokat adni?

Ha megfigyeljük hazánk biztonsági környezetét és annak közelmúltbeli dinamikáit, akkor a téma aktualitása vitán felül áll, annak ellenére is, hogy a hazafiságnak és a vele kapcsolatos oktatásnak komoly hagyományai vannak Magyarországon.¹ Ezen túlmenően is érdekes kérdés a Magyar Honvédség utánpótlásának, valamint tartalékának és a tartalék tartalékának a kérdése. Nyilvánvaló, hogy a haderő és a többi fegyveres testület tartalékát azok a fiatalok fogják biztosítani, akik ma iskolába járnak. Az ő hazafias és honvédelmi nevelésüktől függ az, hogy néhány év vagy egy évtized múlva kik szolgálnak ezekben a szervezetekben.

A kutatás eredményei a gyakorlatban is hasznosíthatók lesznek mind a HM, mind az Emberi Erőforrások Minisztériumának Oktatásért Felelős Államtitkársága által, különösen a hazafias és honvédelmi nevelés definíciójának, tematikájának, valamint a tanárképzés átfogó reformjának kimunkálása területén.

¹ H. Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig. Képzés és Gyakorlat, 2015/1–2., 69–84.

A MÓDSZER

A magyar honvédelem rendszerére jellemző, hogy a benne való aktív részvétel az állampolgár számára békeidőben fakultatív. Mivel az állampolgár a honvédelem rendszerével ennek megfelelően csak saját döntése alapján kerül kapcsolatba, nagyon fontosak a potenciális kapcsolódási felületek és azok marketingje, népszerűsítése. Azt már korábban beláttuk,² hogy a kommunikáció célcsoportjának meghatározása és az elérés módszereinek kidolgozása akkor a leghatékonyabb, ha ahhoz felhasználjuk a szociológia által kínált megközelítési módot, tudáselemeket, kutatási (adatgyűjtési és elemzési-értékelési) módszereket.³ Ezért egy web-survey, valamint interjúkra és fókuszcsoportos beszélgetésekre alapozott kutatás előkészítését és végrehajtását terveztem a populáció egyes vizsgálati almintáihoz tartozók körében. A Honvédelmi Kötelék program tervezése során a Honvédelmi Minisztériumban (HM) felmértük, hogy korábban készült-e hasonló felmérés, de sem régebbi felmérési eredmény, sem a kutatáshoz használható, kapcsolódó szakirodalom nem állt rendelkezésre a 2004 utáni időszakból.

A kérdőívet 2015 decemberében küldtük ki az ország összes középiskolájának, és azok jelentős része visszaküldte azokat kitöltve.

A WEB-SURVEY CÉLCSOPORTJA ÉS A CÉLCSOPORT ELÉRÉSÉNEK TECHNIKÁJA

A hazafias és honvédelmi nevelés programjának elsődleges célcsoportját az iskoláskorú gyerekek jelentik, és elérésük egyik legegyszerűbb csatornája az iskola. Az iskolákban folyó oktatási-nevelési tevékenységre azonban a Honvédelmi Minisztérium jelenleg nem rendelkezik közvetlen rálátással, így befolyással sem.

A kérdőív kitöltését tehát magyarországi középiskolák intézményvezetőitől/igazgatóitól vártuk. Ennek megfelelően célszerű volt olyan csatornát választani a kiküldéshez, amelyen hatékonyan jut el a kérdőív a címzettekhez. A leghatékonyabb útnak az Oktatási Hivatal (OH) által üzemeltetett zárt láncú adatforgalmi rendszer, az ADAFOR tűnt, mert az OH mint hatóság kapcsolatban áll az iskolákkal. Mivel a kutatás végrehajtása a magyar állam érdekeit szolgálja mind az oktatás, mind a honvédelem szempontjából, ezért a felmérés végrehajtásához államtitkári jóváhagyással igénybe vettem az ADAFOR-rendszer által kínált lehetőséget.

A vizsgálatot technikai értelemben úgy lehetett kivitelezni, hogy a Honvédelmi Minisztériumon keresztül kellett megkeresni az iskolák állami felügyelő szervét, az Oktatási Hivatalt (OH) azzal, hogy zárt láncú hálózatán keresztül kérje az intézményvezetőket a kérdőív kitöltésére. A hivatalos csatornák igénybevétele okán figyelemmel kellett lenni a minisztériumok által megfogalmazott szempontokra is, így a felmérés szükségességének indoklását és a kérdőív összeállítását követően még a HM által megfogalmazott szempontokat és kérdéseket is meg kellett jeleníteni a kérdőívben. Az egyes kérdések elemzése során ki fogok térni arra, hogy melyek azok a kérdések, amelyek szerepeltetését a HM kezdeményezte.

² Lacsny Márton: A honvédség által indított, a civil védelmi képesség fejlesztését célzó program tervezésének és kialakításának szempontjai. Seregszemle, 2015/2–3., 143–154.

³ A vizsgálat tárgya vonatkozásában elsősorban a dokumentumelemzés, a statisztikai adatok saját szempontú másodelemzése mellett a kérdőíves adatfelvétel, a fókuszcsoportos és egyéni interjúk, ill. egyéb hibrid adatfelvételi technikák kombinált alkalmazása kínált sokrétű, megfelelőképpen árnyalt megközelítési lehetőséget a kutatóknak és szakmai döntés-előkészítésért felelős szakembereknek.

Hogy a felmérés végrehajtása a rendszer fejlesztése szempontjából is indokolt, azt igazolja az a tény is, hogy mind a HM, mind az EMMI illetékesei jelezték: a felmérés eredményeit mindenképpen meg kívánják ismerni.

A kérdőív előkészítése során fontos szempont volt, hogy néhány perc alatt kitölthető legyen. Ezenkívül lényeges volt az is, hogy lehetőség szerint olyan válaszok szülessenek, amelyekből alapsori adatokat tartalmazó statisztikai áttekintést lehet készíteni egyszerű informatikai eszközökkel (pl. MS Excel). Ennek megfelelően a lényegi kérdések feleletválasztós rendszerben készültek el. A kérdőív végén ugyanakkor hagytam egy olyan mezőt, amiben a megkérdezettek lehetőséget kaptak arra, hogy a témával kapcsolatban felmerült ötleteiket, javaslataikat vagy véleményüket megosszák a kérdezővel. Maga a kérdőív elektronikusan szerkesztett és nyilvánosan is elérhető.⁴

A VIZSGÁLAT KÉRDÉSKÖREI

A vizsgálat első szakasza három kérdéskört érintett. Az első csoport olyan ún. „kemény változókra” kérdezett rá, amelyek révén a megkérdezett sokaságot egyértelműen alcsoportokra lehet bontani, és ennek mentén lehet vizsgálni az egyes alcsoportok egymáshoz való viszonyát. A második csoport az intézményvezetők hozzáállását és tájékozottságát vizsgálta, míg a harmadik kérdéscsoport magukra az intézményekre és az intézményekben irányadó gyakorlatra, illetőleg az érvényes gyakorlattal kapcsolatosan felmerülő további lehetőségekre kérdezett rá. Ebből látható, hogy a kutatás szempontjából a legfontosabb érdemi információkat az egyes intézmények vonatkozásában a harmadik kérdéscsoportra adott válaszok hordozták. Az első csoport szerepe kifejezetten a vizsgálati alminták egymástól való elkülönítése, majd azok összehasonlító elemzésének lehetővé tétele volt. Ahogy arról korábban már szó esett, a kérdőív egyes kérdései eredetileg nem szerepeltek a kutatás tervében, azok beillesztését a lebonyolításra vonatkozó egyeztetések során a HM kezdeményezte. Ez a csoport a második kérdéscsoport, amely személy szerint az intézményvezető hozzáállását és tájékozottságát hivatott mérni.

HIPOTÉZISEK

Minden empirikus vizsgálat alapja legalább egy olyan hipotézis, amely szerint bizonyos vizsgálható tények között van összefüggés. Ilyen hipotézisek nélkül nem lehetne tudományos igényvel megindokolni, hogy egy kérdőívben miért éppen azok a kérdések szerepelnek, amelyeket a szerkesztő szerepeltet bennük. A kérdőív szerkesztésekor tehát először is feltételezzük, hogy bizonyos jelenségek (vizsgálható tények, adatok) között összefüggés van, amelyet a vizsgálat eredménye be fog igazolni vagy meg fog cáfolni. Ezek a hipotézisek természetesen nem olyan átfogóak, mint egy teljes kutatás vagy disszertáció hipotézisei, hiszen csak a kérdőív összeállításához szolgálnak alapul, azonban ahhoz szükségesek, hogy az egyes kérdések feltevését meg lehessen indokolni.

A vizsgálat legfontosabb elméleti hipotézise, hogy maga a vizsgálat elvégezhető, és az eredményekből érdemi következtetés vonható le a vizsgálat tárgyára vonatkozólag. Az elvégezhetőség abból a szempontból lényeges, hogy az egyes kérdésekre érdemi és koherens

⁴ https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdynlwqUcOPObmPldemkNmNEIe2OMrdCAfJXGLya40VHBfHOQ/viewform?usp=send_form

válaszok születnek, és azokból a további hipotézisek vonatkozásában érdemi következtetés vonható, vagyis a felmérés alkalmas arra, hogy betöltse feladatát.

A kérdőív központi kiküldése miatt lehetett arra számítani, hogy a középiskolák jelentős része ki fogja tölteni a kérdőívet. További hipotézis, hogy az első és a harmadik kérdéscsoportra adott válaszok közt látható összefüggés lesz tapasztalható. Ennek igazolása nyilvánvalóan csak az eredmények részletes elemzésével végezhető el. Előjáróban azt a hipotézist lehetett megfogalmazni, hogy az egyes iskolák vonatkozásában kemény változóként vizsgált társadalmi indikátorok és a hazafias és honvédelmi neveléssel kapcsolatos intézményi gyakorlatokra vonatkozó adatok közt összefüggést lehet majd találni. Függetlenül attól, hogy az egyes hipotézisek külön-külön beigazolódnak-e, a kérdőíves felmérés eredményét a kutatás további fázisainak (pl. interjúk) előkészítésén túl a gyakorlatban is hasznosítani lehet majd a hazafias és honvédelmi nevelés tematikája fejlesztésének elősegítésére.

Az egyes kérdések és válaszok vonatkozásában további hipotéziseket is fel lehetett állítani. Ilyen feltételezés például, hogy az iskolák jelentős részének – képzési szerkezettől függetlenül – semmiféle kapcsolata nincs a Magyar Honvédséggel. Ez alól azok az iskolák lesznek a kivételek, amelyek valamely nagyobb alakulat székhelyén találhatóak (pl. Szolnok, Tata, Debrecen, Székesfehérvár). Számítottam ezenkívül arra is, hogy azokon a területeken, régiókban, ahol az utóbbi időben (pl. a tömeges bevándorlási válsághelyzet okán) erősödött a honvédségi jelenlét, nagyobb lesz az érdeklődés a kérdőív iránt, illetőleg nagyobb igényeket fogalmaznak majd meg az iskolák.

A KÉRDÉSEK

Az első kérdéscsoport a társadalmi indikátorok közül az olyan ún. „kemény változókra” kérdezett rá, amelyek abban segítenek, hogy az országos átlagoknál mélyebb összefüggéseket is fel lehessen tárni a földrajzi egységek (megyék, régiók) szintjén, vagy rámutassanak a településszerkezetre, iskolatípusra jellemző különbségekre. Az ezekre a kérdésekre adott válaszok tehát nem önmagukban jelentenek addicionális információt, hanem az őket követő kérdéscsoportokra kapott válaszokkal való összefüggésükben. Az első kérdéscsoport tehát egyértelműen a vizsgálati alminták egymástól való elkülönítését szolgálja a későbbi összehasonlíthatóság érdekében.

1. „Melyik megyében található az Önök iskolája?”

A kérdés nyilvánvaló, és az is, hogy a választható válaszok közül csak egyet lehet megjelölni.

2. Milyen jellegű településen található az iskola?

A kérdésre négy lehetséges válasz volt: főváros, megyei jogú város, város, község. Ebből következtetés vonható arra, hogy milyen igények és hozzáállás a jellemző a különböző méretű településekre. Pl. lehetséges, hogy a kisebb településeken más jellegű foglalkozásokra van igény, mint a nagyobb városokban.

3. Milyen jellegű az iskolájuk képzési rendszere? A lehetséges válaszok: gimnázium, szakközépiskola, többcélú, egyéb.

4. Milyen irányultságú a képzés az Önök iskolájában? A lehetséges válaszok: humán, reál, általános.

A 3. és 4. kérdés az iskola képzési rendszerére és a képzés irányultságára kérdezett rá. A válaszokból következtetés vonható le arra vonatkozólag, hogy milyen képzési szerkezet esetén látszik több és jobb lehetőség a honvédelmi jellegű ismeretek oktatására, illetőleg

mely tantárgyak azok, amelyekben az egyes képzési szerkezetek esetén könnyebb a honvédelmi szempontból hasznos ismeretek szerepeltetése.

A következő kérdéscsoport négy kérdésének feltételét a HM kezdeményezte. Közös jellemzőjük, hogy az iskolaigazgató véleményére, hozzáállására kérdeznak a Magyar Honvédséget és a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját illetően. A válaszok nyilvánvalóan hordoznak információt arra vonatkozólag, hogy a kérdéses iskola (illetőleg annak igazgatója) mennyire érzi át a honvédelem, ezen belül a KatonaSuli-program fontosságát, vagy milyen módon és mértékben motiválható annak érdekében, hogy önkéntes alapon részt vegyen bármely, a Magyar Honvédség által szervezett programban.

5. Mennyire érzi magát tájékozottnak a Magyar Honvédséget érintő kérdésekben? A válaszokat ötfokozatú skálán kell megadni az „egyáltalán nem” és a „teljes mértékben” között.

6. Változott-e a véleménye és milyen irányba a Magyar Honvédségről az elmúlt egy év során? A lehetséges válaszok:

- Igen, pozitív irányban
- Igen, negatív irányban
- Nem változott

A kérdőív közzététele 2015 decemberében történt, vagyis szinte közvetlenül a migrációs válság tetőzése és a szerb és horvát határszakasz lezárása után. Ebből következően az itt élőknek vélhetően változott a biztonságpercepciója és egy ideje több közvetlen kapcsolatuk volt a Magyar Honvédséggel. Előzetes feltételezésem volt, hogy ennek nyoma lesz a kérdésekre adott válaszokban is. Ennek segítségével lehetett továbbá a válaszokat régiók szerint is bontani, ami az egyes régiók fejlettségével és az adott biztonsági helyzetben (pl. migránsok átvonulásával stb.) való érintettségével is összevethető.

7. Ön szerint ma mennyire lenne szüksége a fiataloknak a hazafias nevelésre? A válaszokat ötfokozatú skálán kell megadni.

8. Ön szerint melyik időszak, milyen mértékben lenne alkalmas a fiatalok honvédelmi nevelésére?

A 8. kérdésre az alábbi táblázat szerint mátrixrendszerben lehetett a válaszokat megadni. A válaszok elemzése a táblázat sorai szerint haladva végezhető el a legegyszerűbben.

	nem alkalmas	kismértékben alkalmas	alkalmas	nagymértékben alkalmas
óvodai nevelés	○	○	○	○
1–4. évfolyam	○	○	○	○
5–8. évfolyam	○	○	○	○
9–10. évfolyam	○	○	○	○
11–12. évfolyam	○	○	○	○
12–14. évfolyam	○	○	○	○

A továbbiakban olyan kérdések következtek, amelyekkel arról kívántunk információt szerezni, hogy hogyan értelmezik a hazafias és honvédelmi nevelést a magyarországi középiskolák. Ezek a válaszok képezik a megszerezni kívánt információk lényegi részét, mivel ezek alapján lehet eldönteni, hogy az iskolákba hogyan és milyen tematika erősítésével lehet úgy bevinni a hazafias és honvédelmi nevelést, hogy az az intézmények számára kezelhető legyen. Ezek a kérdések születtek meg legelőször a kérdőív tervezése során.

A többi kérdés abban nyújtott segítséget, hogy bizonyos szempontok alapján tovább lehessen bontani az ezekre a kérdésekre adott válaszok sokaságát. Tekintettel arra, hogy a hazafias és honvédelmi nevelésnek nincs elfogadott definíciója,⁵ és nincs meghatározva vagy körülírva, hogy mit is értünk alatta, lényeges, hogy jelen pillanatban az egyes iskolák hogyan értelmezik a feladatot. A fogalom értelmezése erősen iskola- és tanárfüggő. Erre a problémára már korábban is igyekeztem felhívni a döntéshozók figyelmét, ugyanis egy általánosan elfogadott értelmezés hiányában nehezen várhatjuk el azt, hogy az iskola valamilyen szemléletet vagy értékrendet közvetítsen a diákok felé.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy Magyarországon a honvédelem rendszerében való részvétel békeidőben önkéntes, ezért kiemelten fontos, hogy azok a személyek, akiket be akarunk vonni a rendszerbe, maguk is kellőképpen motiváltak legyenek. Az iskola-rendszer esetében a helyzet annyiban más, hogy az iskola a gyerekek számára kötelező és a tantervek központilag előírhatók. Ugyanakkor látni kell, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés kulcsfontja nem a lexikális tudás átadása, hanem a szemlélet közvetítése.⁶ Ennek megfelelően szinte mindegy, hogy mi van a tantervben vagy a tankönyvben, ha a szemléletet az iskola vagy az ott dolgozó tanár nem akarja közvetíteni, mivel a pedagógus személyisége, hozzáállása indirekt módon sokkal inkább hat a diákra, mint a tankönyvben olvasott szöveg.⁷ Különösen igaz ez olyan tantárgyak esetében, mint pl. a történelem, ahol a tanár igen gyakran fűz kommentárt a tankönyvi anyaghoz.⁸ Ennek megfelelően a rendszer egyik kulcseleme olyan módszerek és csatornák kidolgozása, amelyek az iskolát és a tanárt motiválják abban, hogy tegye meg a honvédelem ügyének népszerűsítése érdekében, ami tőle telik. Ezen az úton a nulladik lépés, hogy felmérjük: *mit akar az iskola, mivel lehet motiválni az iskolát?* Ezt követheti annak meghatározása, hogy *miel lehet a tanárokat motiválni* arra, hogy a megfelelő szemléletet közvetítsék diákjaik felé. Az iskolák vonatkozásában tehát első körben két dologra lehet alapozni a fejlesztéseket: a meglévő kapcsolatokra, valamint azokra a területekre, amelyekre a felmérés szerint az iskolák nyitottak és igénylik a honvédségi közreműködést. Ennek megfelelően a kérdéscsoport kérdései arra kérdeznak rá, hogy jelenleg milyen kapcsolódási pontok vannak kiépítve (meglévő honvédségi kapcsolatok, meglévő tantárgyi tematikák, gyakorlatok), valamint arra, hogy az iskoláknak mire volna igénye.

Milyen keretek között foglalkoznak a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájával?

A kérdés arra vonatkozik, hogy jelenleg mely tantárgyak tananyagában szerepelnek olyan témák, amelyeket az igazgató közel érez a hazafias és honvédelmi nevelés témájához. Mivel az előzőek szerint nem tudunk általánosan elfogadott definícióra hivatkozni, így

⁵ A hazafias és honvédelmi nevelésnek nincs tantervi vagy jogszabályi szinten lefektetett definíciója, amely általános jelleggel irányadó lenne az iskolák és tanárok számára. 2016. február 25. napján tartott előadásomban (Laacsny Márton: A tartalék tartaléka) megkíséreltem tudományos definíciót alkotni, amely a Hadtudomány és a XXI. század című konferenciakiadványában (Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2016) megtalálható, azonban ez jelenleg csak az én álláspontom és nem széles körű vita eredménye.

⁶ Hoffmann Rózsa: Amit meg kell valósítanunk... Új Pedagógiai Szemle, 2012/1–3., 3–4.

⁷ Bábosik István: Nemzettudat, nemzeti szocializáció, hazafiság. Iskolakultúra, 1998, 4., 40–48.

⁸ A jelenleg hatályos, 2012-ben hatályba lépett Nemzeti Alaptanterv bevezetése és alkalmazása során szerzett tapasztalatok azt igazolták, hogy önmagában az alaptanterv és a kerettantervek módosítása a pedagógusképzés átfogó reformja nélkül alkalmatlan arra, hogy a hazai köznevelést a szükséges mértékben megreformálja. Ennek nyomán indult meg az EMMI Oktatásért Felelős Államtitkárságán a pedagógusképzés átfogó reformjának tervezése.

nyilvánvaló, hogy a válaszadó személyes értelmezése befolyásolta az eredményt is.⁹ Mint utóbb kiderült, nemcsak a tantárgyak szintjén van létjogosultsága a kérdésnek.¹⁰ Ennek megfelelően az alábbi válaszokat lehetett választani a kérdésre:

- külön tantárgy keretében oktatjuk
- történelemóra keretében oktatjuk
- testnevelés óra keretében oktatjuk
- osztályfőnöki órán szóba kerül
- más tantárgy keretében szóba kerül
- szakkör/délutáni fakultatív foglalkozás keretei közt foglalkozunk vele
- nem oktatjuk/nem foglalkozunk vele

A konkrét kérdésem túl a válaszok arra nézve is hordoznak információt, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját a válaszadó a szellemi vagy a fizikai jellegű ismeretekhez érzi közelebb (történelem/testnevelés), illetve hogy a hazafiasság érzelmi töltetét mennyire tekinti fontosnak.¹¹ Az az információ, hogy az egyes iskolák mely tantárgyak keretei közt foglalkoznak a témával, hasznos lehet abból a szempontból is, hogy mely tantárgyak tematikáját kell fejleszteni annak érdekében, hogy a diákok megfelelő tudást és nevelést kapjanak. Nekem az a véleményem, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját minden tantárgy anyagába be lehet illeszteni, mivel az elsősorban nem lexikális tananyag, hanem szemlélet, amit minden tanár a saját példájával és hozzáállásával ad át a diákjainak.¹² Ezzel együtt a jelenlegi helyzetben nem várhatjuk, hogy minden iskola összes pedagógusa azonnal magáévá teszi azt a szemléletet, amelynek közvetítésével bármely tantárgy tanítása során beépül az anyagba a hazafiasság. Ahol külön tantárgy keretében foglalkoznak a tematikával, ott valószínűleg a KatonaSuli-programban részt vevő iskolák jelennek meg, ahol szinte nem is kérdés, hogy megfelelő-e a tematika oktatásának színvonala. Ezek az iskolák leginkább egyfajta kontrollcsoportként szerepelnek a felmérésben. Jelen írásban sokkal inkább a többi iskolának a KatonaSuli-tematikájához való viszonyát vizsgáljuk, nem pedig a programban oktatottakat.¹³

A következő kérdés az iskola jelenleg meglévő honvédségi kapcsolataira kérdez rá. Fontos, hogy az iskolák, tanárok és az igazgató honnan szerzik ismereteiket a Magyar Honvédségről és eközben milyen konkrét kapcsolatokat ápolnak a szervezettel. A válaszadó a felsorolt válaszok közül többet is megjelölhetett, és ezeket az utolsó kérdésre adott válasszal kiegészíthette.

⁹ Pl. egy hazafias érzületű, földrajz szakos igazgató felismerheti, hogy a tereptan oktatása földrajzórán, majd ennek a gyakorlati bemutatása szakkör vagy osztálykirándulás keretei között beletartozik a honvédelmi nevelés/oktatás tematikájába, azonban ez nem szükségszerű, hanem az illető vezető hozzáállásának függvénye.

¹⁰ Volt olyan válaszadó, aki a kérdőív végén kifejtett véleményében kifogásolta, hogy a kérdőív összemosza a hazafiasság és a honvédelem kérdéskörét, holott a kettőnek a válaszadó szerint kevés köze van egymáshoz.

¹¹ Az érzelmi töltetű kérdéseket, illetőleg az osztályközösségre vonatkozó dolgokat általában osztályfőnöki órán beszéljük meg. Ennek megfelelően, ha a válaszok közül az osztályfőnöki óra meg van jelölve, akkor logikus, hogy a foglalkozás alapvetően a hazafiasság érzelmi töltetének átbeszélését jelenti. Annak is van információ-tartalma, ha kizárólag az osztályfőnöki óra van megjelölve, mivel ott számos más téma is szóba kerül. Ha így van, akkor az érzelmi töltet mellett az is információ, hogy az iskola tantestülete az igazgató interpretációja szerint elegendőnek tartja a téma ilyen szintű tárgyalását.

¹² Bábosik István: i. m.

¹³ Czank László – H. Varga Katalin: Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolákban 2. rész. Képzés és Gyakorlat. 2012, 3–4., 167–176.

10. Milyen kapcsolatuk van a Magyar Honvédséggel?
- hivatalos kapcsolat a hozzánk közeli alakulattal
 - hivatalos kapcsolat a helyi/megyei védelmi bizottsággal
 - hivatalos kapcsolat a Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság¹⁴ megyei irodájával
 - van honvédelmi tárgyú szakkör
 - van kapcsolatunk honvédelmi célú/katonai hagyományörző civil szervezettel
 - iskolánk csapata rendszeresen részt vesz honvédelmi versenyeken
 - egyéb, éspedig:

Az iskola honvédségi kapcsolatai jelentik a kiindulópontot, amikor a honvédelmi nevelés tekintetében elindulunk a tanintézetek felé. Ennek megfelelően mindazon iskolákban, ahol nincs semmiféle honvédségi kapcsolat, elsődleges feladat annak kiépítése. Különösen igaz ez azokra az intézményekre, amelyek a korábbiakban olyan válaszokat adtak, hogy képzési szervezetük miatt a Magyar Honvédség potenciális rekrutációs bázisát jelenthetik.

A honvédelmi versenyek szervezésekor igen fontos kérdés volt, hogy az egyes iskolák hogyan szereznek tudomást a versenyekről, illetve mi lehet annak az oka, hogy a nyilvánosan meghirdetett versenyre is általában csak olyan tanintézetek csapatai neveztek, ahol egyébként is van valamilyen kötődés a honvédséghez.¹⁵ A tapasztalat szerint minden alakulat parancsnoka törekszik a környéken található iskolákkal megfelelő kapcsolatot kiépíteni,¹⁶ azonban ez visszafele nem biztos, hogy így van. Egy-egy parancsnok számára a kevés aktív iskola mellett az összes többi gyakorlatilag láthatatlan tud maradni. Nem beszélve arról, hogy az alakulatok parancsnokainak nem elsődleges feladatuk a társadalmi kapcsolatok ápolása, így nem meglepő, hogy még a nagyobb létszámúaknál sincs feltétlenül kapacitás a tanintézetekkel való kapcsolattartásra. Mindezek alapján lényeges információ, hogy az egyes iskoláknak milyen jellegű kapcsolata van a honvédséggel, és milyen honvédségi szervezeten keresztül. A kérdés és a lehetséges válaszok megfogalmazásakor felmerült, hogy a válaszok között szerepeltessünk informálisabb csatornákat (pl. van a szülők közt katona). Ezt azért vetettük el, mert az a rossz üzenete lett volna, ha a kérdéssel arra biztatjuk az igazgatókat, hogy kezdjenek a diákok szülei után kérdezősködni. Ott, ahol ennek valódi relevanciája van, az igazgató az „egyéb, éspedig...” válasz kiegészítésével erre is adhatott megfelelő választ.

A következő kérdés az iskolák részéről felmerülő és a honvédség (katonák) által potenciálisan kielégíthető igényeket mérte fel. Aki a magyar köznevelés jelenkori problémáival valamelyest tisztába igyekszik kerülni, annak nem újdonság: napjainkban az egyik legnagyobb probléma, hogy a tantervszerű, lexikális tudást közvetíteni hivatott oktatás és az annak alapjául szolgáló tantervek jelentős mértékben túlterhelik mind a tanárokat, mind a diákokat. Ez az egyik mozgatója a napjainkban a tanárok részéről tapasztalható tiltakozásoknak is.¹⁷ Mivel gyakorlatilag a rendszer összes szereplőjének ez az egyik legnagyobb problémája, ezért nyilvánvalóan kontraproduktív minden olyan próbálkozás, amelyik további elsajátí-

¹⁴ A felmérés elkészítésének idején hatályos megnevezés. Ma: Magyar Honvédség Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság.

¹⁵ Lásd Lacsny Márton: Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztésének érdekében. Honvédségi Szemle, 2016/1., 112–121.

¹⁶ A szerző korábban nem publikált kutatásának tapasztalata.

¹⁷ A Pedagógusok Sztrájbizottsága követelése. http://www.pedagogusok.hu/sites/default/files/a_pedagogusok_sztrajkbizottsaga_kovetelesei_2.pdf. (Letöltés időpontja: 2016. 03. 28.)

tandó ismereteket és tanórák keretei közt oktatandó anyagot ad át az iskolák vagy a tanárok részére. Azon iskolák számára, amelyek külön tantárgyat vagy tananyagot szeretnének, ott a KatonaSuli-program és a Katonai Alapismeretek című tankönyv anyaga, amely egyébként elérhető azok számára is, akik nem kívánják külön tantárgyként bevezetni.

11. Milyen jellegű (katonák által szervezett) foglalkozásokra lenne igényük?

- tematikus honvédelmi tárgyú szakkörre/délutáni fakultatív foglalkozásra
- honvédelmi versenyre
- honvédelmi versenyre való (fakultatív) felkészítő oktatásra
- elméleti honvédelmi oktatásra
- gyakorlati honvédelmi oktatásra (pl. alaki foglalkozás, tájékozódás, tereptan, elsősegély, katonai sportok)
- délutáni sportfoglalkozásra
- hétvégi foglalkozásra
- nyári táborra
- egyéb, éspedig:

A kérdésre adható lehetséges válaszok megkísérlik lefedni azokat az iskolai tevékenységeket, amelyek nem az iskolai törzsidőben, vagyis a 8.00 és 14.00 közt tartandó tanórákhoz kötődve történnek, hiszen ezeket – ahogy korábban beláthattuk – a köznevelés rendszerre egyébként is túlterheli. A honvédelmi szempontból hasznos ismeretek jelentős részét középiskolai szinten olyan foglalkozások keretei közt a legegyszerűbb oktatni, amelyek elsősorban nem tantermi környezetet igényelnek, hiszen – ellentétben pl. a történelemmel vagy a szerves kémiával – ezeket a képességeket elsősorban cselekedve, gyakorolva lehet megtanulni. Ezzel máris komoly szinergiát tudunk teremteni, hiszen az iskolák számára az önmagában is motiváció, ha nem a túlterhelt iskolai törzsidőre koncentrálnak. Ehhez jönnek további lehetőségek, amelyek a köznevelés szerkezetéből¹⁸ és néhány programból¹⁹ adódnak, amelyeknek a tartalommal való megtöltése bizonyos helyeken nehézséget okozhat.²⁰ Az erre a kérdésre adott válaszok tehát rendkívül sok segítséget tudnak nyújtani ahhoz, hogy milyenek kell lennie a hozzáállásnak, közelítésnek a honvédség részéről ahhoz, hogy az iskolában szívesen fogadjanak egy ilyen programot.

A kérdéscsoport utolsó kérdése a tantárgyi tematikáktól függetlenül rákérdez arra, hogy az iskolában a kérdező által legfontosabbnak minősített kompetenciák közül melyek azok, amelyekkel jelenleg is foglalkoznak az iskolában függetlenül attól, hogy annak van-e hazafias vagy honvédelmi jellegű színezete. Ismét olyan jellegű kompetenciákról és tananyagokról van szó, amelyek jelentős részben eltérnek az iskolai törzsanagtól abban az értelemben, hogy általában nem az elméleti jellegű, lexikális tudás átadását célozzák, hanem olyan gyakorlati ismereteket közvetítenek, amelyeknek bizonyos mértékű elsajátítását a gyerek azonnal hasznosnak értékelheti, ami által a tudás megszerzése élménnyé válik. Például a tájékozódásból vagy az önvédelemből szerzett ismeretet a diák már aznap, az iskolából hazafele hasznosnak fogja találni, míg a kovalens kötésről elsajátított tudását lehet, hogy soha az életben nem fogja használni a gyakorlatban. A kérdésre gyakorlatilag csak pozitív válasz

¹⁸ A köznevelési intézményekben biztosítani kell a tanulók egész napos felügyeletét, azonban a délutáni időszakra sok esetben nincs olyan foglalkozás, amellyel ki lehet tölteni az időt.

¹⁹ A mindennapos testnevelés igen sikeres program, azonban számos iskolában gondot okoz, hogy tornateremkapacitás híján milyen foglalkozással töltsék ki a heti 5×45 perct.

²⁰ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 27. § (11); 97. § (6).

adható, a megkérdezettek meg tudják mutatni: „Lám, így is mennyi hasznos dolgot oktatunk mi itt a gyerekeknek.” A válasz ismeretében aztán meg lehet keresni a válaszadó iskolákat, és el lehet ismerni az iskola érdemeit a kérdéses kompetenciák oktatása terén. Ezt követően felajánlható egy honvédelmi vetélkedő megrendezése, mely a kompetenciák mérésének igen jó fóruma lehet, míg az arra való felkészülés (az abban nyújtott katonai segítség) esetleg növelheti a kérdéses kompetencia oktatásának színvonalát.

12. Jelenleg milyen tematikát vagy kompetenciát oktatnak iskolájukban az alábbiak közül?

- tájékozódás
- önvédelem
- elsősegély
- bűnmegelőzés
- információbiztonság
- közlekedésbiztonság
- állampolgári ismeretek
- egészséges életmód

A 13., egyben utolsó feleletválasztós kérdés ismét egy kemény változóra kérdez rá oly módon, hogy a programban részt nem vevő iskolák esetében egyúttal felméri, hogy milyen hajlandóság van a KatonaSuli-programhoz való csatlakozásra. Hasznos visszajelzés a szervezők számára, hogy a programban jelenleg részt nem vevő iskolák mekkora része az, amely csatlakozni kívánna a programhoz és mekkora azon iskolák aránya, amelyek még csak nem is hallottak róla.

13. Iskolájuk részt vesz a KatonaSuli-programban?

- igen
- nem
- jelenleg nem, de szeretnénk csatlakozni hozzá
- nem hallottunk a programról

A kérdőív utolsó kérdése arról szól, hogy amennyiben a megkérdezettnek van mondanivalója a kérdőívről vagy az egész rendszerről, úgy azt megoszthassa a kérdezővel. A válaszra itt egy nagyobb területet hagyunk, amelyen a válaszadó saját szavaival kifejhette véleményét. Mint később kiderült, itt is igen hasznos információkat sikerült összegyűjteni, amelyek elemzése a rendszer finomhangolásánál fontos lehet.

(Folytatás a 2017/3. számban)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (Nkt.) 27. § (11); 97. § (6). http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV
- A Pedagógusok Sztrájbizottsága követelése. http://www.pedagogusok.hu/sites/default/files/a_pedagogusok_sztrajkbizottsaga_kovetelesei_2.pdf
- Bábosik István: *Nemzettudat, nemzeti szocializáció, hazafiság*. Iskolakultúra. 1998/4.
- Czank László – H. Varga Katalin: *Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolákban 2. rész*. Képzés és Gyakorlat, 2012, 3–4.
- H. Varga Katalin: *A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig*. Képzés és Gyakorlat, 2015/1–2.

Hoffmann Rózsa: *Amit meg kell valósítanunk...* Új Pedagógiai Szemle, 2012/1–3.

Kérdőív középiskoláknak a hazafias és honvédelmi nevelésről. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdynlwqUcOPObmPldemkNmNEIe2OMrdCAfJXGLya40VHBfHOQ/viewform?usp=send_form

Lacsny Márton: *A honvédség által indított, a civil védelmi képesség fejlesztését célzó program tervezésének és kialakításának szempontjai*. Seregszemle, 2015/2–3.

Lacsny Márton: *A tartalék tartaléka, avagy az iskolai hazafias és honvédelmi nevelés és a honvédelmi előképzés fejlesztésének lehetőségei*. In: Hadtudomány és a XXI. század című konferencia kiadványa. A Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2016.

Lacsny Márton: *Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztésének érdekében*. Honvédségi Szemle, 2016/1.

Porkoláb Imre dandártábornok:

SZERVEZETFEJLESZTÉS KOMPLEX MŰVELETI KÖRNYEZETBEN¹

Gondolatok Stanley McChrystal tábornok és szerzőtársai könyve kapcsán²

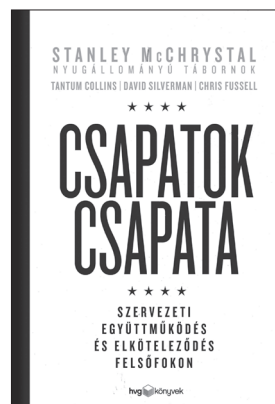
ÖSSZEFOGLALÓ: *Mi lehet a közös a gerillákban, a terroristákban, a különleges műveleti erőkben és az üzleti életben? Egy nyugalmazott amerikai tábornok, Stanley McChrystal könyvében bemutatja, hogyan tette hatékonnyá az amerikai haderő szupertitkos alakulatát, és megosztja tapasztalatait, amelyek igencsak hasznosak lehetnek, amennyiben szervezetfejlesztésre van szükség egy komplex és dinamikusan változó környezetben. Az amerikai különleges műveleti alkalmi harci kötelék szervezetfejlesztése mint esettanulmány kiváló példa arra, hogy tapasztalatokat vonjunk le arra vonatkozóan, hogyan építsünk közös öntudatot, hogyan hozzunk létre egy hálózati alapon működő ökoszisztémát – a bürokratikus felépítésű rendszerek mellett –, valamint hogyan segítsük elő a megosztott végrehajtást egy szervezeten belül, hogy megsokszorozzuk a hatékonyságot.*

KULCSSZAVAK: *különleges műveletek, JSOC, terrorizmus, szervezetfejlesztés, vezetés, felhatalmazás, információegyesítés, szervezeti átalakítás, szervezeti kultúra*

BEVEZETÉS

Stanley McChrystal és szerzőtársai könyve, a *Csapatok csapata* nem csak a szervezeti átalakítás egyik sikertörténetét mutatja be. A szerzők segítségével lekuporodhatunk az *MV Maersk Alabama* konténerszállító hajó imbolygó fedélzetén hasaló SEAL-mesterlövészek mellé, akik precíz lövéseikkel megmenetik Phillips kapitányt a szomáliai kalóztól. Ennek kapcsán a könyv megvizsgálja, hogy milyen folyamatok segítségével lehet kialakítani azt a bizalmat és közös célt, amely képes összefogni a kis méretű, ám annál kiválóbb csoportokat, és eloszlatja azt az érvelési hibát, miszerint szuper csapatokat csak supermanekből lehet összekovácsolni.

Egy másik fejezetben felkapaszkodunk 9 ezer méter magasra, a United Airlines balsorsú 173-as járatának pi-

¹ Az írás a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült. (További részletek a 154. oldalon.)

² Stanley McChrystal – Tantum Collins – David Silverman – Chris Fussell: *Csapatok csapata – Szervezeti együttműködés és elköteleződés felsőfokon*. Budapest, HVG Könyvek, 2016.

lótáfulkékjébe, hogy sorba vegyük azokat az ijesztő kihívásokat, amelyekkel 1978 decemberében szembesült a jól képzett legénység. Megvizsgáljuk, hogy a növekvő komplexitás milyen alkalmazkodási módszereket eredményezett hasonló szervezeteknél.

A NASA méltán híres Apollo-programjának egyik indítóállásának történetén keresztül a folyamatos változás és a fenyegetően látványos módon, nyaktörő sebességgel növekvő komplexitás kezelési lehetőségeinek vizsgálatába nyerünk bepillantást. A példa segítségével felismerhetjük a közös tudatosság megosztásának jelentőségét – azt, hogy az átláthatóság és a kommunikáció csatarendbe állításával miként érhet el kiemelkedő eredményeket egy szervezet, még akkor is, ha kifejezetten sok csapatból áll.

Lehetőségünk nyílik arra is, hogy McChrystal tábornokkal virrasztthassunk Irakban, miközben meghoz néhány életről és halálról szóló helyszíni döntést. Egy 38 cm-es műanyag modellen keresztül igazolja a „felügyelj, ne irányíts” típusú vezetés elvét, és ezt követően a hagyományos elveket követő vezetőkre vet egy pillantást, azt bemutatva, hogy mi okból válnak veszélyeztetett fájá az új környezetben.

ÚJ KIHÍVÁSOK – ÚJ TÍPUSÚ VÁLASZOK

Hogyan vívhatunk sikeres harcot egy globális terrorszervezet ellen? Milyen tapasztalatokat vonhatunk le az Abu Muszab az-Zarkávi iraki mészáros utáni hajszából? Legyen szó háborúról vagy bármilyen más komplex környezetről, a gyors reagálás és az adaptáció képessége létfontosságú tényező, különösen egy komplex és dinamikus változó környezetben. E kihívások újfajta szervezeti formák kialakítását, valamint a hagyományostól eltérő kommunikációt és együttműködést tesznek szükségessé: napjainkban az együttműködésre való törekvés jelenti a kreativitást, a csapatmunka pedig az innovációt.

Az új környezet juttatta egyértelmű előnyhöz 2003-ban a hálózatszerű szervezeti formát alkalmazó al-Kaidát is, lehetővé téve számára a villámgyors döntéshozatalt, illetve csapásmérést, a késedelem nélküli újjászerveződést és az akciók globális koordinálását.³ A Stanley McChrystal tábornok által vezetett alkalmi harci kötelék (JSOC⁴) hagyományos, titoktartáson és elszigetelődésen alapuló katonai kultúrája – amely egy letűnt kor sémái szerint igyekezett felszámolni a problémákat – 2003-ban nem tudott kellő hatékonysággal fellépni a globális terrorszervezet ellen.

A JSOC parancsnoka azonban felismerte, hogy egy hálózatot csak egy másik hálózat győzhet le. Ezért aztán az általa vezetett erőteljesen bürokratikus szervezetet két év alatt olyan *hibridde* alakította át, amely képessé vált hálózatként működni, de közben megőrizte az évtizedek alatt tökéletesített, hatékony végrehajtáshoz szükséges bürokratikus szervezeti mechanizmusokat is.

Írásomban megvizsgálom ennek az időszaknak a legfontosabb aspektusait, hogy általános érvényű tapasztalatokat vonjak le a szervezetfejlesztéssel kapcsolatban.

³ Besenyő János: A nemzetközi terrorizmus veszélye Észak-Afrikában. Új Honvédségi Szemle, 2007/12., 41–50.

⁴ Joint Special Operations Command – Egyesített Különleges Műveleti Parancsnokság.

A KÜLÖNLEGES MŰVELETI ALKALMI HARCÍ KÖTELEK RÖVID TÖRTÉNETE

A JSOC-t 1980-ban hívták életre. Az amerikai Pentagonban Keith Nightingale *Snowbird* fedőnevű terve alapján megalakított szupertitkos szervezet olyan hivatalosan nem létező különleges egységeket tömörített magába, mint például a szárazföldi erők elit alakulata, a Delta Force és a haditengerészeti SEAL-egységek⁵ hatos csoportja.

A szervezet számos fejlesztési szakaszon ment keresztül az elkövetkező harminc évben. Az általa végrehajtott műveletek többségét a közvélemény soha nem fogja megismerni, de van néhány kivétel. Kiemelkedő szerepet kapott a panamai műveletekben 1989-ben, és az akkori idők egyik legintenzívebb közvetlen műveletében üldözték Manuel Noriegát.⁶ Ez volt az első igazi szembesülés azzal, hogy milyen nehéz megtalálni valakit, aki egy hálózat részeként folyamatosan mozgásban van, és a helyi viszonyok ismeretében mindig egy lépéssel az üldözői előtt jár.

Irak kuvaiti megszállását követően, 1990-ben a JSOC feladatul kapta, hogy készítsen terveket Szaddám Huszein semlegesítésére, de a feladat végrehajtására végül nem került sor. 1992-ben egy másik hírhedt személy, Pablo Escobar elfogására kérték fel a szervezetet, amely 1993-ban a helyi erők közreműködésével sikeres közvetlen műveletet hajtott végre. Ugyanebben az évben egy sokkal nagyobb alkalmi harci kötelék Mohamed Farad Aideed tábornokot vette célba Mogadishuban. Az október 3-án a Bakara piac és az Olimpia Hotel környékén végrehajtott sikertelen művelet történetét számos könyv⁷ és a *Black Hawk Down* című hollywoodi mozifilm is feldolgozta.

A JSOC éppen egy minősített gyakorlatot⁸ hajtott végre Budapesten, amikor bekövetkezett az Amerikai Egyesült Államok elleni terrortámadás. Ennek következtében megindult a terrorizmus elleni világméretű küzdelem, és a JSOC ennek a feladatnak az egyik kulcsfontosságú összetevője volt. Bár a szervezet fennállása óta a legkockázatosabb küldetésekben is rendkívül jól teljesített, 2001. szeptember 11-én még nem ismerték fel, hogy a kivételes kiképzettséggel és felszereltséggel rendelkező alakulat nincs felkészülve az előtte álló kihívásra.

Két év telt el addig, amíg Stanley McChrystal tábornok átvette az alakulat irányítását. Akkor rádöbbsent, hogy a szervezetet nagyon sürgősen át kell alakítania. 2003-ban indult be az a folyamat, amelynek keretében teljesen újjászervezték a vezetési és irányítási rendszert, valamint megváltoztatták a szervezeti kultúrát.

⁵ Sea, Air and Land.

⁶ Noriega végül 1989. december 24-én sarokba szorult Vatikán panamai nagykövetségén, és ezt követően 1990. január 3-án az Amerikai Egyesült Államokba szállították. A piros alsónemű – amelyet azért hordott, hogy megvédje őt a veszélyektől – a Delta Fort Bragg-i bázisán megtekinthető.

⁷ Mark Bowden: *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. Grove/Atlantic, Incorporated. New York, 2010; Timothy Karcher: *Understanding the „Victory Disease”*, From the Little Bighorn to Mogadishu and Beyond. Global War on Terrorism, Occasional Paper 3, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas; Michael Serrill: *Death of a Warlord*. Time, 19 March 2011; Clayton Chun: *Gothic Serpent: Black Hawk Down, Mogadishu 1993*. Osprey Raid sorozat 31. szám; Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: *Országismertető – Szomália. 2., bővített kiadás*. HVK, Budapest, 2014.

⁸ A Joint Readiness Exercise (JRX) gyakorlat, amely a „Jackal Cave” fedőnevet viselte, egy tömegpusztító fegyverek szállítására specializálódott hibrid nemzetközi szervezet felderítését (különleges felderítés) és felszámolását (közvetlen műveletek) tűzte ki célul.

A szervezet a 2003–2006 közötti időszakát több forrásból ismerhetjük meg részletesen.⁹ Ebben az időszakban a hatékonyság növelése érdekében létrehozta egy ügyvezetett fúziós központot, ahol a dolgozók egy védett objektum teljes területén szabadon beszélhettek egymással, a műveleti biztonság megsértése nélkül. A fúziós központ célja az volt, hogy minél több hírszerző szervezetet magába tömörítve biztosítsa az információ gyors és szabad áramlását.

A JSOC azonban nem csupán a hírszerző szervezeteket tömörítette, hanem magában foglalta a hírszerzési adatok elemzőit, a pilóta nélküli repülőeszközök kezelőit, a helyszínelő szakembereket, a technológiai felderítést végző szakembereket és a végrehajtó alegységeket is. Ez a fajta megközelítés egy olyan ökoszisztémát hozott létre, amely lehetővé tette a JSOC szervezeteinek integrálását nagyobb rendszerekbe, igen nagy mértékben növelve ezzel a hatékonyságot.

Ezek a szervezeti változtatások hihetetlen módon felgyorsították a szervezet működését,¹⁰ és ahogyan azt több médium is megerősítette,¹¹ az újjászervezett csoportok képessé váltak arra, hogy az F3EAD-ciklust¹² egy éjszaka alatt akár háromszor is végigfuttassák.

Mindez azt eredményezte, hogy két évvel később 17-szeres hatékonysággal működött a szervezet anélkül, hogy működtetése több erőforrást igényelt volna. Ez az elképesztő hatékonyságnövekedés nagyon komoly sikereket is eredményezett. A JSOC legeredményesebb műveleteinek egy része nyilvánosságra került, hiszen különleges műveleti operátorok fogták el 2003-ban Szaddám Huszeint, likvidálták 2006-ban Abu Muszab al-Zarkávi iraki mészáros, valamint 2011-ben az al-Kaida terrorszervezet vezetőjét, Oszama bin Ladent.

A JSOC SZERVEZETI ÁTALAKÍTÁSA

A probléma 2003-ban abból eredt – a kezdeti iraki tapasztalatok arra engedtek következtetni –, hogy az al-Kaida iraki frakciója egy hálózatszerű szervezeti rendszert alkotott. Amikor a JSOC hírszerző elemei feltérképezték az egyes szereplők kapcsolati rendszereit, azonnal nyilvánvalóvá vált, hogy a bürokratikus szervezeti formától – a jobb érthetőség végett eredetileg így szerették volna kategorizálni – távol áll a globális méreteket öltő és a szervezett bűnözői, illetve más csoportokkal is rendszeres kapcsolatot fenntartó és összefonódó terrorszervezet.

⁹ A JSOC 2003–2008 közötti történetének feldolgozása során a következő könyvek nyújtottak segítséget abban, hogy rekonstruálni tudjam az eseményeket: Stanley McChrystal: *My Share of the Task*. Portfolio Hardcover, Boston, 2013; Stanley McChrystal – Tatum Collins – David Silverman – Chris Fussell: *Team of teams: New Rules of Engagement for a Complex World*. Penguin Random House, New York, 2015; Sean Naylor: *Relentless Strike: The Secret History of Joint Special Operations Command*. St Martin's Press, New York, 2015; Mark Urban: *Task Force Black: The Explosive True Story of the Secret Special Forces War in Iraq*. St. Martin's Press, New York, 2010; Bob Woodward: *The War Within: A Secret White House History 2006–2008*. Simon & Schuster, New York, 2008. Ezekon kívül személyes interjút készítettem Stanley McChrystal és William McRaven tábornokokkal, akik vezették a szervezetet, valamint a JSOC-ban az adott időszakban dolgozó több tőzisztisztával is beszélgettem.

¹⁰ Peter Bergen szintén McChrystal tevékenységét méltatja a JSOC átalakítása során, amikor azt írja, hogy egy „hihetetlen gyorsasággal és pontossággal működő szervezetet hozott létre”, amely kulcsfontosságú szerepet töltött be az iraki konfliktusban. P. Bergen: *Manhunt: The Ten-Year Search for Bin Laden From 9/11 to Abbottabad*. Broadway Books, New York, 2012, 152–158.

¹¹ Stanley McChrystal: *It takes a Network*. *Foreign Policy*, Mar-Apr, 2011. http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/02/22/it_takes_a_network (Letöltés időpontja: 2017. 01. 17.); *Generation Kill: A conversation with General Stanley McChrystal*. Gideon Rose interjúja Stanley McChrystal tábornokkal. <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/generation-kill?page=show> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 17.)

¹² *Find-Fix-Finish-Exploit-Analyze-Disseminate* – keresd meg, azonosítsd be, üss rajta, elemezd, oszd meg az információt.

A vezetési modell – amely a komplikált viszonyokhoz szokott bürokráciák leírómodellje volt¹³ – nem állta meg a helyét. Az al-Kaida döntéshozatali folyamatairól sok esetben kiderült, hogy azok nem centralizáltak, a helyi terrorszervezetek harcosai nem várták meg Oszama bin Laden parancsait, hanem adaptálódtak a helyi viszonyokhoz. Az-Zarkávi harcosai pedig hihetetlenül leleményes módon alkalmazták a rendelkezésükre álló erőforrásokat a helyi lakosság megnyeréséhez vagy megfélemlítéséhez.

A JSOC vezetésének eleinte nehezebbé esett elfogadni a tényt, hogy a szemben álló fél egy folyamatosan átalakuló, önszerveződő, megfoghatatlan szervezeti formát alkotó hálózat.¹⁴ A hálózatszerűen szerveződő terrorcsoportok bizonyos tagjaival szemben a különleges műveleti erők viszonylag hatékonyan voltak képesek felvenni a harcot,¹⁵ de a terrorszervezet által alkalmazott rendkívül rugalmas szervezeti forma azt is lehetővé tette, hogy viszonylag gyorsan helyettesítsék harcban elesett társaikat is, és pótolják az így keletkezett képességhiányokat.

A probléma megfogalmazásakor McChrystal tábornok egy lapra két háromszöget rajzolt, amelyek a csúcsaiknál fogva összeértek és egy homokórát formáltak. Az ábrán a felső rész a műveleti területen tartózkodó különleges műveleti csoportokat¹⁶ szimbolizálta, amelyek az információkat az összhaderőnemi különleges műveleti alkalmi harci kötelék (JSOTF¹⁷) parancsnokságán keresztül a szokásos bürokratikus szolgálati utat követve¹⁸ továbbították, így azok sokáig utaztak a rendszerben, ezáltal lelassították a döntéshozatali folyamatokat. Mire a döntési jogkörrel felruházott személy meghozta elhatározását, és mire az parancs formájában visszakerült a végrehajtó csoportokhoz, addigra a célpont már rég eltűnt.

A JSOC Irakban harcoló kötelékei ekkoriban is hajtottak végre rajtaütéseket. Az alapvető probléma az volt, hogy az elfogott személyeket, illetve az elfogáskor keletkező információkat csak nagyon lassan juttatták el a kihallgató központokba, ahol viszonylag kevés elemző állt rendelkezésre a megszerzett adatok feldolgozásához.

A *homokóra-paradoxon* abból eredt, hogy a műveleti biztonság miatt az együttműködés az információt birtokló szervezetek között a hadszíntéren meglehetősen nehézkes volt. A hosszú évekig tartó aszimmetrikus küzdelemnek akkor még nagyon az elején tartottak,

¹³ A komplikált és komplex viszonyok közötti különbséggel kapcsolatban lásd Imre Porkoláb: Leadership Challenges in the 21st century: The future of Leadership approaches. Megjelenés alatt; Imre Porkoláb: The context of asymmetry: an integrated strategy for shaping the future and leading on the edge of chaos. In: Asymmetric Warfare: Conflict of the Past, the Present and the Future. Megjelenés alatt.

¹⁴ Az irreguláris hadviselést leíró szakmai publikációk tucatjait olvastam el akkoriban, mivel ezek rámutattak, hogy a hagyományos stratégiai megközelítés – miszerint az ellenség pusztítása a fő cél – aszimmetrikus konfliktusokban nem célravezető. Ahogy küzdöttünk ezzel a fontos stratégiai paradoxonnal, egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy egy hálózat legyőzéséhez saját magunknak is hálózatszerű szervezeti formát, irreguláris hadviselési módszereket és a hagyományostól eltérő vezetési stílust kell alkalmaznunk.

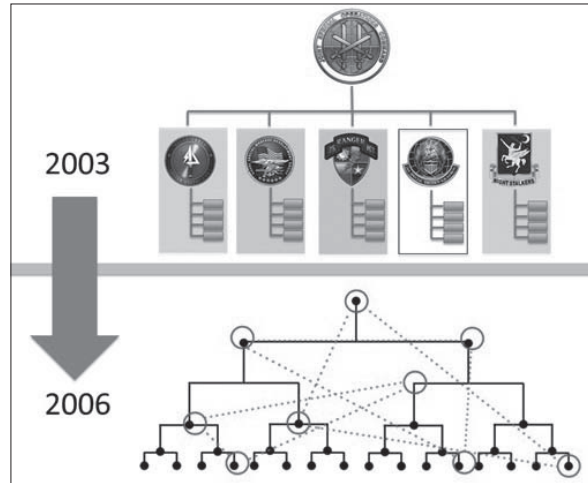
¹⁵ Irakban a műveleti területen 2003–2004-ben az amerikai és a brit különleges erőkkel is munkakapcsolatot tartottam fenn, amelyek segítettek abban, hogy naprakész és valós információkkal rendelkezek a szemben álló félről.

¹⁶ Ezek a csoportok kis létszámúak voltak – általában 15 főből álltak –, és csak egy hírszerző elemző volt hozzájuk rendelve. Meglehetősen spártai módon helyezték el őket a nagyobb, hagyományos harcoló kötelékek által létesített tábor sarkában. Az összeköttetés, amelyet a parancsnoksággal tartottak, csak rendkívül szűk sáv szélességet tett lehetővé a kommunikációra.

¹⁷ Joint Special Operations Task Force.

¹⁸ A különleges műveleti erők alá és fölrendeltségi viszonyainak bemutatása meghaladja ennek a cikknek a terjedelmét. Érdekes azonban azt figyelembe venni, hogy a JSOC alárendeltségében Irakban elsősorban amerikai és brit különleges műveleti erők szolgáltak. Az amerikai különleges műveleti erők közül is az úgynevezett „fekete műveleteket végrehajtó” (az amerikai Delta Force és Navy SEAL) egyes alakulatai, illetve a brit Special Air Service (SAS) és Special Boat Service (SBS) némely alakulatai és az őket támogató erők.

*A JSOC átalakítása 2003–2006 között
(Szerkesztette a szerző)*

de az rögtön nyilvánvalóvá vált a tábornok számára, hogy egy *hálózati formát alkalmazó szervezetet kell létrehoznia*, hogy sikerrel vehesse fel a harcot a szemben álló terrorszervezetekkel és a gerillákkal. Hamarosan a különleges erők mantrájává vált a gondolat: *egy hálózatot csak egy másik hálózat győzhet le*.

McChrystal tábornok vezetésével a JSOC el is kezdte a munkát ezen a téren, és a legalapvetőbb feladatokat viszonylag gyorsan sikerült végrehajtani. A megnövelt sáv szélességnek

köszönhetően¹⁹ az adatáramlás felgyorsult az egyes szervezetek között, ez azonban csak a legelső lépés volt egy hosszú úton, amely a szervezeti kultúra változását eredményezte.

A probléma ugyanis nem csak az volt, hogy a műveleti területen dolgozó helyi és nemzetközi hírszerző szervezetek nem vagy csak nagyon korlátozott mértékben osztottak meg információkat egymással. Az információáramlási rendszer és a végrehajtó elemek között sem volt tökéletes az együttműködés.

A nehezebb feladat tehát az volt, hogy a különböző szervezeteket egybeolvasztva, egy közös harcállásponton üzemeltetve, a döntéshozatali folyamataikat harmonizálva, a döntési jogköröket a lehető legalacsonyabb szintre delegálva, a kölcsönös bizalomra és a személyes kapcsolatokra alapozva lehetővé tegyék az információk minden irányú áramlását (*megosztott vezetés és közös öntudat kialakítását*), valamint a szinte azonnali cselekvést (*megosztott végrehajtás*), vagyis reagálást a beérkező információkra az alárendelt és széttagoltan működő alegységek parancsnokainak széles körű felhatalmazásával.

A hagyományos lineáris döntéshozatali folyamat helyett az információ hamarosan mindenki számára rendelkezésre állt, és a JSOC vezetési rendje lehetővé tette, hogy az ad hoc alapon a feladatnak megfelelően szervezett csoportok – a döntési és a cselekvési jogkörök delegálását követően – a közös működési rendben addig elképzelhetetlen sebességgel reagálhassanak a felmerülő információkra. A JSOC rendelkezett tehát azzal a képességgel, hogy a saját maga által begyűjtött adatok alapján szinte azonnal újabb műveleteket tervezzen és hajtson végre.

¹⁹ McChrystal tábornok a rendelkezésére álló szabad felhasználású parancsnoki keret jelentős részét arra költötte, hogy műholdas sáv szélességet biztosított a végrehajtó csoportok és az őket irányító parancsnokságok között az adatok azonnali továbbításának biztosítása céljából.

A különböző katonai, civil és kormánysszervezetek integrációjával, valamint a hagyományos F3 információfeldolgozási modell²⁰ továbbfejlesztésével a JSOC egy olyan szervezetté alakult át, amelyet a többi különleges műveleti alakulat és néhány hagyományos alakulat is átvett, és az óta is sikerrel alkalmaz.

Az új koncepció, az F3EAD információfeldolgozási modell, amely a rajtaütést követően a megszerzett adatok villámgyors elemzésére és szétosztására helyezte a hangsúlyt,²¹ megkönnyítve ezzel a szinte azonnali tervezést és cselekvést, a gyakorlatban megsokszorozta a szervezet hatékonyságát, és hihetetlen módon megnövelte a végrehajtási sebességet.

A JSOC nemcsak rendkívül gyors információtovábbítási képességgel rendelkezett, de ehhez az együttműködés jogi alapjait is megteremtették, átalakították a szervezet vezetési rendjét, ezzel lebontva az addig fennálló falakat a szervezetek között. A szervezeti változásoknak és a megnövekedett információáramlásnak köszönhetően érezhetően *felgyorsult a műveleti tempó*. Míg 2003-ban Irakban a JSOC évente összesen 80 közvetlen műveletet²² hajtott végre, addig ez a szám 2006-ra már heti negyvenre emelkedett (ez azt jelenti, hogy *a szervezet tízenhét-szer hatékonyabban működött*), és a hatékonyság ilyen mértékű növekedése a stratégiai szintű célok elérésében is megmutatkozott.²³

TAPASZTALATOK A JSOC SZERVEZETI ÁTALAKÍTÁSÁVAL KAPCSOLATBAN

Fontos kiemelni, hogy a fent említett siker eléréséhez a technológiai fejlődés csak segítséget nyújtott. Ami igazán fontos és a hatékonyságot megsokszorozó áttörés volt, az az új szervezeti forma és a vezetési rendszer,²⁴ valamint a *vezetési módszerek gyökeres megváltoztatása* volt.

A JSOC számos eltérő szervezeti kultúrával rendelkező szervezetet tömörített magába, és sikeresen, egyetlen cél érdekében (*egy ökoszisztémaként*) működtette azokat. A csoportok folyamatosan elemezték a saját tevékenységüket, és ennek eredményeképpen alkalmazkodtak

²⁰ Find-Fix-Finish – keresd meg, azonosítsd be, üss rajta.

²¹ Az adatok nem kis műanyag zacskóban kerültek vissza a központba (arra várva, hogy valaki majd feldolgozza őket), hanem az elfogás helyszínén azokat azonnal digitalizálták. Minden digitalizált információt – a biometrikus azonosítási adatokkal együtt – a műholdas sávszélességet kihasználva közvetlenül a műveletet követően megosztották az elemzőkkel, akik a saját adatbázisaikkal összevetve képesek voltak rendkívül gyorsan a célszemélyeket beazonosítani és elemezni. Ez azért volt fontos, mert így a JSOC egy terrorcsoport felszámolása során sokkal gyorsabban volt képes egy komplett hálózatot felszámolni, a hálózat többi tagját is elfogni, még mielőtt azok tudomást szereztek volna róla, hogy egy társukat elkapták. A műveleti tempó ilyen mértékű felgyorsítása egy nagyon érdekes hatást is eredményezett. A gerillaszervezetek ellen aszimmetrikus konfliktusokban általában a kinetikus megközelítés (vagyis az ellenség vezetőinek kiiktatása) nem célravezető, de a JSOC mégis stratégiai szintű sikereket ért el.

²² Direct Action – DA. A különleges műveleti erők NATO-felosztás szerint három alapvető műveletet hajthatnak végre, ezek közül a kinetikus akciók gyűjtőneve az úgynevezett közvetlen műveletek.

²³ Sokszor előfordult, hogy egy különleges műveleti csoport három közvetlen műveletet is végrehajtott egy éjszaka leforgása alatt. A felgyorsult műveleti tempónak köszönhetően a gerillaszervezetek nem voltak képesek a jelentős mértékben megfogyatkozott vezetőket helyettesíteni, így a különleges erők stratégiai sikert értek el. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy az-Zarkávit a JSOC iktatta ki. A vezető elmozdítása nem eredményezte a harcok beszüntetését, hiszen a helyére is új vezető került. Ezt követően is nagyon komoly harcok folytak, de 2008-ra sikerült a terrorsszervezetek működési képességét jelentős mértékben csökkenteni.

²⁴ Ahogyan azt McChrystal tábornok egy későbbi interjújában elmondta, nem csupán egy hatékony hálózat kiépítésében szerzett tapasztalatokat, de arra is rádőbbsent, hogy ennek a hálózatnak a vezetése rengeteg kihívást tartogat, és a hagyományos vezetési elvek ebben az esetben nem működnek. Irányítása alatt a JSOC a világ leghatékonyabb terrorsellenes szervezetévé nőtte ki magát, és hozzávetőleg 70 országban hajt végre műveleteket.

a kialakult helyzethez és az éppen szemben álló félhez. Az együtt dolgozó szervezetek saját maguk fejlesztették és tökéletesítették munkafolyamataikat és a szervezeti felépítésüket, mégpedig a művelési környezet által diktált feltételeknek megfelelően és ütemben, ahogyan azt a szemben álló fél is tette.

A JSOC átalakítása kiváló esettanulmány arra vonatkozóan, hogy a drasztikus átalakítás minden szervezet számára lehetséges, és napjainkban felértékelődni látszik a hagyományostól eltérő szervezeti formák és vezetési módszerek kutatása,²⁵ illetve annak feltérképezése, hogy ez milyen hatással lehet az oktatásra és a társadalomra.²⁶ McChrystal tábornok könyvének legfontosabb tanulsága, hogy a kis létszámú csapatok alkalmazkodóképességét és kohézióját a szervezet egészére kell kiterjeszteni. Mindez lehetővé teszi egy olyan „csapatok csapata” felállítását, amely segíti és támogatja a különböző egységek együttműködését, vagyis az egyes csapatok és személyek tudásának, tetteinek szervezeti szintű felhasználását. Az innováció és a problémamegoldás így nem egyéni tervezés, hanem csapatmunka eredménye lesz.

McChrystal szerint napjaink dinamikusan változó környezetében hozzá kell szokni ahhoz, hogy a változás életünk része, és a szervezeti kultúra folyamatos átalakításra szorul. Bár könnyű lenne, a kudarcot nem érdemes rajtunk kívül álló okokkal magyarázni, és a bevált, de már kevésbé hatékony eljárások kényelmi okokból való erőltetése sem járható út. A küldetés ma már maga a változás szükségességének a felismerése és a cselekvés.

A működőképesség elengedhetetlen feltétele az átláthatóság növelése is, ez biztosítja ugyanis a közös tudatosságot. A bizalom kiépítéséhez és az együttműködés előmozdításához gyakran a fizikai tér és a személyes viselkedésmód megváltoztatása is nélkülözhetetlen. Mindez fejleszti az összefüggések megosztásának a készségét, azaz lehetővé teszi a csapatok decentralizálását és az egyének – vezetői szándékkal egyező – önálló cselekvését.

Fontos tapasztalat az is, hogy a döntési szint lefelé tolása felgyorsítja a résztvevők reakcióidejét. Ez az újfajta megközelítés egyúttal szükségessé teszi a hagyományos vezetői felfogás megváltoztatását is: a vezető szerepe az egyszerű utasítást adó és ellenőrző mikromenedzseléshez képest lényegesen tágabb értelmezést nyer.

Az egyes csapatok döntési jogkörének és tapasztalatainak megosztása, hasznosítása tette lehetővé a JSOC számára is a bekövetkező változásokhoz való gyors alkalmazkodást, valamint azokat az innovatív megoldásokat, amelyeket a felülről lefelé irányuló vezetési szemlélet jó eséllyel ellehetetlenített volna.

A szervezeti átalakítás a JSOC esetében olyan szervezeti formát eredményezett, amely tisztában volt a környezeti változásokkal, a felmerülő problémákkal és követelményekkel, rugalmasan alkalmazkodott azokhoz, és nem a vezetőre, hanem inkább a vezetés folyamatára koncentrálna biztosította a hatékonyság növelését.

²⁵ Bakos Csaba Attila: Hagyományostól eltérő hadviselés, hagyományostól eltérő vezetés. Társadalom és Honvédelem, 2015/3., 50–51.; Jobbágy Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla-hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere. Hadtudomány, 2015/3–4., 67–78.; Porkoláb Imre dandártábornok előadása az Asymmetric Warfare konferencián: The context of asymmetry: an integrated strategy for shaping the future and leading on the edge of chaos. In Asymmetric Warfare: Conflict of the Past, the Present and the Future. Megjelenés alatt.

²⁶ Matus János: A globalizáció gazdasági, politikai és társadalmi hatásai. In: Fülepp Dániel – Kertész-Bakos Ferenc – Matus János: Globalizáció és társadalom. John Henry Newman Oktatási Központ Kft., Budapest, 2015, 7–27.; Zoltán Orosz: Scientific Life at the Research Centres of the Hungarian Defence Forces in 2015. Defence Review, 2016/1. különszám, 6–14.; Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szemes Zoltán: A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16., 1–23.

Fontos áttörés volt az is, hogy – a hagyományos lineáris döntéshozatali folyamat helyett – az információ az átalakított szervezetben mindenki számára elérhető volt. A JSOC vezetési rendje lehetővé tette, hogy az ad hoc alapon szervezett csoportok – a döntési és a cselekvési jogkörök delegálása után – addig elképzelhetetlen sebességgel reagálhassanak a felmerülő információkra.

A JSOC példája azt is bizonyítja, hogy képessé lehet tenni egy szervezetet arra, hogy számos eltérő szervezeti kultúrájú alegységet fogjon össze és működtessen sikeresen, egyetlen cél érdekében és egy ökoszisztémaként. A JSOC-ban együtt dolgozó szervezetek saját maguk tökéletesítették munkafolyamataikat és szervezeti felépítésüket, mégpedig a műveleti környezet által diktált feltételeknek megfelelően – ugyanúgy, ahogyan az ellenfél.

A McChrystal tábornok könyvében megjelenő szervezeti forma – amely az üzleti életben *holakrácia* néven vált ismertté – a hálózatelméletek során ismertetett legújabb kutatások eredményeit felhasználva próbálja meg a szervezetfejlesztési és a vezetéselméleti ismereteket egy magasabb szintre emelni. A szakemberek által bemutatott folyamat egy olyan – teljes együttműködést feltételező – szervezeti módszertan, amelynek lényegét a rugalmas szervezeti struktúra (kis csoportok hálózatszerű szervezése), a hatékony meetingek és döntéshozatali formák (megosztott döntéshozatal), valamint a rendkívül magas szintű autonómia és a folyamatos belső szervezetfejlesztés adják.

Ezekre a megoldásokra és készségekre pedig – működési területtől és a vezetésben betöltött szereptől függetlenül – mindenkinek szüksége lesz a közeljövőben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bakos Csaba Attila: *Hagyományostól eltérő hadviselés, hagyományostól eltérő vezetés*. Társadalom és Honvédelem, 2015/3., 50–51.
- Bergen, Peter: *Manhunt: The Ten-Year Search for Bin Laden From 9/11 to Abbottabad*. Broadway Books, New York, 2012.
- Besenyő János: *A nemzetközi terrorizmus veszélye Észak-Afrikában*. Új Honvédségi Szemle, 2007/12., 41–50.
- Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: *A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök*. Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16., 1–23.
- Bowden, Mark: *Black Hawk Down: A Story of Modern War*. Grove/Atlantic, Incorporated. New York, 2010.
- Chun, Clayton: *Gothic Serpent: Black Hawk Down, Mogadishu 1993*. Osprey Raid sorozat 31. szám.
- Fülep Dániel – Kertész-Bakos Ferenc – Matus János: *Globalizáció és társadalom*. John Henry Newman Oktatási Központ Kft., Budapest, 2015, 7–27.
- Generation Kill: A conversation with General Stanley McChrystal. Gideon Rose interjúja Stanley McChrystal tábornokkal. <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/generation-kill?page=show>
- Jobbágy Zoltán: *A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla-hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere*. Hadtudomány, 2015/3–4., 67–78.
- Karcher, Timothy: *Understanding the „Victory Disease”, From the Little Bighorn to Mogadishu and Beyond*. Global War on Terrorism, Occasional Paper 3, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas.

- Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: *Országismertető – Szomália. 2.*, bővített kiadás. HVK, Budapest, 2014.
- McChrystal, Stanley – Tatum Collins – David Silverman – Chris Fussell: *Csapatok csapata – Szervezeti együttműködés és elköteleződés felsőfokon*. Budapest, HVG Könyvek, 2016.
- McChrystal, Stanley: *It takes a Network*. Foreign Policy, Mar-Apr, 2011. http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/02/22/it_takes_a_network
- McChrystal, Stanley: *My Share of the Task*. Portfolio Hardcover, Boston, 2013.
- McChrystal, Stanley – Tatum Collins – David Silverman – Chris Fussell: *Team of teams: New Rules of Engagement for a Complex World*. Penguin Random House, New York, 2015.
- Naylor, Sean: *Relentless Strike: The Secret History of Joint Special Operations Command*. St Martin's Press, New York, 2015.
- Orosz Zoltán: *Scientific Life at the Research Centres of the Hungarian Defence Forces in 2015*. Defence Review, 2016/1.
- Porkoláb Imre dandártábornok előadása az Asymmetric Warfare konferencián: The context of asymmetry: an integrated strategy for shaping the future and leading on the edge of chaos. In *Asymmetric Warfare: Conflict of the Past, the Present and the Future*. Megjelenés alatt.
- Porkoláb Imre: *Leadership Challenges in the 21st century: The future of Leadership approaches*. Megjelenés alatt.
- Porkoláb Imre: *The context of asymmetry: an integrated strategy for shaping the future and leading on the edge of chaos*. In: *Asymmetric Warfare: Conflict of the Past, the Present and the Future*. Megjelenés alatt.
- Serrill, Michael: *Death of a Warlord*. Time, 19 March 2011.
- Urban, Mark: *Task Force Black: The Explosive True Story of the Secret Special Forces War in Iraq*. St. Martin's Press, New York, 2010.
- Woodward, Bob: *The War Within: A Secret White House History 2006-2008*. Simon & Schuster, New York, 2008.

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett *Ludovika Kiemelt Kutatóműhely/Ludovika Kutatócsoport/Concha Győző Doktori Program/Zrínyi Miklós Habilitációs Program/Egyed István Posztdoktori Program/Lőrincz Lajos Professzori Program* keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-0001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in (the) *Ludovika Workshop/Ludovika Research Group/Győző Concha Doctoral Program/Miklós Zrínyi Habilitation Program/István Egyed Postdoctoral Program/Lajos Lőrincz Professor Program*.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung“ in der/im *Ludovika Forschungswerkstatt/Ludovika Forschungsgruppe/Doktoratsprogramm Győző Concha/Habilitationsprogramm Miklós Zrínyi/Post-Doktoratsprogramm István Egyed/Professor Programm Lajos Lőrincz* im Auftrag von Nationale Universität für Öffentlichen Dienst fertiggestellt.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

ROBBANÓESZKÖZÖK FELDERÍTÉSÉRE IS ALKALMAS DRÓN

2016 novemberében a lézeres érzékelőket gyártó izraeli LDS¹ cég Tel-Avivban egy kiállításon bemutatta a SpectroDrone elnevezésű, kis méretű kvadrokopterét, amely képes gáz, folyadék, por vagy szilárd anyag formájában lévő robbanóanyag és más veszélyes anyagok kimutatására néhány méteres távolságból.² A SpectroDrone az érzékelői segítségével más anyagok jelenlétét is megállapíthatja, és e képessége alapján polgári célra, például a bányászatban és más ipari tevékenységben is alkalmazható, de használható kábítószer kimutatására is. Az eszköz fedélzetén különböző hullámhosszakon működő lézerberendezést helyeztek el, melynek segítségével a lézerspektroszkópia módszereit alkalmazva meghatározható a megvilágított anyag összetétele, illetve egyes összetevőinek a megléte. A SpectroDrone lehetővé teszi az anyagvizsgálatot a repülési hatósugarán, 3 km-en belül gyakorlatilag valós időben, mert a vizsgálat eredménye néhány másodpercen belül megjelenik az eszköz kezelőjénél. Az LDS a berendezéseit az Airobotics cég Optimus elnevezésű drónjára telepítette, de szükség esetén azok földi robotjárművekre is felszerelhetők.

SASOKKAL DRÓNOK ELLEN?

A francia légierő értékelése szerint potenciális fenyegetésként kell tekinteni arra a lehetőségre, hogy terroristák felfegyverzett drónokkal hajtanak végre támadásokat.³ Miután ismeretlenek több alkalommal atomerőművek felett is reptettek drónokat, a kormány új lehetőségeket keresett a semlegesítésükre. A zavarásuk vagy a lelövésük esetleg kárt okozhat a földön lévő vagyontárgyakban, és veszélyeztetheti emberek testi épségét is, ezért a légierő részéről felmerült sasok betanítása is, hogy azok kapják el az arra kiszemelt drónokat. Erre a célra a szirti sást tartják legalkalmasabbnak, mert az akár egy egész bárányt is képes a levegőbe emelni. A sasok segítségével biztosítani lehet, hogy fontosabb események helyszínének légterében ne jelenhessenek meg drónok. November közepén a sajtó képviselői is láthattak egy sas által végrehajtott sikeres drónelfogást. A tervek szerint 2017 nyarától már négy drónelfogó sas áll majd a légierő rendelkezésére. Hollandiában a rendőrség alkalmaz sasokat hasonló feladatra.

¹ Laser Detect System Ltd.

² http://defense-update.com/20161115_spectrodrone.html (Letöltés időpontja: 2016. 11. 30.)

³ <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/11/18/french-air-force-turns-to-eagles-to-fight-terror-drone-threat/> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 30.)

INDIA ULTRAKÖNNYŰ TARACKOKAT VÁSÁROL

2016. november végén India 737 millió dolláros szerződést írt alá a BAE Systems amerikai leányvállalatával 145 darab M777A2 (LW155) típusú tarack beszerzéséről.⁴ A megállapodás részleteiről kevés adat szivárgott ki. Annyi azonban ismert, hogy India mielőbb szeretne hozzájutni az eszközökhöz, és 120 tarack összeszerelését az indiai Mahindra Defence Systems magánvállalat végzi el, a további 25 tarack leszállítására pedig három éven belül kerül sor. Az indiai szárazföldi csapatok 15 éven belül összesen 220 ilyen ultrakönnnyű tarackra tartanak igényt. A 155 mm-es vontatott M777 tarackot az amerikai tengerészgyalogságnál rendszeresített 155 mm-es M198 tarack leváltására fejlesztették ki. A fejlesztés során a fő cél a tarack tömegének a jelentős csökkentése volt, hogy megkönnyítsék szállítását a hadszíntér különböző pontjaira. Végeredményként egy kevesebb mint 4200 kg tömegű eszközt kaptak, ez mintegy három tonnával könnyebb az M198 taracknál. A jelentős megtakarítást azzal érték el, hogy a tarack szerkezetében széleskörűen alkalmaztak különböző titán- és alumíniumötvözeteket. Az M777 tarack az amerikai tengerészgyalogságnál 2011 óta hadra fogható.⁵

LENGYELORSZÁG NAGY PONTOSSÁGÚ LÉGI INDÍTÁSÚ ROBOTREPÜLŐGÉPEKET VÁSÁROLHAT

Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma hozzájárult ahhoz, hogy Lengyelország a Lockheed Martin cégtől nagy pontosságú légi indítású robotrepülőgépeket vásárolhasson, mert ezzel elősegíti az amerikai külpolitikai célok megvalósítását.⁶ A mintegy 200 millió dolláros üzlet keretében Lengyelország hozzájuthat 70 darab AGM–158B típusú megnövelt hatótávolságú (JASSM–ER⁷) robotrepülőgéphez, valamint annak öt gyakorló változatához, melyeket a hordozó repülőgépre függesztve a repülőgép-vezetők gyakorolhatják a vele történő repülést, vagyis felkészülhetnek az éles bevetésre. A 200 millió dollár tartalmazza a hordozó F–16C/D repülőgépek szükséges átalakításának, a kiképzésnek és egyes kiegészítő felszereléseknek a költségeit is. Az AGM–158B típusú robotrepülőgép tömege közel 1000 kg, ebből a harci rész 450 kg. Különböző repülési magasságokból indítható, hatótávolsága eléri a 900 km-t. A lopakodóképességekkel is rendelkező eszközt alapvetően nagy értékű megerősített objektumok megsemmisítésére alkalmazzák, a célt szubszonikus sebességgel közelíti meg. Nagy találati pontosságát zavarás elleni védelemmel ellátott GPS-alapú vezérlés biztosítja.⁸

SZOLGÁLATBA ÁLLT AZ OROSZ FEKETE-TENGERI FLOTTÁNAK SZÁNT HATODIK TENGERALATTJÁRÓ

2016. november végén szolgálatba állt az orosz haditengerészet Projekt 636.3 (Varsavjanka) típusú dízel-elektromos meghajtású vadász-tengeralattjárójának a hatodik példánya, a Kolpino.⁹

⁴ <http://www.defensenews.com/articles/india-signs-737m-ultralight-howitzers-contract> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 30.)

⁵ <http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/lw155a2.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 13.)

⁶ http://www.spacedaily.com/reports/US_approves_possible_sale_of_JASSM-ER_missiles_to_Poland_999.html (Letöltés időpontja: 2016. 11. 30.)

⁷ Joint Air-to-Surface Standoff Missile – Extended Range.

⁸ <http://www.fi-aeroweb.com/Defense/JASSM.html> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 13.)

⁹ http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2016/11/29/Black-hole-What-makes-Russias-newest-submarine-unique/9931480423270/ (Letöltés időpontja: 2016. 11. 30.)

A hat hajó a Fekete-tengeri Flotta számára készült, közülük három már megérkezett honi kikötőjébe, Novorosszjszkba. A kikötő megfelelő infrastruktúrájának a kiépítése a többi még a Balti-tengeren hajt végre feladatokat. Ez a típus a kategóriájában korszerűnek számít. Víz alatt viszonylag nehezen észlelhető, korszerű felderítő- és navigációs rendszerei, valamint erős fegyverzete miatt veszélyes ellenfélnek számít. A tengeralattjáró vízkiszorítása 2350 t (a felszínen), illetve 3950 t (víz alatt), maximális sebessége 31, illetve 37 km/h, maximális merülési mélysége 300 m. A hajó fő fegyverzete négy Kalibr-PL (Sizzler, SS-N-30A) robotrepülőgép, 18 darab 533 mm-es torpedó (hat vetőcsővel) és 24 akna. A típus egyik hajója, a Rosztov-na-Donu 2015. december 9-én a Földközi-tenger keleti medencéjéből mért csapást Szíriában lévő célpontok ellen a 2500 km hatótávolságú robotrepülőgépeivel.¹⁰ 2020-ig a szentpétervári hajógyárban további hat tengeralattjárót építenek meg ebből a típusból, azok a Csendes-óceáni Flotta állományaiba kerülnek.

A CSEH LÉGVÉDELEM KORSZERŰSÍTÉSE

Csehország légvédelmének korszerűsítése érdekében új radarok beszerzésére hirdetett nemzetközi pályázatot. A tender döntőjébe jutott a svéd SAAB és a francia–amerikai Thales egy-egy eszköze is, de végül az izraeli ELM–2084 típusú többfeladatú háromdimenziós mobil radarrendszer lett a nyertes.¹¹ Izraelben ilyen eszközök látnak el két fontos légvédelmi rendszert – a Vaskupolát és a Dávid parittyáját – céladatokkal. Csehország nyolc radarrendszer beszerzését tervezi összesen mintegy 100 millió dollár értékben, hogy felváltsák velük az 1991-ben vásárolt szovjet 2K12 Kub rakétarendszerek célfelderítő radarjait. Az eszközök leszállítása várhatóan 2021-ig megtörténik. Feltehetően a radarok lecserélésével együtt zajlik majd az új rakétarendszerek beszerzése is, mert a Kub rendszerek rakétáinak élettartama 2020-ban lejár. Az erre kiírt tenderben eséllyel szerepelhet az amerikai Raytheon vállalat, az európai MBDA¹² hadiipari konzorcium és az Israel Aerospace Industries. A korszerű új légvédelmi eszközök beszerzésével az ország légvédelmi rendszere teljesen kompatibilis lesz a NATO rendszereivel, miközben nő a hatótávolsága és a hatékonysága is.

SVÉD TELEPÜLÉSEK HÁBORÚS FELKÉSZÍTÉSE

A svéd polgári védelmi szervezet (MSB¹³) december elején körlevélben¹⁴ rendelte el a városok és a falvak illetékesei számára, hogy ellenőrizzék a föld alatti művelési központok és a figyelmeztető szirénák állapotát, hajtsák végre a szükséges javításokat, valamint legyenek készek együttműködni a haderővel a várható hadgyakorlatok során.¹⁵ A levél jelentőségét növeli, hogy Svédország visszatér a hidegháború alatti totális védelem stratégiájához, korszerűsíti a partvédelmi rakétarendszerét, egy páncélozott hadosztályt telepít a stratégiailag fontos

¹⁰ <http://www.strategic-culture.org/news/2016/05/24/kalibr-russia-naval-system-upping-cruise-missile-game.html> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 13.)

¹¹ http://defense-update.com/20161220_mmr.html (Letöltés időpontja: 2016. 12. 30.)

¹² Matra, BAE Dynamics, Alenia. <http://acronyms.thefreedictionary.com/MBDA> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 14.)

¹³ Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. <https://www.msb.se/en/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 15.)

¹⁴ <https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/MSBs-brev-till-kommunerna-om-civilt-forsvar/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 15.)

¹⁵ <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/12/15/swedish-towns-told-make-preparations-regarding-threat-war-conflict/> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 30.)

Gotland szigetre, és előkészületeket tesz a kötelező katonai szolgálat 2018-ban kezdődő viszaállítására. A svéd kormány 2015-ben döntött a polgári védelem ismételt megszervezéséről, ami a 2016–2020 közötti időszakra meghirdetett védelmi politikájának az egyik következménye. Az MSB egyik vezetője szerint „... a szomszédságunkban romlott a biztonsági helyzet, ezért háború, illetve konfliktus veszélye miatt előkészületeket kell tennünk”. A városok és a falvak vezetői számára nem teljesen világos, hogy konkrétan milyen feladatokat és milyen cél érdekében kell végrehajtaniuk, mert a hivatalos nyilatkozatok szerint semmi sem utal közelgő háborúra, és pénzt sem kaptak a háborús felkészülésre. Az egyik nagyváros, Malmö biztonságáért felelős vezető szerint egyelőre nincs terv arra, hogy támadás esetén hogyan osszák szét a gázálcocokat, a különböző sérumokat és az üzemanyagot, illetve hogyan irányítsák a lakosságot a bunkerekbe és az óvóhelyekre.

KATAR 1000 PÁNCÉLOZOTT HARCJÁRMŰVET VÁSÁROL?

2016 augusztusában a török BMC, a német Rheinmetall és a maláj Etika Stratégi létrehozott egy közös vállalatot a BMC gyártóbázisán. Az RBSS célja, hogy Törökország mellett a Perzsa (Arab)-öböl, a Közel-Kelet és Közép-Ázsia országaiban is minél több kerek és lánctalpas páncélozott harcjárművet adjon el. 2016 végén az RBSS bejelentette, hogy tárgyalásokat folytat Katarral 1000 darab különböző típusú és konfigurációjú páncélozott harcjármű leszállításáról. Megjegyzendő, hogy a török BMC-ben egy katari vállalatnak 50%-os tulajdonrésze van. Időközben a BMC 480 millió dollár értékű szerződést kötött a török kormánnyal 35 Amazon típusú páncélozott harcjármű leszállítására. Ezek a járművek városi körülmények között rendőri és katonai feladatok végrehajtására is alkalmasak. A BMC jelenleg potenciális vásárlónak tekinti Pakisztánt és Türkmenisztánt is, de partnereivel készen áll arra, hogy akár 1000 új generációs Altay harcokocsit gyártson le a török haderő számára.

KÍNA MEGKAPTA AZ ELSŐ KORSZERŰ SZU–35 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPET

Kínai hírügynökségi jelentésekben december végén csak annyi szerepelt, hogy megérkezett az országba négy orosz Szu–35 (Flanker–E) típusú repülőgép.¹⁶ Katonai szakértők azonban a légi forgalmat élőben mutató Flightradar24 weboldalon felfigyeltek arra, hogy egy Il–76 típusú szállító repülőgép december 25-én Komszomolszk-na-Amure város – itt gyártják a Szu–35-ös repülőgépeket – repülőteréről Kína legdélebbi légibázisa (Suixi) repülőterére hajtott végre szállítást, és közben leszállt Hopej tartomány egyik katonai repülőterén is. Elemzők szerint az Il–76-os repülőgép valószínűleg tartalék alkatrészeket és kiszolgálóeszközöket szállított a harci repülőgépekhez. Kína 2015 novemberében erősítette meg, hogy 2 milliárd dollár értékű megállapodást kötött Oroszországgal 24 darab Szu–35 típusú repülőgép leszállításáról. A tárgyalássorozat több mint öt évig húzódott, és a megállapodás aláírásában végül jelentős szerepet játszhatott, hogy Kína így hozzájuthatott ahhoz a korszerű technológiához, amelyet a Szu–35 repülőgép Saturn AL–41F utánégetős gázturbinás sugárhajtóműve képvisel, kiegészítve a tolóerővektoros kormányvezérléssel. Suixi a Dél-kínai-tenger vitatott

¹⁶ <http://www.defensenews.com/articles/china-receives-first-advanced-su-35-flankers-from-russia> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 11.)

hovatartozású szigeteihez legközelebb lévő légbázis, és az ott állomásozó repülőgépek fontos szerepet játszanak a kínai haditengerészeti erők térségbeli tevékenységének a biztosításában.

AZ ELSŐ AMERIKAI F–35B REPÜLŐSZÁZAD JAPÁNBA TELEPÜLT

2017. január közepén az amerikai tengerészgyalogság Yumában (Arizona) állomásozó 121. repülőszázada megkezdte áttelepülését Japánba, az Ivakuniban lévő támaszpontra.¹⁷ Az első hullámban 10 darab F–35B típusú repülőgép érkezett meg, a század további hat gépe később csatlakozott hozzájuk. Az Amerikai Egyesült Államok haderejében az ezzel a géptípussal felszerelt repülőszázadok közül a 121. elsőként érte el a kezdeti műveleti képesség szintjét 2015 júliusában. A század Japánba telepítésével az amerikai haderő megkezdte az F–35-ös repülőgépeinek külföldi alkalmazását. A lépéssel az Amerikai Egyesült Államok nemcsak az ország Ázsia irányába megnyilvánuló elkötelezettségét fejezi ki, hanem Kína katonai erőfeszítéseire reagálva elrettentő erőt is igyekszik felmutatni. Kína jelentősen erősíti légvédelmét, és egy lopakodóképességekkel is rendelkező géptípus térségbe telepítése visszatarthatja Kínát egy fegyveres konfliktus kirobantásától.¹⁸ A tengerészgyalogság után a légierő az F–35A változatú repülőgépeket telepíti külföldre. Az első ilyen géppel felszerelt repülőszázad várhatóan nem a Csendes-óceán térségében, hanem Európában, az angliai Lakenheath légbázison teljesít majd szolgálatot.

2017-BEN MEGKEZDŐDHET AZ OROSZ T–50 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉP CSAPATPRÓBÁJA

Az orosz Lég- és Űrvédelmi Erők (VKSz¹⁹) szóvivője január elején bejelentette, hogy a Szuhoj T–50 PAK FA²⁰ repülőgép öt példányával még 2017-ben megkezdik a csapatpróbákat.²¹ Ezek első szakaszában a típus gyári berepülő pilótái átképzik a VKSz kijelölt repülőgép-vezetőit, hogy képesek legyenek az előírt repülési feladatok végrehajtására ezzel a típussal, majd ez a katonai állomány fogja elvégezni a meghatározott tesztrepüléseket. A típussal az eddigi próbarepüléseket a Zsukovszkijban található, Gromovról elnevezett repülőkísérleti intézet végezte, de a csapatpróba végrehajtása valószínűleg a VKSz-hez tartozó, Ahtubinszkban lévő Cskalov kísérleti központ felügyelete alatt történik. A csapatpróba megkezdése mérföldkő lesz az ötödik generációs T–50 repülőgép történetében, és sikeres befejezését követően megkezdődhet a típus sorozatgyártása.

¹⁷ <http://www.defensenews.com/articles/first-f-35b-squadron-moves-to-japan> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 11.)

¹⁸ <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-us-militarys-1-trillion-f-35-stealth-fighter-heading-19047> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 16.)

¹⁹ Vozdusno-koszmiceszkije Szili. Elnöki rendelettel 2015. augusztus 1-jén alakult meg a légierő, a lég- és rakétavédelmi erők, valamint a kozmikus erők összevonásával. <http://defence-ua.com/index.php/statti/1253-vozdushno-kosmicheskie-sily-vks-rossii-chast-1> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 16.)

²⁰ Perspektivnij aviacionnij kompleks frontovoj aviaciji – a frontlégierő perspektivikus repülőkomplexuma. <http://airwar.ru/enc/xplane/t50.html> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 16.)

²¹ <http://www.janes.com/article/66813/russia-s-pakfas-to-be-transferred-to-aerospace-forces-later-this-year> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 16.)

KÍNAI ATOMMEGHAJTÁSÚ TENGERALATTJÁRÓT ÉSZLELTEK PAKISZTÁNI KIKÖTŐBEN

Január elején – Twitter-bejegyzés nyomán – vált ismertté, hogy egy kereskedelmi műhold által 2016 májusában készített fényképen kínai atommeghajtású tengeralattjáró látható Karacsi kikötőjében.²² A tengeralattjáró egy kiszolgálóhajóval a kikötő kereskedelmi részén, nem pedig a haditengerészeti bázison horgonyzott. Indiai haditengerészeti forrás szerint a tengeralattjáró a Kínában épített legkorszerűbb hajóosztály egyik példánya volt. A tengeralattjárót 2016 júniusában megfigyelték, amikor – az előírásoknak megfelelően – a vízfelszínen áthajózott a Malaka-szoroson. Kínai tengeralattjárók rendszeresen járőröznek az Indiai-óceánon, hogy biztosítsák saját kereskedelmi hajóik védelmét a kalózkodók ellen. India figyelemmel kíséri Pakisztán és Kína katonai, de különösen haditengerészeti kapcsolatainak a fejlődését. A szoros együttműködést jellemzi, hogy Kína mintegy 5 milliárd dolláros üzlet keretében nyolc tengeralattjárót ad el Pakisztánnak. Az első négy leszállítása várhatóan 2023-ig megtörténik, a másik négyet 2028-ig szerelik össze Karacsi hajógyárában.

OROSZ ELEKTROMÁGNESES ÁGYÚ FEJLESZTÉSE

Orosz tudósok egy csoportja decemberben sikeres kísérletet hajtott végre az első hazai fejlesztésű elektromágneses ágyúval,²³ melyben a lövedéket nem robbanás által felszabaduló energia, hanem elektromágneses mező gyorsítja fel.²⁴ Szakértők szerint egy ilyen ágyúból kilépő lövedék sebessége elérheti a 3 km/s-ot, amely elegendő ahhoz, hogy a napjainkban létező összes páncélzatot áttörje. Az orosz tudósok a teszt során egy 15 grammos műanyag hengerrel több centiméteres mélyedést hoztak létre egy alumíniumtömbben.²⁵ Míg a különböző országokban az ilyen eszközökkel végrehajtott kísérletek célja a jövő fegyverének a kifejlesztése, addig Oroszország ennél békésebb célt tűzött ki a tudósai elé: hasznos terhet alacsony költséggel eljuttatni a nemzetközi űrállomásra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://acronyms.thefreedictionary.com/MBDA>

<http://airwar.ru/enc/xplane/t50.html>

<http://defence-ua.com/index.php/statti/1253-vozdushno-kosmicheskije-sily-vks-rossii-chast-1>

http://defense-update.com/20161115_spectrodrone.html

http://defense-update.com/20161220_mmr.html

<http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-us-militarys-1-trillion-f-35-stealth-fighter-heading-19047>

<http://ru.sputnik.az/video/20161229/408278391/ispitaniya-uceniye-pushka.html>

²² <http://www.janes.com/article/66825/chinese-nuclear-powered-submarine-spotted-in-pakistani-port-of-karachi> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 11.)

²³ http://www.spacewar.com/reports/What_Russias_railgun_can_really_do_999.html (Letöltés időpontja: 2017. 01. 11.)

²⁴ A külföldi szakirodalom a railgun kifejezést használja erre az eszközre, az itt használt megnevezés a működési elvére utal.

²⁵ <http://ru.sputnik.az/video/20161229/408278391/ispitaniya-uceniye-pushka.html> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 16.)

<http://www.defensenews.com/articles/china-receives-first-advanced-su-35-flankers-from-russia>
<http://www.defensenews.com/articles/first-f-35b-squadron-moves-to-japan>
<http://www.defensenews.com/articles/india-signs-737m-ultralight-howitzers-contract>
<http://www.fi-aeroweb.com/Defense/JASSM.html>
<http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/lw155a2.htm> http://www.spacedaily.com/reports/US_approves_possible_sale_of_JASSM-ER_missiles_to_Poland_999.html
<http://www.janes.com/article/66813/russia-s-pak-fas-to-be-transferred-to-aerospace-forces-later-this-year>
<http://www.janes.com/article/66825/chinese-nuclear-powered-submarine-spotted-in-pakistani-port-of-karachi>
http://www.spacewar.com/reports/What_Russias_railgun_can_really_do_999.html
<http://www.strategic-culture.org/news/2016/05/24/kalibr-russia-naval-system-upping-cruise-missile-game.html>
<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/11/18/french-air-force-turns-to-eagles-to-fight-terror-drone-threat/>
<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/12/15/swedish-towns-told-make-preparations-regarding-threat-war-conflict/>
http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2016/11/29/Black-hole-What-makes-Russias-newest-submarine-unique/9931480423270/
<https://www.msb.se/en/>
<https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/MSBs-brev-till-kommunerna-om-civilt-forsvar/>

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Gen. (Ret.) Zoltán Szenes: The renaissance of military security 3

The study examines the theoretical and practical issues of military security in the light of new threats, wars and theories. The defence of a country is significantly affected by the type of security strategy in response to defend the sovereignty and values by the way to prepare the armed forces and the country to manage the risks. Today modern, post-modern and pre-modern wars and conflicts are different from those in the nineties, as paradigmatic changes occurred in 2001 and 2014, and the new, fourth-generation warfare and hybrid war appeared. The article assesses the opportunities of nations to establish military security for themselves and analyses the current status of international military security. The article argues that the changed security environment, the new role of the military, and the importance of increased and complex examination of hybrid wars require multidisciplinary research.

Keywords: military security, defence, international security environment, war theories, hybrid war, asymmetric warfare, fourth generation warfare, military technology

Col. (Ret.) József Kis-Benedek: The challenges of Middle-East and North African crisis regions for the European Union 27

In 2016 there were no significant positive changes in the Middle East crisis regions; the only hopeful factor was the actions of the Western Coalition against the so called Islamic State. The author analysis the prospects of the two large crisis regions – Syria and Libya – and he points out the impact of the unresolved problems of the migration crisis in Europe. Apart from the two crisis regions he also presents the situation of the so called foreign fighters and the security risks generated by their return home. He details the EU measures regarding the return of foreign fighters and shows the importance of the importance of measures taken at national level.

Keywords: Middle East, European Union, migration, Syria, Libya, foreign fighters

Capt. Sándor Farkas: The ISIL warfare in the light of the teaching of Mao Zedong – the guerrilla warfare of attrition 38

Nowadays there are many experts who regard ISIL as the most frequently mentioned and most dangerous jihadist organisation. The “lone wolves” committing terrorist acts, the attacks of the cells established by them, and the masses of people coming from the Middle East regions pose a significant threat not just for our country but also for the European Union, and its most powerful ally, the United States of America. In the focal point of the study there is the question: what elements the most successful terrorist organisation of our times took over from groups having fought on the basis of guerrilla warfare in previous centuries, with special regard to Mao Zedong-led guerrilla activities.

Keywords: Mao Zedong, guerrilla, prolonged, asymmetric, social space, propaganda

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Al-Agha Cintia Asoum: The link between illegal fishing and Somalian piracy 47

Off the coasts of Somalia piracy proved to be a fairly profitable business as it generates an annual income of approximately USD 8 billion. In the past years the phenomenon has developed into a significant security political risk. A great number of efforts were made in order to eliminate piracy, including Operation Atalanta conducted by the naval forces of the European Union (EU NAVFOR). The present study analyses the position of Somalian fishermen, and makes attempts to identify the reasons of the struggle of Somalian pirates; whether the potentially prosperous fishing industry can be revived; and how pirates can be reintegrated into society after the elimination (or termination) of piracy.

Keywords: Somalia, EU NAVFOR Atalanta, piracy, illegal, illegal and unregulated fishing

COMMAND TRAINING

Lt. Col. László Szalay: Some current issues of cartographic support 62

The study deals with some current issues of cartographic support. At present the fundamental mission of the Geoinformation Service of the HDF includes not only cartographic but also geoinformation

support – augmented with meteorological support. The article introduces the fields of spatial information, geoinformation, and geoinformation technology, and then it identifies the notion of cartographic support. The system of cartographic support in the Hungarian Defence Forces and the cartographic material support are also presented.

Keywords: geoinformation support, cartographic support, military geography, cartographic material support

Lt. Col. István Kása: Some current issues of complete preparation as a way of calculating firing data . . . 70

In issue 2015/2 of *Honvédségi Szemle* (Defence Review) Lt. Col. Tibor Szabó PhD proved the necessity of complete preparation as a way of calculating firing data on mathematical grounds. In his study the author relied not only on mathematical models but also on practical examples, and demonstrated the current situation of complete preparation, the necessity of the review of procedures, and the opportunities for technological modernisation.

Keywords: complete preparation, target acquisition, meteorological preparation, ballistic preparation, fire control, firing data calculation

Maj. Gen. István Kun Szabó: Some current issues of the relations between national defence and society 75

A fundamental element of the complex system of national defence is the development of the self-defence capabilities of the country through the improvement of the relations between society and the Hungarian Defence Forces. Besides the analysis of the changes that took place during the past quarter century the author also examines the opportunities of the efficient involvement of members of society in the system of national defence, and how the voluntary reservist system can be made attractive for Hungarian citizens.

Keywords: national defence, society, voluntary reservist, territorial defence

Col. (Ret.) Dénes Harai: Value in service 84

On 4th November 2016 a conference was held by the Military Technology and Human Resource Development sections of the Hungarian Society of Military Science, with the involvement of cooperating organisations. The conference was entitled “Human resources and the challenges of technical and technological development in the Hungarian Defence Forces”. The present study publicises the ideas outlined at the conference.

Keywords: technology, technological culture, technocracy, value, value group, capability, technical intellectuals

LOGISTICS

Lt. Col. István Ocskay: The Boxer 8×8 wheeled combat vehicle and its development 92

The development process of the Boxer armoured combat vehicle began in the 1990s and after several difficulties and a number of changes the vehicle has grown into one of the most successful constructions in Europe. Due to the changes in Europe’s threat level, the outstanding armour protection, modularity, and manoeuvrability of the combat vehicle will generate further procurements, similar to that made by Lithuania in August 2016.

Keywords: wheeled armoured combat vehicle, Boxer, military development, German army, Dutch army

Maj. Gen. (Ret.) Eng. Tibor Gáspár: The takeover of the armament of the Workers’ Militia as a logistic operation 102

On 20th October 1989 a resolution on the disbanding of the Workers’ Militia was approved by the Hungarian National Assembly. The most delicate part of the operation was the takeover and collection of weapons and ammunition, tasked to the Hungarian Defence Forces. That was a genuine logistic operation although it was not called this way that time. As one of the participants of the procedure the author publicises the most typical events, facts and figures of the logistic operation.

Keywords: weapon, ammunition, Workers’ Militia, logistic operation, takeover teams

MILITARY HISTORY

Bernát László Veszprémy: “Ireland on the Holy Land”. Clashes between the Zionist right and the British Forces in Palestine, 1944–1948 108

The study examines the questions of the tactics, rivalry, and military force of the right and left-wing Zionist militias in Palestine during the pre-state era. Based on previously untapped British archival

material it also seeks to inspect whether the British side favoured the Arab or the Zionist side, how the trial of the Hungarian Jew Dov Grüner was processed, and what difficulties the British colonial government faced in the Holy Land. The study's conclusion differs from that of Tom Segev or Benny Morris, who have argued that the Zionist right-wing organisations had little to do with the ousting of British forces from Palestine. The examined British archival documentation seems to suggest that in reality a major part of the British decision to abandon the country was stirred by the often brutish tactics of the Zionist far-right and its military branches.

Keywords: Palestine, Great Britain, terrorism, Zionism, Israel

FORUM

Maj. Gen. (Ret.) János Isaszegi (Eng.) (edited): The links between “Knight-king” Saint Ladislaus and the Hungarian armed forces from the Middle Ages to present 123

2017 was declared Saint Ladislaus memorial year by the Ministry of Human Capacities (EMMI), and the Ministry of Foreign Affairs and Trade (KKM). The name of Knight-king Saint Ladislaus was borne by world-war military organisations and defensive lines. To celebrate his birth time annual memorial marches and tours are organised by several of our military units and organisations. The published excerpts present the major events of the memorial year, the life of the Knight-king, his deeds, and oeuvre, the history of the Saint Ladislaus Division and that of the Saint Ladislaus Line, and also the events of the commemoration of the king.

Keywords: Knight-king, Saint Ladislaus Division, Saint Ladislaus march, Saint Ladislaus memorial year, Ludovika Battalion, camp Saint Ladislaus

Márton Lacsny: Patriotic and national-defence education as seen by secondary schools (1) 134

The study is a problem-oriented overview of some highlighted elements of analysis of fact-finding, empirical, education-sociology research which is planned to be executed with the use of fundamentally web-survey online data collection technique. The basic purpose of the research is to allow experts to learn the current attitudes of students, teachers, and heads of Hungarian secondary schools in connection with patriotic and national-defence education, including demands and expectations relating to the future. The study calls attention to the topicality of the examined issue, presents the main directions, highlighted questions, theoretical and empirical hypotheses, pre-planned data sources, target population, data-collection, and analysis-evaluation methodology of the research, and also its potential use and utilisation.

Keywords: patriotic and national-defence education, research, secondary schools, results, responses

REVIEW

Bde. Gen. Imre Porkoláb: Organisational development in complex operational environment 145

Where can we find similarities in the organization or leadership techniques of terrorists, special operations forces and hybrid business organisations? A retired US general, Stanley McChrystal explains in his latest book how the elite special operations unit (JSOC) was transformed under his leadership. The lessons from the book can help many struggling leaders understand today's VUCA environment and as a case study they can also be used to learn how to build shared consciousness and empowered execution in highly bureaucratic organisations.

Keywords: Special Operations, JSOC, Terrorism, Organizational development, Leadership, empowerment, information sharing, organizational transformation, organisational culture

Col. (Ret.) Csaba Gál (Eng.): International military and military technology review 155

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szacikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, mely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a szerkesztőségnek (kisszoltan@armedia.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat *ne illesszék be a szövegbe* (csak a helyüket jelöljék), azokat külön csatolva küldjék el (jpg-, bmp- vagy tiff-formátumban). Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés idejét.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrákhoz hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál.

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint.

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Könyvfejezet esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Folyóiratcikk esetében:

Beluszky Pál: *A mezővárosok és az „alföldi út”*. Földrajzi Közlemények, 2005. 1–2., 31–46.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl.: Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben. Ha a szerző olyan műveket kíván megjelölni, amelyekre írásában konkrétan nem hivatkozik, ám a téma szempontjából fontosak, úgy azokat korlátozott számban *Ajánlott irodalom* cím alatt adja meg.

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás, az adott oldalon, *lábjegyzetben* történjen, rövidített formában, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével (Mendöl Tibor, 122.). Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Andrew H. Kydd – Barbara F. Walter, 15.

Ha azonos szerző(k)től ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben (Mendöl Tibor 1963/a, 122.). A hivatkozás ismétlődése esetén: Mendöl: i. m. 156., illetve Uo. 156.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál tüntessék fel a letöltés idejét:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle szerkesztőbizottsága és szerkesztősége

HVK Tudományos Szakkönyvtár könyvajánlója

- Marie-Helen Maras: *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*
(Antall József Tudásközpont, 2016, 4500 Ft)
- Kubassek János: *A Szahara bűvöletében*
(Panoráma, 2016, 6200 Ft)
- Kis-Benedek József: *Dzsihádzizmus, radikalizmus, terrorizmus*
(Zrínyi Kiadó, 2016, 5360 Ft)
- Mező Ferenc: *PSYOPS – avagy kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*
(Kocka Kör, 2014, 3000 Ft)
- Mező Ferenc: *Kreatív kapcsolatalakítási stratégiák*
(Kocka Kör, 2014, 3000 Ft)
- Caterine Horel: *Horthy* (Kossuth Kiadó, 2017, 3990 Ft)
- Nógrádi György: *Szerencsénk volt, túlélünk... – Világpolitika 1945-től napjainkig*
(Kossuth Kiadó, 2017, 3200 Ft)
- Gerevich József–Bácskai Erika: *Agresszió, öngyilkosság, addikció*
(Noran Libro Kiadó, 2017, 3600 Ft)
- Sylvia Lökhen: *A személyiség ereje – Intrók és extrók. Hogyan boldogulunk egymással?*
(Kossuth Kiadó, 2017, 2700 Ft)
- Bill Price: *A sakk története ötven lépésben*
(Kossuth Kiadó, 2017, 4500 Ft)
- Pam Barrett [szerk.]: *Portugália – Nyitott szemmel. Városkalauz sorozat*
(Kossuth Kiadó, 2016, 7200 Ft)
- Maria Lord: *Firenze és Siena – Nyitott Szemmel. Városkalauz sorozat*
(Kossuth Kiadó, 2016, 5800 Ft)
- Sian Lezard [szerk.]: *Velence – Nyitott Szemmel. Városkalauz sorozat*
(Kossuth Kiadó, 2016, 5800 Ft)
- Alyse Dar [szerk.]: *USA országúton – Nyitott szemmel. Városkalauz sorozat*
(Kossuth Kiadó, 2015, 6800 Ft)
- Bálint Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs – A magyar történelem rejtélyei sorozat*
(Kossuth Kiadó, 2016, 1490 Ft)
- Feitl István: *A száműzött Rákosi – A magyar történelem rejtélyei sorozat*
(Kossuth Kiadó, 2016, 1490 Ft)
- Szilágyi Rita–Gottesmann Péter: *Kvízfolyam. Magyar történelem – feladatok, megoldások 3 szinten*
(Ventus Libro, 2015, 590 Ft)
- Szilágyi Rita–Gottesmann Péter: *Kvízfolyam. Magyar történelem – feladatok, megoldások 3 szinten*
(Ventus Libro, 2014, 590 Ft)
- Maciej Kisilowski –Izabela Kisilowska:
Administratívák – Hogyan érjünk el sikereket közigazgatási vezetőként?
(HVG Könyvek, 2017, 4200 Ft)
- Stanly McChristal–Tantum Collins:
Csapatok csapata – szervezeti együttműködés és elköteleződés felsőfokon
(HVG Könyvek, 2016, 4200 Ft)
- Charles Handy: *A második görbe – gondolatok a társadalom megújításáról*
(HVG Könyvek, 2016, 3900 Ft)
- Német szavak és kifejezések: Berlitz útisztár* (Kossuth Kiadó, 2016, 1800 Ft)
Angol szavak és kifejezések: Berlitz útisztár (Kossuth Kiadó, 2016, 1800 Ft)
Francia szavak és kifejezések: Berlitz útisztár (Kossuth Kiadó, 2016, 1800 Ft)
Olasz szavak és kifejezések: Berlitz útisztár (Kossuth Kiadó, 2016, 1800 Ft)
Spanyol szavak és kifejezések: Berlitz útisztár (Kossuth Kiadó, 2016, 1800 Ft)
Orosz szavak és kifejezések: Berlitz útisztár (Kossuth Kiadó, 2016, 1800 Ft)

MEGJELENT A DEFENCE REVIEW 2016/2. SZÁMA

CONTENTS

Preface

LAW AND MIGRATION

István Harkai:

Beliefs and Misconceptions about the Contemporary Migration in the Light of the Law on Refugees

EUROPE

Péter Á. Kiss:

Europe's Second Front: the Risks and Challenges of the Balkan Peninsula's Fundamentalist Islamist Organizations

György Nógrádi:

Bosnian Radicalism in Austria

Abdessamad Belhaj – Bianka Speidl:

Fitna Rising: The Sunni-Shī'ī Clashes in Western Europe

Lt. Col. Endre Szénási:

Foreign Fighters in Ukraine

Petra Kiss:

From Cooperation to Confrontation. The NATO – Russian Roller-coaster: Relations after the Warsaw Summit

AFRICA AND MIDDLE-EAST

Carlos Ruiz Miguel:

Terrorism and Covert Operations in North Africa

Mariann Vecsey:

The EU's Hat-trick in Africa

Georg Schmidt:

The Complications of Emergency Management in the Syrian Civil War

Kobi Michael – Yoel Guzansky:

The Arab Failed State Phenomenon and International Order

Zoltán Somodi:

Religious Minorities in Islamist Politics

DISTANT SHORES

Csaba Barnabás Horváth:

The Australia-India-Japan-US Quadrilateral – a Strategic Coalition in Formation?

Fruzsina Simigh:

The Islamic State Adds a New Twist to China's Uighur Problem

CONTEMPORARY WARFARE

Lt. Col. András Mező:

SITREP on the Hungarian Doctrine Development

Col. István Resperger:

A New Approach to National and International Crisis Management

FORUM

Lt. Gen. Zoltán Orosz:

The First United Nations Chiefs of Defence Conference (2015) – Results and Experiences

Gen. (Ret) Zoltán Szenes:

Forward Military Presence: Assessing the NATO Warsaw Summit

Capt. Gergely Tóth – Lt. Col. László Ujházy:

NATO Reservists in the New Security Environment

REVIEW

Lt. Gen. Zoltán Orosz:

Review of "Darfúr, a lángoló tartomány" (Darfur, the Flaming Province)

Col. (Ret.) Philip Wilkinson:

Guidelines for Authors

A lapszám teljes terjedelmében olvasható a www.honvedelem.hu portálon.